

จุลสารโครงการตำรา สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๔

กรกฎาคม ๒๕๑๘

๘ บาท

*ชนกลุ่มน้อย

*ภูไท

*ไทยลื้อ

*ไทดำ

*กงสุลนอกชกกับวิกฤตการณ์
วังหน้า

*โรเบิร์ต ฮันเตอร์ ในสยาม

*ขบถผู้มีบุญ

*ตัวกำหนดความต้อยพัฒนา
ของไทย

สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย

จุดสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ เป็นวารสารทาง
 วิชาการของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย มีวัตถุประสงค์
 เพื่อเผยแพร่ศิลปวิทยาการในแขนงสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
 และ เพื่อเป็นเอกสารอ่านประกอบการศึกษาในระดับอุดมศึกษา

คณะบรรณาธิการ

กาญจณี สมเกียรติกุล
 ถนอมวงศ์ สุกโชติรัตน์
 ทักษิ์ เฉลิมเต็ยรณ
 ปราณี้ วงษ์เทศ
 รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์
 เสาวรส ณ บางช้าง

บรรณาธิการ

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ

ชลธิรา กลัดอยู่
 ทรงยศ แวหวงษ์
 นิตยา มาพึ่งพงศ์
 ยุพา ชุมจันทร์
 สมบัติ จันทรวงศ์
 อำนวยชัย ปฏิพัทธ์ ฯ

บัณฑิต อ่อนดำ

พิมพ์ที่

โรงพิมพ์พิมพ์เกษตร ๙๙-๙๗ แขวงสรรพศาสตร์ ถนนตะนาว กรุงเทพมหานคร
 โทรศัพท์ ๒๒๒๘๕๐, ๒๒๘๓๖๘ นายสุจิตต์ วงษ์เทศ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๑๘

จุดสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ออกจำหน่ายปีละ
 ๔ เล่ม ราคาขายปลีกเล่มละ ๘ บาท ติดต่อโดยตรงได้ที่บริษัท
 สัณยิตสยาม จำกัด แผนกขายส่ง ๑๗๑๕ ถนนพระราม ๔
 สามย่าน พระนคร โทร. ๕๑๑๖๓๐

จุลสารโครงการตำรา สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย

สารบัญ

คำนำ

สังคมวิทยา มานุษยวิทยา

ชนกลุ่มน้อยกับชนชั้นผู้ปกครองจำนวนน้อย

๕

การพัฒนาและเขยิบฐานะทางสังคมของชาวกูไท

๑๔

เครือญาติและการค้าขายในหมู่บ้านไทยลื้อ

๒๐

ศาสนาและความเชื่อของไทยดำ

๒๗

พัฒนาการเมืองในชนบทไทย

๔๑

ประชาธิปไตยโดยประชาชนไม่มีส่วนร่วม

๕๗

ประวัติศาสตร์

กงสุลนอกซ์กับวิกฤตการณ์วังหน้า

๖๕

โรเบิร์ต ฮันเตอร์ ในสยาม

๘๑

ขบถผู้มีบุญ

๙๒

เศรษฐกิจศาสตร์

ตัวกำหนดความต้อพัฒนาของประเทศไทย

๑๐๘

บรรณาธิการแถลง

จุลสารโครงการตำราฯ ฉบับนี้เป็นฉบับที่ ๔ นับตั้งแต่บรรณาธิการชุดนี้ได้เข้ารับทำงานมา ตั้งนั้น
จึงเป็นฉบับสุดท้ายของบรรณาธิการชุดนี้ ผู้ที่จะมาทำหน้าที่บรรณาธิการแทนก็คือ นายธเนศ อาภรณ์สุวรรณ
อาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และนายทรงยศ แวหวงษ์ อาจารย์คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล

การที่ต้องมีการเปลี่ยนบรรณาธิการทุกปีก็เพื่อจุดประสงค์ให้มีคนหมุนเวียนกันเข้ามาทำงาน ซึ่งจะ
เป็นการช่วยให้หนังสือมีความคิดใหม่ ๆ และทันสมัยอยู่ตลอดเวลา

สำหรับเล่มที่ท่านกำลังถืออยู่นี้ จะสังเกตเห็นได้ว่าเนื้อเรื่องหนักไปในทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
ทั้งนี้เพราะติดค้างมาจากฉบับก่อน ตั้งนั้นเราจึงต้องตัดเรื่องทางรัฐศาสตร์ออกไป โดยที่จะให้เป็นหน้าที่ของ
คณะบรรณาธิการชุดใหม่ ที่จะดำเนินงานต่อ

อนึ่ง คณะบรรณาธิการต้องขอขอบคุณท่านผู้อ่านที่ให้ความสนใจ บางท่านได้เขียนจดหมายแนะนำมา
ซึ่งทำให้เกิดกำลังใจในการทำงานมากขึ้น เราจึงหวังว่าจะทำงานด้านนี้กันต่อไปเพื่อประโยชน์ของวงวิชาการ
และต้องขออภัยที่ฉบับนี้ต้องล่าช้าไปบ้าง

สำหรับท่านที่ต้องการติดต่อเรื่องสมาชิก หรือเรื่องหนังสือที่อาจจะไม่ได้รับนั้น ขอให้ติดต่อที่นาย
ชาญวิทย์ เกษตรศิริ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ตามเดิม ค่าสมาชิกก็เป็นเงิน ๓๐ บาทตาม
ปกติ โดยส่งจ่ายธนาณัติ ไปรษณีย์ ป.ณ. หน้าพระลาน

ด้วยความปรารถนาดี

ชนกลุ่มน้อย กับชนชั้นผู้ปกครองจำนวนน้อย

ถึงแม้ชนกลุ่มน้อย และชนกลุ่มใหญ่ จะมีอยู่ทั่วไปในแทบทุกสังคม หรือทุกประเทศก็ตาม แต่ความสัมพันธ์ระหว่างชนสองกลุ่มนี้หาได้เป็นไปในแนวเดียวกันไม่ กล่าวคือ ในบางประเทศความสัมพันธ์เป็นไปในลักษณะที่ว่าชนกลุ่มใหญ่ครอบครองและกดขี่ชนกลุ่มน้อย ตัวอย่างอันนี้ได้แก่ พวกผิวขาวผู้เป็นชนกลุ่มใหญ่กดขี่พวกผิวดำในสหรัฐอเมริกา พวกญี่ปุ่นเข้มแข็งพวกไอนุในญี่ปุ่น พวกโปรเตสแตนต์เอารัดเอาเปรียบพวกแคทอลิกในไอร์แลนด์เหนือ ในขณะที่เดียวกันในบางประเทศแทนที่ชนกลุ่มใหญ่จะไม่มีสิทธิพลหรือครอบครองชนกลุ่มน้อยปรากฏว่าชนส่วนน้อยกลับไปมีอำนาจเหนือชนส่วนใหญ่ สาเหตุที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะชนกลุ่มน้อยเป็นผู้ที่ได้เปรียบกว่าทั้งในตำแหน่งอำนาจการเมือง และอำนาจเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ระหว่างชนผิวขาวและผิวดำในอาฟริกาก็ดี ความสัมพันธ์ระหว่างชาวยุโรปในประเทศเมืองขึ้นสมัยก่อนกับชนพื้นเมืองเดิมก็ดี เป็นตัวอย่างของความสัมพันธ์ชนิดที่กล่าวนี้

สำหรับประเทศไทยเรานั้นถ้าพิจารณากันในแง่การเมือง วัฒนธรรม หรือชาติพันธุ์แล้ว เราอาจกล่าวได้ว่าไม่เข้าแบบใดแบบหนึ่งทั้งสองแบบที่เอ่ยมานี้แล้วข้างต้น ในสังคมไทยชนชั้นที่ครองอำนาจอันประกอบไปด้วยบุคคลเพียงจำนวนน้อยต่างหากที่เป็นผู้มีสิทธิพล หรือครอบครองชนส่วนใหญ่ ชนชั้นผู้ปกครองผู้เป็นชนกลุ่มน้อยนี้เองที่ทำหน้าที่บงการ และกำหนดชะตากรรมของชนส่วนใหญ่ โดยที่ชนส่วนใหญ่หาได้เข้ามามีส่วนร่วม หรือรู้เห็นด้วยไม่

ความอยุติธรรม หรือความไม่เสมอภาคระหว่างชนกลุ่มน้อยกับชนกลุ่มใหญ่ ที่เห็นได้ทั่วไปไปมักจะมีรากเง้ามาจากความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ หรือชาติพันธุ์ แต่สำหรับในสังคมไทยมิได้เป็นไปในรูปนั้น ความไม่เสมอภาคในประเทศไทยเกิดจากความเอารัดเอาเปรียบของชนชั้นปกครองต่างหาก พวกชนชั้นนี้เอาเปรียบทั้งในด้านเศรษฐกิจและการเมือง การเอาเปรียบของเขาเหล่านั้นหาได้มุ่งไปที่ชนกลุ่มน้อยกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดเป็นเฉพาะ

ไม่ ในทางตรงกันข้ามเขาจะกดขี่และเอารัดเอาเปรียบชนกลุ่มน้อยทุก ๆ กลุ่ม ไม่ว่าจะชนกลุ่มน้อยเหล่านั้นจะประกอบไปด้วยบุคคลที่มีพื้นฐานมาจากเชื้อชาติใด หรือวัฒนธรรมใดก็ตาม

ตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ ประเทศไทยถือว่าเป็นอาณาจักรอันเดียวกัน และจะแบ่งแยกออกจากกันมิได้ ในอดีตประเทศไทยปกครองโดยพระมหากษัตริย์ผู้ทรงมีอำนาจเด็ดขาด จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ระบบการปกครองของไทยก็ได้เปลี่ยนไป กล่าวคือมีการปกครองแบบประชาธิปไตยเข้ามาแทนที่ โดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของประเทศ เมื่อได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเกิดขึ้นแล้ว คณะผู้ปกครองชุดใหม่ก็เกิดตามมาด้วย คณะผู้ปกครองของประเทศไทยบางทีก็นำโดยทหาร บางทีก็นำโดยพลเรือน สลับเปลี่ยนเวียนกันไป ชนชั้นปกครองพวกนี้ได้พยายามใช้กลไกทางกฎหมายและทางบริหารเข้าควบคุมประชาชนในชาติตลอดมา ไม่ว่าจะคนในชาตินั้นจะเป็นชนกลุ่มใหญ่หรือกลุ่มน้อยก็ตาม

นอกจากกลไกทั้งสองแล้ว รัฐบาลไทยยังบังคับให้โรงเรียนและส่วนราชการต่างๆ ทั่วประเทศใช้ภาษากลาง หรือภาษาของคนเมืองหลวงอีกด้วย การทำเช่นนั้นก็เท่าๆ กับเป็นการกีดกันไม่ให้ ใช้ภาษาท้องถิ่น

โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาเขียนนั่นเอง ผลที่ตามมาก็คือ ภาษาเขียนของภาคเหนือก็ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็ ถูกทำลายไปแทบหมดสิ้น การที่รัฐบาลกลางได้ดำเนินการเช่นนั้น รัฐบาลอ้างเหตุผลว่าเพื่อสร้างเอกภาพของชาติ นอกจากนี้รัฐบาลกลางยังได้ควบคุมการบริหารการศึกษาและเนื้อหาวิชาที่สอนตามโรงเรียนต่างๆ อีกด้วย โดยที่กระทรวงศึกษาได้แต่งตั้งศึกษานิเทศก์และอำเภอให้ไปประจำอยู่ทั่วประเทศ เพื่อคอยปฏิบัติหน้าที่ตามนโยบายของรัฐบาลกลาง กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เจ้าหน้าที่ทางการศึกษาเหล่านี้มีหน้าที่ที่จะคอยสอดส่องดูแลให้เยาวชนไทยได้รับความรู้เหมือนกัน ตลอดจนมีทัศนคติและแนวความคิดในแนวเดียวกัน โดยหาได้คำนึงถึงความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมและเชื้อชาติไม่ รัฐบาลคำนึงเพียงแต่เรื่องการรักษาเอกภาพของชาติแต่เพียงอย่างเดียว ด้วยเหตุนี้กระทรวงศึกษาฯ จึงต้องเผชิญกับความโต้แย้งจากชาวไทยมุสลิมใน ๔ จังหวัดภาคใต้ ซึ่งปฏิเสธอย่างแข็งขันที่จะไม่ยอมให้บุตรหลานของตนได้รับการศึกษาในแนวทางอื่น นอกจากเดินตามแนวการศึกษาของศาสนาอิสลาม ในที่สุดรัฐบาลไทยก็ยอมปฏิบัติตามคำเรียกร้องของชาวไทยมุสลิม โดยยินยอมให้เปิดโรงเรียนปอเนาะขึ้นได้ แต่กระนั้นก็ตาม รัฐบาลยังบังคับให้ชาวไทยมุสลิมเรียนภาษา

ไทยด้วย นอกเหนือจากภาษาอาหรับ

การที่รัฐบาลกลางเพียรพยายามที่จะรักษาความเป็นเอกภาพของชาติ จะโดยอาศัยกลไกใดก็ตาม ถ้าพิจารณาให้ลึกซึ้งแล้วจะเห็นได้ว่าการกระทำเช่นนั้น เป็นการกดขี่และบีบบังคับชนกลุ่มน้อยโดยชนชั้นปกครองนั่นเอง เพราะรัฐบาลไประงับยับยั้งการแสดงออกซึ่งเป็นเอกลักษณ์และผลประโยชน์ของกลุ่มต่างๆ เสีย

การที่ชนชั้นปกครองไปบีบบังคับให้คนที่มิพื้นฐานทางวัฒนธรรมและเชื้อชาติต่างกันคล้อยตามกฎเกณฑ์ของสังคมไทยนั้น ย่อมเป็นการกระทำที่จะนำไปสู่ความขัดแย้งและการต่อสู้อย่างเลื่องไม่พิน เหตุการณ์เมื่อเดือนตุลาคม ๒๕๑๖ ก็เป็นหลักฐานอันหนึ่งที่ทำให้เห็นว่า การกดขี่ และบีบบังคับนั้นอะไรจะเกิดขึ้น เหตุการณ์เมื่อเดือนตุลาคมถ้าจะพิจารณากัน โดยต้องแท้แล้วส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการที่สภาพและผลประโยชน์ของชนกลุ่มน้อยถูกกดขี่และปราบปรามโดยชนชั้นปกครองมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานนั่นเอง

ถ้าดูแต่เพียงผิวเผินแล้ว จะเห็นได้ว่าประชาชนชาวไทยทั้งมวลก็มีลักษณะเหมือนกัน โดยที่มีปัจจัยร่วมต่างๆ เป็นตัวช่วยผสมกลมกลืนและกลมเกลียวให้เป็นเช่นนั้น ปัจจัยร่วมที่วานักได้แก่ ปัจจัยทางศาสนา และทางอาชีพ นั่นคือคนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนา

พุทธและมีอาชีพในทางเกษตรกรรม ทั้งหมดต่างก็รวมกันอยู่ภายใต้ราชอาณาจักรไทยเหมือนกัน แต่ถ้าพิจารณาให้รอบคอบและมองให้ลึกซึ้งแล้ว ภายในราชอาณาจักรไทยนั้นก็มีอะไร ๆ ที่ผิดแผกแตกต่างกันอยู่ไม่น้อยทีเดียว ดังจะเห็นได้ว่าผู้ที่อยู่ในภาคเหนือก็ตีภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็ตี และแม้แต่ภาคใต้ก็ตี ขนบธรรมเนียมต่าง ๆ การแต่งกาย ตลอดจนวิธีการดำเนินชีวิตก็ทำได้เหมือนกันตามที่เราคาดคิดไม่

ประชาชนทางภาคเหนือของประเทศไทยที่เราเรียกว่าชาวเหนือหรือพวกลาวนั้นที่แท้จริงประกอบไปด้วยชนชาติต่าง ๆ หลายเชื้อชาติ อาทิ ลาว คนเมือง (มีมากที่สุด) ฉาน ช้อ ซ่า เป็นต้น ชนเหล่านี้ล้วนแล้วแต่พูดภาษาพื้นเมืองที่ผิดแผกแตกต่างกันออกไป บางพวกบางกลุ่มถึงกับมีภาษาเขียนของตนเองทีเดียว พวกนี้มักจะอาศัยอยู่ในเขตที่ราบ ทำมาหากินในทางเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ หนีไปอยู่เขตที่ราบสูง หรือเขตภูเขาบ้างก็ปรากฏว่ามีชนชาวเขากว่า ๓๐ เผ่า อาศัยอยู่ที่นั่น รวมทั้งชนชาว ๓ แสนคน ในระยะหลังนี้ชนชาวเขาเผ่าต่าง ๆ เหล่านี้ได้รับความสนใจอย่างมากทั้งจากรัฐบาลไทย และรัฐบาลต่างชาติ เหตุที่รัฐบาลโดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐบาลไทยได้ให้ความเอาใจใส่ต่อชนเผ่าต่าง ๆ เหล่านี้ก็เพราะเหตุผลสำคัญ ๓ ประการ ประการแรก

การทำไร่เลื่อนลอยของพวกนี้ก่อให้เกิดการทำลายป่าอย่างมหาศาล และป่าเหล่านี้ก็อยู่ที่ต้นแม่น้ำเสียส่วนใหญ่ ประการที่สอง ประเด็นการปลุกผีของพวกชาวเขา ก่อให้เกิดมีการล่าเสียดยาเสพติดไปสู่ตลาด โดยเฉพาะอย่างยิ่งตลาดในสหรัฐอเมริกา ประการที่สาม การที่ชาวเขาอพยพโยกย้ายหรือเดินทางไปมาอย่างเสรีระหว่างเขตแดนไทยกับพม่าก็ตีลาวก็ตี ย่อมทำให้พวกนี้พบปะกับพวกคอมมิวนิสต์ รับเอาลัทธิคอมมิวนิสต์ซึ่งทำให้พวกนี้บางคนต่อต้านเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลไทย และขัดขวางจักรวรรดินิยมอเมริกาในที่สุด ด้วยเหตุนี้ทั้งรัฐบาลไทยและสหรัฐฯ จึงให้ความเอาใจใส่อย่างจริงจังต่อชนชาวเขาโดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญเพื่อให้พวกนี้เลิกล้มการกระทำใด ๆ ที่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาล

เช่นเดียวกันกับผู้ที่อยู่ทางภาคเหนือ ประชาชนที่อยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือที่เรามักเรียกกันว่าพวกลาวนั้น ที่แท้จริงประกอบไปด้วยชนหลายเชื้อชาติ และต่างก็มีขนบธรรมเนียม ภาษาพูด ตลอดจนอาหารการกินที่แตกต่างไปจากผู้ที่อยู่ในภาคกลาง ชนชาติต่าง ๆ ที่มีอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ ภูไท กูย เขมร และอื่น ๆ ที่น่าสนใจเป็นพิเศษก็คือ ในภาคนี้มีชาวเวียดนามอยู่ราว ๕ หมื่นคน ซึ่งรัฐบาลไทยถือว่าเป็น "บุคคลพิเศษ" พวกนี้หนีจากอินโดจีนเข้า

สู่ไทยสมัยสงครามปลดแอกจากฝรั่งเศส พวกนี้ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในจังหวัดหนองคาย นครพนม และตามเขตแดนไทยกับลาว ถึงแม้พวกนี้จะพำนักอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลาหลายสิบปี ตลอดจนมีลูกมีหลานในประเทศไทย และเข้าศึกษาในโรงเรียนไทยแล้วก็ตาม แต่เขาเหล่านี้ก็มีได้รับโอนให้เป็นสัญชาติไทยแต่ประการใดเลย ในทางตรงกันข้ามรัฐบาลไทยมีนโยบายที่จะเนรเทศบุคคลพวกนี้ออกนอกประเทศตลอดเวลา ทั้ง ๆ ที่รัฐบาลไทยเองก็ไม่ทราบเหมือนกันว่าจะเนรเทศพวกนี้ไปอยู่ ณ ประเทศใด ชาวเวียดนามจึงกลายเป็นชนกลุ่มน้อยพวกพิเศษที่มีอยู่ในสังคมไทยปัจจุบันนี้

สำหรับภาคใต้ของประเทศไทยนั้น ชนกลุ่มน้อยที่มีจำนวนมากที่สุดได้แก่ ไทยมุสลิม ซึ่งมีอยู่มากกว่า ๑ ล้านคน นอกจากนั้นก็ยังมีพวกชาวเล ซึ่งกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปทั้งทางฝั่งตะวันตกและฝั่งตะวันออกของแหลมมลายู แม้แต่ในภาคกลางของประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเขตที่อยู่รอบนอกของกรุงเทพฯ นั้นก็ยังมีชนชาติต่าง ๆ ที่มีเชื้อไทยแต่อยู่หลายชนชาติเหมือนกัน อาทิ พวกมอญ พวกพุงขาว พุงดำ เป็นต้น

ในบรรดาชนกลุ่มน้อยที่มีอยู่ในประเทศไทยทั้งหมด ชนชาติจีนเป็นชนกลุ่มน้อยที่มีจำนวนมากที่สุดคือมีถึง ๓ ล้านคน ส่วนใหญ่

อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ ส่วนที่เหลือก็กระจัดกระจายอยู่ตามเมืองต่าง ๆ ทั่วประเทศ ถึงแม้ว่าชนชาวจีนจะเริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทยตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๓ และการอพยพเข้าสู่ไทยยุคหลังการตั้งสาธารณรัฐประชาชนจีนในปี พ.ศ. ๒๔๙๒ ก็ตาม รัฐบาลไทยก็ยังหาอนุญาตให้ชาวจีนอีกเกือบ ๔ แสนคนโอนเป็นสัญชาติไทยไม่ได้ จากการที่ชาวจีนพวกนี้ไม่ได้รับอนุญาตให้ถือสัญชาติไทยนี้เอง พวกนี้จึงไม่ได้รับสิทธิ์หรือสิทธิพิเศษต่าง ๆ เช่นคนไทยทั่วไป มิหนำซ้ำยังถูกระบบราชการไทยเอารัดเอาเปรียบเสียอีก ถึงแม้ว่าคนจีนในประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นเงิน โปนทะเลที่ผสมกลมกลืนกับเจ้าของประเทศได้ดีที่สุดในเขตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ตาม ชนชั้นผู้ปกครองของไทยก็ยังมีความรู้สึกที่ชาวจีนกลุ่มน้อยพวกนี้ยังเป็นปัญหาอยู่

การที่ประเทศไทยมีชนกลุ่มน้อยหลายกลุ่มนั้น ทำให้ชนชั้นปกครองของไทยต้องวิตกกังวลอยู่เรื่อยไป ชนชั้นปกครองผู้มีจำนวนน้อยนี้ ได้ใช้กลไกทางกฎหมายและการเมืองเข้าไปปราบปรามชนกลุ่มน้อยที่มีความคิดเห็นขัดแย้งกับตนหรือไม่ก็ใช้กลไกเหล่านี้เข้าไปบีบบังคับชนกลุ่มน้อยให้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ และความต้องการของรัฐบาลกลาง หรือของชนชั้นปกครองตลอดมาและทุกครั้งเขาจะใช้ความสามัคคีของชาติ และ

ความมั่นคงของชาติเข้าเป็นข้ออ้างเสมอ ลักษณะที่ชนชั้นปกครองปฏิบัติต่อชนกลุ่มน้อยทั้งหลายในประเทศไทย ปรากฏออกมาในรูปต่าง ๆ ดังนี้

๑. การปราบปรามและควบคุมโรงเรียนจีน

ตาม พ.ร.บ. โรงเรียนราษฎร์ พ.ศ. ๒๔๖๑ โรงเรียนราษฎร์ทั้งหลายจะต้องปฏิบัติตามระเบียบต่างๆ ที่ออกโดยกระทรวงศึกษาฯ เนื่องจากโรงเรียนที่ดำเนินโดยชาวจีนในประเทศไทยนั้นก็เป็นโรงเรียนราษฎร์ด้วย พ.ร.บ. นี้จึงมีผลต่อโรงเรียนจีนด้วย ระเบียบนี้ระบุว่า

- โรงเรียนทั้งหมดจะต้องอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของกระทรวงศึกษาฯ
- จะต้องส่งสอนนักเรียนให้จงรักภักดีต่อประเทศไทย
- ครูผู้สอนที่เป็นชาวต่างชาติจะต้องมีใบประกาศนียบัตรแสดงความรู้ทางภาษาไทย
- จะต้องสอนภาษาไทยตามจำนวนชั่วโมงที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด
- และหนังสือตำราทั้งหมดที่ใช้ต้องได้รับอนุมัติจากกระทรวงศึกษาฯ เสียก่อน

ในเมื่อกฎหมายออกมาในลักษณะนั้น ทำให้โรงเรียนจีนแทบมีอาจจะดำเนินอยู่ได้ เพราะโรงเรียนจีนก็มีฐานะเป็นโรงเรียนราษฎร์เหมือนกัน และจำต้องปฏิบัติตามกฎหมายที่กล่าวนี้

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ ซึ่งเป็นปีหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทยเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตย ปรากฏว่ารัฐบาลกลับใช้มาตรการควบคุมโรงเรียนจีนเข้มงวดยิ่งขึ้นไป กล่าวคือ รัฐบาลห้ามมิให้สอนภาษาจีนเกิน ๖ ชั่วโมงต่อสัปดาห์ และสั่งห้ามหนังสือจีน ๕๐ เล่ม โดยรัฐบาลเกรงว่าโรงเรียนจีนจะใช้หนังสือพวกนี้เป็นตำราเรียนในโรงเรียนจีน

เหตุผลสำคัญในการควบคุมโรงเรียนจีนนั้นมีอยู่ ๒ ประการ ประการแรกรัฐบาลต้องการให้ชาวจีนได้ผสมกลมกลืนเข้ากับสังคมโดยอาศัยภาษาไทยและการศึกษาเป็นเครื่องมือ ประการที่สอง รัฐบาลต้องการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ที่อาจจะแทรกซึมเข้ามาโดยอาศัยโรงเรียนจีนเป็นเครื่องมือ วัตถุประสงค์ข้อแรกของรัฐบาลรู้สึกว่าจะประสบผลสำเร็จไม่น้อยทีเดียว ดังจะเห็นได้ว่าขณะนี้ชาวจีนที่ได้ผสมกลมกลืนเข้ากับสังคมไทย ได้ตีมีอยู่เป็นจำนวนมากมาย ส่วนวัตถุประสงค์ข้อที่สองนั้นเราอาจจะกล่าวได้ว่านโยบายของรัฐบาลมิได้ก่อให้เกิดผลอย่างจริงจังแต่ประการใด เพราะการควบคุมและการปราบปราม

โรงเรียนจีนในประเทศไทยไม่ได้ทำให้กระบวนการคอมมิวนิสต์ในประเทศไทยยุติหรือลดน้อยถอยลงได้เลย

๒. ข้อกีดกันทางกฎหมาย

ในทางกฎหมาย ชนชั้นปกครองพยายามที่จะกีดกันชนกลุ่มน้อยทั้งหลายในรูปของการออกกฎหมายห้ามการกระทำต่าง ๆ เช่น กฎหมายปี พ.ศ. ๒๔๐๔ ห้ามมิให้คนไทยแต่งงานกับคนต่างกั้ว ผลจากกฎหมายที่ออกในศตวรรษนั้นยังทำให้ชาวไทยที่ประสงค์จะแต่งงานกับชาวเวียดนามในปัจจุบันนี้ต้องประสบความยุ่งยากอยู่ กฎหมายฉบับเดียวกันนั้นยังห้ามมิให้ชาวต่างชาติที่อยู่ในประเทศไทยซื้อและจำหน่ายสินค้าบางอย่างอีกด้วย การฝ่าฝืนมีโทษถึงประหารชีวิต แต่ต่อมาเมื่อพ่อค้าชาวจีนมีความมั่งคั่งขึ้นและได้รับเกียรติสูงขึ้น ปรากฏว่าความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมายค่อยลดลงไป

กฎหมายเกี่ยวกับสัญชาติก็ได้รับการแก้ไขหลายครั้งหลายหน แต่ถึงกระนั้นก็ตาม ลักษณะการออกกฎหมายก็ยังไม่ให้ความยุติธรรมแก่ชนกลุ่มน้อยอยู่แน่นอน กฎหมายว่าด้วยสัญชาติฉบับล่าสุดออกเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๘ ก็ยังมีข้อความบางอันที่สื่อแสดงว่าการปฏิบัติอย่างเที่ยงธรรมมีอาจจะเกิดขึ้นได้ เช่น เงื่อนไขเกี่ยวกับโอนสัญชาติบางข้อระบุว่า ผู้ขอ

โอนจะต้องมีความประพฤติดี และมีความรู้ความสามารถตามที่กฎหมายระบุ เป็นต้น การมีข้อความทำนองนี้ทำให้การปฏิบัติจริง ๆ มีความลึกลับได้ ด้วยเหตุนี้จึงไม่แปลกอะไรที่ชาวจีนเกือบ ๔ แสนคน และชาวต่างศาอื่นอีกมากมายยังมิได้รับการโอนให้เป็นสัญชาติไทย ทั้ง ๆ ที่เขาเหล่านั้นก็ได้พำนักอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลานาน และมีความประสงค์จะถือสัญชาติไทย

๓. การกีดกันโดยทางระบบราชการ

ในระบบประชาธิปไตยรัฐบาลจะต้องปฏิบัติต่อประชาชนทุกคนในชาติในลักษณะเดียวกันโดยไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะ แต่ในประเทศไทยนั้นไม่เฉพาะแต่คนต่างศาเท่านั้นที่ถูกกีดกันโดยระบบราชการ ประชาชนที่บิดามารดาเป็นคนต่างศาาก็ถูกกีดกันเช่นกัน ทั้งโดยทางนิติบัญญัติและพฤตินัย จึงจะเห็นได้ว่าพวกนี้ไม่สามารถที่จะเข้าเป็นตำรวจ หรือทหารได้ แม้แต่จะซื้อที่ดินก็มีอาจะทำได้ นอกจากนี้บุคคลที่ได้สัญชาติโดยการถือกำเนิดในผืนแผ่นดินไทย เวลาจะเปลี่ยนนามสกุลให้เป็นไทย ปรากฏว่าเจ้าหน้าที่ทางบ้านเมืองมักจะเปลี่ยนให้เป็นนามสกุลที่ออกจะเป็นภาษาต่างศา และมักจะมีควมยาวถึง ๕ พยางค์ หรือมากกว่านั้น จนใคร ๆ ที่เห็นนามสกุลก็สามารถบอกได้ทันทีว่าเป็นนามสกุล

เปลี่ยน หรือเป็นนามสกุลของบุคคลที่มีเชื้อชาติจีน เป็นต้น

การปฏิบัติที่ลำเอียงและร้ายกาจมากอีกอย่างหนึ่งที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมืองกระทำต่อคนต่างศาก็คือ การที่ข้าราชการไทยเอารัดเอาเปรียบคนจีนที่ติดต่อธุรกิจ ถ้าหากว่าพ่อค้ามีเชื้อสายจีนและเป็นพ่อค้าเล็กพ่อค้าน้อยไปติดต่อธุรกิจกับเจ้าหน้าที่รัฐบาล เขาจะได้รับการปฏิบัติเหมือนกับว่าเขาไม่ใช่คนไทย เขาจะต้องถูกบังคับให้จ่ายค่าต่าง ๆ สูงกว่าที่กฎหมายกำหนด ตลอดจนต้องเสียค่าน้ำร้อนน้ำชาอีกด้วย ในทางตรงข้ามถ้าหากว่าพ่อค้าผู้นั้นเป็นพ่อค้าชั้นนายทุน ซึ่งมีผลประโยชน์ร่วมกับข้าราชการระดับสูงเขาจะได้รับการปฏิบัติอีกแบบหนึ่ง ซึ่งการกระทำเช่นนี้เท่ากับเป็นการบ่อนทำลายเศรษฐกิจของชาติ และเป็นการเอารัดเอาเปรียบคนไทย และชนกลุ่มน้อยทั้งหลายโดยทางอ้อมนั่นเอง

๔. การกดขี่ และการปราบปรามชาวมุสลิมในภาคใต้

ชาวมุสลิมในภาคใต้ก็เป็นชนกลุ่มน้อยกลุ่มหนึ่งที่ได้รับการกดขี่ และปราบปรามจากชนชั้นปกครองของไทย เมื่อไม่นานมานี้ “ขบวนการปลดปล่อยปัตตานี” และ “กองทัพปฏิวัติปัตตานี” เกิดขึ้น ทำให้ชนชั้นปกครองเกรงกลัวไปว่าขบวนการ

เหล่านี้จะเป็นตัวการทำให้ชาวมุสลิมใน ๔ จังหวัดภาคใต้แยกตัวไม่อยู่ใต้การปกครองของรัฐบาลไทย เจ้าหน้าที่ทางฝ่ายปกครองจึงทำการปราบปรามและควบคุมอย่างเข้มงวดยิ่งขึ้นกว่าเดิม นอกจากถูกปราบปรามและควบคุมแล้ว ชาวมุสลิมในภาคใต้ยังได้รับความอยุติธรรมในลักษณะอื่น ๆ อีก เป็นต้นว่า ถูกกีดกันมิให้เข้ารับราชการเป็นทหาร หรือตำรวจ เป็นต้น ตำแหน่งสูง ๆ ของทางราชการ เช่น ตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดกัตติ นายอำเภอ กัตติ จะแต่งตั้งมาจากชาวไทยที่เป็นพุทธศาสนิกชนแทบทั้งสิ้น เสรีภาพในการพูดในการแสดงความคิดเห็น ในการชุมนุม ก็ถูกห้ามโดยสิ้นเชิง เปาะสครูที่มีชื่อของจังหวัดยะลาถูกย้ายแล้วย้ายอีกเกือบสิบครั้ง ก็เพราะเจ้าหน้าที่ทางบ้านเมืองไม่พอใจในความมีชื่อเสียงของเขา ในพิธีแต่งงานบุตรสาวของเปาะสุปรากฏว่ามีแขกเกือบหมื่นคนไปในงานนั้น จนเป็นเหตุให้เขาถูกจับในข้อหาว่ามีการชุมนุมที่ผิดกฎหมาย และเขายังถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้วางแผนแยกดินแดนภาคใต้ หลังจากที่เขาปฏิเสธไม่ยอมจ่ายเงิน ๑ แสนบาท แก่เจ้าหน้าที่ที่เรียกเงินจากเขาเปาะสุจึงได้หนีเข้าไปบ่ไป ขณะนั้นเจ้าหน้าที่ทางบ้านเมืองถือว่าเขาเป็นอาชญากรคนหนึ่ง เมื่อไม่กี่ปีมานี้เองชาวมุสลิมภาคใต้หลายพันคนถูกจำคุกโดยข้อกล่าวหาว่าเป็นพวกแยกดินแดนบ้าง พวกคอมมิวนิสต์บ้าง พวกโจรบ้าง พวกอันธพาล

บ้าง ประมาณกันว่าขณะนี้มีชาวมุสลิมราว ๓,๐๐๐ คน ปฏิบัติการอยู่ในป่าที่บภาคใต้ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นผู้มีความคิดเห็นต่อต้านรัฐบาลทั้งสิ้น

ชนชั้นปกครองยังเอารัดเอาเปรียบชาวมุสลิมในภาคใต้ในเรื่องการแบ่งสันปันส่วนทรัพยากรอีกด้วย กล่าวคือ ไม่ยอมให้ชาวมุสลิมได้มีส่วนแบ่งทางด้านทรัพยากรเท่าเทียมกับชาวพุทธในเทศบาลเมืองนราธิวาสซึ่งมีชาวพุทธเพียง ๒ พันคน จากประชากรทั้งหมด ๑๔,๐๐๐ คน แต่ทางเทศบาลจัดสรรเงินงบประมาณให้สร้างฌาปนสถานสำหรับชาวพุทธถึง ๘ แสนบาท แต่จัดสรรเงินให้สร้างที่ฝังศพสำหรับชาวมุสลิมเพียง ๕ หมื่นบาทเท่านั้น นอกจากนี้การเดินทางไปไหนมาไหนของชาวมุสลิมในภาคใต้จะถูกสอดส่องดูแลอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเดินทางไปเยี่ยมญาติยังเขตแดนไทยมาเลเซีย ในทำนองเดียวกันชาวมาเลเซียก็ถูกห้ามมิให้เยี่ยมเยือนญาติพี่น้องที่อยู่ทางภาคใต้ของประเทศไทย ยิ่งไปกว่านั้นเมื่อชาวมุสลิมเดินทางไปแสวงบุญ ณ เมืองเมกกะก็จะถูกตำรวจจับตาดูอยู่ตลอดเวลา

จากหลักฐานบางอย่างที่เอ่ยอ้างขึ้นมา ก็พอจะเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าชาวมุสลิมใน ๔ จังหวัดภาคใต้ก็เป็นชนกลุ่มน้อยอีกกลุ่มหนึ่งที่ได้รับการปราบปรามและกดขี่จากชนชั้นปกครองของไทย

๕. ความยากลำบากของผู้ลี้ภัยชาวเวียดนาม

ความยากลำบากของผู้ลี้ภัยชาวเวียดนามมิได้มีเฉพาะแต่ในขณะนี้ มีมาแล้วตั้งแต่อดีตกาลทีเดียว โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐบาลที่นำโดยทหารก่อความทุกข์ทรมานให้แก่ผู้ลี้ภัยเหล่านั้นอย่างมากทีเดียว ในปีพ.ศ. ๒๕๔๖ จอมพลแปลก พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ได้ส่งชาวเวียดนามประมาณ ๑ พันคนไปจำคุกที่พัทลุง และสุราษฎร์ธานี ในปี พ.ศ. ๒๕๔๙ นายกรัฐมนตรีสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้จำคุกชาวเวียดนาม ๒๗๐ คน ที่กรุงเทพฯ และในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ นายกรัฐมนตรี ถนอม กิตติขจร ได้เซ็นสัญญากับเวียดนามได้เพื่อเนรเทศชาวเวียดนาม ๙๙ คน ไปยังไซ่ง่อนโดยที่ผู้ลี้ภัยเหล่านั้นหาได้มีส่วนรู้เห็นในสัญญานั้นไม่ เมื่อไปถึงบ้านเกิดเมืองนอนเขาเหล่านั้นก็ถูกส่งเข้าคุกโดยมิได้มีการพิจารณาไต่สวนในศาลเสียก่อน ด้วยเหตุนี้หลังจากนั้นไม่มีผู้ลี้ภัยชาวเวียดนามคนใดในประเทศไทยอยากจะให้ถูกส่งกลับไป เวียดนามอีกเลย

ทั้งที่กล่าวแล้วในตอนต้นของบทความนี้ว่า ผู้ลี้ภัยชาวเวียดนามถือว่าเป็นชนกลุ่มน้อยกลุ่มพิเศษ รัฐบาลไทยทุกรัฐบาลที่มีนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์จะพยายามควบคุมและปราบปรามพวกนี้อย่างเต็มที่ เช่น โดย

การออกคำสั่งให้พวกนี้ (ซึ่งมีประมาณ ๕ หมื่นคน) อยู่ได้เฉพาะในเขต ๖ จังหวัดเท่านั้น ได้แก่ หนองคาย นครพนม อุบลราชธานี ปราจีนบุรี สกลนคร และอุบลราชธานี ถ้าพวกนี้ต้องการจะเดินทางท่องเที่ยวไปจังหวัดอื่นนอกเหนือจากจังหวัดทั้ง ๖ นี้ เขาจะต้องได้รับอนุญาตจากอธิบดีกรมตำรวจ หรือรัฐมนตรีว่าการมหาดไทยเสียก่อน

ถึงแม้ว่าผู้ลี้ภัยชาวเวียดนามได้พำนักอยู่ในประเทศไทยเกือบ ๓๐ ปีแล้ว ตลอดจนมีบุตรหลานที่เกิดในประเทศไทย และเข้าเรียนในโรงเรียนไทยก็ตาม แต่ถึงกระนั้นในที่สุดเขาก็ถูกรัฐบาลไทยบังคับให้ออกนอกประเทศไทยจนได้ ภายใต้สภาพการณ์เช่นนี้จึงไม่น่าประหลาดใจอะไรที่ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ ระหว่างกลุ่มผู้ถูกกดขี่กับกลุ่มผู้กดขี่จะถึงจุดระเบิดได้เป็นบางครั้งบางคราว ดังจะเห็นได้ว่าครั้งหนึ่งชาวเวียดนามทั้งหมดได้โค่นล้มระบอบระทั่งรัฐบาลไทยในการที่เจ้าหน้าที่ตำรวจยึดและทำลายรูปภาพของโฮจิมินห์ ในขณะที่ชาวเวียดนาม ๑๒,๐๐๐ คน ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเพื่อระลึกถึงโฮจิมินห์ผู้ล่วงลับไปแล้ว มีอีกครั้งหนึ่งชาวเวียดนามได้ทำการประท้วงรัฐบาลไทยโดยการนอนขวางถนนและกีดขวางการจราจร เนื่องจากรัฐบาลไทยจะส่งชาวเวียดนามทั้งหมดกลับบ้านเกิดเมืองนอน

๖. ชาวเขากับโครงการต่อต้าน ผู้ก่อการ

ในปีหนึ่ง ๆ รัฐบาลไทยได้ใช้จ่ายเงินเป็นจำนวนมหาศาลเพื่อปราบปรามชาวเขาทางภาคเหนือที่สงสัยว่าจะเป็นผู้ก่อการคอมมิวนิสต์ แต่ขณะนั้นเป็นที่ประจักษ์ชัดแล้วว่ายิ่งรัฐบาลมีโครงการต่อต้านมากเท่าใด ยาวนานเท่าใด แรงต้านทานจากชาวเขาเผ่าแม้วยิ่งแข็งแกร่งขึ้นเท่านั้น กล่าวคือ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๖ มีชาวเขาคืออาวูรเพียง ๒๐๐ คน ที่ทำการต่อสู้เจ้าหน้าที่รัฐบาล แต่ในปี พ.ศ. ๒๕๑๒ ปรากฏว่าจำนวนชาวเขาที่ติดอาวูรได้เพิ่มขึ้นเป็น ๑,๔๐๐ คน ตามที่จริงแล้วรัฐบาลไทยก็ได้พยายามแก้ปัญหาชาวเขาแบบไทย ๆ เหมือนกัน เช่น ส่งเจ้าหน้าที่ไปอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับวิธีการเพาะปลูกพืชอย่างอื่นแทนฝิ่น มอบให้ตำรวจและทหารชายแดนช่วยตั้งโรงเรียนจัดสอนภาษาไทย และปลูกฝังค่านิยมแบบไทยให้แก่พวกเขาเหล่านั้น ตลอดจนส่งพระภิกษุสงฆ์ไปสั่งสอนหลักพุทธศาสนาอีกด้วย ความช่วยเหลือในแบบต่าง ๆ ที่กล่าวนี้รู้สึกว่าการประสบความสำเร็จมากพอสมควรทีเดียว และนับเป็นความช่วยเหลือที่น่าพึงปรารถนา แต่สิ่งที่น่าขะแขงและเป็นที่ไม่พึงปรารถนาก็คือ การที่ฝ่ายทหารพยายามใช้อาวูรเพื่อเข้าปราบปรามชนชาวเขานั้นเอง ในจังหวัดเชียงราย น่าน เพชรบูรณ์ และที่หล่มสัก ปรากฏว่ากองทัพก็ได้รวมกำลังกับกองทัพรือในแผน

การ “ฆ่าแล้วเผา” ยิ่งไปกว่านั้นชนชั้นปกครองผู้มีอำนาจยังใช้อาวูรเข้าปราบปรามคนเชื้อชาติไทยด้วยกันอีกด้วย เช่น กรณีที่บ้านนาทราย บ้านนาสาร บ้านนาบอน อำเภอทุ่งช้าง อำเภอเชียงของ และอำเภอเชียงคำ เป็นต้น

เกี่ยวกับเรื่องชาวเขา ผู้เชี่ยวชาญทั้งหลายต่างก็เห็นพ้องต้องกันว่าถ้าหากรัฐบาลโดยเฉพาะอย่างยิ่งกองทัพยังคงปราบปรามชาวเขาโดยใช้กำลังแล้วไซ้ ในไม่ช้าภาคเหนือทั้งภาคจะเปลี่ยนแปลงสภาพเป็นสถานที่ประลองปืนแน่นอน

จากเรื่องราวที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด ตลอดจนบทความนี้ จะเห็นได้เด่นชัดว่าสภาพการณ์อันเลวร้ายที่ชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยได้รับนั้น ไม่ได้เกิดจากชนส่วนใหญ่ก็ตกกันหรือข่มเหงชนกลุ่มน้อยเหมือนในสังคมอื่นแต่ประการใด แต่เกิดจากชนชั้นปกครองหรือชนอภิสิทธิ์ชนต่างหาก ตราบใดที่โครงสร้างทางชนชั้น หรือความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นปกครองกับชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ ไม่ได้รับการเปลี่ยนแปลงแก้ไข หรือถูกทำลายไปเสีย ตราบนั้นอย่าไปหวังเลยว่าการแก้ปัญหาระหว่างชนหรือระหว่างกลุ่มจะประสบผลสำเร็จอย่างถาวร

(สถิตย์ นิยมญาติ เก็บความจาก Boon sanong Punodyana, *Minority Groups and Minority Class: The Oppressed and Oppresser in Thai Social Structure*, Paper presented at the Conference on the Majority-Minority Situation in Southeast Asia, held in Manila, Philippines on May 8-10, 1974, 24 หน้า)

การพัฒนาและเขยิบฐานะทางสังคม ของชาวภูไท

เอ. ทอมมัส เค็ลซ์ ได้ศึกษาถึงการพัฒนาและการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง ในหมู่ชาวภูไทในภาคอีสาน เค็ลซ์บอกว่าปกติเมื่อพูดถึงชาวอีสานและปัญหาคนพวกนี้ ก็มักจะเพ่งเล็งไปที่สภาพชีวิตว่าชาวอีสานเป็นคนเช่นไร และมักจะเห็นเป็นทำนองเดียวกันว่า ชาวอีสานก็คือชาวนาที่มีชีวิตส่วนใหญ่ติดอยู่ในชนบทธรรมเนียมประเพณีวิถีชีวิตแบบชาวนา รักถิ่นฐานบ้านเกิด และคิดว่าปัญหาเศรษฐกิจเป็นปัญหาใหญ่ โครงการพัฒนาภาคอีสานทั้งหลายจึงเพ่งเล็งไปที่การพัฒนาเศรษฐกิจเกือบทั้งหมด ปรับปรุงช่วยเหลือทางเกษตรกรรม การเพาะปลูกให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ส่งเสริมการปลูกพืชหมุนเวียน ขุดคลองส่งน้ำชลประทานได้มีน้ำใช้ในการทำนา ส่งเสริมอุตสาหกรรมในครัวเรือน งานฝีมือต่างๆ เช่น ทอผ้า นอกจากนี้ยังปรับปรุงการคมนาคมให้ดีขึ้น ขยายบริการทางการศึกษาออกไป ทั้งนี้เพราะผู้ปกครอง (รัฐบาล) หวังว่าชาวอีสานจะเป็นผู้สนับสนุนอำนาจทางการเมืองหรืออย่างน้อยก็ให้อยู่เฉยไม่ต้องเข้ามายุ่งเกี่ยวกับการเมืองเสียเลย

ด้วยภาพพจน์ที่คนส่วนใหญ่มีต่อชาวอีสานดังเช่นที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น เค็ลซ์จึงตั้งข้อสังเกตว่าภาพพจน์เหล่านั้นถูกต้องแล้วหรือ และการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจที่นำมาใช้แก้ปัญหาให้กับชาวอีสานจะได้ผลหรือไม่ เค็ลซ์บอกว่าปัญหาสำคัญที่ชาวอีสานประสบอยู่คือปัญหาทางการเมือง เมื่อตอบปัญหาข้อสังเกตที่ว่ามา เค็ลซ์เสนอให้พิจารณาถึงช่องทางและโอกาสของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในภาคอีสาน โดยเฉพาะในหมู่ชาวภูไทซึ่งเค็ลซ์ ได้ไปศึกษาอยู่ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๐๕-๒๕๐๖

จากประเทศลาวชาวภูไทได้อพยพเข้ามาในเมืองไทยราว ๑๒๕-๔๐ ปีมาแล้วในรัชสมัยรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ในปัจจุบันชาวภูไทตั้งหลักแหล่งอยู่ในเขตต่างๆ ๔ แห่งในภาคอีสาน คือ ในจังหวัดสกลนคร แถบใกล้เคียงตำบลหนองฮางในอำเภอกุดจับาจารย์ จังหวัดกาฬสินธุ์ นอกจากนี้ยังมีอยู่ที่เรณูนคร ใกล้พระธาตุพนม และที่อำเภอคำชะอี ห่างจากมุกดาหารไปทางตะวันตก ๒๒ ไมล์ กล่าวกันว่ายังมีชาวภูไทอยู่เป็นกลุ่มๆ

กระจุกกระจายทั่วไปในประเทศลาวและที่จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในนามของลาวโซ่ง เคิร์ชศึกษาชาวภูไทในเขตอำเภอคำชะอี ในตำบลหนองสนประชากรมากกว่า ๑,๕๐๐ คน เมื่อแรกเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย ชาวภูไทตั้งถิ่นที่อยู่อย่างอิสระ มีเจ้าเมืองปกครอง แม้ว่าจะพูดภาษาถิ่นเหมือนคนไทยในแถบนั้น และนับถือพุทธศาสนาบ้าง แต่ชาวภูไทก็ไม่ค่อยได้ติดต่อกับสังคมภายนอกเท่าใดนัก ในเวลาต่อมา เมื่อ ร.๕ ได้ทำการปฏิรูปการปกครองในอีสานใหม่ ชาวภูไทก็ค่อย ๆ ผสมกลมกลืนกันไปกับคนไทยในเขตรอบ ๆ นั้น สังคมภูไทขยายวงกว้างออกไปติดต่อกับสัมพันธ์และรับเอาแบบอย่างความคิด การดำเนินชีวิตจากเพื่อนบ้านเข้าไปเรื่อย ๆ ลักษณะของความเป็นภูไทแท้ก็ลดรูปออกไป

ปัจจุบันชาวภูไทได้ชื่อว่าเป็นผู้ขยันทำ การงาน ผลอันนี้ทำให้ชาวภูไทมีเศรษฐกิจดีกว่าเพื่อนบ้านในละแวกเดียวกัน นอกจากจะผลิตพืชผลทางเกษตรกรรมออกสู่ท้องตลาดแล้วยังผลิตอุตสาหกรรมในครัวเรือนออกขาย จนมีชื่อเสียง นอกจากจะเป็นคนขยันขันแข็งแล้ว ชาวภูไทจะมีความกระตือรือร้น สนใจ การบ้านการเมืองมากกว่าเพื่อนบ้านแถบนั้น ทั้งนี้เพราะมีมูลเหตุมาจากช่องทาง หรือ โอกาส ๔ ประการอันเป็นปัจจัยสนับสนุนให้ ชาวภูไทเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ช่อง

ทางดังกล่าวคือ

๑. การบวชเป็นพระ (สงฆ์)
๒. สถานภาพของข้าราชการ
๓. การศึกษาทางโลกที่ก้าวหน้า
๔. การนิยมออกท่องเที่ยวออกไปในถิ่นต่าง ๆ

การบวชเป็นพระ

ชาวภูไทก็มีค่านิยมทางสังคมเกี่ยวกับการบวชเช่นเดียวกับชาวไทยที่ถือพุทธว่าชายทุกคนจะต้องบวชเรียน เพราะถือว่าการบวชเป็นเกียรติทางสังคมอย่างหนึ่ง บุคคลจะได้รับความเคารพยกย่องนับถือเมื่อได้บวชเรียนแล้ว เมื่อบวชเป็นพระก็ไม่ยุ่งเกี่ยวกับเรื่องทางโลกไม่ว่าจะเป็นเรื่องการทำมาหากิน หรือ ความสัมพันธ์กับพ่อแม่ ญาติ พี่น้อง ประพฤติตนให้สมควรกับอยู่ในสมณเพศ แม้จะไปค้างคืนวัดอื่นในเวลาเข้าพรรษาก็ยังห้าม แต่ นอกพรรษาพระก็ชอบท่องเที่ยวสัจจกร ไปยังถิ่นต่าง ๆ บางองค์ก็ออกจากวัดในหมู่บ้านของตนไปหาความเจริญก้าวหน้าทางพระในถิ่นอื่น บางองค์ก็ไปเยี่ยมพระวัดอื่น บางองค์ก็ย้ายไปจำพรรษาวัดอื่น บางองค์ก็บวชตลอดชีวิต จะเห็นได้ว่าการบวชพระเปิดโอกาสให้คนได้เปลี่ยนย้ายถิ่นที่อยู่โดยปริยาย เช่น พระบางองค์บวชแล้วไปจำพรรษาที่วัดในหมู่บ้านอื่น แล้วได้เมียในหมู่บ้านนั้นเลยตั้งรกรากถิ่นฐานในหมู่บ้าน

บ้านดังกล่าว การบวชเป็นพระมิได้ให้ความพึงพอใจแก่ผู้บวชในแง่ให้ความสงบทางใจเท่านี้ยังทำให้ผู้บวชได้รับความเคารพยกย่องจากสังคมอีกด้วย แม้ว่าบุคคลนั้นจะออกจากสมณเพศแล้วก็ตาม การบวชในความคิดของชาวภูไทจึงสำคัญมากต่อการที่จะประสบความสำเร็จ ได้สถานภาพใหม่ที่สังคมทั่วไปยกย่อง ปัจจุบันการประสบความสำเร็จในทางพระคณา มีความสำคัญมากกว่าแต่ก่อน พระในชนบทต่างพยายามที่จะให้ได้สถานภาพสูงขึ้น เช่น ในปี ๒๕๐๖ พระหนุ่มจากหมู่บ้านหนองสอน ๔ รูป เข้ามาสอบแข่งขันกับพระในเมืองเพื่อเลื่อนชั้นให้ตัวเองให้สูงขึ้น ความคิดที่ว่าบวชเพื่อจะได้เปลี่ยนสถานภาพเช่นนี้ แสดงให้เห็นว่าวิถีชีวิตของชาวภูไทมิได้ผูกพันอย่างแน่นแฟ้นกับชีวิตการเป็นชาวนา รักถิ่นฐานบ้านเกิด เหมือนเช่นที่ส่วนใหญ่เข้าใจกัน

สถานภาพของข้าราชการ

สำหรับชาวภูไท การเป็นข้าราชการถือว่าประสบความสำเร็จก้าวหน้าอย่างยิ่ง การเป็นข้าราชการก็เหมือนกับเป็นพระที่ทำให้ชีวิตของพวกเขาห่างไกลจากการเป็นชาวนายิ่งขึ้น เพราะพวกเขาหวังที่จะได้เปลี่ยนสถานภาพให้สูงขึ้นและพร้อมที่จะสลัดทิ้งสภาพชีวิตชาวนา ความผูกพันในสภาพชีวิตแบบชาวนา รวมทั้งความผูกพันกับญาติพี่น้องและ

ถิ่นฐานบ้านเกิด

กล่าวกันว่าในสมัยก่อนช่องว่างระหว่างชาวภูไทและข้าราชการมีมาก แต่ต่อมาเมื่อมีการติดต่อกันมากยิ่งขึ้น ช่องว่างนั้นก็ค่อย ๆ หายไป ครูโรงเรียนนับว่าเป็นข้าราชการที่มีความใกล้ชิดกับชาวบ้านมากที่สุด และดูเหมือนว่าการเป็นข้าราชการครูจะเป็นที่รู้จักมากกว่าข้าราชการประเภทอื่น หมู่สาวชาวภูไทมีความใฝ่ฝันที่จะได้เป็นครูกันค่อนข้างมาก หลายคนได้เรียนฝึกหัดครูจบแล้วออกมาสอนในหมู่บ้านเดิมของตนก็มี ในหมู่บ้านใกล้เคียงก็มี บทบาทของครูในชนบทจึงมีความสำคัญมาก นอกจากครูจะเป็นสัญลักษณ์ของการเป็นข้าราชการแล้วครูยังได้รับความเคารพยกย่อง เพราะถือว่าสถานภาพครูเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการประสบความสำเร็จอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตาม ครูหนุ่มสาวหลายคนเมื่อเรียนจบก็ไม่อยากจะกลับไปสอนในท้องถิ่นของตน หากแต่หวังจะได้ทุนเข้ามาศึกษาต่อในกรุงเทพฯ หรือไปต่างประเทศ มีรายหนึ่งมีความสามารถเรียนถึงระดับปริญญาโทจากสหรัฐอเมริกาจบแล้วกลับมาเป็นข้าราชการกระทรวงศึกษาธิการ ครูหนุ่มสาวในภาคอีสานนับเป็นเสียงเดียวกันว่า การศึกษาในชนบทในท้องถิ่นของเขาไม่ค่อยมีคุณภาพ พวกเขาจึงไม่ค่อยหวังจะเข้ามาแข่งขันกับผู้ได้รับการศึกษาจากส่วนกลางเท่าใดนัก ปฏิบัติการของครูดังกล่าวนี้จะเป็น

ตัวอย่างที่คิสะทอนให้เห็นถึงความบกพร่องล้มเหลวของโครงการพัฒนาประเทศในแถบภูมิภาคนี้ที่ไม่อาจจะกระจายความเจริญมาสู่ชนบทได้ทั่วถึงกัน ช่องว่างระหว่างชนบทกับเมืองก็จะยังคงมีอยู่อย่างมากต่อไป

การศึกษาทางโลกที่ก้าวหน้า

การใฝ่หาความรู้เพื่อจะได้รับเลือกเข้าเป็นข้าราชการ เป็นค่านิยมที่มีอยู่โดยทั่วไปในคนหนุ่มสาวชาวภูไท การศึกษาจะขึ้นปัจจัยเดียวที่จะนำความเจริญก้าวหน้า ความสำเร็จในชีวิตมาสู่พวกเขา

แม้ว่าอาชีพการเป็นครูจะเป็นแบบอย่างของข้าราชการที่รู้จักกันมากที่สุดในกลุ่มชาวภูไท การเป็นครูก็ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตแบบชาวบ้านเลย ตรงข้ามมีแต่จะทำให้บุคคลผู้มีอาชีพครู มีแบบชีวิตที่ห่างไกลการเป็นชาวนา-ชาวไร่ออกไปทุกที คนส่วนใหญ่ประสงค์จะเป็นครูมากกว่าข้าราชการประเภทอื่น คงเป็นเพราะอาชีพครูมีการฝึกหัดเรียนและเป็นกันไต่ก่อนข้างง่ายกว่าข้าราชการประเภทอื่น การศึกษาที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ ไม่สนับสนุนให้อยากยึดถืออาชีพทำนาเหมือนบรรพบุรุษแต่ประการใด มีแต่จะทำให้บุคคลผู้ได้รับการศึกษามีสภาพชีวิตที่ห่างเหินจากการเป็นชาวนายิ่งขึ้น ทั้งนี้พ่อแม่ก็มีส่วนสนับสนุนให้ลูก ๆ ได้เล่าเรียนเพื่อหวังจะ

ให้ลูกได้มีงานทำที่ดีกว่าการทำนาของตน ยิ่งในปัจจุบันการศึกษามีได้มีอยู่ในวัดเหมือนเช่นสมัยก่อนที่ผู้ชายเท่านั้นจะได้ศึกษา เดียวนี้หญิงก็มีโอกาสศึกษามากพอ ๆ กับชาย การศึกษาเป็นการศึกษาเรื่องทางโลกเป็นส่วนใหญ่ ก่อนปี ๒๕๐๖ หมู่สาว ๒๓ คนจากหมู่บ้านหนองสอนเข้ามาเรียนหนังสือในเมือง ในตำบลใกล้เคียง และบางคนก็เข้ามาเรียนในกรุงเทพฯ ฯ

การนิยมท่องเที่ยวไปในถิ่นต่าง ๆ

ชาวภูไทนิยมท่องเที่ยวไปยังที่ต่าง ๆ เหมือนคนไทยในภาคกลาง บางครั้งไปเป็นกลุ่ม บางทีก็ไปคนเดียวเที่ยวไปในถิ่นต่าง ๆ บางทีก็มาเมืองเพื่อทำงานรับจ้างได้ค่าแรงพอสมควร ในสายตาคนทั่วไปอาจเข้าใจว่าหนุ่มสาวภูไทที่เข้ามารับจ้างทำงานในเมืองต่าง ๆ คงเป็นเพราะความจำเป็นทางเศรษฐกิจบีบบังคับยากจน แท้จริงแล้วเศรษฐกิจมิใช่เหตุผลเดียวที่ทำให้เขาต้องเข้ามาหางานทำในที่ต่าง ๆ เขาต้องการความสนุก อยากรู้เห็นสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ ในที่ต่าง ๆ จึงได้ไปหางานทำอย่างนี้เห็นกันอยู่ สิ่งสำคัญที่ได้จากการที่คนหนุ่มสาวภูไทท่องเที่ยวไปทำงานในถิ่นต่าง ๆ ได้ไปมีประสบการณ์แบบใหม่ ๆ อาชีพใหม่เหล่านี้จึงทำให้พวกเขาต้องห่างเหินจากการเป็นชาวนา-ชาวไร่ ซึ่งบรรพบุรุษกระทำกัน

มาช้านานแล้ว เพราะมาทำงานแล้วบางคนก็พอใจทำงานเช่นนั้นต่อไป ชีวิตก็ดูจะยิ่งห่างไกลจากนา—ไร่ยิ่งขึ้น การไปเที่ยวหางานทำในเมืองทำให้คนในหมู่บ้านลดจำนวนลง บางคนออกไปจากหมู่บ้านนานกว่า ๒ ปีก็มี เป็นที่น่าสังเกตว่าชาวภูไทไม่เคยข้ามปากไปหางานทำในประเทศลาวเลย บางรายไปท่องเที่ยวทำงาน ไกลถึงจังหวัดยะลา

จากการพิจารณาถึงสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชาวภูไททั้ง ๔ ประการดังกล่าว ช่วยทำให้เราได้เข้าใจถึงสภาพชีวิตของชาวภูไทที่ยิ่งขึ้น ภาพพจน์ที่เคยวาดกันไว้ว่าชาวนาในภาคอีสานมีสภาพชีวิตติดอยู่กับประเพณีเก่า มีความผูกพันอยู่กับนาไร่ ฉะนั้นไม่สนใจใย่ดีต่อการปรับปรุงสภาพชีวิตให้ดีขึ้น ดูจะเป็นการมองชาวอีสานอย่างมีอคติลำเอียง ไม่ตรงกับความจริงดังที่ได้พิจารณากันมา จากการศึกษาวงศ์ภูไทดังกล่าวเราพบแล้วว่า หนุ่มสาวชาวภูไทต่างพยายามปรับปรุงสภาพชีวิตให้เปลี่ยนแปลงไปจากที่บรรพบุรุษเคยยึดถือมา การบวชเป็นพระศีกษาเล่าเรียน การชวนช่วยในการศึกษาเพื่อได้ตำแหน่งทางราชการ โดยเฉพาะอาชีพครู ตลอดจนการท่องเที่ยวไปทำงานในถิ่นต่าง ๆ บัจจุบันเหล่านี้สนับสนุนให้หนุ่มสาวชาวภูไทได้มีโอกาสเปลี่ยนฐานะทางสังคมให้สูงขึ้น สถานภาพและบทบาท

ใหม่ๆ อันจะนำมาซึ่งเกียรติทางสังคม เป็นที่ปรารถนาของเขาเหล่านั้น แนวโน้มที่เห็นได้ชัดคนรุ่นใหม่ไม่นิยมที่จะประกอบอาชีพทำนาไว้สืบต่อจากพ่อแม่ของเขาอีกต่อไป ถึงแม้จะไม่ถูกต้องอาชีพของพ่อแม่ก็ตามแต่ก็นิยมที่จะประกอบอาชีพอื่นหากเป็นไปได้ สำหรับเด็กหนุ่มๆ เหมือนว่าโอกาสที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในชีวิตต้องอาศัยการบวชเรียนทางพระ หรือหาความสำเร็จทางการเมือง การเลื่อนชั้นทางสังคม โดยอาศัยช่องทางดังกล่าวเหล่านั้น ปัจจุบันดูจะมีความสำคัญยิ่งขึ้น

คำถามที่สองที่เค็สัชรบู้ไว้ว่าการแก้ปัญหาดังกล่าวเพียงอย่างเดียวที่นำมาแก้ปัญหาให้ชาวอีสานจะได้ผลเพียงพอหรือ จากการศึกษาชาวภูไทก็ได้คำตอบว่าการแก้ปัญหาให้ชาวอีสาน โดยนโยบายทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวจะทำให้ปัญหาทางการเมืองขยายวงกว้างยิ่งขึ้นถ้าหากชาวนามีรายได้ดีขึ้นสภาพความเป็นอยู่ดีขึ้น ความบันเทิงใจในหมู่คนหนุ่มสาวก็จะเพิ่มขึ้น การที่จะเปลี่ยนฐานะทางสังคมก็คงจะทำได้สะดวกง่ายดายขึ้นกว่าเดิม การประสบความสำเร็จในอาชีพการงานก็จะมีมากขึ้น วิธีชีวิตก็จะหลุดพ้นจากการเป็นชาวนา-ชาวไร่ ได้ง่ายตามมาด้วย แต่แผนพัฒนาภาคอีสานส่วนมากไม่ช่วยสนับสนุนการเปลี่ยนฐานะทางสังคมให้ชาวอีสานแต่

อย่างไร การพัฒนาประเทศในภูมิภาคนี้จึงไม่ตรงเป้าหมาย ไม่อาจแก้ปัญหาที่ชาวอีสานกำลังประสบอยู่ได้ เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลจึงพบอยู่เสมอว่าชาวบ้านบางกลุ่มตั้งตัวเป็นอุปสรรกขัดขวางการพัฒนาของทางราชการ ยิ่งกว่านั้นข้อบกพร่องเช่นนี้เป็นการเปิดโอกาสให้ศัตรูของประเทศเข้ามาแทรกซึมได้ง่าย เพราะฝ่ายตรงข้ามย่อมรู้ดีว่าชาวบ้านมีความต้องการอะไรที่แท้จริง จึงอาจจะสัญญาให้ยศตำแหน่งแก่ชาวบ้านให้มีงานทำดี ๆ ฯลฯ เหล่านี้เป็นสิ่งที่อยู่ในความต้องการของคนหนุ่มสาวในแถบนี้ยิ่งนัก

ถ้าหากยังคงมองภาพจน์ของชาวอีสานอย่างผิด ๆ ว่ามีสภาพชีวิตแบบชานาที่ยังคงยึดมั่นผูกพันอยู่กับประเพณี ฯลฯ ก็จะทำให้แผนพัฒนาต่าง ๆ ที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาภาคอีสานไม่ได้ผลเท่าที่ควร และเป็นกรมองชาวอีสานอย่างไม่ถูกต้องกับความเป็นจริง

หากมองชาวอีสานเสียใหม่ด้วยเรื่องราวต่าง ๆ ที่ได้เสนอมานี้ น่าจะทำให้เข้าใจสภาพอันแท้จริงของชาวอีสานยิ่งขึ้น ด้วยการวางแผนพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพและพิจารณาถึงความต้องการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพชีวิตของคนหนุ่มสาวชาวอีสานดังกล่าว สิ่งเหล่านี้จะเป็นอุปสรรคสำคัญในการแก้ปัญหาบางประการของชาวอีสานได้ เช่น อาจจัดตั้งองค์การบางอย่าง ให้เป็นที่ดึงดูดใจ

ของชาวบ้านว่าเขาได้มีอาชีพที่มั่นคงถาวรและขณะเดียวกัน ก็จะช่วยให้เขามีเศรษฐกิจดีขึ้น เช่นปรับปรุงที่ดินให้เหมาะแก่การเพาะปลูก (สิ่งเหล่านี้ อาจทำให้ลูกหลานรักอาชีพทำนาอยากอยู่ในถิ่นกำเนิดต่อไป) อย่างไรก็ตาม การพิจารณาถึงเหตุแห่งความบั่นทอนใจที่ทำให้คนหนุ่มสาวอยากเปลี่ยนสภาพชีวิตให้ดีขึ้น ทำให้เกิดความคิดอีกว่าการแก้ปัญหาให้ชาวอีสานต้องกระทำพร้อมกันทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น คือ ขณะที่การแก้ปัญหาทางประถมศึกษาและเศรษฐกิจเป็นเรื่องต้องกระทำในระดับท้องถิ่น ปัญหาทางการเมืองควรจะได้กระทำระดับชาติ

การพัฒนาประเทศในแถบภูมิภาคอีสาน โดยพิจารณาปัญหาทางเศรษฐกิจด้านเดียวจะทำให้ไม่ได้ผลเท่าที่ควรนัก การพัฒนาที่ดีควรจะได้พุ่งเล็งปัญหาทางสังคม—ในเรื่องที่พวกชาวบ้านเขาก็อยากเปลี่ยนสภาพชีวิตให้ดีขึ้นด้วยมีแรงบั่นทอนใจหรือช่องทางทั้ง ๔ ประการที่กล่าวมาข้างต้น รวมทั้งควรจะได้พุ่งเล็งความสนใจอันแท้จริงของชาวบ้านที่มีต่อประเทศอย่างแน่นแฟ้น

(ชำนาญ วงษ์วิภาค เก็บความจาก A. Thomas Kirsch, "Development and Mobility among the Thai of Northeast Thailand" ใน Robert O. Tilman, *Man, State and Society in Contemporary Southeast Asia*, (New York : Praeger Publishers, 1969) หน้า 481-489)

๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐

บทความนี้เขียนขึ้นหลังจากที่ผู้เขียนได้เข้าไปศึกษาทำการวิจัยหมู่บ้านไทยลือ บางปิง ซึ่งอยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทยเป็นเวลา ๑๔ เดือน ผู้เขียนมุ่งที่จะอธิบายแนวความคิด ๒ ประการ เกี่ยวกับคำว่า “ของมีราคา” ที่อาจซื้อขายแลกเปลี่ยนไปตามความต้องการและจำนวนของที่มีอยู่ และคำว่า “พี่น้อง” ซึ่งหมายถึงการเกี่ยวข้องกันอันแสดงถึงลักษณะเฉพาะของหมู่บ้านลือ โดยทั่วไป ผู้เขียนมีวัตถุประสงค์ที่จะเสนอว่าแนวความคิดและความสัมพันธ์ของคำ ๒ คำนี้เป็นหลักความประพฤติธรรมดาคาที่จะพบได้ตามหมู่บ้านของไทยทั่วไป นอกจากนี้ความสัมพันธ์ร่วมกันของคำ ๒ คำนี้ แสดงให้เห็นถึงปัญหาที่เป็นลักษณะเฉพาะของสังคมชาวนาและทางออกของชาวบางปิงเกี่ยวกับปัญหานี้ ยังแสดงให้เห็นถึงลักษณะ (แบบแผน) ทั่วไปของการเปลี่ยนแปลงทางชนบทธรรมนิยมประเพณีอีกด้วย

สำหรับหมู่บ้านบางปิงนั้น ก็เช่นเดียวกับหมู่บ้านอื่นๆ ในประเทศไทยที่การสืบรัฐทางเครือญาติไม่เพียงพอในการที่จะคาดคะเนได้

ว่าใครจะนับใครเป็นพี่น้องด้วย แม้ว่าในบทความนี้ผู้เขียนจะใช้คำในภาษาอังกฤษว่า “Kinman” และ “Kinship” ซึ่งแปลว่าญาติ เพื่ออธิบายคำว่าพี่น้องก็ตาม การนับญาติในแง่ปฏิบัติแล้ว ไม่ตรงกับกฎหลักเกณฑ์การสืบวงศ์ญาติจริงๆ ที่เดียว เนื่องจากการที่จะเรียกใครว่าเป็นพี่หรือน้องนั้นหมายถึงความสัมพันธ์ (ของบุคคลในขณะที่เรียกนั้น) ที่แสดงถึงความใกล้ชิด การเรียกร้อง และสิทธิพิเศษต่างๆ มากกว่าที่เราจะยินยอมให้กับคนอื่นที่เราไม่นับญาติด้วย การอยู่บ้านใกล้กัน มีประสบการณ์ร่วมกัน อายุไล่เลี่ยกันสามารถให้ประโยชน์ซึ่งกันและกันได้ เป็นเรื่องอำนวยความสะดวกรับคนบางคนที่เพียงแต่เป็นเพื่อนที่คุ้นเคยกันเป็นเสมือนพี่น้องที่เป็นญาติที่สนิท

ถ้ามองดูอย่างผิวเผินแล้ว ดูเหมือนว่าความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งของที่มีราคากับบุคคลที่ถือความเป็นญาติจะตรงไปตรงมา เพราะถึงแม้ว่า บุคคลอาจจะขายของมีค่าได้ในราคาท้องตลาดเสมอ แต่ในระหว่างญาติแล้วถือเป็นการไม่สมควรที่จะปฏิบัติต่อกันเหมือนทำ

ธุรกิจการค้า ยิ่งไปกว่านั้น ยิ่งคนสองคนที่มีความผูกพันทางสังคมใกล้ชิดกันเพียงไร การแลกเปลี่ยนซื้อขายระหว่างกันในรูปแบบของการค้ายังมีน้อยลง ชาวบางบึงสามารถแบ่งแยกระหว่างประเภทของสิ่งของที่สามารถซื้อขายทางการค้าและประเภทของบุคคลที่ไม่เหมาะสมที่จะมีความสัมพันธ์ทางการค้าด้วยในสภาพเช่นนั้น ย่อมนำความลำบากใจให้แก่ชาวบ้าน เนื่องจากของที่มีราคานั้น ในบางครั้งก็ต้องมีการซื้อขายกับญาติเหมือนกัน ก่อนที่จะกล่าวถึงทางออกของการแก้ปัญหาดังกล่าว ผู้เขียนได้อธิบายถึงสภาพและประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านบางบึง เพื่อปูพื้นให้เห็นว่า พฤติกรรมดังกล่าวมิได้เป็นของแปลกประหลาดในหมู่บ้านนี้เลย

ชาวบ้านส่วนใหญ่ที่มาตั้งรกรากอยู่ในบางบึง เป็นคนไทยที่มาจากญวนนาน และได้เข้ามาอยู่ในหมู่บ้านนี้ประมาณ ๑๐๐ ปีมาแล้ว ในปี พ.ศ. ๒๔๔๖ รัฐบาลไทยก็ได้เข้ามามีส่วนบริหารหมู่บ้านบางบึงโดยตรง การอยู่ห่างไกลการคมนาคมทำให้หมู่บ้านนี้เพิ่งจะมีถนนที่เป็นทางเกวียนในปี พ.ศ. ๒๔๗๓ และจนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๙๓ จึงเริ่มมีรถบรรทุกเข้าไปในหมู่บ้าน แม้ว่าจะตั้งอยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่ก็มียี่ล้อเข้าออกในชุมชนน้อยอยู่เสมอ ตั้งแต่หมู่บ้านบางบึงมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ ยี่ล้อในหมู่บ้านมักจะบรรทุกข้าวที่เหลือ

บริโภคบนหลังวัว และเดินทางลงใต้ไปยังจังหวัดแพร่ ซึ่งอยู่ห่างออกไปประมาณ ๑๐๐ ไมล์ และในเที่ยวกลับก็จะนำเอาเกลือและสินค้าอย่างอื่นเข้ามาขายในหมู่บ้าน ชาวญวนนานที่เป็นมุสลิมก็มักเดินทางเป็นประจำทุกปี ไปทางตอนเหนือของประเทศลาว เพื่อนำปลาแห้งและขนมหวานไปแลกเปลี่ยนกับผ้า

สำหรับคนหนุ่มที่ชอบการผจญภัย มักจะเดินทางเป็นระยะทางยาวๆ เพื่อสำรวจเส้นทางการค้า ไปทางตอนใต้ของประเทศลาว เชียงใหม่และพม่า และนำทอง ควาย ม้าและช้างลงไปขายด้วย สิ่งต่างๆ เหล่านี้ถือว่าเป็นของที่มีราคา ซึ่งกำไรจากการขายสามารถนำมาซื้อที่ดิน สัตว์ เลี้ยงม้า และของฟุ่มเฟือยเล็กๆ น้อยๆ ได้ สินค้าที่ซื้อเก็บไว้และการเดินทางค้าขายเป็นเหตุการณ์ปกติของภาคเหนือของประเทศไทย แต่สำหรับการค้าแบบที่มีการนำสินค้าพื้นเมืองบางอย่าง และของมีประโยชน์อื่นๆ ไปขายเพื่อนำเงินมาซื้อสินค้าและเข้าของอื่นๆ จากผู้อื่นอีกต่อหนึ่งนั้น ดูเหมือนจะเป็นลักษณะของคนไทยทั่วไปและของหมู่บ้านที่อยู่เป็นหลักแหล่งในเอเชียอาคเนย์ และที่จริงแล้วอาจถือได้ว่าเป็นลักษณะเฉพาะของสังคมแบบชวาเนลยที่เดียว

เมื่อไม่นานมานี้เอง ที่สินค้าพวกถ้วยชาม เสื้อผ้า รถบรรทุก รถแทรกเตอร์ ได้เข้ามาสู่หมู่บ้านบางบึงอย่างรวดเร็ว ซึ่ง

เราก็ควรตระหนักอยู่เสมอว่า หมู่บ้านบางบึงก็เหมือนกับชุมชนอื่นๆ ที่ไม่สามารถเลี้ยงตนเองได้อย่างสมบูรณ์โดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่น เพราะการที่ชาวนาเกิดความต้องการของสิ่งหนึ่งจากผู้อื่น ชาวนาจึงต้องขายของของตนเมื่ออยู่เป็นการแลกเปลี่ยน ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบางกลุ่มจำต้องเก็บรวบรวมสินค้าให้พอเพียง และเก็บกำไรพอสมควร เพื่อให้คุ้มค่าในการค้าขาย ในหมู่บ้านบางบึงนั้นของที่ตลาดต้องการหรือของที่ต้องซื้อหรือขายนั้น ถือเป็นของมีราคาทั้งสิ้น แม้ว่าค่าของมีราคาจะเป็นถ้อยคำที่ใช้เฉพาะในหมู่บ้านนี้ ผู้เขียนมีความเห็นว่า การที่ของที่มีราคาจะต้องได้มาด้วยการซื้อขาย เช่น หรือ ยืมพร้อมด้วยดอกเบี้ยนั้น ถือได้ว่าเป็นลักษณะโดยทั่วไปของเศรษฐกิจชาวนา

เศรษฐกิจของชาวบางบึงมีความแตกต่างจากเศรษฐกิจของโลกสมัยใหม่ เนื่องจากขอบเขตของความเป็นญาติที่เชื่อว่าไม่ควรจะซื้อขายกันแบบการค้ากันกว้างมาก ซึ่งก็เป็นลักษณะทั่วไปของสังคมชาวนานั่นเอง เพราะในรูปลักษณะของชุมชนแล้ว จะต้องแยกให้ได้ระหว่างคนที่อยู่ในวงศ์ตระกูลเดียวกัน เป็นญาติกันกับสมาชิกที่มาจากนอกชุมชนนั้น การพิจารณาความแตกต่างระหว่างคนนอกและคนในชุมชนได้ประการหนึ่ง คือวิธีการซื้อขายของมีค่าว่าทำกันอย่างไร สภาพของ

หมู่บ้านที่ไม่อาจเลี้ยงตนเองได้อย่างสมบูรณ์เป็นหัวใจสำคัญของสังคมชาวนา “ชาวนา” (Peasant) ดังที่ Redfield, Firth และนักสังคมวิทยาคนอื่น ๆ ใช้เรียกชื่อ ซึ่งหมายความโดยปริยายถึงการปรากฏอยู่ร่วมกันของการค้าและความเป็นเพื่อน และขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นถึงปัญหาทั่วไปของหมู่บ้านบางบึงว่าการซื้อขายของที่มีราคาในหมู่บ้านนี้จะทำได้อย่างไร

ชาวบ้านในบางบึงมักอ้างว่า เขาซื้อขายของกันตามค่าของสิ่งของ ชาวบ้านหัวเก่าจะเล่าให้ฟังว่า ในสมัยก่อนของที่มีราคาเท่าไรก็ควรจะขายให้แก่ญาติในราคานั้น ไม่ว่าจะเป็นที่ดิน สัตว์ และสินค้าประเภทที่คล้ายคลึงกันนั้นก็ควรจะขายให้ญาติในราคาเดียวกันที่จะหาซื้อได้จากที่อื่น ถ้าหากเป็นของที่มีค่าเล็กน้อยๆ เช่น อาหาร ผลไม้ และเนื้ออาจจะให้เป็นของกำนัลแก่กันได้ แต่ของที่มีราคาก็ควรขายให้ในราคาเดิมของสิ่งนั้น แม้ว่าอุดมการณ์ของชาวบ้านเกี่ยวกับการซื้อขายระหว่างญาติ จะช่วยให้เราเข้าใจถึงวิธีการที่ชาวบางบึงช่วยเหลือญาติอย่างไรในการค้า พฤติกรรมจริงๆ ที่กระทำกันในหมู่บ้านกลับชี้ให้เห็นว่าราคามีใช้เป็นเครื่องกำหนดความแตกต่างประการเดียวระหว่างของที่จะต้องขายและของที่จะให้ได้โดยไม่คิดมูลค่า ชาวบ้านจะให้ความสนใจต่อแหล่งที่มาของสิ่งของและประ

โยชน์ของสิ่งของตัวเท่า ๆ กับราคาของมัน ยิ่งไปกว่านั้นเราไม่สามารถจะคาดคะเนแบบแผนของการซื้อขายได้เพียงจากวัตถุที่ซื้อขายกันเท่านั้น บางครั้งที่ดิน และสัตว์ เป็นสิ่งที่ให้โดยไม่คิดมูลค่า ส่วนอาหารและพืชผักบางครั่งก็ซื้อขายกัน ผู้เขียนได้สังเกตเห็นลักษณะ ๓ ประการนอกเหนือจากราคาของสิ่งของที่มีอิทธิพลต่อวิธีการซื้อขายในบางปริง คือ ประการแรก แม้ว่าของที่มีราคาถูกที่สุดแทบจะไม่มีค่าในราคาซื้อขาย แต่ถ้าของเหล่านั้นได้มาด้วยการซื้อ ชาวบ้านก็จะไม่ให้ของนั้นเปล่า ๆ สิ่งของเล็กๆ น้อยๆ เช่น ยาสูบ น้ำตาล หรือเกลือ สามารถจะแจกจ่ายได้อย่างอิสระ แก่ผู้อาศัยวัดและคนชรา เพราะถือว่าวัดและบุคคลเหล่านั้นไม่สามารถหาให้ตัวเองได้ เพราะฉะนั้นจะเห็นว่ามิใช่จะขึ้นอยู่กับตัวสิ่งของ แต่เนื่องจากของนั้นจะต้องซื้อหามาต่างหากที่ทำให้ของมีราคา ในกรณีนี้จะเห็นได้จากการซื้อขายเนื้อดิบ ซึ่งมีวิธีการหลายแบบด้วยกัน เช่น ถ้าในกรณีซื้อเนื้อมาจากตลาดหรือจากพ่อค้าหาบเร่แล้วจะไม่มีมาให้เนื้อนั้นเป็นอันขาด ถ้าในกรณีที่ชาวบ้านฆ่าสัตว์เพื่อที่จะนำไปขายแล้ว เขาจะแบ่งเนื้อสัตว์ให้แก่ญาติสนิทบางเป็นของกำนัลเล็กๆ น้อย แต่ถ้าหากสัตว์นั้นตายเองโดยธรรมชาติ เจ้าของก็จะแบ่งเนื้อสัตว์ที่ละมาก ๆ แจกจ่ายทั่วทั้งหมู่บ้านเลยทีเดียว

ข้อสังเกตประการที่สองก็คือ ถ้าของที่ได้มาด้วยจุดประสงค์ที่จะนำไปขายแล้ว แม้ว่าจะของและแรงงานที่ช่วยเหลือจะเล็กน้อยเพียงไร ก็ต้องมีการจ่ายเงินตอบแทน เช่น ผู้หญิงที่ช่วยสีข้าวที่จะนำไปขาย แม้จะอยู่ในบ้านหลังเดียวกันและปกติก็ทำงานเหล่านั้นอยู่แล้วทุกวันโดยไม่ได้รับค่าจ้าง ก็สมควรจะต้องได้รับค่าตอบแทนด้วย ขณะเดียวกันอาหารประเภทปลาสดหรือปลาแห้งที่เป็นที่รู้กันว่ามีให้แก่ญาติได้โดยไม่คิดมูลค่า แต่ถ้าหากพวกที่ต้องการนำปลาไปขายต่อ ก็ต้องจ่ายเงินซื้อปลานั้น ๆ แม้จะจากญาติที่ใกล้ชิดที่สุดก็ตาม

ข้อสังเกตประการที่สาม สำหรับผู้ที่ต้องการเงินแล้วอาจจะขายอะไรให้แก่ญาติก็ได้ อาหารสำเร็จรูปและผลไม้มักจะไม่ค่อยมีการขายกันภายในหมู่บ้าน ทุก ๆ บ้านมักจะให้ของกำนัล เช่น เนื้อต้ม แก่ญาติสนิทบางคนอย่างสม่ำเสมอ และมีการแลกขนมหวานกันอย่างกว้างขวาง และถ้าใครอยากกินผลไม้ก็สามารถออกปากขอได้อย่างง่ายดาย แต่ในบางกรณีของครอบครัวที่ยากจนเขาก็อาจจะขายกล้วยหอมเพื่อแลกกับเงินได้ สำหรับแม่บ้านที่แม่จะมีฐานะเมื่อเทียบกับคนอื่น ๆ แต่ในบางครั้งเกิดขาดเงินในขณะที่มีไม่อยู่ ก็สามารถที่จะทำขนมขายให้แก่น้องสาวได้ โดยที่ชาวบ้านจะไม่วิพากษ์วิจารณ์การซื้อขายนั้น ๆ

ถ้าหากเป็นเรื่องจำเป็น และไม่บ่อยนัก

จากลักษณะของการซื้อขายระหว่าง
ญาติ ๓ ประการนี้ จะเห็นได้ว่า ราคาดังกล่าว
เป็นเครื่องกำหนดอย่างเดียวกัน ของนั้น ๆ จะ
ต้องขายเอาเงิน แต่ขึ้นอยู่กับความใกล้ชิดของ
บุคคลที่จะซื้อขาย และราคาขายสิ่งของที่จะ
เปลี่ยนไปตามความเหมาะสม เนื่องจากราคา
ของสิ่งของที่เปลี่ยนแปลงไปในลักษณะที่สม
ดุลย์ สามารถช่วยทำให้เราเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของหมู่บ้านบางบึงกับชุมชนอื่น ๆ ผู้เขียนจึงขอพิจารณารายละเอียดของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว คือ

ถ้าพิจารณาถึงการซื้อขายที่ดินภายในหมู่บ้าน ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งของที่มีค่ามากที่สุดแล้ว การขายที่ดินให้แก่ญาติที่เป็นลูกพี่ลูกน้องและแก่คนแปลกหน้าจะเป็นไปอย่างเสรีและในราคาเดียวกัน แต่ก็เป็นไปได้ที่อาจจะยกที่ดินให้แก่ญาติโดยไม่คิดมูลค่าเลย สำหรับเจ้าของที่มีอายุมากจะให้ที่ดินที่มีน้ำถึง ซึ่งมีราคาประมาณไร่ละ ๑,๐๐๐ บาทเป็นมรดกแก่ลูกหลานก่อนที่จะตาย อย่างไรก็ตามคนที่แข็งแรงมาก ๆ ก็อาจให้ที่ดินที่ไกลแล้วด้วยรถแทรกเตอร์แก่ลูก ๆ ได้ ซึ่งที่ดินนั้นจะมีค่าเพียง ๓๐๐ บาท ต่อไร่ ถ้าที่ดินยังมีราคาถูก เช่นไร่ละ ๑๐๐ บาท ส่วนมากผู้ที่เป็นที่ยกให้หน่อย ๆ โดยไม่คิดราคา

ลักษณะการให้แบบนี้มักจะเกี่ยวข้องกับ
กับการเกิดผลประโยชน์แทนที่จะเป็นเจ้าของที่ดินเอง ทุก ๆ คนที่ทำนาในที่ของผู้อื่น มักจะให้ค่าเช่าที่เจ้าของที่ ลูก ๆ ที่ทำนาอยู่ในที่นาของพ่อผู้เช่าที่ดิน รวมทั้งคนแปลกหน้าที่มีความจำเป็นต้องเช่าที่เพื่อทำมาหาเลี้ยงชีพต่างก็จะต้องแบ่งพืชผลที่ได้ให้แก่เจ้าของที่ดินเป็นค่าเช่า สำหรับผู้ที่ปลูกอาจะได้ที่ทำนาโดยไม่ต้องเสียค่าเช่า ซึ่งมีราคาเพียงไร่ละ ๒๕๐ บาท ถ้าเป็นเพื่อนกันก็อาจจะได้ที่ดินเล็ก ๆ สักแปลงหนึ่งเป็นที่เพาะพันธุ์ และชาวบ้านทุกคนในหมู่บ้านก็อาจจะขออนุญาตขอทำสวนได้ในที่ดินของเพื่อนบ้าน เพราะฉะนั้นที่ดินและของที่ยังมีราคาน้อยเพียงไร ในตลาดก็ยังสามารถหมุนเวียนแจกจ่ายในหมู่บ้านได้อย่างกว้างขวาง

ในกรณีดังกล่าวหมายถึงว่าบางคนอาจจะไม่ได้รับสิ่งของอะไรเลย ถ้าหากสิ่งของนั้น ๆ คนอื่นก็ได้มาด้วยการซื้อ คนในเมืองจะต้องจ่ายเงินซื้อเครื่องปรุงอาหาร เช่นเกลือ ในขณะที่ชาวบ้านอาจจะขว้างทิ้ง ชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่นจะต้องจ่ายเงินซื้อกล้วยหอม แต่ชาวบ้านในอีกหมู่บ้านหนึ่งอาจจะเพียงแต่เอ่ยปากขอเท่านั้น ญาติห่าง ๆ อาจจะต้องจ่ายเงินซื้อปลา ในขณะที่อาจให้ญาติสนิทและเพื่อนบ้านใกล้เคียงได้โดยไม่คิดเงิน คนที่เป็นลูกพี่ลูกน้องกันก็อาจขอืมข้าวสารได้ ใน

ขณะที่ถ้าเป็นคนอื่น ๆ แล้วจะต้องจ่ายค่าออก
เบียดจ่าย

ความสัมพันธ์ระหว่างราคาในตลาด
และความใกล้ชิดทางสังคม นำความเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญสู่การช่วยเหลือญาติกับการค้า
ในบางปีราคามักจะเปลี่ยนแปลงได้ตามฤดูกาล
และเข้าของจะมีราคาแตกต่างกันไปตาม
ระยะเวลา เช่น ในระหว่างเดือนเมษายน ซึ่งเป็นเดือนที่มีพิธีกรรมมากและชาวบ้านต้องทำ
ของหวานมาราคาของมะพร้าวจะสูงขึ้น และ
อาจมีการขายมะพร้าวให้แก่ญาติที่ใกล้ชิดกันได้
ซึ่งถ้าตามปกติแล้ว แม่แต่อาหารและ
ผลไม้ก็มีการให้แลกเปลี่ยนกันอยู่เสมอใน
ระหว่างฤดูแล้งที่อาหารขาดแคลน แม่บ้าน
อาจจะต้องซื้อขนุนจากญาติซึ่งถ้าอยู่ในฤดูฤดู
อื่น ก็จะเป็นของที่ให้กันโดยไม่คิดมูลค่าเลย

สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงในบางปี
ที่สำคัญอีกประการหนึ่ง เนื่องมาจากการเข้าไป
มีส่วนร่วมในตลาดระดับชาติและตลาดโลก
เพราะหลังจากที่คนไทยภาคกลางได้เข้ามาใน
หมู่บ้านไทยลื้อไม่นานนัก (พ.ศ. ๒๔๔๖)
พวกคนไทยได้สร้างตลาดขึ้นเพื่อความสะดวก
แก่ข้าราชการและพ่อค้าชาวจีนที่ตามมาอยู่ด้วย
การเข้ามาของกลุ่มคนไทยดังกล่าวทำให้ผัก
กลายเป็นของที่มีราคา และการจะแจกจ่ายให้
กันโดยไม่คิดมูลค่าอย่างเสรีก็เริ่มเข้มงวดขึ้น
การเข้ามาบีบบทบาทของรถบรรทุกโรงสี รถ

แทรกเตอร์ ทำให้ชาวขาดตลาด ข้าวสาร
กลายเป็นสิ่งที่มีราคาและการกูดมข้าวจะต้อง
เสียดอกเบี้ยในอัตราร้อยละร้อย โดยถือว่าเป็น
ของธรรมดาในปัจจุบันนี้ แต่ผู้ที่มีอายุเลย
กลางคนขึ้นไปพูดกันว่า การกูดมแบบนั้นเป็น
ของใหม่ เพราะในสมัยก่อนเมื่อข้าวสารยัง
เป็นสินค้าที่หลีกเลี่ยง การขอยืมจะให้โดย
ไม่คิดดอกเบี้ย เพราะถือว่าเป็นสิ่งไม่ดี และ
อ้างว่าพวกที่คิดดอกเบี้ยจากข้าวสารจะต้องได้
รับการลงโทษอย่างทรมาณที่สุด แต่ในปัจจุบัน
นี้ผู้เฒ่าผู้แก่เพียงสองสามคนเท่านั้นที่จะ
อ้างถึงความเชื่อดังกล่าว เพราะคนเหล่านี้ก็
คิดดอกเบี้ยแก่ผู้มากู้ยืมทั้งสิ้น ยกเว้นจากญาติ
ที่สนิทที่สุด

เศรษฐกิจในหมู่บ้านบางปียังไม่
เปลี่ยนจากการแลกเปลี่ยนมาเป็นการขาย หรือ
จากการขึ้นคูกับสถานภาพของตัวบุคคลมา
เป็นการทำสัญญาการค้า การเปลี่ยนแปลงมี
ลักษณะค่อนข้างจะเข้าใจยาก เนื่องจากสถา
บันเก่า ๆ และความเชื่อดั้งเดิมยังคงมีอยู่ ชาว
บ้านส่วนใหญ่ยังคงให้ญาติห่าง ๆ ยืมเงินได้
โดยไม่คิดดอกเบี้ย แต่สำหรับคนที่คิดดอกเบี้ย
แม้จากแม่ของตนเองซึ่งเป็นปรากฏการณ์ใหม่
ก็อาจกล่าวกลมกลืนด้วยความที่ค่อนข้าง
จริงจังว่าเงินเป็นของที่มีค่าเสมอ

ในอดีตคนสามารถจะฟุ่มเฟือยเรื่อง
ข้าวได้ แต่ในปัจจุบันตลาดข้าวกว้างใหญ่มาก

ขึ้น ในสมัยก่อนครอบครัวหนึ่งอาจจะปลูกข้าวได้มากตามแรงงานของคนและควายที่มีอยู่ แต่ปัจจุบันชาวนาสามารถจ้างรถแทรกเตอร์ได้ และในการทำนาหว่าน เงินก็เป็นปัจจัยเดียวที่จำกัดการผลิต สินค้าต่าง ๆ มีราคาสูงขึ้น ผู้คนในหมู่บ้านจำเป็นต้องมีสภาพเป็นลูกค้ายิ่งขึ้น ยิ่งของแพงมากขึ้นเท่าไร ญาติก็จะได้รับของน้อยลงนอกจากจะต้องจ่ายเงินซื้อ

ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น ทั้งสิ่งของ บุคคล และกิจกรรมที่เกี่ยวกับการค้าในหมู่บ้าน แต่สำหรับแนวความคิด ๒ ประการเกี่ยวกับของที่มีราคา และความเป็นญาติพี่น้อง รวมทั้งความสัมพันธ์ของแนวความคิดดังกล่าว ยังคงปรากฏอยู่ในหมู่บ้านบางปิ้ง ซึ่งชาวบ้านยังคงรักษาภาพพจน์ที่ปฏิบัติสืบเนื่องกันต่อมาเพื่อพลางรูปแบบของการทำให้เป็นการค้า และเพื่อปรับปรุงให้เหมาะ

สมกับโลกเศรษฐกิจในปัจจุบัน โดยสรุป ผู้เขียนได้เสนอข้อคิดเกี่ยวกับแนวความคิดที่ประกอบกันของระบบเครือญาติและการค้าที่พบในหมู่บ้านบางปิ้งว่าเป็นผลที่สืบเนื่องมาจากลักษณะสังคมแบบชาวนาที่ไม่สามารถเลี้ยงหรือพึ่งตนเองได้อย่างสมบูรณ์ และพฤติกรรมที่พรางตารูปแบบการค้าอาจจะเป็นปฏิกิริยาที่จะจูงใจให้เกิดสภาพแวดล้อมใหม่ขึ้นก็ได้ เนื่องจากชาวบ้านมีความพอใจและสะดวกใจกว่าในการที่จะใช้รูปแบบการค้าแบบเดิมมากกว่าจะหันมารับการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการค้าสมัยใหม่เลยทีเดียว

(ปรานี วงษ์เทศ เก็บความจาก Michael McErman, "Kinship and Commerce in a Thai-Lue Village" ใน Robert O. Tilman, *Man State and Society in Contemporary Southeast Asia*, (New York : Praeger Publishers 1969 หน้า ๕๕๐ - ๕๕๕)

โครงการหนังสือเล่มอันดับ ๕ ของสังคมศาสตร์ปริทัศน์

อังกฤษ : ความเรียงว่าด้วยศิลปและลัทธิจักรวรรดินิยม

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (แปล)

วางตลาดเดือน สิงหาคม นี้

ศาสนาและความเชื่อของไทยดำ

สุมิตร ปิติพัฒน์

๑. บทนำ

ไทยดำ (Black Tai) เป็นเผ่าไทดั้งเดิมที่อาศัยอยู่แคว้นสิบสองจุไทย ดินฐานที่พวกไทยดำอยู่กันหนาแน่น คือ ระหว่างบริเวณแม่น้ำดำและแม่น้ำแดง ซึ่งปัจจุบันอยู่ในเขตเวียดนามเหนือ ชื่อที่เรียกกันว่า “ไทยดำ” นั้น ได้มาจากเสื้อผ้าสีดำที่คนกลุ่มนี้นิยมสวมใส่ ซึ่งแตกต่างไปจากไทกลุ่มอื่นที่อาศัยอยู่ใกล้เคียงกัน เช่น ไทขาว (White Tai) นิยมใส่เสื้อผ้าสีขาวล้วน และไทแดง (Red Tai) นิยมใช้ผ้าแดงขลิบตามชายเสื้อและคอบแต่งเป็นลวดลายสีแดงสลัปดาห์

สิบสองจุไทยเป็นที่อยู่อาศัยดั้งเดิมของคนไทยดำและไทกลุ่มอื่น ๆ มาก่อนที่พวกญวนจะขยายอำนาจมาทางทิศตะวันตกและทิศใต้ของแคว้นอันนัม คนไทในแคว้นสิบสองจุไทยได้ปกครองตนเองเป็นอิสระอยู่ช้านาน จนกระทั่งกลุ่มไททางด้านตะวันตกมีอำนาจขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ - ๒๐ จึงได้เข้ามาอยู่

ในความคุ้มครองของนครหลวงพระบาง^(๑) แต่การปกครองท้องถิ่นก็ยังดำเนินไปโดยอิสระในสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น อาณาจักรสยามได้เข้าไปมีอำนาจเหนืออาณาจักรลานช้าง^(๒) สิบสองจุไทยจึงเปรียบเสมือนจะอยู่ภายใต้อิทธิพลของสยามด้วย แต่สยามก็ไม่ได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวในการปกครองแต่อย่างใด คงให้อยู่ในความดูแลของนครหลวงพระบางตามเดิม^(๓)

เนื่องจากสิบสองจุไทยอยู่ใกล้กับเวียดนามมาก เมื่อฝ่ายเวียดนามขยายอาณาเขตลงมาทางใต้ จึงจำต้องส่งเครื่องบรรณาการไปผูกไมตรีไว้ เช่นเดียวกับที่เคยส่งไปให้หลวงพระบาง แคว้นนี้จึงเปรียบเสมือนดินแดนกันชนระหว่างลาวกับเวียดนาม เมื่อฝรั่งเศสแผ่อิทธิพลเข้าไปในเวียดนามจึงได้รวมสิบสองจุไทยเข้าไปในอาณานิคมเวียดนามของตนด้วย โดยอ้างว่าดินแดนเหล่านี้เคยส่งเครื่องบรรณาการและเป็นเมืองขึ้นของญวนมาก่อน ประเทศ

(๑) กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, คำนำประชุมพงศาวดาร, ภาค ๗-๑๑, ฉบับหอสมุดแห่งชาติ, เล่ม ๔, หน้า ๗, สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, กรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๕๐๗

(๒) Hall, D.G.E., *A History of South-East Asia*, MacMillan, London, 1970, 3rd edition (p. 462)

(๓) กรมพระยาดำรงราชานุภาพที่อ้างแล้วข้างต้น หน้า ๑๘

สยามได้สูญเสียแคว้นสิบสองจุไทและหัวพัน
ห้าทั้งหกให้แก่ฝรั่งเศสในปี พ.ศ. ๒๔๓๑^(๔)

สิบสองจุไทปกครองโดยเจ้าเมืองที่ก่อน
ข้างจะเป็นอิสระต่อกัน เมืองต่าง ๆ มีอยู่ ๑๒
เมือง บางเมืองก็เกี่ยวข้องผูกพันกันโดยการ
เป็นญาติหรือการแต่งงาน ผู้ปกครองเมือง
เหล่านี้เป็นเจ้า ส่วนมากมาจากสกุลล่อและคำ
ซึ่งสืบเชื้อสายติดต่อกันมาเป็นเวลานาน โดย
มากตำแหน่งเจ้าเมืองของพ่อมัทตกทอดไปยัง
ลูกชายคนโต แต่ถ้าลูกชายคนโตไม่เหมาะสม
จึงจะเลือกผู้สืบเชื้อสายคนอื่นแทน ภายหลัง
ฝรั่งเศสได้ยึดครองสิบสองจุไทแล้ว การปก
ครองท้องถิ่นของพวกไทค่านนั้นยังคงอยู่ในมือ
ของสกุลล่อและคำเช่นเดิม ฉะนั้นความเป็น
อยู่ของชีวิตประจำวันของชาวบ้านจึงไม่ได้
เปลี่ยนแปลงไปมากนัก เพราะพวกเจ้าเมือง
ทั้งหลายยังคงส่งเสริมการประกอบพิธีกรรม
ทางศาสนา และดำเนินชีวิตแบบเดิมต่อไป
การมีอิสระในการปกครองท้องถิ่นของเจ้าเมือง
เป็นอุปสรรคต่อการที่จะตั้งองค์การบริหาร
ร่วมกันในเขตที่คนไทยอยู่ในเวียดนามตะวันตก
เฉียงเหนืออย่างมาก นอกจากนั้นพวกเจ้า
เมืองทั้งหลายยังเป็นอุปสรรคต่อการแพร่ขยาย
ของอิทธิพลจากภายนอกเข้ามาในถิ่นของคนไท

ในบริเวณนั้นด้วย^(๕)

สิบสองจุไทตกอยู่ภายใต้ระบบอาณา
นิคมอินโดจีนของฝรั่งเศสมาจนกระทั่งฝรั่งเศส
ถูกพวกเวียตมินห์ขับไล่ออกจากเวียดนาม
เหนือ ภายหลังจากที่ได้พ่ายแพ้สงคราม
ที่ Dien Bien Phu เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๗ ต่อมา
ได้มีการเจรจากันที่กรุงเจนีวา ตกลงให้
แบ่งประเทศเวียดนามออกเป็นสองส่วนตาม
เส้นขนานที่ ๑๗ คือ เวียดนามเหนือและ
เวียดนามใต้ สิบสองจุไทถูกรวมเข้าไปอยู่
ในเขตเวียดนามเหนือ ซึ่งอยู่ภายใต้การยึด
ครองของเวียตมินห์ พวกเวียตมินห์ได้สัญญา
ว่าจะให้อิสระในการปกครองท้องถิ่นแก่คนไท
พอสมควร ทั้งนี้เพราะคนบางกลุ่มได้ช่วย
เหลือพวกเวียตมินห์ในการทำสงครามต่อต้าน
กับพวกฝรั่งเศสอย่างเข้มแข็ง แต่ก็มีบางกลุ่ม
ที่เข้าร่วมทำการสู้รบอยู่ข้างฝรั่งเศส พวกหลัง
นี้จึงตกเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ด้วย จึงจำต้องอพยพ
ลี้ภัยไปอยู่ที่เวียดนามใต้และลาว เนื่องจาก
บริเวณเหล่านี้ยังคงอยู่ในความดูแลของฝรั่งเศส
ต่อมาอีกระยะหนึ่ง

เมื่อพิจารณาดูความเป็นมาในอดีตของ
ไทดำในสิบสองจุไทแล้ว จะเห็นว่าอยู่ภายใต้
อิทธิพลของลาว เวียดนาม และฝรั่งเศสมา

(๔) Hall ที่อ้างอิงแล้วข้างต้น หน้า ๖๘๖

(๕) McAlister, John T., Jr., "Mountain Minorities and The Viet Minh: A Key to The Indochina War" ed. by Peter Kunstadter, *Southeast Asian Tribes Minorities and Nations*, Princeton University Press, Princeton, N.J., Vol. II, p. 781, (1967)

เป็นเวลานาน แต่ก็เป็นที่น่ายินดีที่อิทธิพลของชาติเหล่านี้มักมุ่งเพียงแต่จะควบคุมทางด้านการเมืองเป็นส่วนใหญ่ ไม่ได้หวังที่จะเปลี่ยนแปลงโครงสร้างที่สำคัญภายในสังคม ประกอบทั้งพื้นที่ส่วนใหญ่ของสิบสองจุไทยมีภูเขาสูงอยู่ทั่วไป ทำให้การคมนาคมติดต่อกับโลกภายนอกไม่ค่อยสะดวก ฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมจึงมีน้อยและเป็นไปอย่างเชื่องช้า อันเป็นผลให้คนไทยในบริเวณนี้ยังรักษาคุณลักษณะทางวัฒนธรรมของตนเองไว้ได้มาก แต่อย่างไรก็ตามการที่จะไม่ให้มีอิทธิพลของวัฒนธรรมอื่นเข้าไปเจือปนเลยก็ย่อมเป็นไปได้ไม่ได้ เพราะสังคมเหล่านี้ ไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยว โดยปราศจากการติดต่อกับโลกภายนอกเลย

ผู้เขียนได้รับเชิญจากกรมประชาสงเคราะห์และแรงงานของประเทศลาวให้ไปร่วมทำการศึกษาวินิจฉัยเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยในประเทศลาว จึงถือโอกาสศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับชาวไทดำที่อพยพหลบหนีภัยสงครามอินโดจีนเข้ามาอยู่ในลาว พวกไทดำเหล่านี้จับกลุ่มกันปลูกบ้านอยู่สืบกว่าแห่งในบริเวณรอบนอกของนครเวียงจันทน์ บางกลุ่มก็อาศัยอยู่เป็นหมู่บ้านตามแขวงต่างๆ ในประเทศลาว ข้อมูลที่จะเสนอต่อไปเกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อของไทดำ ได้มาจากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของไทดำ (หมอ

มด) และผู้รู้หลายคนที่อพยพมาอยู่ในลาว พร้อมทั้งศึกษาจากเอกสารที่เขานำติดตัวมาด้วย และรายงานการค้นคว้าที่นักวิชาการได้เขียนไว้ เนื่องจากไทดำที่ศึกษานี้อพยพมาจากหัวเมืองต่างกัน รายละเอียดของความเชื่อและแนวปฏิบัติทางศาสนาอาจแตกต่างกันไปบ้าง ทั้งนี้เนื่องจากการแยกกันอยู่เป็นเวลานานย่อมทำให้เกิดลักษณะเฉพาะตัวในท้องถิ่น ฉะนั้นผู้เขียนจึงนำข้อมูลเหล่านี้มาเปรียบเทียบกันเสียก่อนแล้วเรียบเรียงใหม่ โดยยึดถือหลักความคล้ายคลึงกันจากหลายฝ่าย สำหรับการเรียกชื่อหรือสำเนียงการพูดจะใช้แบบเมืองลา แขวงเซินลา (Son La)

๒. ความเชื่อเรื่องผี

ศาสนาและความเชื่อของไทดำที่สำคัญเกี่ยวข้องกับผี ขวัญ และสิ่งเหนือธรรมชาติต่างๆ เขาเชื่อกันว่ามนุษย์อยู่ภายใต้อำนาจของผีต่างๆ ผีนั้นมีทั้งประเภทให้ทุกข์และโทษซึ่งอาจแบ่งออกได้ตามลำดับความสำคัญดังต่อไปนี้

๒.๑ แถนหรือผีฟ้า เป็นเทวดาที่อยู่บนฟ้า มีอำนาจเหนือมนุษย์ทั้งหลาย สามารถบันดาลให้เกิดความเป็นไปต่างๆ ทั้งทางดีและร้ายต่อชีวิตคน สัตว์ และพืชพันธุ์ต่างๆ ในโลก ฉะนั้นมนุษย์จะต้องปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามความประสงค์ของผีฟ้าหรือแถน เพื่อ

ที่จะให้แทนมีความเมตตาและบันดาลให้เกิดความสุขแก่ตนได้ ถ้าผู้ใดกระทำสิ่งใดไม่เป็นที่สบอารมณ์แก่แทนแล้ว ก็อาจได้รับภัยพิบัติต่างๆ ดังนั้นการดำเนินชีวิตของคนจึงอยู่ใต้การควบคุมของแทน แทนของไท่ทำนมีอยู่มากมาย แต่ละแทนมีหน้าที่และให้คุณหรือโทษต่อมนุษย์ต่างๆ กัน ตัวอย่างเช่น

แทนหลวง เป็นหัวหน้าของแทนทั้งปวงมีหน้าที่คอยควบคุมดูแลการปฏิบัติงานของแทนให้ เป็นไปตามปกติ และตัดสินข้อพิพาทต่างๆ ให้เกิดความยุติธรรมแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

แทนบัวกล่าว เป็นผู้ดูแลทุกข์สุขและความอุดมสมบูรณ์ของมนุษย์ในโลก ควบคุมดินฟ้าอากาศและทำให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล

แทนชาติ เป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตและสั่งให้มนุษย์มาเกิดในโลก

แทนแทน เป็นผู้ตั้งมิ่งขวัญของตน ทำให้มนุษย์มี

อายุยืนยาวตามที่กำหนดให้

แทนขุน เป็นผู้บันดาลความมั่งคั่งและอุดมสมบูรณ์ให้เกิดแก่มนุษย์

แทนเคอ เป็นแทนแห่งโรคภัยไข้เจ็บ ทำให้เกิดการเจ็บป่วยต่างๆ โดยเฉพาะในหมู่เด็ก

แทนเคาะ เป็นผู้บันดาลให้เกิดเคราะห์ร้าย และภัยพิบัติแก่มนุษย์

แทนสิง เป็นแทนประจำตระกูลของเผ่าไท่คำ รักษาผู้อยู่ในวงศ์วานให้อยู่เย็นเป็นสุข

แทนสัตว์ เป็นผู้ดูแลมนุษย์ให้อยู่ในระเบียบวินัยติดตามจับคนผิดมาลงโทษและคุ้มครองคนดีให้พ้นภัยพิบัติต่างๆ

แทนนุงขาว เป็นผู้บันดาลให้เกิดแสงสว่างทำให้คนมีความสวยงาม เป็นต้น

๒.๒ **ฝ่าน ฝเมือง** ฝเมืองเป็นผีเจ้าที่และผู้คุ้มครองรักษาย่านเมืองให้ร่มเย็น

และอุดมสมบูรณ์ อาจสังสถิตอยู่ตามป่า เขา หรือต้นไม้ มีหลักเสตงเขตหรือหลักเมือง บางแห่งก็สร้างศาลให้อยู่บริเวณที่มีหลักเมือง ถือว่าเป็นเขตหวงห้าม ใช้เฉพาะประกอบพิธี เสนหรือเลี้ยงเท่านั้น ส่วนผีบ้านนั้นมีให้อยู่ ไม่มีหลักบ้าน ทั้งผีบ้านและผีเมืองต้องทำพิธี เลี้ยงทุกปี ถ้าหากมีเหตุอาเภทหรือภัยพิบัติ จะต้องทำพิธีเลี้ยงอีกเป็นพิเศษ

๒.๓ ผีบรรพบุรุษ เมื่อพ่อแม่หรือ บรรพบุรุษถึงแก่ความตาย ส่วนหนึ่งของขวัญ จะถูกเชิญเข้ามาอยู่ในบ้านเรือนของบุตรชาย คนโต ซึ่งจัดแทนไว้ให้อยู่เป็นพิเศษเรียกว่า “ห้องฮอง” เมื่อถึงปีจะมีการเซ่นไหว้ผี บรรพบุรุษ สำหรับผู้มีฐานะคืออาจทำพิธีเซ่น ไหว้หลายครั้งก็ได้ ถ้าหากบุตรหลานละเลยไม่ เลี้ยงผีบรรพบุรุษ เขาเชื่อกันว่าผีบรรพบุรุษ อาจทำให้สมาชิกในครอบครัวเจ็บป่วยได้ นอกจากนี้การเซ่นสังเวยผีบรรพบุรุษเสมอๆ ยังจะทำให้ครอบครัวมีความสุขและความเจริญ อีกด้วย

๒.๔ ผีป่า ผีวง และผีอื่น ๆ เป็น ผีที่สังสถิตอยู่ตามป่า เขา แม่น้ำ หรือวัดๆ อื่นๆหากคนทำให้ไม่พอใจ ผีอาจทำให้คนเจ็บ ไข้ ฉะนั้นเมื่อเกิดการเจ็บป่วยขึ้นโดยกะทัน หัน สมาชิกในครอบครัวนั้นจะต้องเชิญให้มด มาทำการเสี้ยงทายว่าผีชนิดใดทำให้คนเจ็บป่วย ต่อจากนั้นจะทำพิธีเลี้ยงผีนั้น หรือกระทำ

อย่างอื่นตามแต่้มักจะเห็นว่าเหมาะสม เพื่อ เป็นการได้โทษ

๓. ความเชื่อเรื่องขวัญ

คนไทยดำเชื่อกันว่า แถนเป็นผู้สร้างให้ มนุษย์ลงมาเกิด แถนแนแนเป็นผู้ควบคุมการ สร้างมนุษย์และกำหนดมิ่งขวัญของแต่ละคน ภายใต้อการช่วยเหลือในด้านการบั้นและหล่อ หลอมให้เป็นรูปร่างของ *ปู่ข้างหล่อ พ่อข้างตี* และ *แม่เข้าแม่นาง* เมื่อบั้นเสร็จเป็นรูปร่าง แล้วจึงมอบให้ *แถนชาด* เป็นผู้กำหนดชะตา ชีวิตและส่งให้ลงมาเกิดในโลกมนุษย์

ร่างกายของมนุษย์มีขวัญประกอบอยู่ ในอวัยวะสำคัญต่าง ๆ รวม ๓๒ ขวัญ ขวัญใน ร่างกายคนนั้นเป็นสิ่งที่มองไม่เห็นด้วยตาเปล่า แต่เป็นสิ่งที่ทำให้ร่างกายมีชีวิตเคลื่อนไหว และทำงานต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขวัญเหล่านี้จะอยู่ในร่างกายของคนในยามปกติ คนจะมีจิตใจปกติและสุขภาพสมบูรณ์ก็ต่อ เมื่อขวัญต่างๆ ในร่างกายนั้นอยู่ครบถ้วน หากขวัญมีอันเป็นไปในทางไม่ดีแล้ว ผู้เป็น เจ้าของขวัญนั้นก็เจ็บไข้หรืออยู่ไม่เป็นปกติ สุข ขวัญเป็นสิ่งที่อ่อนไหวง่าย อาจหลงหรือ ตกหล่นออกจากร่างกายคนได้ง่าย เมื่อคน ตกใจหรือเจ็บไข้ คังนั้นเมื่อคนไทยดำเจ็บป่วย เขามักจะทำพิธีส่งขวัญหรือเรียกขวัญของผู้นั้น ให้กลับมาอยู่ในร่างกายตามเดิม

เมื่อคนตายขวัญที่อยู่ในร่างกายคนก็จะออกจากร่างแยกย้ายกันไปอยู่ตามสถานที่ต่างๆ เป็นกลุ่ม เช่น *ขวัญกก* หรือ *ขวัญตัน* ที่อยู่ตามร่างกายคนจะกลับไปอยู่เมืองฟ้า *ขวัญหัว* ที่อยู่ในบริเวณศีรษะจะไปอยู่กับลูกหลานที่ห้องฮอง อันเป็นสถานที่จัดไว้เพื่อขวัญของพ่อแม่มาอยู่ในบ้านของลูกชาย แต่ถ้าผู้ใดไม่มีลูกชายก็ต้องไปอยู่ศาลเล็ก ๆ (ตุง) ที่ลูกสาวปลุกให้อยู่ใกล้ ๆ กับบริเวณบ้านลูกเขย แต่จะเข้าไปอยู่ในบ้านลูกเขยไม่ได้ทุก ๆ ปี ชาวไทดำจะทำพิธีเลี้ยงผีพ่อแม่ของตน ส่วน *ขวัญปลาย* หรือเงาจะไปอยู่ป่าแหว (ป่าช้า) หรืออาจกระจัดกระจายไปอยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ ในจักรวาลของไทดำ

ขวัญที่ออกจากร่างกายคนนั้นจะต้องส่งไปยังสถานที่ต่าง ๆ โดยหมอ มด หรือผู้นำส่ง เช่น ในกรณีที่มีคนตาย เขยกก หรือ เขยใหญ่ที่ออกเรือนไปแล้วจะเป็นผู้ส่งขวัญของผู้ตายกลับไปยังเมืองฟ้า และสถานที่ต่าง ๆ ในระดับที่เหมาะสมกับสถานภาพของผู้ตาย ทั้งนี้เนื่องจากเชื่อกันว่าสถานที่สิงสถิตของมิ่งขวัญในเมืองฟ้า นั้น สอดคล้องกับสถานภาพทางสังคมของบุคคลนั้นในโลกมนุษย์ พวกที่มีสถานภาพและตำแหน่งในโลกมนุษย์สูงคือพวกเจ้านาย เมื่อตายแล้วจะถูกส่งกลับไปอยู่ *เรือนพาน* อันเป็นสถานที่ในจักรวาลของไทดำที่สุขสบาย และอยู่ในระดับสูงกว่า *ลำตอย*

ซึ่งเป็นที่อยู่ของขวัญของคนธรรมดาหรือพวกผู้น้อยในเมืองฟ้า

๔. ผู้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

ในการปฏิบัติเกี่ยวกับพิธีกรรมทางศาสนาของไทดำเขาใช้ *หมอ* (priest) เป็นผู้ประกอบพิธี หมอเป็นผู้รู้หนังสือและรอบรู้เกี่ยวกับระเบียบ จารีต และประเพณีของบ้านเมือง ทำหน้าที่ในการให้คำปรึกษา และประกอบพิธีทางศาสนาแก่เจ้าเมืองและราษฎรทั่วไป เมื่อมีข้อสงสัยและพิพาท ซึ่งเกี่ยวข้องกับ การอยู่ดีของประชาชนเกิดขึ้น หมอจะเป็นผู้ให้คำปรึกษาแก่เจ้าเมือง โดยอ้างอิงถึงหลักฐานจากหนังสือและระเบียบประเพณีเก่าของบ้านเมืองเป็นหลัก ฉะนั้นหมอจึงเป็นผู้มีอิทธิพลมากคนหนึ่ง ในสังคมไทดำ เดิมผู้เป็นหมอนั้นจะต้องสืบเชื้อสายมาจากสกุลเดียว ดังคำที่กล่าวว่า “เลือดเข็ดหมอลอเข็ดท้าว” ซึ่งแปลว่าสกุลเดียวทำหน้าที่เป็นหมอ ส่วนสกุลลอให้ทำหน้าที่เป็นผู้ปกครองบ้านเมืองหรือเจ้านาย ทั้งนี้เนื่องจากการเป็นหมอนั้น ต้องเรียนรู้เกี่ยวกับหลักโหราศาสตร์ ระเบียบแบบแผนทางวัฒนธรรม และวิธีประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ โดยละเอียด ดังนั้นบทบาทจึงถ่ายทอดจากพ่อไปยังลูกโดยการอยู่ใกล้ซิดและอบรมกันเป็นทอด ๆ ต่อมาเมื่อมีคนจากสกุลอื่น เช่น กา และกวาง เกิดความสนใจและร่ำ

เรียนวิชาการเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาต่าง ๆ ด้วย จึงได้รับการยอมรับให้ทำหน้าที่หมอดูได้เช่นเดียวกัน ในปัจจุบันอาชีพหมอดูจึงไม่จำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มเลื่อมเท่านั้น

โดยทั่วไปเจ้าเมืองจะแต่งตั้งหมอดูที่มีความรู้และเฉลียวฉลาดขึ้นเป็นหัวหน้าหมอดูทั้งหลายในเมืองเรียกว่า *องหมอ* เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้รักษาหนังสือและเอกสารสำคัญของบ้านเมือง และเป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับระเบียบประเพณีของบ้านเมือง ตลอดจนประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของเมือง องหมอมักมีผู้ช่วยสองคนคือ *องจวง* และ *องแวง* ทำหน้าที่ช่วยดูแลในกิจกรรมต่าง ๆ ขององหมอ ตามที่ได้รับมอบหมาย เช่น ในพิธีเสนเมือง อันเป็นพิธีกรรมทางศาสนาที่สำคัญยิ่งของไทยดำ เพราะเขาเชื่อกันว่าเป็นพิธีที่ทำให้บ้านเมืองร่มเย็น มีความอุดมสมบูรณ์ ปราศจากเหตุร้าย โรคระบาด และเคราะห์กรรมต่าง ๆ ดังนั้นจึงต้องมีการทำพิธีกรรมต่าง ๆ อย่างใหญ่โตขึ้น เพื่อเลี้ยงผีฟ้าและผีเมือง ซึ่งองหมอและผู้ช่วยต้องตระเตรียมเข้าของแบ่งงานกันทำ เมื่อองหมอกำหนดวันเวลาเป็นที่แน่นอนแล้ว เจ้าเมืองจะสั่งให้เตรียมการต่าง ๆ ให้พร้อม โดยมอบให้องหมอเป็นผู้รับผิดชอบดูแลความเรียบร้อยทั้งหมด โดยปกติองหมอจะแบ่งหน้าที่ให้องจวงเป็นคนจัดหาเข้าของต่าง ๆ ที่ต้องใช้ในพิธีให้เพียงพอ และให้องแวงเป็นผู้ควบคุมการฆ่า

ควาย หมู ไก่ และจัดตั้งอาหาร เครื่องคาวหวานต่าง ๆ ให้เรียบร้อย เมื่อจัดตั้งอาหารและเครื่องของไหว้เสร็จแล้ว องหมอจะเป็นผู้นำในพิธี โดยเชิญหนังสือสำคัญประจำเมือง (บับสือหมอ) มาอ่าน บางครั้งก็มอบให้องจวงหรือองแวงอ่านแทนก็ได้ ต่อจากนั้นก็เชิญผีฟ้าและผีเมืองให้ลงมารับการเลี้ยงอาหารตามระดับความสำคัญ โดยเชิญผีฟ้าหรือแถนรับเครื่องสังเวยก่อน แล้วจึงเชิญผีเมืองรับเครื่องสังเวกที่จัดให้อีกสำหรับหนึ่งภายหลัง ในการนี้จะให้ *นางมดเมือง* มาทำการขบแกะเคราะห์เมืองเพื่อให้ผีฟ้าและผีเมืองคุ้มครองให้บ้านเมืองให้ปราศจากภัยพิบัติต่าง ๆ มีความอุดมสมบูรณ์ และราษฎรอยู่เย็นเป็นสุขโดยทั่วกัน พอเสร็จพิธีเสนเมืองพวกไทยดำก็จะเลี้ยงคูกันจนอิมหน้าสำราญ

เมื่อมีการเจ็บไข้ ไทยดำจะรักษาด้วยยาพื้นบ้าน ซึ่งประกอบด้วยรากไม้และว่านต่าง ๆ ก่อน แต่ถ้าไม่ทุเลาลง มีอาการเรื้อรัง หรือการเจ็บไข้มีอาการแปลก ๆ เขาเชื่อกันว่าการเจ็บไข้ันเกิดขึ้นจากการกระทำของผีต่าง ๆ ต้องให้มด (sorcerer) มาทำการรักษา

มดนั้นเป็นได้ทั้งเพศหญิงและเพศชาย แต่ผู้เป็นมดจะต้องมีเชื้อสายของมด โดยมีพ่อแม่หรือบรรพบุรุษเป็นมด และผีมดนั้นจะมาเข้าทรงแสดงความจำนงว่าอยากให้คุณ

นั้นเป็นมดต่อไป หลังจากที่มีมดนั้นได้ตัดสินใจ
แน่นอนว่าจะเป็นมดแล้ว เขาก็จะเริ่มฝึกหัด
เล่าเรียนทางไสยศาสตร์ และวิธีการประกอบ
พิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการรักษาคนไข้โดย
การติดต่อกับผีต่าง ๆ จากมดที่เชี่ยวชาญทาง
นี้โดยเฉพาะ

มดชาย หรือ มดลาว จะประกอบพิธี
รักษาคคนไข้ที่มีอาการหนัก เพราะมีเวทมนต์
และเครื่องของขลังต่าง ๆ สำหรับบังคับผีได้
นอกจากนั้นมดลาวยังมีอำนาจเรียกผีมดและ
บริวารจากเมืองมดมาทำการต่อสู้แย่งชิงขวัญ
ของผู้ป่วยจากผีได้ หากว่าผีนั้นคือธรรพ์ไม่ยิน
ยอมส่งขวัญมาแต่โดยดี การประกอบพิธีของ
มดลาวยจะใช้ปีเป่าประกอบด้วยตลอดพิธี ใน
การรักษาของมดลาวนั้น หมอปีจะเป็นคน
จัดแจงตั้งเครื่องเช่น เรียกว่า “กาย” ซึ่ง
ประกอบด้วย ข้าว ไข่ ผ้าย เสื่อผ้า (ของผู้
เจ็บ) เหล้า ไก่ หมาก พลุ อาหาร และ
ผลไม้ต่าง ๆ ตอนแรกมดจะทำพิธีเสี่ยงทายดู
ว่าผีตนใดทำให้เกิดการเจ็บไข้จากจำนวนเม็ด
ข้าวที่โปรยลงบน ไข่ที่ตั้งไว้ว่าเมล็ดข้าวที่ยัง
เหลืออยู่บนเช่นนั้น เป็นคู่ หรือ คี่ มดบาง
คนใช้พัต (วี) แทนไข่ในการเสี่ยงทาย เมื่อ
ทายถูกต้องหลายครั้งติดต่อกัน มดก็จะสันนิษ
ฐานว่าผีตนนั้นทำให้เกิดการเจ็บป่วยขึ้น ต่อ
จากนั้นก็พยายามติดต่อกับผี โดยการเสี่ยง
ทายอีกเช่นกันว่าผีนั้นต้องการอะไร ทำไมจึง

ทำให้เกิดการเจ็บไข้ขึ้น และผู้ป่วยจะขอได้
โทษด้วยการเสนหรือเซ่นไหว้ด้วยอาหารชนิด
ใด เมื่อทราบแล้วก็จัดหาสิ่งที่ผีต้องการ
กินมาให้ โดยเรียกผีมดมารับของส่งไปให้กิน
เมื่อกินแล้วมดจะอ้อนวอนให้ผีนั้นส่งขวัญผู้
เจ็บคืน ต่อจากนั้นก็ต้องเสี่ยงทายดูอีกว่าผีจะ
ยอมหรือไม่ ถ้าผีไม่ยอมมดลาวยจะเรียกให้ผี
มดและบริวาร เช่น ช้าง ม้า หงษ์ ฯลฯ
มาช่วยบังคับโจมตี ตลอดจนใช้เวทย์มนต์
คาถาอาคมต่าง ๆ ชูเชิญให้ผีนั้นยอมแพ้ เมื่อ
ได้รับชัยชนะแล้ว มดจะรับเอาขวัญนั้นมา
อาบน้ำ ขอให้ขวัญมาอยู่กับเนื้อกับตัวผู้ป่วย
ต่อไป ในการเสนบางอย่าง เช่น เสนจง
มดลาวยักใช้วิธีรุนแรง โดยใช้คาบฟันเกาะ
เป็น ๆ ส่งเวทย์ในทึนนั้นด้วย

มดหญิงนั้นมักเชิญมาในการรักษาค
ไข้ที่ไม่มีอาการหนักจนเกินไป ใช้วิธีการรักษา
โดยการเสนหรือเสียเคราะห์ เพื่ออ้อนวอนผี
ต่าง ๆ ให้ช่วยคนไข้หาย และมีอายุยืนยาว
ต่อไป โดยให้ผีนั้นมีเมตตาส่งขวัญผู้ป่วยคืน
มา การรักษาของมดหญิงนั้น มักใช้วิธีขับ
อ้อนวอนและเลี้ยงผีเท่านั้น ส่วนมากไม่มี
อำนาจบังคับผีได้ และไม่ใช้ปีเป่าในระหว่าง
การทำพิธี

การเจ็บไข้ที่เกิดขึ้นจากการกระทำของ
แถน มดจะต้องใช้พิธีอ้อนวอนขอความ
เมตตาจากแถนเพียงอย่างเดียว จะไปทำการ

โจมตีบังคับขวัญคนเจ็บเช่นผีอื่นนั้น ไม่ได้ เพราะถือว่าแถนมีอำนาจเหนือมก ฉะนั้น ไทคำส่วนมากจึงนิยมใช้มคหญิงในพิธีบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับแถน เช่น พิธีเสนเมือง และพิธีต่ออายุ เป็นต้น ในบางกรณีที่มีมคหญิงมีความสามารถและรู้คาถาอาคม ก็อาจทำหน้าที่เป็นมคลาวได้เช่นเดียวกับผู้ชาย มคหญิงที่ขับกล่อมได้ไพเราะมักถูกเลือกเป็นนางมคเมือง สำหรับทำการขับแก้เคราะห์เมืองในพิธีเสนเมือง

๕. มโนภาพเกี่ยวกับจักรวาล

ในเอกสารความโตเมืองมีข้อความกล่าวว่า เดิมแผ่นดินของเมืองมนุษย์กับเมืองฟ้า หรือสวรรค์อยู่ติดกันมีสายเชื่อมโยงกัน โดยมีรูปพรรณสัณฐานคล้ายดอกเห็ด คือมนุษย์อยู่พื้นดินตอนล่าง ส่วนตอนบนของดอกเห็ดเป็นพื้นฟ้า อันเป็นที่อยู่ของแถนหรือผีฟ้า เนื่องจากฟ้าและดินอยู่ใกล้กันมากจนผู้คนและสัตว์เดินไปมาลำบาก เพราะมีศีรษะคนและเขาสัตว์ไปกระทบกับฟ้าบ่อย ๆ จึงก่อให้เกิดความรำคาญแก่บรรพบุรุษของมนุษย์ (ปู่เจ้า) ต่อจากนั้นปู่เจ้าจึงตัดสายโยงฟ้าออกจากดินฟ้าจึงลอยขึ้นไปอยู่เบื้องบน ไกลกับดินอย่างสุดที่ตาคนจะมองเห็นได้

สัตว์ในสมัยก่อนก็พูดภาษาคคนได้ จึงก่อให้เกิดเสียงดังอ้ออึง ไปถึงเมืองฟ้าเสมอ ๆ

เป็นเหตุให้แถนโกรธและบันดาลให้เกิดความแห้งแล้ง เพื่อให้คนและสัตว์ต่าง ๆ ในโลกตายหมด ปู่เจ้าจึงทำพิธีขอฝน จนเกิดฝนตกลงมาอย่างมากมาย ทำให้น้ำท่วมโลก มนุษย์และสัตว์ได้รับความทุกข์ทรมานล้มตายมากมาย แถนเกิดความสงสารจึงช่วยเอาคนและสัตว์ พร้อมด้วยเครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นใส่ในลูกน้ำเต้าปุงขนาดยักษ์ไว้ เพื่อมิให้สูญพันธุ์ พอน้ำลดแถนจึงให้ท้าวสวง และ ท้าวเงินนำเอาลูกน้ำเต้าปุงลงมาด้วย เพื่อปลดปล่อยคนและสัตว์สู่โลกมนุษย์อีกครั้งหนึ่ง ต่อมาท้าวสวงและท้าวเงินมีเมียและลูกซึ่งสืบเชื้อสายมาเป็นผู้ปกครองของเผ่าไท หลังจากนั้นก็เป็นการเล่าเรื่องการอพยพกระจายของชนไทไปตั้งถิ่นฐานบ้านในที่ต่าง ๆ อย่างคร่าว ๆ ตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน

เมื่อมีคนตายแต่ละกลุ่มของไทคำจะนำเอาเอกสารความโตเมืองของเผ่าตนมาอ่าน เพื่อเป็นการส่งขวัญผู้ตายให้กลับไปยังสถานที่ต่าง ๆ ตามที่ได้เอ่ยถึงการในเอกสาร เป็นการชี้ทางให้ขวัญเดินทาง ไปพบบรรพบุรุษและเข้าสู่เมืองฟ้าได้อย่างถูกต้อง มิฉะนั้นขวัญอาจหลงทางได้ ดังนั้นเอกสารจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการศึกษาทางประวัติศาสตร์และความเชื่อของไทคำ เพราะได้เล่าถ่ายทอดกันมาตั้งแต่โบราณกาลและเขียนบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

สถานที่เชื่อมต่อของเมืองมนุษย์กับเมืองฟ้านั้น พวกไทยคำเชื่อกันว่าอยู่บริเวณ *น้ำตกตาคผิไฟ* ในจุเมืองล่อ แคว้นสิบสองจุไท ขวัญของมนุษย์จะถูกส่งขึ้นมาในเมืองฟ้าที่นี้ ส่วนขวัญสัตว์นั้นจะมาอยู่บริเวณปากทางขึ้นเท่านั้น จะตามเจ้าของไปสูงกว่านั้นไม่ได้ พอพ้นเขตเมืองมนุษย์ไปก็เป็นที่ดินแดนของมด ซึ่งเป็นที่อาศัยของผู้มีเวทย์มนต์คาถา โดยเฉพาะ *เมืองมดกว้างขวางและอุดมสมบูรณ์* มีลักษณะคล้ายกับเมืองมนุษย์ ถัดไปจากเมืองมดก็ถึง *ลำจงกลาง* อันเป็นที่อยู่ของขวัญคนธรรมดา และที่พบปะกันของขวัญปลาย ขวัญของผู้คนจะมีที่อยู่อาศัยและการทำมาหากินแบบเดียวกันกับในเมืองมนุษย์ เมื่อพ้นเขตนี้จึงจะถึงฝั่ง *แม่น้ำตาคาย* เป็นด่านที่จะผ่านขึ้นไปอีกชั้นหนึ่งของเมืองฟ้า นายด่านมีชื่อว่า *องกวานพันล่อง* ผู้ที่จะข้ามน้ำต้องขี่เรือ โดยมี *นายล่อ* เป็นผู้พาย ค่าธรรมเนียมในการข้ามจะต้องเสียเบ็ดหนึ่งตัว กับเงิน ๒๒ เป็นอย่างน้อยจึงจะข้ามได้ แต่สำหรับผู้ที่มิมีเวทย์มนต์เช่นมด อาจข้ามได้โดยวิธีอื่นไม่ต้องนั่งเรือก็ได้ ในแม่น้ำนั้นเป็นที่อาศัยของ *นาค* (เงือก) พอข้ามไปอีกด่านหนึ่งจะถึงบริเวณสวนใหม่ หรือ *ป่าหม่อน* อันเป็นที่ร่วมเย็นและความสมบูรณ์ พวกหนุ่มสาวที่ตายแล้วมักนิยมมาอยู่ในบริเวณนี้ เพราะมีอาณาเขตกว้างขวางสำหรับการละเล่นและรื่นเริง

ต่างๆ ขวัญของหนุ่มสาวและเด็ก ๆ มักนิยมไปเล่นกีฬา เช่น ลูกข่าง สะบ้า ตีไก่ ฯลฯ สถานที่เล่นกีฬาเรียกกันว่า *ขวงลีน* ถัดจากขวงลีนไป เป็นที่อยู่ของพวกคนที่ตายด้วยอุบัติเหตุ เช่น จมน้ำตาย ตกต้นไม้ตาย หรือเสือกัดตาย และพวกที่ตายด้วยอาวุธหรือของมีคมต่างๆ มีชื่อว่า *เมืองฝ้าย* และ หัวจุ่มดินดินจุ่มน้ำ พอหมดเขตนี้จึงจะถึง *ลำค้อย* อันเป็นที่อยู่ชั้นสูงสุดของขวัญของคนสามัญที่ไม่ใช่เจ้า ซึ่งมีสภาพคล้ายเมืองมนุษย์ มีบ้านเรือน และไร่นาต่างๆ ผู้ที่อยู่อาศัยจะต้องทำมาหากินและปลูกบ้านอยู่กันเอง นอกจากนี้ยังมีบ่อน้ำสำหรับกิน เรียกว่า *บ่อน้ำกินเย็นด้วย* พอพ้นเขตลำค้อย จะมีภูเขาสูงมากมาย คือ *ภูเขาคุมเขางอเมืองฟ้า* และทาง *แยกสามสิบเคะ* อันเป็นทางแยกติดกันมากมายสำหรับไปยังที่อาศัยของพวกเถนและขวัญของพวกเจ้านาย จากการสัมภาษณ์หมอกวางวันม่วง จากเมืองมัวะ แขวงเซินลา สถานที่อยู่ของเถนต่างๆ เช่น เถนหลวง เถนชาติ เถนเคอะ เถนสิง และเถนอื่นๆ อยู่ทางซ้ายของทางแยกสามสิบเคะนั้น ทางด้านขวาเป็นโรงงานผลิตมนุษย์ของเถนแฉน ส่วนทางตัดตรงไปเป็นที่อยู่ของขวัญเจ้านาย ซึ่งส่วนมากมาจากสกุลล่อและคำ เจ้านายชั้นสูงอยู่ในบริเวณที่เรียกกันว่า *เวือนพานหลวง* ส่วนบริเวณที่อยู่ของเจ้านายชั้นผู้น้อยตำแหน่ง

รองลงมาอาศัยอยู่ที่ เรือนพานน้อย ผู้ที่อาศัยอยู่ที่เรือนพานนั้นไม่ต้องทำงานหนัก หนักอยากจะได้อะไรก็ได้สิ่งนั้นตามปรารถนา เหมือนกับเมืองนรมิต ในระหว่างทางสามสิบแคะไปยังเรือนพาน และจุดต่างๆ ของเมืองพานั้น ยังมีดินแดนแปลกๆ ตามจินตนาการของไทยคำอยู่อีก เช่น ใกล้ๆ ทางแยกสามสิบแคะ จะมีสถานที่ซึ่งผีฟ้าหรือแดนที่สถิตไม่ค่อยที่อาศัยอยู่เรียกว่า นางบิณฑนางเบือน ถัดมาเป็นแม่น้ำมีเรือที่ขวัญต้องผ่านไปขึ้นเรือนพาน แม่น้ำนี้มีชื่อว่า น้ำเกีย ริมฝั่งแม่น้ำเป็นป่ากว้างเต็มไปด้วยต้นมะม่วงเรียกกันว่าต้นมะม่วงขวงหลวง ซึ่งอยู่ติดกับป่าช้าของพวกผีฟ้า คือ ป่าแหวงเมืองฟ้า ต้นไม้บริเวณนี้ใหญ่โตดังคำอธิบายว่า “ต้นบอนใหญ่ข่มได้ ๓ ห้วย ต้นกล้วยข่มได้ ๓ เขา” หรือต้นบอนมีใบใหญ่เงาบังห้วยได้ถึง ๓ ห้วย ต้นกล้วยมีขนาดใหญ่โตเงาทอดไปบังภูเขาได้ถึง ๓ ลูก ถัดจากบริเวณป่าใหญ่นี้ เป็นบริเวณที่แห้งแล้งกันดารว่างเปล่าทำอะไรไม่ได้ จึงคำพังเพยที่เขากล่าวกันว่า “น้ำแล้งบ่ปลูกหม่อน นาซอนบ่ปลูกข้าว” บริเวณที่แห้งแล้งยังมีเมืองอันเป็นที่อยู่ของพวกป่าวสาวที่ไร้คู่ตายก่อนที่จะได้แต่งงาน จึงมีลักษณะเศร้าหมอง เรียกว่า เมืองโคริยะ พันจากเขตเมืองนี้จะมาจดกับเขตป่าใหญ่ที่มีต้นไม้ขึ้นเป็นเงินเป็นทอง มี ดงบ่เงินบ่คำ หรือต้น

กล้วยเป็นเงินเป็นทองขึ้นอยู่ในป่าเมืองฟ้ามีความอุดมสมบูรณ์ นักเงินนักทองบินไปมาเพื่อเก็บกินผลไม้ต่างๆ บ้านเรือนของแดนหรือผีฟ้าต่างๆ ปลูกอยู่ในบริเวณถัดไปจากป่าเงินป่าทองนี้ เมืองแดนนี้เป็นที่อยู่ระดับสูงสุดในจักรวาลของไทยคำ

เป็นที่น่าสังเกตว่ามโนภาพจักรวาลของไทยคำไม่มีเรื่องเกี่ยวกับนรกเลย ไม่ว่าคนจะมีพฤติกรรมเมื่อครั้งยังมีชีวิตอยู่จะเป็นอย่างไร ขวัญของเขาก็จะถูกส่ง ไปอยู่ในเมืองฟ้าในระดับต่างๆ ทั้งหมด ไม่มีการไปตกนรกหรืออเวจี ผู้เขียนจึงคิดว่ามโนภาพเกี่ยวกับนรกนี้มีใช้ของคนไทยมาตั้งแต่ดั้งเดิม คนไทยบางกลุ่มคงรับเอามาจากอินเดียพร้อมด้วยลัทธิทางศาสนา และคุณลักษณะทางวัฒนธรรมอื่นๆ บางประการในตอนหลัง

๖. บทสรุป

เมื่อพิจารณาคูลัทธิทางศาสนาของไทยคำแล้ว จะเห็นว่ามีความแตกต่างกับลัทธิทางศาสนาที่สำคัญอันมีรากฐานมาจากอินเดีย คือศาสนาพุทธและพราหมณ์ เป็นอย่างมาก ลักษณะของแดนหรือผีฟ้าของไทยคำมีลักษณะเป็นของตนเองไม่เหมือนกับเทวดาหรือเทพเจ้าในลัทธิพราหมณ์ ซึ่งประกอบไปด้วยเทพเจ้าสำคัญคือ พระอิศวร พระนารายณ์ พระรุทระ ฯลฯ นอกจากนั้นความเชื่อใน

เรื่องผีและขวัญตลอดจนมโนภาพเกี่ยวกับจักรวาลของไทยต่างก็แตกต่างไปจากความเชื่อทางลัทธิพราหมณ์และพุทธอย่างเห็นได้ชัด ผู้เขียนจึงแน่ใจว่าเผ่าไทยคำมี้ได้รับเอาอิทธิพลของศาสนาพุทธและพราหมณ์เข้ามาผสมกับความเชื่อถือทางศาสนาของตนเองเช่นเดียวกับเผ่าไทกลุ่มอื่นบางกลุ่ม ยิ่งไปกว่านั้นอิทธิพลของภาษาอินเดียโบราณ คือ บาลีและสันสกฤตที่มีต่อภาษาพูดของพวกไทคำมี้ไม่ปรากฏ^(๑) ซึ่งตรงข้ามกับภาษาที่ใช้ในประเทศไทยและลาวที่มีคำภาษาเขมร บาลี และสันสกฤตเจือปนอยู่อย่างมากมาย และคำที่มีรากฐานมาจากภาษาไทยเดิมก็สูญหายไปมาก

ศาสนาของพวกไทคำมี้คงเป็นแบบ Animism คือนับถือผี ขวัญ และมีความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติอยู่อย่างเดิม เท่าที่ได้ตรวจสอบดูความเชื่อในเรื่องผีฟ้าหรือแถน และขวัญของคนไทยนั้นปรากฏว่ามีอยู่ทุกกลุ่ม แต่บางกลุ่มที่ติดต่อกับวัฒนธรรมอื่นมาก เช่น ไทยสยาม (กรุงเทพฯ และภาคกลาง) ไทยวน (ภาคเหนือ) ไทลื้อ ไทพวน ไทลาว ฉาน ฯลฯ ได้รับเอาความเชื่อทางศาสนาของอินเดียมาปะปนมากจนความเชื่อดั้งเดิมเรื่องแถนและขวัญเลอะเลือนไป บางกลุ่มความเชื่อเหล่านี้เสื่อมสูญไปเลย ตัวอย่างเช่น พวกไทพวนที่

อพยพไปจากเชียงขวาง ประเทศลาว ไปอยู่ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อร้อยปีเศษ (ประมาณพุทธศักราช ๒๓๗๗) ชาวบ้านเชียงรุ่นปัจจุบันถึงแม้ว่าจะนับถือพุทธศาสนา ก็ยังทำพิธีสู่ขวัญกันอยู่เสมอๆ แต่ความเชื่อและความเข้าใจเรื่องแถนนั้นสูญหายไปเกือบหมดแล้ว เขารู้กันเพียงว่าแถนหรือผีฟ้าอยู่บนฟ้าคล้ายเทวดามีอิทธิพลเหนือมนุษย์ สามารถบันดาลให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล และบ้านเมืองอุดมสมบูรณ์หรือประสบภัยพิบัติได้ แต่เขาก็ไม่รู้รายละเอียดเกี่ยวกับแถนไปมากกว่านี้ ส่วนคนไทยแถวกรุงเทพฯ นั้นมีความรู้เกี่ยวกับพิธีสู่ขวัญกันบ้าง แต่การปฏิบัตินี้สูญหายลดน้อยลงไปมาก เพราะประชาชนส่วนใหญ่หันไปนับถือพุทธศาสนาและยึดถือการประกอบพิธีกรรมแบบพราหมณ์กัน อย่างไรก็ตามคนกรุงเทพฯ มักได้ยินเพียงคำพูดที่มีรากฐานมาจากความเชื่อดั้งเดิมของตนเกี่ยวกับขวัญอยู่ เช่น ขวัญตา ขวัญใจ ขวัญหาย ขวัญหนึ่ตีฟือ ฯลฯ แต่ก็ไม่ค่อยรู้รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องขวัญมากนัก สำหรับความเชื่อถือเรื่องแถนนั้นกล่าวได้ว่าสูญไปแล้ว เพราะปัจจุบันจะหาคนกรุงเทพฯ ที่รู้จักความหมายของคำว่า “แถน” นั้นยากเต็มที

นอกจากความเชื่อถือทางศาสนาของไทย

(1) Gedney, William J. "White, Black and Red Tai", *The Social Science Review*, Special Number, 1-24, (1964)

คำจะไม่สอดคล้องกับอินเดียแล้ว ยังมีความแตกต่างกับลัทธิทางศาสนาของจีนด้วย แม้ลักษณะของความเชื่อในเรื่องผีและมโนภาพเกี่ยวกับจักรวาลของไทยคำส่วนใหญ่ไม่เหมือนกับของจีน แต่ก็มีลักษณะบางอย่างที่คล้ายคลึงกัน คือ การนับถือและเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ แต่ลัทธิบูชาผีบรรพบุรุษนี้พบอยู่ทั่วไปในหมู่มนุษย์เผ่าต่าง ๆ มากมาย ไม่จำกัดอยู่แต่เฉพาะชาวจีนเท่านั้น ความคล้ายคลึงกันนี้อาจพ้องกันโดยบังเอิญ หรือฝ่ายใดอาจรับอิทธิพลมาจากอีกฝ่ายหนึ่ง ก็ยังหาหลักฐานยืนยันไม่ได้ แต่ถ้าพิจารณาคุณลักษณะทางวัฒนธรรมด้านอื่นๆของไทยคำ เช่น ภาษาวรรณคดี การปกครอง ฯลฯ ก็ไม่ค่อยพบว่ามีอิทธิพลของวัฒนธรรมจีนมาปะปนอยู่เท่าใด เพราะไทยคำมีลักษณะเป็นของตนเองอยู่มาก ฉะนั้นจึงเห็นได้ง่ายว่าวัฒนธรรมของจีนไม่ได้เข้าไปมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมไทยคำอย่างมากมายเหมือนกับที่มีต่อเผ่าอื่น ๆ บางเผ่า เช่น ฉวน แม้ว และเย้า เป็นต้น

ด้วยเหตุผลดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น เราจะเห็นว่า ความเชื่อทางศาสนาของไทยคำ มีลักษณะเป็นอิสระ ปราศจากอิทธิพลของลัทธิศาสนาของอินเดียและจีน ซึ่งแพร่เข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นเวลานานกว่าสองพันปีมาแล้ว ข้อเท็จจริงอันนี้ขัดกับแนวความคิดเรื่องการแพร่ขยายของวัฒนธรรมจีนและอินเดีย

ของนักวิชาการบางกลุ่ม เพราะบางคนเชื่อว่า วัฒนธรรมของชาติต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นลูกผสมของวัฒนธรรมจีนและอินเดีย หรือไม่ได้รับเอาอิทธิพลของวัฒนธรรมจีนหรืออินเดียแหล่งใดแหล่งหนึ่งมาเป็นรากฐานของวัฒนธรรมตนเอง ทั้งนี้เพราะมีคนหลายเผ่าในภูมิภาคส่วนนี้ที่รับเอาคุณลักษณะทางวัฒนธรรมของจีนและหรืออินเดียมาปะปนกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเอง จนบางครั้งกลุ่มคนเหล่านั้นได้สูญเสียรูปแบบวัฒนธรรมเดิมของตนเองไป ฉะนั้นการศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาของไทยคำนี้ช่วยให้เราเห็นข้อโต้แย้งแนวความคิดของนักวิชาการสมัยก่อนเกี่ยวกับการแพร่ขยายวัฒนธรรมจีนและอินเดียมาสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นอกจากนั้นยังทำให้เราเห็นระบบความเชื่อถือทางศาสนาแบบดั้งเดิมของคนไทย ก่อนที่จะรับเอาอิทธิพลของศาสนาพุทธและพราหมณ์เข้ามาปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันวงการวิชาการยังคงมีคตินเกี่ยวกับรูปแบบของวัฒนธรรมไทยในสมัยก่อนสุโขทัย ในสมัยสุโขทัย และหลังจากนั้นเรามีหลักฐานเกี่ยวกับสภาพของสังคมและวัฒนธรรมไทยมากพอสมควร ยุคนี้คนไทยเริ่มรับเอาอิทธิพลของขอมและอินเดียมาผสมผสานกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของตน จนได้มีวิวัฒนาการมาตลอดระยะเวลาอันยาวนาน จนกระทั่งสมัยปัจจุบัน ซึ่งแบบแผนทางวัฒนธรรม

ธรรมหลายอย่างก็ได้เปลี่ยนแปลงไป จนยากที่จะเดาได้ว่า รูปแบบเก่าสมัยดั้งเดิมนั้นมีลักษณะอย่างไร ฉะนั้นถ้าวงการวิชาการจะให้ความสนใจและส่งเสริมการค้นคว้าในด้านอื่นๆ เกี่ยวกับเผ่าไทบางเผ่าที่ยังไม่เป็นที่รู้จักแพร่

หลายก็จะช่วยให้เรามีความรู้เกี่ยวกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมของคนไทยที่แท้จริงอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น อันจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาด้านประวัติศาสตร์ มานุษยวิทยา ภาษาศาสตร์ และอื่น ๆ อย่างมากมาย

หนังสืออ้างอิง

๑. ประชุมพงศาวดาร (ภาค ๗-๑๑) ฉบับหอสมุดแห่งชาติ, เล่ม ๔ สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, พระนคร (พ.ศ. ๒๕๐๗)
2. Gunstadter, Peter, ed., *South-East Asian Tribes. Minorities and Nations*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1967
3. Hall, D.G.E., *A History of South-East Asia*, MacMillan, London, 1970 (3rd edition)
4. Lebar, M. Frank et al, *Ethnic Groups of Mainland Southeast Asia*, Human Relations Area Files Press, New Haven, 1964.
5. Lafont, Pieroe-Bernard
1955 "Note sur les familles patronymiques Thai Noirs de Son La et de Nghia-Lo" *Anthropos*, 50, 797-867.
1959 "Pratiques medicales des Thai Noirs du Laos de l'ouest." *Anthropos*, 54, 819-40.
6. Gedney, William J. "White, Black and Red Tai," *The Social Science Review Special Numbers*, 1964

พัฒนาการเมืองในชนบทไทย : มองการเมืองในด้านความสามารถและอำนาจ ที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

- ๑ -

ผู้เขียนเป็นนักรัฐศาสตร์ชาวอเมริกัน แห่งมหาวิทยาลัยนอร์ทแคโรไลนา อิลลินอยส์ ได้เข้ามาทำการศึกษาวิจัยหมู่บ้านในเขตอำเภอ ๓ แห่งของจังหวัดเชียงใหม่ โดยเลือกศึกษา อำเภอละหมู่บ้าน ระหว่างปี ๒๕๑๑-๑๒ รวมเป็นเวลาประมาณปีครึ่ง ดังนั้นบทความนี้จึงเป็นผลการศึกษาวิจัยของผู้เขียน

ผู้เขียนถือเป็นข้อสังเกตขึ้นว่า โดยทั่วไป เมื่อพูดถึงการเมืองในชนบท จะเห็นได้ว่ามีแนวความคิดสำคัญอยู่ ๒ ประการ คือ

๑. ชาวบ้านในชนบทจะไม่ทำการเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงใดๆต่อข้าราชการ ทั้งนี้เป็นเพราะลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองของไทย ๓ ประการ คือ

(ก) ชาวบ้านกับข้าราชการมีความสัมพันธ์ต่อกันแบบฟ้าสูงแผ่นดินต่ำ

(ข) ชาวบ้านกับข้าราชการไม่ค่อยมีโอกาสติดต่อกันมากนัก

(ค) ไม่มีสถาบันอันเหมาะสมซึ่งจะผูกพันชาวบ้านกับข้าราชการไว้ด้วยกัน

๒. การเปลี่ยนแปลงทุกอย่างจะต้องมาจากเบื้องบน หมายถึงข้าราชการผู้ใหญ่ในกรุงเทพฯ ทั้งนี้เนื่องจากว่า ชาวบ้านเป็นผู้เจือยชาทางการเมือง ไม่ยอมเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงต่อข้าราชการ จึงทำให้สัญญาภาคในการเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ดังนั้น ข้าราชการผู้ใหญ่ในกรุงเทพฯ จำต้องรับหน้าที่ขจัดสัญญาภาคดังกล่าวให้หมดไป โดยรับทำการเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงแทนชาวบ้านเสียเอง ดังนั้นโครงการทุกอย่างซึ่งมุ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจึงได้รับการริเริ่มและวางแผนโดยข้าราชการผู้ใหญ่ในกรุงเทพฯ แล้วจึงมอบให้ข้าราชการส่วนจังหวัดและอำเภอรับไปดำเนินการ

ผู้เขียนวิจารณ์ว่า ความคิด ๒ ประการดังกล่าวข้างต้นทำให้เรามองระบบการเมืองไทยว่า เป็นระบบการเมืองที่ประกอบด้วยชาวบ้านซึ่งไม่มีความสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกลุ่มหนึ่งและข้าราชการซึ่งมีความสามารถและมีอำนาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอีกกลุ่มหนึ่งเท่านั้น ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า

เป็นการมองอย่างผิด ๆ ทั้งนี้เพราะว่าการมองดังกล่าว ได้มองข้ามบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งไป บุคคลกลุ่มนี้ประกอบไปด้วย ครู โรงเรียน พระภิกษุ พ่อค้า เจ้าของที่ดิน กำนันและผู้ใหญ่บ้าน เราจะเห็นได้ว่า บุคคลกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่อยู่กึ่งกลาง ระหว่างชาวบ้านกับข้าราชการ โดยที่บุคคลเหล่านี้ถือว่ามิได้มีความเฉื่อยชาทางการเมืองเหมือนชาวบ้านส่วนใหญ่ เนื่องจากบุคคลเหล่านี้ทำการติดต่อกับข้าราชการอยู่เสมอ เป็นสมาชิกของกลุ่มและสมาคมต่าง ๆ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองอื่น ๆ บุคคลกลุ่มนี้เป็นผู้มีความสามารถจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นภายในหมู่บ้าน

ดังนั้น ในการศึกษาถึงบุคคลกลุ่มนี้ซึ่งผู้เขียนเห็นว่ามิใช่บทบาทสำคัญในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในหมู่บ้าน ผู้เขียนคิดว่า จะทำให้เรามองเห็นการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง หรือพัฒนาทางการเมืองในชนบทไทยได้

วิธีการศึกษานั้น ผู้เขียนใช้มาตรฐาน ๔ ประการ คือ

๑. การติดต่อกับข้าราชการ
๒. การเป็นสมาชิกของกลุ่มและสมาคมต่าง ๆ
๓. การมีส่วนร่วมในการวางแผนโครงการพัฒนาต่าง ๆ
๔. การมีความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทางการเมือง

แบ่งชาวบ้านออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ

๑. กลุ่มที่มีความเฉื่อยชาทางการเมือง
๒. กลุ่มที่มีส่วนร่วมในทางการเมือง
๓. กลุ่มชนชั้นผู้นำของหมู่บ้าน

กลุ่มที่มีความเฉื่อยชาทางการเมือง ได้แก่ ชาวบ้านที่ไม่ได้ติดต่อกับเรื่องส่วนรวมกับข้าราชการ ไม่ได้เป็นสมาชิกของกลุ่มและสมาคมใดๆ ไม่มีส่วนร่วมในการวางแผนโครงการพัฒนาต่างๆ และไม่ทราบว่าเขาวางแผนโครงการกันอย่างไร และดำเนินการตามโครงการอย่างไร

กลุ่มที่มีส่วนร่วมในทางการเมือง ได้แก่ ชาวบ้านที่ทำการติดต่อกับเรื่องส่วนรวมกับข้าราชการอยู่เสมอ เป็นสมาชิกของกลุ่มและสมาคมต่างๆ เช่น สภาตำบล กลุ่มชาวนา สมาคมชลประทานราษฎร์ กรรมกรวัดและสหกรณ์ เป็นต้น เป็นผู้มีส่วนร่วมในการวางแผนโครงการพัฒนาและทราบที่จะวางแผนโครงการและดำเนินการตามโครงการอย่างไร

กลุ่มชนชั้นผู้นำของหมู่บ้าน ได้แก่ ชาวบ้านในหมู่บ้าน ๓-๔ คน ซึ่งเป็นผู้ที่ชาวบ้านเชื่อฟังและชาวบ้านยกย่องว่าเป็นผู้นำ บุคคลกลุ่มนี้ทำหน้าที่เป็นผู้ทำการเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลง เป็นสื่อกลางระหว่างชาวบ้านกับข้าราชการ และเป็นผู้ตัดสินเรื่องราว

ต่าง ๆ ของหมู่บ้าน เห็นได้ชัดว่า ชนชนผู้นำหมู่บ้านมีลักษณะแตกต่างจากชาวบ้านกลุ่มอื่น ๆ ดังนี้

๑. เป็นสมาชิกของกลุ่มและสมาคมหลายแห่งในขณะเดียวกัน
๒. เป็นผู้มีความรู้ทางเศรษฐกิจและสังคมสูง
๓. เป็นผู้ให้การอุปถัมภ์ในระบบอุปถัมภ์อันเป็นระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของไทยโดยทั่วไป (โดยมีผู้อื่นจำนวนหนึ่งเป็นผู้รับการอุปถัมภ์)

จากนี้ผู้เขียนจึงหันมามองการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหรือพัฒนาการเมืองในชนบท โดยมุ่งความสนใจไปที่การเปลี่ยนแปลงซึ่งเกิดขึ้นต่อโครงสร้างความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ ซึ่งปฏิบัติกันอยู่ในระดับหมู่บ้าน เหมือนกับสังคมใหญ่โดยทั่วไป

ในการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงอันเกิดขึ้นในระบบอุปถัมภ์ภายในหมู่บ้านนั้น ผู้เขียนจำกัดตัวเองอยู่ในด้านสำคัญเพียง ๒ ด้านคือ

๑. องค์ประกอบของชนชั้นผู้นำในหมู่บ้าน และการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของชนชั้นผู้นำ
๒. ผลที่คาดว่าจะเป็นเกิดจากการเปลี่ยน

แปลงในองค์ประกอบของชนชั้นผู้นำในหมู่บ้าน

ปรากฏว่าในหมู่บ้านทั้ง ๓ แห่งที่ทำการศึกษา

หมู่บ้านที่หนึ่ง มีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำสูงสุดในระบบอุปถัมภ์ภายในหมู่บ้าน

หมู่บ้านที่สอง ความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ไม่ปรากฏชัดว่า ผู้ใดเป็นผู้นำสูงสุดในหมู่บ้าน

หมู่บ้านที่สาม มีพ่อค้าซึ่งดำรงตำแหน่งประธานสมาคมชลประทานราษฎร์เป็นผู้นำสูงสุด

จากการศึกษาถึงองค์ประกอบของชนชั้นผู้นำหมู่บ้านนี้ เห็นได้ชัดว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงผู้นำสูงสุดในหมู่บ้าน สาเหตุสำคัญของการเปลี่ยนแปลงก็คือ ได้มีการตั้งกลุ่มและสมาคมในระดับหมู่บ้าน ตำบล และอำเภอมากมายในระยะ ๑๐ กว่าปีมานี้ กลุ่มและสมาคมบางแห่งมีความสำคัญต่อหมู่บ้านมากขึ้น เช่น กลุ่มชาวนา และสมาคมชลประทานราษฎร์ ทำให้ผู้ซึ่งดำรงตำแหน่งหัวหน้ากลุ่มและประธานสมาคมมีอำนาจมากขึ้นตามไปด้วย นอกจากนี้ จะเห็นได้อีกว่าเมื่อมีกลุ่มและสมาคมเพิ่มมากขึ้น ทรัพยากรที่จะนำมาใช้ภายในหมู่บ้านก็เพิ่มขึ้นด้วย ทั้งนี้เนื่องจากว่า หัวหน้ากลุ่มและประธานสมาคมมีการติดต่อกับข้าราชการมากกว่าเดิม จึงได้ทรัพยากรมากกว่ามาเสริมฐานะผู้ให้การอุป

ถัมภ์ของงาน ในความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์กับ
ชาวบ้านซึ่งเป็นผู้รับการอุปถัมภ์

สำหรับผลที่คาดว่าจะเกิดจากการ
เปลี่ยนแปลงชนชั้นผู้นำระดับหมู่บ้านนั้น ผู้
เขียนมีความเห็นว่า ในอนาคตอาจมีการแตก
แยกกันในหมู่บ้าน แต่ปัจจุบันยังไม่มี
การแตกแยกกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ปัจจุบัน
ชนชั้นผู้นำใหม่ของหมู่บ้านยังไม่ได้ใช้อำนาจ
มากนัก อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ปัจจุบัน
ชี้ให้เห็นชัดว่า การที่ชนชั้นผู้นำหมู่บ้านใหม่มี
การติดต่อกับข้าราชการมากขึ้นกว่าเดิมอาจ
เป็นสาเหตุสำคัญก่อให้เกิดการแตกแยกกันภายใน
หมู่บ้าน โดยที่ผู้เขียนตั้งเป็นข้อสังเกตไว้ว่า
เมื่อบทบาทของชนชั้นผู้นำหมู่บ้านซับซ้อน
กว่าเดิม และจำนวนทรัพยากรที่จะนำมาใช้
ในหมู่บ้านมีมากกว่าเดิม การที่จะมีการแตก
แยกกันขึ้นในหมู่บ้านจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้
ยาก ทั้งนี้เพราะปัจจุบันก็พอมีเค้าแสดงถึง
ความแตกแยกในหมู่บ้านอยู่แล้ว อย่างน้อยก็
ในรูปความไม่พอใจของชาวบ้าน ซึ่งมีได้เป็น
สมาชิกของกลุ่มและสมาคมใดเลย ชาวบ้าน
เหล่านี้กล่าวว่า ข้าราชการช่วยเหลือเฉพาะ
ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกของกลุ่มและสมาคมต่าง ๆ
เท่านั้น ข้าราชการไม่เหลียวแลชาวบ้านอื่น ๆ
เลย

ผู้เขียนได้นำรายละเอียดเกี่ยวกับการ

ศึกษาหมู่บ้านทั้ง ๓ แห่งมาเสนอไว้ที่ละหมู่บ้านดังนี้ :-

หมู่บ้านที่หนึ่ง อำเภอ ก.

หมู่บ้านนี้มีครัวเรือนจำนวน ๙๕ ครัว
เรือน ประชากรทั้งหมดในหมู่บ้านมีจำนวน
๔๘๕ คน โดยเฉลี่ยแต่ละครัวเรือนมีที่นา
ประมาณ ๗ ไร่ ครัวเรือนประมาณ ๙๕ เปอร์
เซ็นต์ของครัวเรือนทั้งหมดมีที่นาอย่างน้อย ๒๕
ไร่ และครัวเรือนอีกประมาณ ๕ เปอร์เซ็นต์
ไม่มีที่นาเป็นของตนเอง ชาวบ้านซึ่งไม่มีที่นา
สำหรับทำมาหากินจะหาเลี้ยงชีพโดยการเป็น
ลูกจ้างทำนาของชาวบ้านซึ่งมีที่นามาก ใน
หมู่บ้านนี้ไม่มีพ่อค้า แต่มีโรงสีเล็ก ๒ โรง

หมู่บ้านนี้อยู่ติดถนนใหญ่ห่างจากตัว
อำเภอประมาณ ๒๕ ก.ม. มีรถโดยสารวิ่งเป็น
ประจำระหว่างหมู่บ้านกับตัวอำเภอ ถือกันว่า
หมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านที่เจริญและพัฒนาที่สุดใน
อำเภอ ก. ผู้เขียนมีความเห็นว่าหมู่บ้านนี้
เจริญและพัฒนาการมากที่สุดในเขตอำเภอ ก.
จริง ทั้งนี้เพราะในระยะเวลาที่ผู้เขียนทำการ
ศึกษาอยู่ในหมู่บ้านนี้ ปรากฏว่ามีโครงการ
ต่าง ๆ ที่ทำเสร็จแล้วและกำลังดำเนินการอยู่
ถึง ๘ โครงการ

ชาวบ้านกลุ่มที่มีความเฉื่อยชาทางการเมืองประกอบด้วยหัวหน้าครัวเรือนประมาณ ๕๐ เปอร์เซ็นต์ของหัวหน้าครัวเรือนทั้งหมดในหมู่บ้าน ชาวบ้านกลุ่มนี้จะทำการติดต่อเรื่องส่วนตัวกับกำนันและผู้ใหญ่บ้านเท่านั้น เช่น การตัดสินข้อพิพาทระหว่างชาวบ้านด้วยกัน การทะเลาะเบาะแว้ง การเสียภาษี และการจัดงานพิธีกรรมต่าง ๆ ชาวบ้านกลุ่มนี้จะไม่สนใจในเรื่องของส่วนรวมของหมู่บ้านแต่อย่างใด ผู้เขียนได้สัมภาษณ์ชาวบ้านกลุ่มนี้ถึงเรื่องความต้องการของหมู่บ้านว่ามีอะไรบ้าง คำตอบที่ได้รับก็คือ โรงเรียน ไฟฟ้า ถนน ชลประทาน เป็นต้น อันเป็นคำตอบซึ่งสะท้อนถึงความต้องการตามที่ตนได้เห็นจากโครงการต่างๆ ซึ่งจัดทำขึ้นภายในหมู่บ้านของตน

สำหรับชาวบ้านกลุ่มที่มีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นประกอบด้วยหัวหน้าครัวเรือนประมาณ ๑๐ เปอร์เซ็นต์ของหัวหน้าครัวเรือนทั้งหมดในหมู่บ้าน ชาวบ้านกลุ่มนี้โดยมากจะเป็นครูโรงเรียน หัวหน้าคลองส่งน้ำ กรรมการวัด สมาชิกสภาตำบล สมาชิกกลุ่มชาวนา สมาชิกสมาคมชลประทานราษฎรและชาวบ้านซึ่งมีที่ดินมากและร่ำรวย ชาวบ้านกลุ่มนี้ ทำหน้าที่เป็นผู้ริเริ่มและรวบรวมข้อเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ขึ้นภายในหมู่บ้านของตน และเป็นผู้มีความสนใจใน

การแสดงความคิดเห็นพูดคุยกันเกี่ยวกับการเมือง รวมทั้งมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองมากกว่าชาวบ้านอื่นๆ ดังนั้น ชาวบ้านกลุ่มนี้ จึงเป็นกลุ่มที่มองเห็นความต้องการส่วนรวมของหมู่บ้าน และเป็นกลุ่มที่นำความต้องการนี้ไปเป็นข้อเรียกร้องต่อข้าราชการ นอกจากนั้น ชาวบ้านกลุ่มนี้ยังสามารถมองเห็นทางแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับความต้องการของหมู่บ้านและใครจะเป็นผู้แก้ไข ประการสุดท้ายจะเห็นได้ว่า ชาวบ้านกลุ่มนี้ยังเป็นสมาชิกของกลุ่มและสมาคมหลายแห่งในขณะเดียวกันอีกด้วย

ในการเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ขึ้นภายในหมู่บ้าน ชาวบ้านกลุ่มนี้จะแบ่งหน้าที่กันเรียกร้องดังนี้ กำนันและผู้ใหญ่บ้านทำหน้าที่เรียกร้องเรื่องโรงเรียนและไฟฟ้า สภาตำบลทำหน้าที่เรียกร้องเรื่องถนนหนทาง กลุ่มชาวนาทำหน้าที่เรียกร้องให้ข้าราชการแก้ไขปัญหาเรื่องการขายและราคาผลิตผลของชาวบ้าน เป็นที่แน่นอนว่า ในอนาคต สมาคมชลประทานราษฎรจะทำหน้าที่เป็นผู้เรียกร้องในเรื่องการชลประทาน

ข้อที่น่าสังเกตก็คือ การที่ชาวบ้านกลุ่มนี้เป็นสมาชิกของกลุ่มและสมาคมหลายแห่งในขณะเดียวกันนั้นหมายถึงว่า ชาวบ้านกลุ่มนี้เท่านั้นเป็นผู้ทำหน้าที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ภายในหมู่บ้านโดย

เฉพาะอย่างยิ่งผู้นำสูงสุด ในหมู่บ้านมีส่วนร่วม
ในโครงการของหมู่บ้านทุกโครงการ

ในกรณีหมู่บ้านที่หนึ่งนี้ นายเพ็งซึ่ง
เป็นผู้ใหญ่บ้าน ได้รับการนับถือว่าเป็นผู้นำสูง
สุดของหมู่บ้าน นายเพ็งได้รับการเลือกตั้งให้
ดำรงตำแหน่งผู้ใหญบ้าน และได้รับการนับ
ถือจากชาวบ้านว่าเป็นผู้นำสูงสุดของหมู่บ้าน
อย่างแท้จริง นายเพ็งทำหน้าที่เป็นผู้ตัดสินต่อ
กับกำนันและนายอำเภอในเรื่องต่างๆอันเกี่ยว
กับผลประโยชน์ของหมู่บ้านทุกเรื่อง

เนื่องจากเป็นผู้ใหญ่บ้าน นายเพ็งจึง
เป็นสมาชิกสภาตำบล และกรรมการวัดโดย
ตำแหน่ง นอกจากนี้ ยังเป็นสมาชิกสมาคม
ชลประทานราษฎร์ กลุ่มชาวนา และสหกรณ์
อีกด้วย นายเพ็งเป็นผู้ริเริ่มวางแผนและ
ดำเนินการโครงการต่างๆ ของหมู่บ้าน

นายเพ็งมีที่นากว่า ๒๕ ไร่ การที่นาย
เพ็งได้รับการนับถือจากชาวบ้านว่าเป็นผู้นำ
สูงสุดของหมู่บ้านนั้นเกิดจาก

๑. คุณสมบัติส่วนตัวของนายเพ็งเอง
๒. มีผู้รับการอุปถัมภ์จากนายเพ็ง
เป็นจำนวนมาก
๓. การที่นายเพ็งดำรงตำแหน่งผู้
ใหญ่บ้าน ในสายตาของชาวบ้านทั่วไปเห็น
ว่า ชาวบ้านจำเป็นต้องเชื่อฟังนายเพ็งเพราะ
นายเพ็งเป็นผู้ใหญ่บ้าน ดังนั้นในกรณีเช่นนี้
จึงเป็นการยากที่จะชี้ให้เห็นว่าการที่ชาวบ้าน

นับถือนายเพ็งว่าเป็นผู้นำสูงสุดของหมู่บ้าน
นั้น เป็นเพราะตำแหน่งหรือความสามารถ
ของนายเพ็งกันแน่

นายเพ็งบอกผู้เขียนว่า เขาใช้เวลาประ
มาณวันละ ๒-๓ ชม. ทำงานในฐานะที่เป็น
ผู้ใหญ่บ้าน งานที่ทำส่วนใหญ่ได้แก่ การประ
ชุมสภาตำบล การประชุมผู้ใหญบ้านที่อำเภอ
การตัดสินกรณีพิพาทระหว่างชาวบ้าน การ
จัดงานวัด การต้อนรับข้าราชการ และการ
ประกาศให้ชาวบ้านไปเสียภาษีและลงทะเบียน
ในเรื่องต่างๆตามคำสั่งของอำเภอ นอกจากนี้
นายเพ็งยังใช้เวลาส่วนใหญ่ทำการรักษาหรือ
กับชาวบ้านกลุ่มที่มีส่วนร่วมทางการเมืองเกี่ยว
กับโครงการต่างๆของหมู่บ้าน ดังนั้น ชาว
บ้านกลุ่มที่มีส่วนร่วมทางการเมืองจึงทำหน้าที่
ที่เป็นที่ปรึกษาของนายเพ็งไปโดยปริยาย โดย
สรุป นายเพ็ง ทำหน้าที่เป็นผู้ริเริ่มและรวบรวม
ข้อเรียกร้องของชาวบ้านเพื่อเสนอต่อข้
ราชการ รวมทั้งเป็นผู้นำข้อเรียกร้องไปเสนอ
ต่อข้าราชการด้วยตนเอง นายเพ็งถือว่า เขา
ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างชาวบ้านกับ
ข้าราชการและถือว่าเขาเป็นตัวแทนของชาว
บ้าน ไม่ใช่ตัวแทนของข้าราชการ

ผู้เขียนวิเคราะห์กรณีนายเพ็งว่า ถ้า
หากผู้ใหญบ้านมีฐานะทางสังคมและการเป็น
ผู้นำมั่นคงภายในหมู่บ้าน ผู้ใหญบ้านมักจะ
ถือว่าตนเป็นตัวแทนของชาวบ้าน แต่ในทาง

ตรงกัน ถ้าหากผู้ใหญ่บ้านมีฐานะทางสังคม และการเป็นผู้นำไม่มั่นคง ผู้ใหญ่บ้านก็มักจะถือว่าตนเป็นตัวแทนของราชการ ทั้งนี้เพื่อเสริมฐานะที่ไม่มั่นคงของตนเองภายในหมู่บ้าน

หมู่บ้านที่สอง ตำบล ข.

หมู่บ้านนี้มีครัวเรือนจำนวน ๘๐ ครัวเรือน ประชากรทั้งหมดในหมู่บ้านมีจำนวน ๔๒๔ คน โดยเฉลี่ยแต่ละครัวเรือนมีที่นาประมาณ ๕.๕ ไร่ สภาพบ้านเรือนของชาวบ้านหมู่บ้านนี้แยกจากหมู่บ้านที่หนึ่งมาก ครัวเรือนประมาณ ๑๐ เปอร์เซ็นต์ของครัวเรือนทั้งหมดไม่มีที่นาเป็นของตนเอง ชาวบ้านซึ่งไม่มีที่นาสำหรับทำมาหากินเหล่านี้ รับทำงานในโรงงานบ่มยซึ่งอยู่ใกล้ ๆ หมู่บ้านซึ่งมีงานให้ทำปีละ ๒-๓ เดือนบ้าง ออกไปทำงานกับบริษัทเหมืองแร่ซึ่งอยู่ห่างหมู่บ้านออกไปประมาณ ๑๐๐ ก.ม. บ้าง และทำงานเป็นลูกจ้างทำนาของชาวบ้านที่มีนามากบ้าง หมู่บ้านนี้ไม่มีตลาด ไม่มีร้านขายของ อยู่ห่างจากศูนย์ตำบลประมาณ ๖ ก.ม.

หมู่บ้านนี้ตั้งอยู่ติดกับถนนซึ่งรถวิ่งไม่ได้ ห่างจากตัวอำเภอประมาณ ๒๕ ก.ม. และห่างจากตัวจังหวัดประมาณ ๕๐ ก.ม. ดังนั้นจึงไม่มีรถโดยสารวิ่งระหว่างหมู่บ้านกับตัวอำเภอ ชาวบ้านซึ่งมีฐานะกับอำเภอจำเป็นต้องเดินไป ซึ่งกินเวลาประมาณ ๖ ชม.

ในหมู่บ้านนี้ ถือได้ว่าชาวบ้านทุกคนยกเว้นเพียง ๒ คนเท่านั้น เป็นชาวบ้านในกลุ่มที่มีความเฉื่อยชาทางการเมือง โดยที่ชาวบ้านเหล่านี้ไม่เคยออกไปติดต่อกับข้าราชการที่อำเภอเลย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องส่วนตัวหรือเรื่องส่วนรวมของหมู่บ้าน ยิ่งกว่านั้น ข้าราชการก็ไม่ค่อยจะได้เข้ามาในหมู่บ้านนี้นัก ชาวบ้านในหมู่บ้านนี้ไม่ได้เป็นสมาชิกของกลุ่มและสมาคมใด ๆ ทั้งสิ้น เนื่องจากไม่มีกลุ่มและสมาคมจัดตั้งขึ้นภายในหมู่บ้านเลย นอกจากนี้ยังปรากฏว่าชาวบ้านในหมู่บ้านนี้ไม่ค่อยทราบถึงโครงการพัฒนาต่าง ๆ ทั้งระดับหมู่บ้านและระดับอำเภอ

ชนชั้นผู้นำในหมู่บ้านนี้มีเพียง ๒ คน คือนายดีซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้าน และเจ้าของที่ดินที่ร่ำรวยอีกคนหนึ่งซึ่งเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เจ้าของที่ดินที่ร่ำรวยผู้นี้ทำหน้าที่เป็นผู้ให้ชาวบ้านกู้ยืมเงิน และเป็นผู้จ้างชาวบ้านทำนา ผู้นำทั้ง ๒ คนทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างชาวบ้านกับข้าราชการ

นายดีใช้เวลาประมาณวันละ ๑-๒ ชม. เท่านั้นทำงานในฐานะผู้ใหญ่บ้าน งานส่วนใหญ่คือการเดินทางไปติดต่อกับอำเภอแทนชาวบ้าน ทั้งนี้เพราะว่า ตัวอำเภออยู่ไกลจากหมู่บ้านชาวบ้านจึงไม่เดินทางไปถึงอำเภอด้วยตนเอง แต่จะขอร้องผู้ใหญ่บ้านให้ช่วยติดต่อกับอำเภอได้เมื่อมีความต้องการ ดังนั้นจะเห็นว่าเมื่อมี

การประชุมกำหนดผู้ใหญ่บ้านประจำเดือนทุก
ครั้ง นายตีจะเดินทางไปอำเภอก่อนการประชุม
หนึ่งวัน เพื่อทำธุระให้แก่ชาวบ้าน เมื่อ
กลับจากการประชุมแล้ว นายตีจะเรียกประชุม
ชาวบ้านเพื่อแจ้งประกาศของทางราชการให้
ชาวบ้านทราบ

ผู้เขียนมีความเห็นว่า ถ้าหากนำไป
เปรียบเทียบกับนายเพ็ง ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้าน
หมู่บ้านที่หนึ่ง อำเภอ ก. แล้วจะเห็นได้ว่า
นายตีเป็นผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งไม่ค่อยขยันขันแข็ง
เท่าใดนัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่านายตีเป็นคน
แก่อายุ ๕๘ ปี และเกิดความเบื่อหน่ายใน
ตำแหน่งหน้าที่ผู้ใหญ่บ้านซึ่งนายตีเป็นมา ๑๘
ปีแล้ว นอกจากนั้นชาวบ้านเองแทนที่จะสร้าง
โครงสร้างผู้นำขึ้นใหม่ในหมู่บ้าน ซึ่งจะได้ผู้
นำที่ขยันขันแข็งมากกว่าผู้ใหญ่บ้าน กลับ
อาศัยอยู่กับผู้นำในโครงสร้างเดิม แม้ว่าชาว
บ้านทราบกันดีว่า ผู้ใหญ่บ้านของตนไม่ขยัน
ขันแข็ง แต่ก็ไม่มีใครพยายามให้นายตีออก
จากตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน เพราะชาวบ้านไม่
ต้องการมีปากมีเสียงกันและไม่ต้องการให้นาย
ตีเสียใจ

ผู้เขียนมีความเห็นต่อไปอีกว่า ถ้าหาก
นำไปเปรียบเทียบกับชาวบ้านในหมู่บ้านที่หนึ่ง
อำเภอ ก. จะเห็นได้ว่า ชาวบ้านในหมู่บ้านนี้
ไม่ยอมติดต่อกับราชการแม้ในเรื่องส่วนตัว
โดยให้ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ทำหน้าที่แทนทุกอย่าง ผิด

กับชาวบ้านในหมู่บ้านที่หนึ่ง อำเภอ ก. ซึ่ง
ส่วนมากจะทำการติดต่อบริการส่วนตัวกับราชการ
การด้วยตนเอง การที่ชาวบ้านของหมู่บ้านนี้
ไม่ยอมติดต่อกับราชการด้วยตนเอง ทำให้
การเปลี่ยนฐานะจากกลุ่มที่มีความเฉื่อยชาทาง
การเมืองเป็นกลุ่มที่มีส่วนช่วยทางการเมือง
เป็นไปได้ยากอย่างยิ่งสำหรับชาวบ้านของหมู่บ้านนี้

ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตไว้ ณ ที่นี้ว่า เมื่อ
ถามถึงความต้องการส่วนรวมของหมู่บ้าน
ปรากฏว่าชาวบ้านในหมู่บ้านนี้ตอบไม่ค่อยได้
ผิดกับชาวบ้านในหมู่บ้านที่หนึ่ง อำเภอ ก. ซึ่ง
ตอบคำถามข้อนี้ได้เป็นอย่างดี ผู้เขียนจึงมี
ความเห็นว่าการที่ชาวบ้านสามารถจะบอก
ได้ว่า ความต้องการของหมู่บ้านมีอะไรบ้าง
นั้น จำเป็นต้องมีโครงการเกิดขึ้นในหมู่บ้าน
เสียก่อนเพื่อกระตุ้นให้ชาวบ้านรู้สึกว่าการที่
ของตนต้องการอะไร จะเห็นได้ว่าในหมู่บ้าน
นี้ไม่มีโครงการใด ๆ เลยในระยะเวลาปีที่ผ่าน
มา และในเขตอำเภอ ข. ซึ่งหมู่บ้านนี้ตั้งอยู่
ก็ไม่ค่อยจะมีโครงการพัฒนามากนัก ยิ่งกว่า
นั้นยังเห็นได้ชัดว่า ชาวบ้านกลุ่มที่มีส่วนร่วม
ทางการเมืองของหมู่บ้านนี้ไม่มีเลย เว้นแต่ผู้
นำ ๒ คนเท่านั้น หมู่บ้านนี้จึงมีจำนวนคนที่
จะเป็นผู้ริเริ่มโครงการต่าง ๆ น้อยกว่าหมู่บ้าน
ที่หนึ่ง และมีจำนวนคนที่ทำหน้าที่เป็นสื่อ
กลางระหว่างชาวบ้านกับข้าราชการน้อยกว่า

หมู่บ้านที่หนึ่ง

การที่หมู่บ้านนี้มีโครงการต่าง ๆ น้อยกว่าหมู่บ้านที่หนึ่งนั้นเป็นเพราะว่า ชนชั้นผู้นำของหมู่บ้านนี้มองเห็นว่า โอกาสที่ข้าราชการจะทำตามข้อเรียกร้องนั้นมีน้อย ยิ่งกว่านั้นสภาพทางเศรษฐกิจของหมู่บ้านนี้ยังต่ำกว่าหมู่บ้านที่หนึ่งอีกด้วย

หมู่บ้านที่สาม อำเภอ ก.

หมู่บ้านนี้มีประชากรทั้งหมดจำนวน ๖๕๐ คน เป็นหมู่บ้านซึ่งเป็นศูนย์กลางของตำบล ภายในหมู่บ้านมีร้านค้าของ ๑๐ ร้าน และร้านค้าก๋วยเตี๋ยวอีกร้านหนึ่ง สิ่งที่สำคัญที่สุดในหมู่บ้านนี้ก็คือ รูปปั้นเท้าวัวจริงของผู้ที่สร้างหมู่บ้านนี้ และตึกสร้างแบบตะวันตกอันเป็นบ้านของนายปรีดา ซึ่งมีศักดิ์เป็นหลานของผู้สร้างหมู่บ้านนี้ นายปรีดาเป็นผู้นำสูงสุดของหมู่บ้านนี้

หมู่บ้านตั้งอยู่ห่างจากตัวอำเภอประมาณ ๑๔ ก.ม. และห่างจากตัวจังหวัดเชียงใหม่ประมาณ ๕๘ ก.ม. มีถนนเชื่อมระหว่างหมู่บ้านกับตัวอำเภอ และมีรถโดยสารวิ่งเป็นประจำ

นายปรีดาเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุดในหมู่บ้าน เขาได้รับเลือกตั้งให้เป็นประธานสมาคมชลประทานราษฎร์ ซึ่งเป็นสมาคมระดับอำเภอ ได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกของ

สภาจังหวัดเชียงใหม่จากอำเภอ ก. ได้รับเลือกตั้งเป็นกรรมการสุขาภิบาล และเป็นผู้นำใกล้ชิดกับนายอำเภอ

นายปรีดามีที่ดินกว่า ๓๐ ไร่ เป็นเจ้าของตลาด และเป็นเจ้าของร้านค้าที่ใหญ่โต ตระกูลของเขาเป็นตระกูลที่สำคัญตระกูลหนึ่งในเขตอำเภอ ก. และเป็นตระกูลที่ร่ำรวย นายปรีดาได้รับการศึกษาในกรุงเทพฯ และเป็นผู้ที่มีความสามารถยอดเยี่ยมในด้านต่าง ๆ ผู้หนึ่ง ดังนั้น ชาวบ้านในหมู่บ้านนี้จึงถือว่านายปรีดาเป็นผู้ที่มีอิทธิพลที่สุดในหมู่บ้าน

ชาวบ้านโดยทั่วไปของหมู่บ้านนี้ ซึ่งอยู่ในกลุ่มที่มีความเฉื่อยชาทางการเมือง สามารถตอบผู้เขียนได้เหมือนชาวบ้านในหมู่บ้านที่หนึ่งว่า หมู่บ้านของตนต้องการอะไรบ้าง ทั้งนี้โดยที่โครงการต่าง ๆ ซึ่งนายปรีดาเป็นผู้ริเริ่มและดำเนินการอยู่ภายในหมู่บ้านของตน

สำหรับชาวบ้านกลุ่มที่มีส่วนร่วมในทางการเมืองนั้น ประกอบด้วยบุคคลที่ติดต่อกับนายปรีดา และบุคคลซึ่งเป็นสมาชิกของกลุ่มชาวนา สมาคมชลประทานราษฎร์ และสภาตำบล ในกรณีหมู่บ้านนี้ เป็นการยากที่จะกล่าวว่า ชาวบ้านกลุ่มที่มีส่วนร่วมทางการเมืองนี้ มีจำนวนกี่เปอร์เซ็นต์ของชาวบ้านทั้งหมด ทั้งนี้เพราะว่า นายปรีดามีอิทธิพลคลุมทั้งหมู่บ้าน และบังคับอิทธิพลของชาว

บ้านกลุ่มนี้ ไปด้วย แต่พอจะถือได้ว่ามีประมาณ ๑๐เปอร์เซ็นต์ ถ้านับตามจำนวนหัวหน้าครัวเรือนซึ่งทำการติดต่อกับนายปรีดาอย่างใกล้ชิด

ส่วนชนชั้นผู้นำหมู่บ้านนี้มี ๔ คน คือ นายปรีดา นายผาด ซึ่งเป็นเลขานุการของสมาคมชลประทานราษฎร์ นายเหมือนหัวหน้าเหมืองฝายในหมู่บ้าน และนายทาซึ่งเป็นกำนัน

-๑-

เมื่อได้ให้รายละเอียดการศึกษาของหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านแล้ว ผู้เขียนจึงได้วิเคราะห์ให้เห็นว่า รายละเอียดดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นถึงกระบวนการของการเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านแต่ละแห่ง ซึ่งประกอบด้วยปัจจัย หรือที่เรียกกันในปัจจุบันนี้ว่า ตัวแปรที่สำคัญๆ ซึ่งจะต้องคำนึงถึงดังต่อไปนี้

๑. โครงสร้างทางการเมืองของหมู่บ้าน อันได้แก่องค์ประกอบและบทบาทของกลุ่มที่มีความเฉื่อยชาทางการเมือง, กลุ่มที่มีส่วนร่วมทางการเมือง และกลุ่มชนชั้นผู้นำและความสัมพันธ์ของกลุ่มเหล่านี้กับข้าราชการอำเภอ

๒. ทรัพยากรของชาวบ้านและทรัพยากรของราชการ ซึ่งจะใช้ออกให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

ในหมู่บ้าน

๓. ความคาดหวังของชาวบ้านที่มีต่อการสนองตอบของราชการตามข้อเรียกร้องของชาวบ้าน

๔. บทบาทของกลุ่มและสมาคมต่างๆ ในการรวบรวมและเสนอข้อเรียกร้องต่อราชการ

๕. ความสามารถในการเป็นผู้นำของข้าราชการระดับอำเภอ

ในหมู่บ้านที่หนึ่ง อำเภอ ก. โครงสร้างทางการเมืองของหมู่บ้านมีลักษณะเป็นสถาบันมากที่สุด ชาวบ้านกลุ่มที่มีส่วนร่วมทางการเมืองจะเป็นผู้ขยันขันแข็งในการแสดงความต้องการให้เจ้าหน้าที่หรือกลุ่มระดับหมู่บ้านทราบ จากนั้นเจ้าหน้าที่และกลุ่มระดับหมู่บ้านจึงเสนอความต้องการเป็นข้อเรียกร้องไปยังข้าราชการอีกต่อหนึ่ง ผู้ใหญ่บ้านของหมู่บ้านนี้ ไม่ได้เป็นเพียงผู้นำแต่เพียงในนาม ซึ่งเกิดจากตำแหน่ง เพราะผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ที่มีความสามารถอย่างแท้จริง จึงเป็นผู้นำที่มีความขยันขันแข็งมาก เห็นได้จากกรณีที่ผู้ใหญ่บ้านเดินทางไปพบกับนายอำเภอเสมอเพื่อปรึกษาหารือเกี่ยวกับการสร้างโรงเรียนและการขอไฟฟ้าให้แก่หมู่บ้านของตน เขาจะนำความต้องการของหมู่บ้านเกี่ยวกับการซ่อมแซมถนนหนทางไปให้สภาตำบลทราบ และนำความต้องการเกี่ยวกับตลาดสำหรับขายผลิตภัณฑ์ผลของชาว

บ้านไปให้กลุ่มชวมนาทราบ นอกจากนั้นผู้ใหญ่บ้านผู้นี้ยังหมั้นพบปะปรึกษาหารือกับกลุ่มที่มีส่วนร่วมทางการเมือง และกลุ่มชนชั้นผู้นำของหมู่บ้านอยู่เสมอ เพื่อหาทางตั้งกลุ่มหนุ่มสาวบ้าง สร้างสถานผดุงครรภ์บ้าง และสร้างห้องน้ำให้แก่วัดในหมู่บ้านบ้าง เห็นได้ชัดว่าผู้ใหญ่บ้านและกลุ่มที่มีส่วนร่วมทางการเมืองของหมู่บ้านนี้มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการก่อให้เกิดโครงการพัฒนาเป็นจำนวนหลายโครงการในหมู่บ้าน นอกจากนั้น จะเห็นได้อีกว่าผู้นำหมู่บ้านของหมู่บ้านนี้มีความคาดหวังสูงมากที่จะให้ราชการตอบสนองข้อเรียกร้องของชาวบ้าน

ในหมู่บ้านที่สอง อำเภอ ข. ปรากฏว่า ไม่มีวิธีการอันเป็นระบบในการแสดงความต้องการของหมู่บ้าน นั่นคือ ไม่มีโครงสร้างแน่นอนในการที่จะทำความต้องการให้เป็นข้อเรียกร้อง ข้อเรียกร้องก็จัดรวบรวมขึ้นตามยถากรรม และดังนั้นการสนองตอบจากราชการต่อข้อเรียกร้องจึงมีน้อยมาก ผู้ใหญ่บ้านของหมู่บ้านนี้มองดูบทบาทของตนว่าเป็นเพียงให้บริการแก่ชาวบ้านในส่วนที่ชาวบ้านมีเรื่องต้องติดต่อกับราชการ การที่ไม่มีโครงการต่างๆ ในหมู่บ้านนี้สะท้อนให้เห็นถึงความเฉื่อยชาของนายดีผู้นำของหมู่บ้าน นอกจากนี้ หมู่บ้านนี้ยังขาดชาวบ้านกลุ่มที่มีส่วนร่วมทางการเมืองอีกด้วย

ยิ่งกว่านั้น ถ้าหากพิจารณาให้ละเอียดเราจะเห็นว่า นอกจากหมู่บ้านนี้ไม่ได้ทำการเรียกร้องอะไรมากมายแล้ว ในระดับอำเภอยังขาดทรัพยากรและการเป็นผู้นำของข้าราชการอีกด้วย ดังนั้น “วัฏจักรแห่งความชั่วร้าย” ในความหมายที่ว่า บางครั้งมีข้อเรียกร้องจากหมู่บ้าน แต่ราชการอำเภอไม่มีทรัพยากร บางครั้งราชการอำเภอมีทรัพยากร แต่ไม่มีข้อเรียกร้องจากหมู่บ้าน และราชการอำเภอก็ไม่มีการข้าราชการซึ่งเป็นผู้นำกระตุ้นให้ชาวบ้านเสนอข้อเรียกร้องขึ้นมา และบางครั้ง ไม่มีทั้งข้อเรียกร้องจากหมู่บ้าน และไม่มีทั้งทรัพยากรและข้าราชการซึ่งเป็นผู้นำในระดับอำเภอ

ประการสุดท้าย เราจะสังเกตเห็นว่าชาวบ้านในหมู่บ้านนี้ไม่ค่อยคาดหวังว่าราชการจะสนองตอบข้อเรียกร้องของชาวบ้านนัก เนื่องจากปัจจัยสำคัญ ๓ ประการ คือ

๑. หมู่บ้านอยู่ห่างจากการดูแลของราชการ

๒. อำเภอไม่ค่อยมีโครงการพัฒนาภายในเขตของตนมากนัก

๓. ขาดกลุ่มทำหน้าที่เรียกร้องต่อราชการ

ในหมู่บ้านที่สาม อำเภอ ค. ปรากฏว่า การประเมิณกลุ่มที่มีส่วนร่วมทางการเมืองในฐานะเป็นคนเสนอข้อเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงไม่อาจจะกระทำได้อย่างถูกต้อง

และแน่นอน เหมือนกลุ่มที่มีส่วนร่วมทาง การเมืองของหมู่บ้านที่หนึ่งในเขตอำเภอ ก. ๕๕ เพราะกลุ่มที่มีส่วนร่วมทางการเมืองของ หมู่บ้านนี้ติดต่อกับนายปรีดาโดยตรง และ นายปรีดาเองก็อาศัยคำแนะนำของ ชาวบ้าน กลุ่มนี้มาก นายปรีดามักจะปรึกษาโครงการ ต่าง ๆ กับชาวบ้านกลุ่มนี้ เช่น โครงการชลประทาน การหาตลาดสำหรับขายผลผลิตของ ชาวบ้าน และการปรับปรุงการเกษตรโดยทั่วไป ในขณะที่มีการปรึกษาหารือกันเช่นนี้ ชาว บ้านกลุ่มที่มีส่วนร่วมทางการเมืองของหมู่บ้าน ก็แสดงความคิดเห็นของตนเต็มที่ นายอำเภอ ก็ใช้ทรัพยากรของทางราชการ และความ สามารถในการเป็นผู้นำของตนสนับสนุนโครงการที่นายปรีดาเสนอขึ้นมาอย่างเต็มที่

ผู้เขียนสรุปการวิเคราะห์กระบวนการ เรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงในหมู่บ้านทั้ง ๓ แห่งว่า ลักษณะของชนบทไทยประการหนึ่ง คือ การขาดช่องทางติดต่อกันระหว่างชาวบ้าน กับราชการอย่างเป็นระบบ ส่วนหนึ่งเกิดจาก ชาวบ้านมีความเฉื่อยชาในการที่จะสร้างช่องทางที่ดีขึ้น อยากรักตามเมื่อสภาพสังคมในหมู่บ้านเปลี่ยนไป อันเห็นได้จากการแบ่งชาว บ้านออกเป็น ๓ กลุ่ม—กลุ่มเฉื่อยชาทางการ เมือง กลุ่มมีส่วนร่วมทางการเมือง และกลุ่ม ชนชั้นผู้นำและการจัดกลุ่มและสมาคมต่างชั้น ในระดับหมู่บ้าน ตำบล และอำเภอ การเปลี่ยน

แปลงเหล่านี้มีผลต่อกระบวนการเรียกร้องให้ มีการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านมาก ทั้งนี้เพราะ ว่า กลุ่มและสมาคมต่าง ๆ ได้เข้ามามีบทบาท ในการพิจารณาเสนอข้อเรียกร้องให้มีการ เปลี่ยนแปลงอย่างเป็นระบบไปยังราชการ ดัง ตัวอย่าง สมาคมชลประทานราษฎร์ในหมู่บ้าน ที่สาม อำเภอ ก. ดังกล่าวข้างต้น จึงเป็นที่ หวังว่า ในอนาคตกระบวนการเรียกร้องให้มีการ เปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านต่าง ๆ จะมีลักษณะ เป็นสถาบันและเป็นระบบมากขึ้น

-๔-

ในตอนสุดท้ายนี้ ผู้เขียนได้นำความ เป็นมาของสมาคมชลประทานราษฎร์ในอำเภอ มากล่าวไว้โดยละเอียด เพื่อจะชี้ให้เห็นว่าใน หมู่บ้านนั้น แม้ว่าชาวบ้านส่วนมากจะเป็นผู้ เฉื่อยชาทางการเมือง แต่ก็ยังมีชาวบ้านอีกกลุ่ม หนึ่ง แม้จะเป็นชนกลุ่มน้อยซึ่งเป็นผู้มีส่วนร่วมทางการเมือง และสามารถก่อให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ขึ้นภายในหมู่บ้าน ใน ปัจจุบันชาวบ้านกลุ่มที่มีส่วนร่วมทางการเมือง นี้ ดำเนินกิจกรรมทางการเมืองของตน ผ่าน ทางสถาบันต่าง ๆ ซึ่งตั้งขึ้นในระดับหมู่บ้าน ตำบล และอำเภอ สถาบันเหล่านี้ทำหน้าที่ เสนอข้อเรียกร้องไปอำเภอ, เป็นที่รวบรวม ทรัพยากรในการดำเนินโครงการ และระดม แรงงานเพื่อการพัฒนา สถาบันเหล่านี้นอก

จากสมาคมชลประทานราษฎร ซึ่งจะกล่าวต่อไป ก็ได้แก่ สมาคมชลประทาน, สุขาภิบาลและกลุ่มชาวนา

ประวัติสมาคมชลประทานราษฎร

อำเภอ ก.

สมาคมชลประทานราษฎร เป็นความพยายามประการหนึ่งของราชการในการที่จะสร้างระบบการชลประทานราษฎรในประเทศไทยให้เป็นสถาบัน คำว่าการชลประทานราษฎร นั้น หมายถึงโครงการชลประทานที่ราษฎรในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ ร่วมกันจัดสร้างขึ้นเพื่อผลประโยชน์ร่วมกันของคนในท้องถิ่นนั้นๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ ปรากฏว่าโครงการชลประทานราษฎรเช่นนี้ ประชาชนที่สร้างโครงการขึ้นเป็นผู้ควบคุมการชลประทานเองโดยไม่มีราชการเข้าไปเกี่ยวข้อง เช่นโครงการชลประทานราษฎร ซึ่งราษฎร ๒๕ คนร่วมกันจัดทำขึ้น ราษฎรทั้ง ๒๕ คนนั้นก็จะเป็นผู้ควบคุมดูแลโครงการของตนเอง แต่โดยทั่วไปราษฎรภายใต้โครงการชลประทานราษฎรแต่ละโครงการจะเลือกคน ๆ หนึ่งขึ้นเป็นหัวหน้าเรียกว่า แก่เหมือง ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ควบคุมดูแลระบบการชลประทาน แจกจ่ายน้ำไปให้สมาชิกเท่า ๆ กัน และเกณฑ์แรงงานสมาชิกซ่อมแซมตัวเขื่อนและคลองส่งน้ำใหญ่ ส่วนคลองส่งน้ำย่อย ไปยังที่นาของสมาชิกแต่ละคนนั้น

สมาชิกแต่ละคนต้องดูแลรักษาเอง ในการทะนุบำรุงรักษาและซ่อมแซมตัวเขื่อนและคลองส่งน้ำใหญ่แก่เหมือง จะเกณฑ์แรงงานสมาชิกทุกคนมาช่วยทำเฉลี่ยปีละ ๓๐ วัน

ในปี ๒๕๐๘ กระทรวงมหาดไทยได้มีคำสั่งผ่านผู้ว่าราชการจังหวัดไปยังนายอำเภอทั่วประเทศให้จัดตั้งสมาคมชลประทานราษฎรขึ้น ณ ระดับอำเภอ วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งสมาคม ๆ ก็เพื่อหาทางเพิ่มทรัพยากรให้แก่โครงการชลประทานราษฎรที่มีอยู่ ไม่ใช่ตั้งขึ้นมาเพื่อทำลายหรือแทนโครงการชลประทานราษฎรที่มีอยู่แล้วแต่อย่างใด โดยหวังว่าเมื่อจัดตั้งสมาคม ๆ แล้วโครงการชลประทานราษฎรต่าง ๆ จะมีความสามารถในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพิ่มขึ้น ทั้งนี้เพราะสมาคม ๆ จะมีกิจกรรมกว้างขวางกว่าระบบการชลประทานราษฎรเท่ากระทรวงมหาดไทยต้องการให้สมาคม ๆ มีกิจกรรมต่าง ๆ ดังนี้

๑. การสร้างเขื่อนและคลองส่งน้ำ

๒. การส่งเสริมให้ใช้ข้าวพันธุ์ใหม่ และปุ๋ยวิทยาศาสตร์

๓. การส่งเสริมการตลาดสำหรับผลิตผลของสมาชิก

สมาคม ๆ จะประกอบด้วยสมาชิกที่เป็นชาวบ้านทั้งนั้น แต่ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของนายอำเภอ ปรากฏว่าพอถึงปลายปี ๒๕๑๑ มีการจัดตั้งสมาคม ๆ ขึ้นทั่วราชอาณาจักร

ณจักรถึง ๑๘๗ สมาคม ฯ มีสมาชิกทั้งหมด
กว่า ๒๐๐,๐๐๐ คน

นายอำเภอ ค. จังหวัดเชียงใหม่ ได้ริ
เริ่มแผนจัดตั้งสมาคม ฯ ขึ้นเมื่อวันที่ ๒๑ มี
นาคม ๒๕๑๐ โดยตั้งกลุ่มวางแผนขึ้นกลุ่ม
หนึ่ง มีนายอำเภอเป็นประธาน และมีนายปรี
ดาแห่งหมู่บ้านที่สามเป็นเหรียญกิก พอถึง
เดือนมีนาคม ๒๕๑๑ นับเป็นระยะเวลา ๑ ปี
ตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง ปรากฏว่าไม่มีชาวบ้านผู้ใคร่
เรื่องเกี่ยวกับสมาคม ฯ นี้เลย แต่พอถึงเดือน
มีนาคม ๒๕๑๒ นับเป็นเวลา ๒ ปี ตั้งแต่การ
ก่อตั้งสมาคม ฯ มีสมาชิกถึง ๒,๖๐๐ คน
(คิดเป็น ๑๐ เปอร์เซ็นต์ของชาวนาในเขต
อำเภอทั้งหมด) มีทุนหมุนเวียนถึง ๓๖๔,
๐๐๐ บาท และราชการให้เงินกู้จำนวน ๔๒๒,
๐๐๐ บาท สำหรับซื้อเครื่องจักรกลการเกษตร
และปุ๋ยวิทยาศาสตร์ กล่าวได้ว่ากิจกรรมใน
ระยะหนึ่งปีระหว่าง มีนาคม ๒๕๑๑-มีนาคม
๒๕๑๒ เกิดขึ้นมากมายภายใต้การนำของชาว
บ้านและการสนับสนุนจากราชการอำเภอ

ในระยะปีแรก สมาคม ฯ เป็นเพียง
“กระดาษ” เท่านั้น ในระยะปีแรกนี้ นาย
อำเภอทำหน้าที่เป็นประธานสมาคม ฯ ต่อมา
ถึงเดือนมีนาคม ๒๕๑๑ นายอำเภอจึงได้ขอ
ร้องให้นายปรีดาเป็นประธานแทน เมื่อได้
เป็นประธานสมาคม ฯ นายปรีดาที่รับตำหนิ
การให้เป็นสมาคม ฯ ที่แท้จริงทันที แรกที่
เดียวนายปรีดาได้เรียกประชุมชาวบ้านกลุ่มที่มี

ส่วนร่วมทางการเมือง และอธิบายวัตถุประสงค์ประ
สงค์ของสมาคม ฯ ให้ฟัง โดยมุ่งก่อให้เกิด
ความสนใจขึ้นในชาวบ้านกลุ่มนี้ก่อน นายปรี
ดา อธิบายให้ชาวบ้านกลุ่มนี้ฟังต่อไปว่า ผู้นำ
หมู่บ้านจะเป็นผู้บริหารและดำเนินงานของ
สมาคม ฯ ซึ่งถือว่าผู้นำหมู่บ้านเป็นผู้ทราบ
ความต้องการของหมู่บ้านดีกว่าใคร ๆ ส่วน
ประโยชน์ที่จะได้รับในการจัดตั้งสมาคม ฯ คือ
สมาคม ฯ จะเป็นแหล่งจัดหาเครื่องมือการ
เกษตรที่ทันสมัยและปุ๋ยวิทยาศาสตร์ให้แก่สมา
ชิกรวมทั้งการจัดหาตลาดสำหรับผลิตผลของ
สมาชิก การจัดทนบำรุงรักษาเขื่อนและคลอง
ส่งน้ำ และการหาแหล่งสำหรับกั๊ยมมาสำหรับ
สมาชิก

ในการปรึกษาหารือจัดตั้งสมาคม ฯ
ระหว่างนายปรีดากับชาวบ้านกลุ่มที่มีส่วนร่วม
ทางการเมืองนั้น ชาวบ้านได้ยกปัญหาขึ้น ๓
ประการ อันจะนำไปสู่การแตกแยกในหมู่บ้าน
และนายปรีดาได้ตอบเป็นข้อ ๆ ดังนี้

๑. วัตถุประสงค์ของสมาคม ฯ เหมือน
กับกลุ่มชาวนา ทำไมต้องตั้งสมาคม ฯ ขึ้นมาอีก
นายปรีดาตอบว่า ในเขตอำเภอ ค. จะเห็นได้
ว่ากิจกรรมของกลุ่มชาวนาแคบมาก เพราะ
ทำหน้าที่จัดหาปุ๋ยวิทยาศาสตร์ราคาถูกลงมาให้
แก่สมาชิกเท่านั้น นอกจากกลุ่มชาวนายังจัด
ตั้งในระดับหมู่บ้าน ส่วนสมาคม ฯ จัดตั้งในระ
ดับอำเภอ สมาคม ฯ จึงมีฐานของการสนับ
สนุนและทรัพยากรมากกว่า อย่างไรก็ตาม

การมีสมาคม ฯ ขึ้นมานั้นไม่ได้เป็นการขัดกับ
กลุ่มชานาแต่อย่างไร เป็นการสนับสนุนกัน
และกันมากกว่า

๒. เมื่อตั้งสมาคม ฯ ขึ้นมา จะเอา
หัวหน้าเหมืองฝ้ายเดิมไปไว้ที่ไหน นายปริดา
ตอบว่า สมาคม ฯ จะเกี่ยวข้องเฉพาะเขื่อน
ใหญ่ ๆ เท่านั้น ดังนั้นหัวหน้าเหมืองฝ้ายต่างๆ
ก็คงยังทำหน้าที่เดิมต่อไป เป็นแต่ว่ารวมอยู่
ในข่ายงานของสมาคม ฯ เท่านั้น ในการให้
สัมภาษณ์ผู้เขียน ในระยะหลังจากการประชุม
กับชาวบ้านแล้ว นายปริดาบอกว่า ในที่สุด
หัวหน้าเหมืองฝ้ายต่างๆ จะค่อย ๆ หดความ
สำคัญไป ทั้งนี้เพราะปัจจุบันชาวบ้านส่วนใหญ่
มักเสียเปรียบหัวหน้าเหมืองฝ้ายต่างๆ อยู่เสมอ
จึงเป็นสิ่งที่แน่นอนว่าชาวบ้านจะหันมาสนับ
สนุนสมาคม ฯ ในที่สุด เพราะสมาคม ฯ เก็บ
เงินค่าน้ำตุ๊กและไม่เกณฑ์แรงงานในการทะนุ
บำรุงรักษาระบบการชลประทาน แต่ที่เขาไม่
พูด ก็เพื่อไม่ให้หัวหน้าเหมืองฝ้ายคัดค้านการ
ตั้งสมาคม ฯ

๓. ถ้าสมาคมเก็บเงินค่าบำรุงสูง ชาว
บ้านจน ๆ คงเข้าเป็นสมาชิกของสมาคม ฯ ไม่ได้ นายปริดาตอบว่า สมาคม ฯ จะเก็บเงิน
จากสมาชิกน้อยที่สุด (ประมาณไร่ละ ๑๐ บาท
เท่านั้น) นอกจากนั้น สมาชิกจะสามารถเข้า
เครื่องจักรกลการเกษตรจากสมาคม ฯ ได้ตาม
ความสามารถของแต่ละคน นายปริดาเพิ่มเติม
ว่า ในปีแรกเท่านั้น ชาวบ้านที่เป็นสมาชิก

ของสมาคม ฯ จะมีฐานะทางการเงินดีขึ้น
เพราะสมาชิก ฯ จะจ่ายค่าน้ำในอัตราไร่ละ ๑๐
บาท แทนอัตรา ๑๕ บาทที่เคยจ่ายให้หัวหน้า
เหมืองฝ้าย

เมื่อวิเคราะห์ดูจะเห็นได้ว่า ปัญหา ๓
ประการที่ชาวบ้านถามนายปริดา นั้น แสดงว่า
ชาวบ้านเป็นห่วงการแตกแยกกันในหมู่บ้าน
ปัญหาข้อแรกแสดงถึงความห่วงใยของชาวบ้าน
ต่อการแตกแยกระหว่างสมาชิกกลุ่มชานาและ
สมาชิกสมาคม ฯ ปัญหาข้อสองแสดงถึงความ
ห่วงใยของชาวบ้านต่อการแตกแยกระหว่างหัว
หน้าเหมืองฝ้ายกับสมาชิกสมาคม ฯ และ
ปัญหาข้อสามแสดงถึงความห่วงใยของชาวบ้าน
ต่อการแตกแยกระหว่างคนจนกับคนมั่งมี

อย่างไรก็ตาม การแตกแยกระหว่าง
สมาชิกกลุ่มชานากับสมาชิกสมาคม ฯ ตามที่
ชาวบ้านวิตกกังวลกันนั้นไม่ได้เกิดขึ้น ทั้งนี้
เพราะปรากฏว่า สมาชิกกลุ่มชานาส่วนใหญ่
ได้เข้าเป็นสมาชิกของสมาคม ฯ จึงลดการแตก
แยกและการขัดแย้งลงได้

สำหรับปัญหาเรื่องการแตกแยกและ
การขัดแย้งระหว่างหัวหน้าเหมืองฝ้ายกับสมา
ชิกของสมาคม ฯ นั้น เป็นปัญหาขึ้นจริง ๆ ตาม
ความวิตกกังวลของชาวบ้าน เพราะขณะที่ผู้
เขียนเขียนบทความนี้อยู่ มีกำนันที่มีอิทธิพล
๒ คน ซึ่งเป็นแก่เหมืองอยู่เดิมไม่ยอมเข้าเป็น
สมาชิกสมาคม ฯ โดยถือว่าสมาคม ฯ เข้ามาแทรก
แซงกิจกรรมภายในของหมู่บ้าน ส่วนสมาชิก

อื่น ๆ ซึ่งอยู่ภายใต้โครงการของกำหนด ๒ คน
 นี้ ตอนแรกก็ไม่สนใจที่จะเข้าเป็นสมาชิกของ
 สมาคมฯ เพราะไม่อยากให้กำหนดทั้งสองโกรธ
 อย่างไม่รู้ตัว พอถึงเดือนมิถุนายน ๒๕๑๒
 สมาชิกเหล่านี้บอกแก่ผู้เขียนว่า พวกเขาจะเข้า
 เป็นสมาชิกของสมาคมฯ เพราะค่าน้ำถูก และ
 ไม่มีการเกณฑ์แรงงาน แต่การขัดแย้งและการ
 แยกแยะระหว่างหัวหน้าเหมืองฝายกับสมาคมฯ
 กับบรรเทาได้โดยที่นายอำเภอและนายปริศา
 ขอร้องให้กำหนด ๒ ทำหน้าที่เป็นแก่เหมือง
 ต่อไป แต่ได้รับเงินเดือนจากสมาคมฯ แทน
 การเรียกเก็บค่าน้ำโดยตรงจากสมาชิกของตน

ปัญหาเรื่องการแยกแยะระหว่างคนจน
 กับคนมั่งคั่งเป็นปัญหาที่สำคัญที่สุด ทั้งนี้
 เพราะว่า กลุ่มและสมาคมต่าง ๆ ซึ่งตั้งขึ้น
 มากมายในระยะหลัง ๆ นั้นทำที่ว่าจะก่อให้เกิด
 ความยุ่งยากขึ้นแน่นอน ทั้งนี้เพราะว่าผู้ที่เข้า
 เป็นสมาชิกของกลุ่มและสมาคมที่ตั้งขึ้นใหม่ ๆ
 นั้นส่วนมากเป็นชาวบ้านกลุ่มที่มีส่วนร่วมทาง
 การเมืองและมีฐานะดี ดังนั้น ลู่ทางที่จะทำ
 ให้ช่องว่างระหว่างคนจนกับคนมั่งมีกว้างกว่า
 เดิม เห็นได้จากการเปรียบเทียบฐานะระหว่าง
 ชาวบ้านที่เป็นสมาชิก และชาวบ้านที่มีได้
 เป็นสมาชิกดังนี้

ชาวบ้านที่เป็นสมาชิก

- ๑. อัตราเฉลี่ยที่นา = ๑๔ ไร่
- ๒. ทุกคนมีที่นาเป็นของตนเอง

ชาวบ้านที่มีได้เป็นสมาชิก

- ๑. อัตราเฉลี่ยที่นา = ๕.๕ ไร่
  - ๒. ส่วนมากเช่านาผู้อื่นทำ
- ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ ราชการมักจะ
 จัดหาเงินกู้ บัณฑิตวิทยาลัยและข่าวพันธ
 ใหม่ให้แก่กลุ่มและสมาคมต่าง ๆ ซึ่งมีสมาชิก
 ล้วนแต่เป็นผู้มีฐานะดีทั้งนั้น ชาวบ้านที่ไม่
 ได้เป็นสมาชิกของกลุ่มและสมาคมก็เกิดความ
 ไม่พอใจ เพราะราชการไม่เหลียวแลพวก
 ตนเลย มีแต่ช่วยเหลือเฉพาะคนที่ร่ำรวยอยู่แล้ว
 ซึ่งเป็นปัญหาที่จะต้องหาทางแก้ไขต่อไป

อย่างไรก็ตาม สมาชิกส่วนมากของ
 สมาคมฯ แห่งนี้ถือว่า สมาคมฯ มีประโยชน์
 ต่อสมาชิกมาก ส่วนชนชั้นผู้นำของสมาคมฯ
 ก็หวังว่าวันหนึ่งสมาคมฯ นี้ จะได้รับการ
 พัฒนาขึ้นเป็นสถาบันเทียบเท่ากับสภาตำบล
 และสหภาพ จุดประสงค์สำคัญของสมาคมฯ
 คือทำหน้าที่เป็นสื่อกลางประสานความต้องการ
 อันแท้จริงของหมู่บ้าน และโครงการของ
 ราชการให้เหมาะสมกัน และความต้องการ
 ของชาวบ้านที่สมาคมฯ คำนึงถึงนั้น ไม่ได้
 จำกัดอยู่เฉพาะการส่งเสริมการชลประทานและ
 การแจกจ่ายเท่านั้น แต่จะขยายตลอดไปถึง
 ความต้องการในด้านอื่น ๆ อีกด้วย เช่น
 อนามัย และการศึกษา เป็นต้น

(บันทึก อ่อนคำ เก็บความจาก Clark D.Neher *The Politics of Change in Rural Thailand* SEADAG PAPERS No. 65, 1970, pp. 23)

ประชาธิปไตยโดยประชาชนไม่มีส่วนร่วม : กรณีชาวชนบทไทย

ผู้เขียนเป็นนักรัฐศาสตร์อเมริกันเข้ามาทำการศึกษานโยบายและพฤติกรรมทางการเมืองของชาวชนบทไทย ในปี ๒๕๐๗ วัตถุประสงค์สำคัญของนักศึกษา เพื่อต้องการทราบว่า ชาวชนบทไทยมองการเมืองและอำนาจอย่างไร? การเมืองและอำนาจเกี่ยวข้องกับชีวิตของชาวชนบทไทยอย่างไร?

วิธีการศึกษาแนวความคิดและพฤติกรรมทางการเมือง ซึ่งผู้เขียนใช้ศึกษานั้นคือการศึกษาดังสมมติฐานของชาวบ้านที่มีต่อการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง โดยที่ผู้เขียนมีความเห็นว่า สมมติฐานดังกล่าวจะเป็นเครื่องมือให้เห็นวัฒนธรรมทางการเมืองของชาวบ้าน ซึ่งจะทำหน้าที่เป็นเลนส์ขยายให้เห็นภาพของสิ่งแวดล้อมทางสังคมและพฤติกรรมทางการเมือง ของชาวบ้าน ชัดเจนขึ้น นอกจากนั้นสมมติฐานดังกล่าวเป็นสิ่งที่ทำให้ชาวบ้านมองเห็นว่า การเมืองและอำนาจเข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของตนอย่างไร? ดังนั้น สมมติฐานของชาวบ้านที่มีต่อการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง จึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่ควรจะนำมาอธิบายแนวความคิด

และพฤติกรรมทางการเมืองของชาวบ้าน

จากการศึกษา ปรากฏว่า ชาวชนบทไทย มีสมมติฐานต่อการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง ๔ ประการ คือ

๑. รัฐบาล ไม่ว่าจะป็นระดับชาติหรือท้องถิ่นถูกจำกัดให้ทำหน้าที่บางอย่างเท่านั้น

๒. การที่จะให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมทำหน้าที่ของรัฐบาลนั้นควรมีน้อยที่สุด

๓. รัฐบาล โดยเฉพาะระดับหมู่บ้าน จำจะต้องทำหน้าที่เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม เพื่อให้การปกครองมีความชอบธรรม

๔. ในความสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่มีอำนาจกับชาวบ้าน ชาวบ้านจะต้องเชื่อฟังผู้มีอำนาจทุกกรณี

ดังนั้น เราจะเห็นได้ว่า ชาวบ้านมองเห็นว่า รัฐบาลมีหน้าที่อันชอบธรรมค่อนข้างจำกัดมาก แต่ในขณะเดียวกันก็เชื่อว่า รัฐบาลควรทำหน้าที่ดังกล่าวไปโดยลำพัง ไม่ควรนำชาวบ้านเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำหน้าที่ดังกล่าวด้วย

ในการศึกษานี้ ผู้เขียนเข้าไปศึกษา

หมู่บ้าน ๔ แห่ง ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
หมู่บ้านหนึ่งเป็นหมู่บ้านที่เจริญและก้าวหน้า
มากอยู่ในจังหวัดอุดรธานี อีก ๓ หมู่บ้านอยู่ใน
จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นหมู่บ้านยาก
จนเหมือนกันทั้ง ๓ หมู่

หมู่บ้านในจังหวัดอุดรธานี มีประชากร
กว่า ๔,๐๐๐ คน เป็นหมู่บ้านตัวอย่างแห่ง
หนึ่งของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาด
ไทย ทั้งนี้เพราะว่าในระยะ ๕ ปีที่ผ่านมา
คณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้านของหมู่บ้านนี้ ได้
ดำเนินโครงการต่างๆเป็นผลสำเร็จหลายโครง
การ นอกจากนั้น หมู่บ้านนี้ยังเป็นหมู่บ้าน
แรกที่ยื่นคำร้องมายังกระทรวงมหาดไทยให้
ดำเนินการ อบรมผู้นำท้องถิ่นตาม โครงการ
พัฒนาพลเมือง ใน ระ บอบ ประ ชาธิ ป ไทย
(พ.พ.ป)

ในทางตรงกันข้าม หมู่บ้าน ๓ แห่ง
ในจังหวัดมหาสารคามไม่มีเหตุการณ์ที่น่าสน
ใจอะไรเลย ชาวบ้านมีชีวิตอยู่อย่างสงบตาม
ปกติไม่มีกิจกรรมใด ๆ ทั้งสิ้น ในระหว่างฤดู
ไถหว่านและฤดูเก็บเกี่ยว ในหมู่บ้านทั้ง
๓ แห่งไม่มีคณะกรรมการใด ๆ เลย มีแต่ผู้
ใหญ่บ้านเท่านั้น ซึ่งทำหน้าที่เพื่อส่วนรวม
ของหมู่บ้าน การเดินทางจากหมู่บ้านทั้ง ๓
ไปยังอำเภอ ไม่มีพาหนะ ต้องใช้วิธีเดินไป
จึงกินเวลาถึง ๓-๔ ชม. กว่าที่จะถึง ชาวบ้าน
ไม่มีวิทยุและตะเกียงเจ้าพายุ แต่ละคนจะมี

เสื้อผ้าสวมคนละชุดสองชุดเท่านั้น หมู่บ้าน
แห่งหนึ่งได้ยื่นคำร้องไป ถึงอำเภอ ให้ช่วยนำ
ผ้าห่มมาแจกชาวบ้าน เพราะฤดูหนาวกำลังจะ
มาถึง

จากการศึกษา ปรากฏว่า แม่หมู่บ้าน
ในจังหวัดอุดร และหมู่บ้านในจังหวัดมหา
สารคาม จะมีความแตกต่างกันดังกล่าวข้างต้น
แต่เห็นได้ชัดว่า ชาวบ้านในหมู่บ้านทั้ง ๔
แห่ง มีสมมติฐานเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรม
ทางการเมืองเหมือนกัน

ก่อนจะอธิบายถึงสมมติฐานทางการเมือง
เมืองของชาวบ้าน ๔ ประการ ผู้เขียนได้นำคำ
หรือศัพท์บางคำมากล่าวไว้ดังต่อไปนี้ :-

การเมือง : เมื่อพูดถึงการเมือง
ผู้เขียนสังเกตเห็นว่า ชาวบ้านเข้าใจคำว่า
การเมือง เหมือนชาวอเมริกันเข้าใจเกือบทุก
แง่ทุกมุม โดยสรุปก็คือ การเมือง เป็น
เรื่องเกี่ยวกับการใช้อำนาจ ในรูปใครได้อะไร
เมื่อใด และอย่างไร ทั้งนี้ จึงเห็นได้ว่า
เมื่อพูดถึงการเมือง ชาวบ้านจะพูดถึงผู้มี
อำนาจในกรุงเทพฯ ฯ พูดถึงข้าราชการใน
จังหวัด และพูดถึงโครงการต่าง ๆ

ข้อที่น่าสังเกต ก็คือ เมื่อพูดถึงการ
เมือง ชาวบ้านจะมีความคิดต่อไปว่า การ
เมือง ไม่ใช่เป็นเรื่องของชีวิตความเป็นอยู่
ภายในหมู่บ้าน แต่การเมืองเป็นเรื่องเกี่ยว
กับชีวิตความเป็นอยู่ของสังคม ใหญ่ภายนอก

หมู่บ้าน เป็นเรื่องของสังคมของคนมีอำนาจ ซึ่งเป็น โลกอีก โลกหนึ่งแตกต่างจากโลกของสังคมหมู่บ้าน ดังนั้น เมื่อชาวบ้านคนใดออกจากหมู่บ้านไปเล่นการเมือง แสดงว่าชาวบ้านผู้นั้นเป็นผู้ที่กล้าเสี่ยงมาก โดยที่ชาวบ้านผู้นั้นจำจะต้องเปลี่ยนไปดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ในแนวใหม่ เพราะเป็นชีวิตความเป็นอยู่ในอันเกิดจากขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมแตกต่างจากหมู่บ้านมาก นอกจากนี้ กฎเกณฑ์และนิสัยใจคอของคนในสังคมใหญ่ก็แตกต่างจากสังคมหมู่บ้านอีกด้วย

การปกครองและการบริหาร : ในความคิดของชาวบ้าน คำว่า “ปกครอง” และ “บริหาร” มีความหมายเหมือนกัน คำทั้ง ๒ คำนี้มีความหมายแตกต่างจากคำว่า “การเมือง” ดังกล่าวข้างต้น ทั้งนี้เพราะชาวบ้านมีความเห็นว่า ในการที่จะทำให้เกิดจักรวรรดิเดินเครื่องต่อไปเรื่อยๆ ได้นั้น จำเป็นต้องมีคนคอยดูแลจักรให้อยู่ในสภาพพร้อมที่จะทำงานได้อยู่เสมอ หน้าที่ที่คอยดูแลจักรนั่นเอง เป็นหน้าที่ของฝ่ายปกครองหรือบริหาร หน้าที่ซึ่งฝ่ายปกครองหรือบริหารจะต้องทำ ได้แก่ การเก็บภาษีมาเพื่อสร้างถนนหนทางและโรงพยาบาล การมีตำรวจไว้คอยปราบปรามโจรผู้ร้าย การมีศาลคอยตัดสินคดีแพ่งและอาญา เป็นต้น หน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้านคือ หน้าที่ของฝ่ายปกครองหรือบริหารนั่นเอง

ชาวบ้านถือว่า ตำแหน่งกำนันผู้ใหญ่บ้านเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับหมู่บ้าน แต่ไม่ได้ถือว่าตำแหน่งกำนันผู้ใหญ่บ้านเป็นตัวแทนผลประโยชน์ของประชาชนแต่อย่างใด กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ การปกครองนั้นเป็นสิ่งจำเป็นแต่ไม่ใช่เรื่องที่ประชาชนคนธรรมดาจะต้องตื่นตื่น และไม่ได้เป็นหน้าที่ของประชาชนคนธรรมดาทั่วไป ชาวบ้านถือว่า ผู้ที่ดำรงตำแหน่งในสถาบันเท่านั้นเป็นผู้มีหน้าที่กระทำการเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมของสังคม

หน้าที่ : ชาวบ้านมีความเข้าใจว่าหน้าที่นั้นเกิดจากเงื่อนไขบางอย่างในชีวิตความเป็นอยู่ หน้าที่เป็นสิ่งที่มียู่ตามธรรมชาติ ไม่มีผู้ใดหลบหนีจากหน้าที่ไปได้ ตัวอย่างเช่น ถ้าหากผู้ใดรับทำงานบางอย่าง ผู้นั้นก็เป็นผู้มีหน้าที่ในการทำงานนั้นๆ นั้นเอง หรือ ถ้าผู้ใดเกิดมาเป็นชาวนา ผู้นั้นก็มีหน้าที่ทำนา แต่โชคดียิ่งกว่าที่คนเราเกิดมามีหน้าที่ไม่มากนัก ดังนั้น ใครมีหน้าที่อะไรก็ควรสนใจทำเฉพาะหน้าที่ของตน เมื่อแต่ละคนต่างทำหน้าที่ของตน กลจักรสังคมก็ดำเนินไปเองโดยอัตโนมัติ การที่ชาวบ้านมีความเข้าใจเกี่ยวกับ หน้าที่ เช่นนี้ทำให้ชาวบ้านขาดความอยากรู้ และสนใจในหน้าที่ของผู้อื่น นั่นคือแต่ละคนควรสนใจทำเฉพาะหน้าที่ของตนเอง และไม่ควรถกัวยหน้าที่ของคนอื่น ชาวบ้านจึงถือว่า ประชาชนมีหน้าที่ของตนที่

จะต้องทำ รัฐบาลก็มีหน้าที่ของตนที่จะต้อง
ทำ ดังนั้นประชาชนจึงไม่ควรเข้าไปยุ่งและ
สนใจในหน้าที่ของรัฐบาล

โดยทั่วไป ชาวบ้านถือว่า หน้าที่ของ
รัฐบาลก็คือ การปกครอง หรือการบริหารนั้น
เอง แต่เนื่องจากลักษณะอันเด่นชัดประการ
หนึ่งของสังคมไทย คือ “ปัจเจกชนนิยม” ชาว
บ้านจึงคิดต่อไปว่า หน้าที่ในการปกครองนั้น
ตามปกติจะอยู่ในมือของบุคคลที่มีตำแหน่งสูง
สุดในองค์กรหนึ่ง ๆ ซึ่งเรียกว่าหัวหน้า ดังนั้น
หัวหน้าจึงเป็นผู้มีหน้าที่ปกครอง ผู้ที่เป็น
หัวหน้าจึงทำหน้าที่เป็นผู้ตัดสินใจและออกคำ
สั่งในเรื่องต่างๆ ทุกเรื่อง เพราะเป็นหน้าที่
ของหัวหน้าโดยตรง ส่วนคนอื่นๆ ภายในองค์กร
การทุกคนมีหน้าที่เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่ง
ของหัวหน้า ดังนั้น การเชื่อฟังและปฏิบัติ
ตามคำสั่งของหัวหน้า จึงเป็นหน้าที่ของคน
อื่นๆ ทุกคนในองค์กร ในความคิดของชาว
บ้านนั้น ไม่ว่าจะเป็นอย่างใดหรือกลุ่มชนจะ
ต้องมีหัวหน้าคนหนึ่งเสมอ

เจ้านาย: ความคิดเรื่องเจ้านายนี้เป็น
อิทธิพลที่สืบเนื่องมาจากคติโบราณ ความ
จริงความคิดเรื่องนี้มาจากคำว่า “เจ้า” และ
“นาย” แต่ชาวบ้านเรียกรวมๆ กันว่า “เจ้า
นาย” ชาวบ้านถือว่า เจ้านายได้แก่ผู้ใดก็ตาม
ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมแก่การเป็นเจ้านาย ซึ่ง
ได้แก่ ผู้ใดก็ตามที่นำมาในหมู่บ้านจากภาย

นอกและเป็นผู้มีอำนาจ เจ้านายเป็นคนสำคัญ
มากในสายตาของชาวบ้าน เพราะเป็นผู้
สามารถบันดาลอะไรก็ได้ ให้เกิดแก่ชาวบ้าน
เจ้านายเป็นผู้ที่มีฐานะทางสังคมและการศึกษา
สูงกว่าชาวบ้าน จึงเป็นผู้ที่ชาวบ้านจะต้องเชื่อ
ฟัง อย่างไรก็ตาม การที่ชาวบ้านยอมเชื่อฟัง
เจ้านายนั้น เป็นเพราะชาวบ้านกลัวผลอันเกิด
จากการไม่เชื่อฟังมากกว่าจะยอมเชื่อฟังเจ้านาย
เพราะเจ้านายมีฐานะทางสังคมและการศึกษา
สูงกว่าตน แม้ว่าแนวความคิดเรื่องเจ้านายจะ
จางหายไป เมื่อเรียกเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลว่า
ข้าราชการมากขึ้นก็ตาม แต่ความจริงที่ยัง
ปรากฏอยู่ก็คือ การยอมเชื่อฟังและปฏิบัติตาม
คำสั่งผู้ที่มีอำนาจในทุกกรณีนั้นเป็นพฤติกรรม
ของชาวบ้านโดยทั่วไป

อำนาจ: ความจริง อำนาจ เป็นเหตุ
ผลอันแท้จริงที่ชาวบ้านยอมเชื่อฟังและปฏิบัติ
ตามคำสั่งของเจ้านาย ผู้เขียนพบสิ่งที่น่าสนใจ
อยู่ประการหนึ่งคือ ชาวบ้านมักจะเรียก ชาว
ตะวันตก ตำรวจ และคอมมิวนิสต์ว่า เจ้านาย
เหมือนกัน อาจเป็นเพราะว่า ชาวบ้านมีความ
คิดว่า คนเหล่านั้นมีแหล่งที่มาแห่งอำนาจอัน
มหาศาลอยู่ภายนอกหมู่บ้าน และเกินกว่าที่
ชาวบ้านจะควบคุมได้ ชาวบ้านถือว่า รัฐบาล
คือผู้ที่มีอำนาจมาจากภายนอกของหมู่บ้านเช่น
กัน ชาวบ้านจึงมองเห็นว่า ราษฎรนั้นแตกต่าง
จากรัฐบาล และขยายความเห็นในเรื่องนี้ต่อ

ไปอีกว่า ราษฎรและรัฐบาลมีหน้าที่ต่างกัน ซึ่งเป็นความเห็นที่จำกัดการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของราษฎรเป็นอย่างมาก และในขณะเดียวกันก็จำกัดหน้าที่ของรัฐบาลให้ทำเพียงแต่งานบริหารเท่านั้น ดังนั้น สัตว์การเมืองชาวไทยจึงแตกต่างจากสัตว์การเมืองชาวอเมริกันมาก

สำหรับสมมติฐาน ๔ ประการนั้น ผู้เขียนได้อธิบายไว้โดยละเอียดดังต่อไปนี้ :-

สมมติฐานประการแรกที่อธิบายพฤติกรรมทางการเมืองของชาวบ้านเป็นเรื่องเกี่ยวกับขอบเขตและอำนาจหน้าที่ของรัฐบาล โดยทั่วไปชาวบ้านมีความเห็นว่า หน้าที่ของรัฐบาลไม่ว่าระดับชาติหรือระดับหมู่บ้านเป็นหน้าที่ทางด้านการปกครองหรือบริหารเท่านั้น ในระดับชาติ หน้าที่ของรัฐบาลคือการเก็บภาษี การตำรวจ การสร้างถนนหนทางและโรงพยาบาล การตัดสินกรณีพิพาท การป้องกันประเทศ ความช่วยเหลือแก่ราษฎรเมื่อเกิดภัยต่าง ๆ หน้าที่ต่าง ๆ จึงเป็นหน้าที่จำเป็นเพราะจะทำให้การมีชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมดำเนินไปอย่างราบรื่น ดูเหมือนว่า ในสายตาของชาวบ้านนั้น การมีรัฐบาลขึ้นก็เพื่อให้ทำหน้าที่ซึ่งจัดอุปสรรคขัดขวางทางของราษฎรแต่หน้าที่ที่สำคัญที่สุด คือ การรักษาความสงบเรียบร้อยภายในสังคม โดยการป้องกันโจรผู้ร้าย และช่วยเหลือผู้ประสบความยากลำบาก

นอกจากนี้ ในระดับชาติรัฐบาลยังต้องมีหน้าที่ทำความเจริญก้าวหน้ามาให้ราษฎร ความเจริญก้าวหน้าในที่นี้หมายถึงการจัดสร้างโรงเรียน ถนนหนทาง น้ำประปา ไฟฟ้า และการชลประทาน เพื่อให้ราษฎรได้รับความสะดวกสบาย

ชาวบ้านมีความคิดว่า รัฐบาลจะต้องดำเนินการต่าง ๆ อันเป็นหน้าที่ของตนไปตามลำพัง แล้วนำผลที่ดำเนินการเสร็จเรียบร้อยแล้วมามอบให้แก่ราษฎร ส่วนราษฎรนั้นก็ปฏิบัติหน้าที่ของตน ไปตามที่มี ไปตามลำพังเช่นกัน ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่า รัฐบาลมีหน้าที่ทำชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรให้ดีขึ้นกว่าเดิม การที่ราษฎรจะไปทำชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรให้ดีขึ้น จึงเป็นการก้าวข้ามหน้าที่ของรัฐบาล แต่ราษฎรจะทำเช่นนั้นได้ก็ต่อเมื่อมีตำแหน่งหน้าที่ในรัฐบาลหรือรัฐบาลขอรับรองเท่านั้น

มีตัวอย่างเกี่ยวกับเรื่องนี้อยู่ว่า ในสายตาของชาวชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้น จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นบุคคลที่ยิ่งใหญ่ผู้หนึ่ง เพราะช่วยเหลือชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากกว่าผู้นำประเทศคนอื่น ๆ ทั่วทุก แต่มีชาวบ้านผู้หนึ่งบอกผู้เขียนว่า เหตุผลสำคัญที่จอมพลสฤษดิ์ช่วยเหลือชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคอื่น ๆ นั้น เนื่องจากจอมพลสฤษดิ์ต้องการทำบุญให้แก่

ตนเอง ดังนั้น ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ผู้เขียนเข้าไปศึกษา จึงมีความเห็นว่าการพยายามในการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้น เป็นความพยายามส่วนตัวของจอมพลสฤษดิ์และบริวาร จึงไม่มีเหตุผลใดเลยที่ชาวบ้านจะเข้าไปร่วมในความพยายามส่วนตัวของผู้อื่น อันเป็นการทำบุญของผู้อื่น ซึ่งตนไม่มีส่วนทำบุญให้ตนเองแต่อย่างใด ทั้งนี้ เพราะตามคติทางศาสนาของไทยนั้น การทำบุญบุคคลจะต้องทำด้วยตนเองโดยปราศจากการช่วยเหลือจากบุคคลอื่น จึงเห็นได้ว่าทราบเท่าที่จอมพลสฤษดิ์หรือผู้นำประเทศอื่น ๆ ทำบุญโดยการปฏิบัติตามหน้าที่ทางการของตน ชาวบ้านก็รู้สึกได้ว่า ไม่มีเหตุผลอันใดที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องอยู่ทราบนั้น

ในระดับหมู่บ้านก็เช่นกัน เราจะสังเกตเห็นว่า ชาวบ้านมีความเห็นว่า ตนควรเข้าไปเกี่ยวข้องในหน้าที่ของรัฐบาลให้น้อยที่สุดเช่นกัน กำหนดผู้ใหญ่บ้านมีหน้าที่นำความปรารถนาของรัฐบาล ไปแจ้งให้ชาวบ้านทราบ และดูแลให้ชาวบ้านปฏิบัติไปตามความปรารถนาของรัฐบาล ในขณะที่เดียวกัน กำหนดผู้ใหญ่บ้านมีหน้าที่ในการปราบปรามโจรผู้ร้ายเพื่อให้หมู่บ้านมีความสงบสุข นอกจากนี้ที่ทางบริหารดังกล่าว กำหนดผู้ใหญ่บ้านยังมีหน้าที่คอยช่วยเหลือชาวบ้านเมื่อชาวบ้านมาขอความช่วยเหลืออีกด้วย

เมื่อมีคำสั่งจากรัฐบาลมาถึงกำหนดผู้ใหญ่บ้านให้ดำเนินการในเรื่องต่างๆ กำหนดผู้ใหญ่บ้านก็ปฏิบัติตามคำสั่งนั้นไปโดยลำพัง โดยไม่มีชาวบ้านช่วยเหลือ ในทำนองเดียวกันเมื่อชาวบ้านทำหน้าที่ของตนอยู่ในชีวิตประจำวัน รัฐบาลก็ไม่มีสิทธิ์เข้าไปเกี่ยวข้องถ้าหากไม่ได้รับการขอร้องจากชาวบ้าน

นอกจากนั้น เราจะเห็นได้ว่า ในหมู่บ้านที่มีคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามคำสั่งของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทยนั้น อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการ ฯ มีอยู่อย่างจำกัดมาก ถ้าหากชาวบ้านคนหนึ่งคนใด ไม่ยอมให้ความร่วมมือในโครงการที่คณะกรรมการ ฯ จัดทำขึ้นในหมู่บ้าน ก็ไม่มีทางที่จะบังคับชาวบ้านนั้นให้ช่วยเหลือในโครงการได้ ส่วนการที่หมู่บ้านบางแห่งประสบความสำเร็จในการนำชาวบ้านมาช่วยเหลือในโครงการพัฒนานั้น เป็นเพราะชาวบ้านแต่ละบ้านเห็นว่า ตนเองได้ประโยชน์ตัวมากกว่าจะทำการช่วยเหลือเพราะถูกเจ้าหน้าที่บังคับหรือเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ดังนั้น ขอบเขตอำนาจของรัฐบาลในระดับหมู่บ้านจึงมีอยู่แคบมาก

อย่างไรก็ตาม ตามความเป็นจริงนั้น รัฐบาลในระดับท้องถิ่นหรือหมู่บ้าน ซึ่งได้แก่กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้ที่ขยันขันแข็งในการพัฒนา

และสนใจในการเมืองมาก การที่ผู้นำหมู่บ้าน เหล่านี้ขยันขันแข็งในเรื่องพัฒนา และสนใจ การเมืองไม่ใช่เกิดจากตำแหน่งหน้าที่ของคน เหล่านั้นแต่อย่างใด ความขยันขันแข็งในการ พัฒนาเกิดจากการที่ชาวบ้านส่วนมากไม่สนใจ ในการพัฒนา คนเหล่านี้จึงต้องสนใจทำแทน ส่วนความสนใจการเมืองนั้น ชาวบ้านส่วน มากจะไม่มีความสามารถเข้าใจ และพูดคุยกัน ถึงเรื่องการเมือง แต่คนเหล่านี้มีความสามารถ จึงเห็นได้ว่า ในหมู่บ้านแต่ละแห่งนั้น จะมี หัวหน้าครอบครัวในหมู่บ้านเพียงไม่กี่คนที่ สนใจการเมือง

การที่หมู่บ้านแต่ละแห่งมีผู้นำหมู่บ้าน เพียง ๒-๓ คนเท่านั้นที่ขยันขันแข็งในการ พัฒนา และสนใจการเมือง ชี้ให้เห็นชัดถึง สมมติฐานทางการเมืองประการที่สองของชาว บ้านว่า ประชาชนควรเข้าไม่มีส่วนร่วมในการ ทำหน้าที่ของรัฐบาลน้อยที่สุด อันเป็นสมมติ ฐานที่สอดคล้องกับสมมติฐานประการแรก ที่ เห็นว่า รัฐบาลควรมีขอบเขตหน้าที่อย่าง จำกัด ทั้งนี้ เพราะประชาชนมีหน้าที่ที่จะต้อง ทำอยู่แล้ว

จากสมมติฐานสองประการดังกล่าว เห็นได้ชัดว่า ชาวนชนบทไทยมองเห็นว่า รัฐบาลเป็นอาณาจักรหนึ่งต่างห่างจากอาณาจักรของประชาชน แต่การที่จะเข้าไปสู่อาณาจักรทางการเมืองหรือรัฐบาลนั้นเปิดกว้างสำ

หรับประชาชนทุกคน ดังนั้น ผู้ที่มีความ สามารถ ความสนใจ หรือมีหน้าที่ก็สามารถ เข้าไปสู่อาณาจักรนี้ได้เสมอ ในระดับหมู่บ้าน ชาวบ้านอาจเป็นชนชั้นผู้นำของหมู่บ้านได้ เสมอถ้าสนใจ ทั้งนี้ เพราะชนชั้นผู้นำของหมู่บ้านนั้นจะทำการปรึกษาหารือกันถึงเรื่องราว ของหมู่บ้านอย่างไม่เป็นทางการ แล้วหาทาง แก้ไขปัญหาของหมู่บ้านร่วมกัน เหมือนกับ เป็นการปรึกษาหารือกันระหว่างเพื่อนฝูง

แต่อย่างไรก็ดี ชนชั้นผู้นำระดับหมู่บ้านนั้น ไม่ได้ทำหน้าที่ปกครองหมู่บ้าน ใน ความหมายหรือในรูปคณะธิปไตย ทั้งนี้ เพราะ สมมติฐานประการที่สามระบุไว้ว่า รัฐบาล โดยเฉพาะระดับหมู่บ้านจำเป็นจะต้องทำหน้าที่ เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม เพื่อให้การ ปกครองมีความชอบธรรม ดังนั้น แม้ว่าชาว บ้านจะถือว่า การปกครองต้องเป็นการ ปกครองโดยประชาชนไม่มีส่วนร่วมก็ตาม แต่ ก็มีการควบคุมผู้นำหมู่บ้านโดยชาวบ้าน ถ้า หากมองดูที่สมมติฐานประการที่สามนี้ ผู้นำ หมู่บ้านจะมีความชอบธรรม ในการขอร้องให้ ชาวบ้านทำงานเพื่อส่วนรวมเท่านั้น แต่ถ้าผู้ นำขอร้องให้ชาวบ้านทำงานเพื่อประโยชน์ส่วน ตัวของผู้นำแต่ละคน ชาวบ้านก็จะไม่ยอมทำ

ความจริง ผู้นำหมู่บ้านมักจะอาศัย ประโยชน์ส่วนตัวของชาวบ้านเป็นฐานอำนาจ

ของตน ทั้งนี้เพราะตามสมมติฐานที่หนึ่งนั้น รัฐบาลมีหน้าที่จำกัดมาก ผู้นำหมู่บ้านจึงไม่อาจบังคับให้ชาวบ้านทำตามคำสั่งของตนได้ ทุกเรื่อง ดังนั้นจึงเป็นเรื่องธรรมดาที่ผู้นำหมู่บ้านจะต้องหันมาหาการคำนึงถึงประโยชน์ส่วนตัวของชาวบ้านเป็นฐานใช้อำนาจให้ชาวบ้านเชื่อฟัง จึงเห็นได้ว่า โครงการต่างๆ ที่ผู้นำหมู่บ้านริเริ่ม มักจะเป็นโครงการที่ชาวบ้านเห็นว่าตนเองจะได้ประโยชน์ด้วยเสมอ

ยิ่งกว่านั้น ชาวบ้านยังมีความคิดว่า ถ้าหากว่าตนเข้าช่วยเหลือในการสร้างถนนหนทาง บ่อน้ำ สะพาน หรือ โรงเรียน ตนจะได้บุญในการทำเช่นนั้น การกระทำของบุคคลคนหนึ่งอันเป็นประโยชน์แก่บุคคลผู้อื่นด้วย ถือว่าเป็นการกระทำที่จะได้บุญ ดังนั้น บางครั้งผู้นำหมู่บ้านจึงได้นำความคิดเรื่องบุญก่อก่อให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของสังคม เนื่องจากไม่มีอำนาจและพื้นฐานสังคมอื่น ๆ คอยบังคับให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วม จึงเห็นได้ว่า ในกรณีนี้เป็นตัวอย่างอันดี ซึ่งชี้ให้เห็นว่า บางครั้ง การเมืองก็ต้องใช้แนวความคิดทางศาสนาเข้ามาช่วยเช่นกัน

จะเห็นได้ว่า สมมติฐานประการที่สามนั้นเป็นปัจจัยจำกัดอำนาจหน้าที่ของรัฐบาลอย่างเห็นได้ชัด เพราะหมายถึงว่า ผู้ปกครอง

มีอิสระเสรีภาพที่จะทำการปกครองอยู่ได้ครบเท่าที่ยังทำหน้าที่เพื่อประโยชน์ส่วนรวม

อย่างไรก็ตาม สมมติฐานประการที่สามนี้ กล่าวถึงเฉพาะอำนาจอันชอบธรรมในสังคมเท่านั้น ไม่ได้กล่าวถึงอำนาจอื่นซึ่งเป็นอำนาจอันไม่ชอบธรรม เมื่อพูดถึงอำนาจอันไม่ชอบธรรม ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของชาวบ้าน จึงจำเป็นที่จะต้องใช้สมมติฐานประการที่สี่มาอธิบายพฤติกรรมของชาวบ้าน ซึ่งหมายถึงว่าเมื่อชาวบ้านเผชิญหน้ากับอำนาจอันไม่ชอบธรรม ชาวบ้านไม่มีทางอื่น นอกจากเชื่อฟังคำสั่งทุกประการ ผู้มีอำนาจเหล่านี้ ชาวบ้านเรียกว่า เจ้าบั้ง นายบั้ง เจ้านายบั้ง พฤติกรรมเช่นนี้ เห็นได้จากการที่ชาวบ้านเผชิญหน้ากับตำรวจและชาวตะวันตก เป็นต้น

โดยสรุป สมมติฐานทางการเมือง ๓ ประการแรกเป็นสมมติฐานทางการเมืองของชาวบ้านในเหตุการณ์ปกติ นั่นคือ เป็นสมมติฐานเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับอำนาจอันชอบธรรม ส่วนสมมติฐานประการที่สี่ เป็นสมมติฐานเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับอำนาจอันมิชอบธรรม

(บัณฑิต อ่อนคำ เก็บความจาก Stephen B Young, "The Northeastern Thai Village: A Non - Participatory Democracy", Asian Survey, November 1968, pp. 873-886)

กงสุลนอกซ์กับวิกฤตการณ์วังหน้า ป. ค.ศ. ๑๘๖๔ - ๑๘๖๕

“ข้าพเจ้าตั้งใจที่จะพิสูจน์หาตัวคนร้าย”

- วิลเลียม เชกสเปียร์
ริชาร์ดที่ ๓ -

ในบทความสั้น ๆ นี้ ข้าพเจ้าตั้งใจที่จะวิเคราะห์เหตุการณ์ และบุคลิกภาพของผู้ที่เกี่ยวข้องกับวิกฤตการณ์วังหน้า ซึ่งนอกซ์กงสุลใหญ่ของอังกฤษ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในเหตุการณ์ครั้งนั้นด้วย จนถึงกับเป็นต้นเหตุทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ กับวังหน้าในสมัยนั้น ซึ่งการเสนอหลักฐานเพื่อสนับสนุนสมมติฐานดังกล่าวนี้อาจจะมีข้อบกพร่องบ้างบางประการ แต่ก็อาจจะเป็นแนวทางที่เสนอแนะไว้สำหรับการค้นคว้าในคราวต่อไป

ปัญหาของเรื่องนี้อยู่ที่ว่า ได้มีการคาดคะเนกันไว้ว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงมีสุขภาพไม่สมบูรณ์นัก และอาจเสด็จสวรรคตเสียเมื่อใดก็ได้ ซึ่งในสถานการณ์เช่นนั้น กงสุลนอกซ์เชื่อว่า อาจจะทำให้เกิดการแย่งชิงอำนาจในแผ่นดินขึ้นได้ ซึ่งย่อมจะมีผลกระทบกระเทือนถึงผลประโยชน์

ของประเทศอังกฤษ (รวมทั้งผลประโยชน์ส่วนตัวของกงสุลนอกซ์ด้วย) กงสุลนอกซ์ จึงได้ทำการยุยงส่งเสริมให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในระหว่างพระมหากษัตริย์ทั้งสองพระองค์ เพื่อที่จะรักษาอิทธิพลของอังกฤษในสยามต่อไป นอกซ์มองเห็นแล้วว่า เรื่องนี้เป็นเรื่องการขัดแย้งกันโดยตรงระหว่างบุคคลสำคัญสองคนของประเทศ และวังหน้าอาจจะเป็นผู้ที่ได้รับชัยชนะ ถ้าหากว่าได้รับการสนับสนุนจากอังกฤษ แม้ว่าในขณะนั้นกระทรวงการต่างประเทศในลอนดอนจะไม่ให้ความเห็นชอบด้วยกับแผนของนอกซ์ก็ตาม

อย่างไรก็ตาม นอกซ์คาดว่า ถ้าสามารถสถาปนาวังหน้าขึ้นครองราชย์ได้ ตัวเขาก็จะมีอิทธิพลในการเมืองภายในสยามมากขึ้น และในขณะเดียวกันก็เป็นการเลี่ยงวิกฤตการณ์การสืบสันตติวงศ์ ซึ่งอาจจะทำให้เกิดความเป็นปรปักษ์ส่วนบุคคลแก่ชาวอังกฤษ

และตัวกงสุลน็อกซ์เองด้วย แต่เหตุการณ์ต่างๆ ทำให้เป็นไปได้เป็นอย่างดีที่น็อกซ์คาดการณ์ไม่ผิดนี้ เพราะน็อกซ์คิดไม่ถึงว่าชาวสยามจะมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในเวลาที่เผชิญหน้ากับภัยจากภายนอก ดังนั้นสถานการณ์ต่างๆ จึงอยู่ในสภาพคับขัน จนทำให้เซอร์แอนดรูว์ คลาร์กต้องเดินทางมาสยาม การเดินทางเข้ามาของเซอร์แอนดรูว์ คลาร์กนั้น (จากหลักฐานของกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษกล่าวไว้) ก็เพื่อจะเป็นผู้ไกล่เกลี่ยสถานการณ์ต่างๆ เพราะไม่ต้องการที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงสถานภาพเดิม จนถึงกับทำให้มีการแต่งตั้งพระมหากษัตริย์องค์ใหม่ อันจะทำให้เกิดการเปลี่ยนรูปทางการเมืองอย่างรุนแรงได้

ความเห็นในบันทึกของน็อกซ์ที่มีถึงกระทรวงการต่างประเทศ ในวันที่ ๑๖ มกราคม ค.ศ. ๑๘๗๕ นั้น น็อกซ์ได้กล่าวเป็นการสนับสนุนว่า “เป็นตำแหน่งที่สืบราชบัลลังก์ต่อจากพระมหากษัตริย์...” แต่ในความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา วิธีการเลือกผู้สืบราชบัลลังก์ หลังจากที่พระมหากษัตริย์สวรรคตแล้วนั้นมีลักษณะคลุมเครืออยู่ตลอดเวลา และไม่มีหลักฐานที่จะสนับสนุนความคิดของน็อกซ์ตามที่บรรยายมาแล้ว ต่อมาน็อกซ์ได้กล่าวยืนยันว่า เมื่อพระมหากษัตริย์สวรรคตแล้ว ตาม “ประเพณี”

จะต้องเลือก “ผู้สืบราชสมบัติจากบรรดาเจ้าที่ที่สูงสุดในราชตระกูล โดยไม่คำนึงถึงความสัมพันธ์ของเจ้านั้น ๆ ที่มีต่อพระมหากษัตริย์องค์ก่อน”(๑) การที่น็อกซ์สนับสนุนข้อเรียกร้องของวังหน้า เราอาจลงความเห็นได้ว่า น็อกซ์กำลังสร้างบรรยากาศในขณะที่มีความเปลี่ยนแปลงในกระทรวงการต่างประเทศที่ลอนดอน เพื่อให้กระทรวงการต่างประเทศยอมให้มีการส่งกำลังเข้าแทรกแซงในสยาม เพื่อช่วยเหลือวังหน้าให้มีสิทธิ์ตามบัญญัติสืบสันตติวงศ์ที่จะขึ้นครองราชย์ต่อจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ

น็อกซ์พยายามที่จะกล่าวทั้บทมพระมหากษัตริย์ให้ทรงเสียพระเกียรติในสายตากระทรวงการต่างประเทศ อาทิเช่น เขาได้อ้างว่า พระมหากษัตริย์และข้าราชการของพระองค์ไม่มีอิทธิพลในประเทศเลย ดังนั้นพระองค์จึงทรงพยายามที่จะ “ควบคุมเงินรายได้ของประเทศ”(๒) น็อกซ์ยังกล่าวต่อไปอีกว่า แท้ที่จริงแล้วพระมหากษัตริย์เป็นเพียงหุ่นเชิดของ “กลุ่มขุนนางเลวๆ” ซึ่งแวดล้อมพระองค์อยู่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ นั้นไม่มีอำนาจที่จะ “ดำเนินการบริหารระบบการปกครอง” “พระองค์ไม่สนใจการบริหารใดๆเลย เพียงแต่ต้องการใช้จ่ายเงินรายได้ของประเทศไปในทางสนุกสนานส่วนพระองค์เท่านั้น... ดังนั้นจึงเห็นว่า ตลอด

ช่วง ๓ ปีหลังของระยะเวลา ๔ ปีที่ขึ้นครองราชย์ ไม่มีงานบริหารใดๆ เลยที่ทำอย่างจริงจัง นอกจากการเรียกเก็บภาษี การเก็บภาษีนั่นก็ปฏิบัติกันอย่างไม่มีเหตุผล และมีลักษณะบีบบังคับมากขึ้นกว่าแต่ก่อน”(๓) เรื่องการเปลี่ยนแปลงวิธีการเก็บภาษีที่น็อกซ์อ้างถึงบ่อยๆ นี้ และเรื่องสถานการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นข้าพเจ้าจะกล่าวถึงในตอนต่อไปในบทความนี้

คำกล่าวตำหนิติเตียนต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ นั้น เป็นเพราะความมือคดของน็อกซ์ ทั้งหมดที่กล่าวมานั้นหาตรงกับลักษณะบุคลิกของพระองค์ไม่ พระองค์ทรงโหม่นสออย่างยิ่ง ความในพระทัยของพระองค์ปรากฏอยู่ใน พระราชหัตถเลขาถึงสมเด็จพระเจ้าฟ้าวิสุทธิชนพิศ พระราชโอรสของพระองค์(๔) อาทิเช่น ทรงกล่าวว่า เป็นการระบายสีแต่งเติมภาพที่แท้จริงของพระมหากษัตริย์ ทำให้ทรงเป็นผู้ปกครองที่โหดร้าย ไม่ใช่ผู้ที่ทรงยอมสละความสุขส่วนพระองค์ที่จะกระทำเพื่อพสกนิกรของพระองค์ และทรงตั้งพระทัยที่จะทำการปฏิรูปในสิ่งที่จำเป็นของประเทศ แต่อย่างไรก็ดี กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษก็มักจะพิจารณาคำกล่าวของน็อกซ์ที่มีต่อพระองค์อย่างรอบคอบเสมอ นอกจากรายงานที่บิดเบือนภาพพจน์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ แล้ว น็อกซ์ยังปฏิบัติต่อพระองค์อย่างล้อเลียนเสมอ ในบัน

ทึกของซิคเคิล (Sickels) ลงวันที่ ๓๐ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๘๘๙ ที่มีถึงเปย์สัน (Payson) แห่งกระทรวงการต่างประเทศของสหรัฐอเมริกา ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับน็อกซ์ว่า “น็อกซ์จงใจโจมตีพระมหากษัตริย์เสมอและชอบพูดถึงพระองค์อย่างตลกขบขันและแฝงด้วยความดูถูกตลอดเวลา” พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงทราบถึงการปฏิบัติของน็อกซ์ที่มีต่อพระองค์เป็นอย่างดี และพระองค์ทรงโต้กลับว่าน็อกซ์เป็นเหมือนกับ “พวกคักคินา” ทั้งหลาย

ในทางกลับกัน น็อกซ์และวังหน้าได้มีการติดต่อสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด จากหลักฐานเท่าที่ปรากฏนั้นระบุว่า วังหน้าเป็นบุคคลที่ไม่เจียมขาค และเข้มแข็งเหมือนกับพระมหากษัตริย์ พระองค์ได้รับการศึกษาเป็นอย่างดีจนสามารถเข้าใจความนึกคิดของชาวตะวันตกได้ แต่พระองค์ทรงอ่อนไหวง่าย จึงทรงตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกงสุลต่างประเทศ สถานการณ์นี้เกิดขึ้นเนื่องมาจากความอ่อนแอและความรู้สึกไม่มั่นคงในฐานะทางการเมืองของพระองค์ เมื่อเปรียบเทียบกับวังหน้า ซึ่งเป็นศูนย์กลางของอำนาจ ความโน้มเอียงไปนิยมชมชอบชาวตะวันตกของวังหน้านั้นได้รับการคัดค้านจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ผู้ทรงมีความมกิดก้าวหน้า แต่ฝ่ายพวกหัวเก่า ซึ่งนำโดยอดีตรัฐสำเร็จราชการให้การ

สนับสนุนพระองค์ วังหน้าสนิทสนมกับกงสุลต่างชาติดี^(๕) ฉะนั้นไม่ยากเลยสำหรับน็อกซ์ที่จะเชิดพระองค์ไปในทิศทางที่เขาต้องการ โดยอาศัยความหวาดกลัว และความอ่อนแอของพระองค์

ความสัมพันธ์ระหว่างน็อกซ์กับวังหน้าใกล้ชิดมากขึ้น จนกลายเป็นความสัมพันธ์ส่วนตัวกัน จากหลักฐานชิ้นหนึ่ง^(๖) ระบุว่า น็อกซ์มีภรรยาเป็นชาวสยาม ซึ่งเป็นธิดาของข้าราชการบริพารของวังหน้าองค์ก่อน วังหน้าองค์ก่อนได้พระราชทานภรรยาชาวสยามผู้นั้นให้แก่ น็อกซ์ เพื่อเป็นการตอบแทน น็อกซ์เองก็ยอมรับว่า “เขาอยู่กับภรรยาชาวสยามผู้นั้นเป็นเวลาหลายปี”^(๗) ในพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ มีถึงสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์^(๘) ลงวันที่เท่าไรข้าพเจ้าจำไม่ได้ พระองค์ทรงให้คำยืนยันว่า ภรรยาชาวสยามของน็อกซ์นั้น ได้รับพระราชทานจากวังหน้าในสมัยรัชกาลที่ ๔ ซึ่งเป็นพระราชบิดาของกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ พระองค์ยังทรงกล่าวว่า มีข่าวซุบซิบกันว่า น็อกซ์จะถวายบุตรสาวซึ่งเกิดจากภรรยาชาวสยามผู้นั้นให้แก่วังหน้า ในความเป็นจริงนั้น ภรรยาของน็อกซ์ดูเหมือนมีלבลมคมในบางอย่าง ดังที่ข้าพเจ้าได้เคยกล่าวไว้ว่า ครอบครัวของน็อกซ์ได้รับผลประโยชน์อย่างมากจากการขึ้น

ครองราชย์ของวังหน้า

นอกจากความเกี่ยวข้องกันส่วนตัวเช่นนี้แล้ว การยุ่งเกี่ยวของน็อกซ์ในเรื่องการคลังยังทำให้วังหน้ากับน็อกซ์สนิทสนมกันมากขึ้น ความซื่อสัตย์สำคัญอย่างหนึ่งของวังหน้านั้นเกิดขึ้นเพราะไม่อาจขอเพิ่มเงินรายได้ตามสัดส่วนของวังหลวงได้ ในรายงานที่มีไปถึงกระทรวงการต่างประเทศ น็อกซ์ย้ำว่า พระมหากษัตริย์ได้มีบทบาทเข้าควบคุมในการจัดเก็บเงินรายได้มากขึ้น ดังที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้ว แม้ว่าน็อกซ์ตั้งใจจะไม่แจ้งไปที่ลอนดอนว่า การควบคุมเงินรายได้นั้นเพื่อนำไปใช้ในการปฏิรูปประเทศ ไม่ใช่เพื่อการใช้จ่ายส่วนพระองค์ก็ตาม คงจะไม่เป็นการรุนแรงเกินไปที่จะกล่าวว่า น็อกซ์มีความกังวลอย่างมากที่ตนเองและวังหน้าจะถูกตัดทอนผลประโยชน์ลงไป อันเป็นผลเนื่องมาจากนโยบายการเก็บภาษีอากรของรัฐบาลสยาม

ข้อความที่ปรากฏในร่างข้อตกลงของวังหน้าซึ่งได้รับการแก้ไขจากคณะเสนาบดี^(๙) ระบุว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงพยายามที่จะออกกฎข้อบังคับบ่อนกันมิให้เงินรายได้ของประเทศ ซึ่งได้มาจากการเก็บภาษีอากรเกิดการรั่วไหล (โปรดดูมาตรา ๘) และกล่าวว่า วังหน้าทรงขัดขวางมิให้มีการออกกฎข้อบังคับนี้ เพื่อว่าพระองค์ยังคงสามารถเก็บเงินรายได้โดยไม่มีผู้ใดขัดขวางเหมือนที่เคย

ปฏิบัติมา นีอกซ์มีท่าทีอะไรต่อการเก็บภาษีอากรซึ่งถือว่าเป็นแหล่งรายได้ที่กำโรงามสำหรับผู้ที่ได้เข้าควบคุม? ในสมัยรัชกาลที่ ๔ บรรดาชาวต่างประเทศเคยได้รับผลประโยชน์จากระบบการเก็บภาษีอากรมาแล้ว ตัวอย่างเช่นมีหลักฐานระบุว่า “ได้เกิดวิกฤตการณ์ขึ้น . . . บรรดาชาวต่างประเทศได้นำเหล้าจีนมาขายในสยามโดยไม่เสียค่าอากรสุรา จนทำให้ต้องส่งผู้แทนของสยามไปเจรจาที่ปารีส . . .” (๑๐) เงินรายได้ของรัฐบาลลดน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด จึงทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงเริ่มที่จะปฏิรูปการคลังใหม่ โดย “แยกเก็บอากรห่วยและอากรการพนันที่เคยรวมอยู่ด้วยกัน ออกจากกันเสียและจัดให้มีการประมูลภาษีอากรอย่างแท้จริง” (๑๑) ซึ่งถ้าหากนีอกซ์เกี่ยวข้องกับการเก็บภาษีอากรอย่างไม่ถูกต้องแล้ว สถานการณ์เช่นนี้จะต้องร้ายแรงขึ้นมากที่สุด และแน่นอนก็เดี๋ยว วังหน้าเองก็จะได้รับความกระทบกระเทือนอย่างมากอันเนื่องมาจากการสูญเสียเงินรายได้ของประเทศ สิ่งเหล่านี้จึงทำให้พระองค์ต้องยุ่งเกี่ยวกับ “ฝรั่ง” (๑๒) คือนีอกซ์

อาจจะกล่าวได้ว่า นีอกซ์ยุ่งเกี่ยวอย่างใกล้ชิดกับความขัดแย้ง ที่เกิดขึ้นระหว่างวังหน้ากับวังหลวง ทั้ง ซิคเคิล และ ปาร์ทริดจ์ (Partridge) (คนแรกเป็นพยานที่เชื่อถือได้มากกว่าคนหลัง) ได้กล่าววาทะนโยบายของอัง

กฤษก็คือ “ส่งเสริมให้เกิดความแตกร้างในราชตระกูลของประเทศ” ซิคเคิลกล่าวอย่างมั่นใจว่า เป็นความปรารถนาของนีอกซ์ที่เปิดเผยให้ทราบกันมานานแล้ว ที่จะขับพระมหากษัตริย์องค์ปัจจุบัน (คือรัชกาลที่ ๕ - ผู้แปล) ออกจากราชบัลลังก์ และสถาปนาวังหน้าผู้ซึ่งไม่มีอำนาจทางการเมืองที่แท้จริงในขณะนั้นขึ้นครองราชย์แทน ผลการกระทำเช่นนี้นีอกซ์เชื่อว่า จะทำให้ตนเองมีอำนาจในอาณาจักรสยาม และในทางปฏิบัติเท่ากับเป็นการลดฐานะสยามให้อยู่ในฐานะเมืองขึ้นของอังกฤษ” (๑๓) ในขณะนี้ปรากฏว่าอังกฤษกับสหรัฐอเมริกายังไม่มีความสัมพันธ์กันเป็นพิเศษ ทั้งสองประเทศเป็นศัตรูกันทางการค้าในแถบตะวันออกไกล จนทำให้อังกฤษเข้าช่วยเหลือรัฐฝ่ายใต้ ในคราวสงครามกลางเมืองสหรัฐอเมริกา ฉะนั้นหลักฐานจากบันทึกของชาวอเมริกันอาจจะช่วยให้เรื่องต่างๆ นีอกซ์จ่างขึ้น

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ได้ทรงกล่าวไว้ ในบันทึกของ พระองค์ ที่มีถึงนิวแมน (Newman) ว่า การที่วังหน้าเสด็จหนีไปประทับในสถานกงสุลอังกฤษนั้น “เนื่องมาจากมีผู้ยุยงวังหน้า” (๑๔) แต่ในหลักฐานทางฝ่ายสยามนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงยืนยันสถานการณ์นี้ว่า “ความยุ่งยากที่เกิดขึ้น อันเนื่องมาจากวังหน้านั้นมี

สาเหตุมาจากต่างชาติ”^(๑๕) สำหรับหลักฐานอื่นๆที่ได้มาจากณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม ซึ่งข้าพเจ้าไม่อาจยืนยันวันที่และความถูกต้องของหลักฐานนี้ได้ ระบุว่าหม่อมเจ้าหญิงจวีวาท พระญาติคนหนึ่งของวังหน้าได้คบคิดกับกงสุลอังกฤษ (คือน็อกซ์) “วางแผนดำเนินนโยบายให้สยามเป็นเมืองขึ้น โดยวิธีแบ่งแยกและปกครอง”^(๑๖)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงห่วงพระทัยอย่างมากว่า สยามจะกลายเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ มีผู้สังเกตคนหนึ่งได้ให้ข้อคิดไว้ว่า ในขณะที่นั้นในสยามดูเหมือนจะมีพระมหากษัตริย์ถึง ๔ พระองค์ คือ วังหลวง วังหน้า อดีตผู้สำเร็จราชการและกงสุลใหญ่อังกฤษ^(๑๗) แร้งปีบคั้นจากสถานการณ์ภายนอกและภายในประเทศ ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงกล่ากลืนพระทัยมีลายพระหัตถ์ว่า ถ้าหากพระองค์เสด็จสวรรคตเสียแล้ว และวังหน้าขึ้นครองราชย์ต่อมา สิ่งที่จะเกิดขึ้นอย่างเลี่ยงไม่ได้ “อาจจะเลวร้ายหลายเท่ากว่าองค์โรมม” ซึ่งต้องต่อสู้อย่างไร้ผลในเขมร เพื่อที่จะรักษาอำนาจของพระองค์ภายใต้ “การอารักขา” ของฝรั่งเศส ในเหตุการณ์ที่บังเกิดขึ้นเช่นนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงกล่าวสรุปว่า เป็นที่น่าโสมนัสอย่างยิ่งที่ “บ้านเมือง และราชวงศ์จะสูญหายไปอย่างรวดเร็ว”^(๑๘) ด้วย

ความรู้สึกวันทในพระทัย พระองค์ทรงรำพึงกับพระองค์เองในพระราชหัตถเลขาฉบับนี้ เกี่ยวกับเรื่องการตกเป็นเมืองขึ้นว่า ทำให้พระองค์รู้สึกหมกหมัวที่จะพุง ไชกชะตาของสยามได้ พระองค์อาจจะสวรรคตและต้องทิ้งบ้านเมืองให้ตกอยู่ในอำนาจของวังหน้า “ถ้าอำนาจของคุณพระศรีวิรัตนตรัยและอำนาจของเทพยดาทั้งปวง ไม่ช่วยเหลือปกป้องสยามในคราวนี้แล้ว สยามก็อาจตกอยู่ในมือของใครคนใดคนหนึ่ง และเมื่อวันพุทธศาสนา ก็คงจะสูญสิ้นไปอย่างแน่นอน...”^(๑๙) จากส่วนลึกในความรู้สึกของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ นั้น ทำให้เราสงสัยว่า บทบาทของพระองค์มีส่วนผลักดันให้เกิดวิกฤตการณ์ โดยพระองค์พยายามที่จะกำหนดตัวผู้สืบสันตติวงศ์ขึ้นเพื่อให้เป็นผู้ทำทายอำนาจของน็อกซ์ และวังหน้าแทนพระองค์ ซึ่งถ้าวังหน้าหมดอำนาจแล้วอิทธิพลของน็อกซ์ก็จะลดน้อยลงทั้งนี้เพราะน็อกซ์เชื่อเป็นอย่างมากว่า วังหน้าคือ “ผู้ที่ขึ้นครองราชย์ในเวลาต่อมา”^(๒๐)

จุดนี้เอง ที่เราจะพิสูจน์ถึงเจตนารมณ์ของตัวน็อกซ์ว่า เขาเป็นเพียงนักผจญภัยผู้แสวงหาผลประโยชน์และอำนาจให้กับตัวเองคนหนึ่งเท่านั้น หรือเป็นผู้ที่จงรักภักดีต่อสมเด็จพระราชินีอังกฤษ โดยการเสาะหาผลประโยชน์เพิ่มพูนให้แก่อังกฤษเพื่อสอดคล้องกับนโยบายที่วางไว้? หลักฐานต่าง ๆ มีน้อยมาก แต่

ข้าพเจ้าคาดว่า คำตอบคงจะอยู่ที่ใดสักแห่งหนึ่งในระหว่างสองฝ่าย ปราบกฏหลักฐานที่เด่นชัดขึ้นอย่างหนึ่ง จากเอกสารฝ่ายอังกฤษระบุว่า ความคิดของน็อกซ์เรื่องเมืองขึ้นนั้น ไม่ตรงกับความคิดของเซอร์ แอนดรู คลาร์กและไม่ตรงกับแนวนโยบายของกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ การแทรกแซงของน็อกซ์ในเรื่องภายในของสยามนั้นอาจจะกระทำไปเกินกว่านโยบายของอังกฤษที่วางไว้ ประเด็นที่สาม ซึ่งข้าพเจ้าไม่อาจสืบค้นได้ อาจจะเป็นว่า กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษไม่ได้กำหนดนโยบายที่แน่ชัดจริงๆ และวางใจในตัวน็อกซ์ว่า เขาเป็นคนที่เหมาะสมกับเหตุการณ์ที่จะดำเนินการที่กั้นมิให้ฝรั่งเศสมีอำนาจเหนือกว่าอังกฤษได้ เซอร์ แอนดรู คลาร์กได้กล่าวถึงลักษณะนโยบายที่ไม่แน่นอนของอังกฤษว่า (๒๑)

“เพียงสิ่งเดียวที่เสื่อมลงมา . . . อิทธิพลของอังกฤษ . . . ถ้าจะกล่าวเพียงสั้นๆ การสูญเสียอิทธิพลของอังกฤษอาจจะเนื่องมาจากไม่มีผลประโยชน์ ในอันที่จะช่วยเสริมความเพียรพยายาม และการรู้จักวินิจฉัยวิเคราะห์อย่างเฉลียวฉลาดในบทบาทของเรา เราไม่เคยถือว่าสยามเป็น “ประเทศอ่อนแอ” ที่จะต้องได้รับการสนับสนุนจาก “ประเทศมหาอำนาจ” ตามที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงกล่าวไว้ เมื่อเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. ๑๘๗๓

แต่เรากระทำไปโดยไม่ได้อำนาจไว้แน่นอน และด้วยความไม่เอาใจใส่ เพื่อผลักปัญหาความยุ่งยากให้พ้น ไปเสียเนื่องจากนิสัยที่สับสนกันต่อๆ มาเป็นเวลานานของเรา สิ่งต่างๆ ถูกปล่อยให้ให้ลืมนำไปจนกระทั่งในช่วงเวลาหนึ่ง สิ่งซึ่งเป็นเรื่องเล็กก็กลายเป็นปัญหา และอันตรายขึ้นมา . . . บันทึกของกระทรวงการต่างประเทศ และของรัฐบาลอินเดียจะแสดงถึงความเพิกเฉยของอังกฤษที่เกิดขึ้นบ่อยครั้ง และความต้องการความเห็นอกเห็นใจซึ่งวางอยู่บนรากฐานของความบาตหมางนี้”

แผนการณ์ทั้งหมดของอังกฤษในสยาม อาจจะต้องพิจารณาจากเค้าโครงด้านความเป็นศัตรูกันระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศสด้วย (๒๒) กระทรวงการต่างประเทศอังกฤษนั้นพยายามที่จะรักษาอำนาจของอังกฤษในกรุงเทพฯ ไว้เพื่อผลประโยชน์ทางการค้า แต่ในขณะเดียวกันข้าพเจ้าคิดว่า อังกฤษไม่ปรารถนาที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวเรื่องภายในสยามถึงขั้นที่จะแทรกแซงให้มีการปกครองสยามโดยตรงในฐานะเมืองขึ้น สถานการณ์เช่นนี้จำเป็นต้องอาศัยการผ่อนหนักผ่อนเบาและความเข้าใจในการติดต่อซึ่งกันและกัน

นิวแมนซึ่งเป็นตัวแทนของน็อกซ์ในขณะนั้นออกซ์เดินทางไปยุโรปนั้น ไม่ค่อยมีความรู้กว้างขวางเกี่ยวกับสยามซึ่งน็อกซ์ปฏิบัติไว้ จึงทำให้นิวแมนปฏิบัติการณ์ผิดพลาดไปใน

การแนะนำวังหน้าให้ทรงหลบภัยอยู่ในสถานกงสุลอังกฤษ ข้าพเจ้าคิดว่า เราจะต้องคาดคิดไว้ก่อนว่า วังหน้าทรงกระทำการเสี่ยงภัยในขั้นนี้โดยที่พระองค์ไม่ทรงทราบล่วงหน้ามาก่อนว่า พระองค์อาจจะได้รับการทูลเชิญให้เสด็จมาในเวลาต่อมา แม้วานอกซ์จะสนับสนุนการกระทำของลูกน้องของเขา แต่ก็ไม่มีหลักฐานว่า นอกซ์ได้สมรู้ร่วมคิดในเหตุการณ์นี้เลย ซึ่งการติดต่อดสื่อสารในปี ค.ศ. ๑๘๗๕ นั้นก็ยังปฏิบัติไม่ไถ่รวดเร็วนัก ฉะนั้นคำสั่งที่ซับซ้อนสำหรับดำเนินงานทางการทูตก็ทำได้ยาก จึงอาจกล่าวได้ว่า แม้วานอกซ์จะเปรียบเสมือนเป็นผู้เขียนบทการแสดง แต่นิวแมนกลับอ่านบทในท้องเรื่องผิดไป^(๒๓) เหตุการณ์ต่าง ๆ จึงแปรเปลี่ยนไป

เอกสารจากฝ่ายสยามเปิดเผยให้เห็นความตื่นตระหนกของชาวสยามที่สถานกงสุลอังกฤษให้การรับรองการเสด็จหนีไปขอพักพิงของวังหน้า การกระทำที่เกินเลยของวังหน้าทำให้กลุ่มพวกหัวเก่าและหัวก้าวหน้าในสยามรวมตัวกันอีกครั้งหนึ่ง เช่น กลุ่มสยามเก่าและกลุ่มสยามหนุ่ม ซิคเคิลผู้สังเกตการณ์ชาวอเมริกันซึ่งให้ความสนับสนุนอยู่เบื้องหลังเขายืนยันว่า นอกซ์พยายามที่จะทำให้เกิดความไม่เข้าใจกันระหว่างสองฝ่าย และเขา “จะเข้ามาใกล้เคียงปรองดอง”^(๒๔) แม้แต่อดีตผู้สำเร็จราชการ ฯ ก็ทรงมีความวิตกก่อ

การกระทำของวังหน้า เพราะว่านิวแมนได้รายงานว่า เจ้าพระยากลาโหมได้ชี้ให้เห็นว่าไม่อาจทำการใกล้เคียงในเรื่องนี้ได้เนื่องจาก “วังหน้าได้เสด็จไปอยู่ภายใต้การคุ้มครองของอังกฤษ และ (เจ้าพระยากลาโหม) ก็ไม่อาจทำอะไรต่อไปได้อีกเลย” หลังจากนั้นในการถามอดีตผู้สำเร็จราชการ ฯ ได้กล่าวถึงวังหน้าว่า “หวังว่า วังหน้าควรจะวินิจฉัยเรื่องต่าง ๆ ให้ดีเสียก่อนที่จะเสด็จไปอยู่ภายใต้ความคุ้มครองของร่วมธงชาติอื่น”^(๒๕)

ในการประชุมกันในตอนบ่ายวันที่ ๓ มกราคม เมื่อกงสุลต่างประเทศรวมกันพร้อมหน้าในพระราชฐานชั้นใน เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศของสยามได้กล่าวต่อที่ประชุมว่า “ก่อนหน้าที่วังหน้าจะทรงกระทำการขึ้นแรกนั้น พระองค์ควรจะได้ทรงปรึกษากับเสนาบดีก่อน”^(๒๖) เสนาบดีผู้นั้นยืนยันแก่พระองค์แล้วเช่น “มีความเห็นว่าการเสด็จออกจากพระราชวังของวังหน้าในลักษณะเช่นนี้ไม่ใช่เป็นการกระทำส่วนพระองค์”^(๒๗) ซึ่งเสนาบดีได้อ้างคำยืนยันนี้อีกต่อมาเมื่อมีการเซ็นสัญญาครั้งแรก และส่งไปถึงวังหน้าในวันที่ ๑๗ มกราคม^(๒๘) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ เองก็ทรงเห็นถึงความไม่สมควรในการเสด็จหนีของวังหน้า ก่อนที่ข้อตกลงจะมีถึงพระองค์ พระองค์ทรง

มีรับสั่งให้ “หาพิธีชำระล้างมดทินในวังหน้า” (๒๙) ในการเผชิญปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้ไม่ยากเลยที่จะสรุปว่าราชตระกูลและชนนางสยามแม้จะมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างลึกซึ้งเพียงใดก็ตาม แต่ก็ร่วมมือกันเมื่อเผชิญกับการแทรกแซงจากภายนอก

การที่กงสุลอังกฤษและฝรั่งเศสจะร่วมกันลงนามเป็นพยานในข้อตกลงปรองดองกันระหว่างวังหลวงกับวังหน้านั้น ชาวสยามซึ่งรู้เรื่องนี้ก็แสดงปฏิกิริยาโต้ตอบทันที นอกจากวังหน้าพระองค์เดียวเท่านั้น ซึ่งข้าพเจ้าคิดว่าในขณะที่พระองค์รู้สึกหมกหมองและรู้สึกโดดเดี่ยว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงไม่เต็มพระทัยนักที่กงสุลจะลงนามประกันในข้อตกลง เพราะว่า ถ้าหากพระองค์ทรงอนุญาตแล้วก็เหมือนกับ “เปิดประตูให้บรรดากงสุลเข้ามามีอำนาจ” (๓๐) ในคราวเข้าเฝ้าวังหน้า ซึ่งมีนิวแมนร่วมอยู่ด้วย เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศของสยาม (คนหนึ่ง ในตระกูลบนาคและต่อมาไม่ใช่เป็นพวกปฏิรูป) ได้ขอพระราชทานอภัยจากพระองค์ที่ไม่อาจแนบปลายเซ็นของกงสุลมาถวาย แต่บางที่เป็นเพราะนิวแมนอยู่ในที่นั้นด้วย วังหน้าจึงทรงรับสั่งว่า “พระองค์จะทรงฟังตัวพระองค์เอง” (๓๑) ในเหตุการณ์นี้ เซอร์แอนดรู คลาร์ก ก็รู้สึกว่าการลงนามของบรรดากงสุลในข้อตกลงอาจจะทำให้เป็น

“การรุกรานสิทธิของอธิปไตยอย่างไม่มีเหตุผล” และยิ่งกว่านั้น จะแสดงให้เห็นว่า กงสุลอังกฤษปฏิบัติภารกิจไปโดยลำพังตนเอง โดยไม่ได้รับคำปรึกษาโดยตรงจากลอนดอน ฉะนั้น ความคิดในเรื่องนี้จึงถูกตัดออกไป

ความเห็นของข้าพเจ้าที่มีต่อนิวแมนในตอนนี้อยู่ ข้าพเจ้าคิดว่า นิวแมนตระหนักดีว่าตนเองประเมินเหตุการณ์ผิดพลาดไป จึงรู้สึกกังวลต่อปฏิกิริยาโต้ตอบของสยาม เขาจึงไม่สนใจที่จะส่งเสริมความทะเยอทะยานของวังหน้าอีกต่อไป นิวแมนได้ยื่นข่าวจากกระทรวงการต่างประเทศว่า “เรื่องราวต่าง ๆ คงจะผ่านพ้นไปโดยไม่มีความยุ่งยากแต่อย่างใด” (๓๒) และนิวแมนรู้ว่า การแทรกแซงใดๆ เพื่อผลประโยชน์ของวังหน้านั้น คงเป็นไปได้ไม่นาน ดังนั้น เขาจึงผ่อนคลายความบีบคั้นที่มีต่อวังหลวง และรอคอยการเดินทางมาสยามของเซอร์ แอนดรู คลาร์ก โดยคาดหวังว่า เซอร์แอนดรู คลาร์ก อาจจะ “สามารถปฏิบัติภารกิจให้ข้ออ้างของวังหน้าบังเกิดผลขึ้น” (๓๓) แต่มีหลักฐานที่ยืนยันการกลับความเห็นนี้ ปรากฏอยู่ในพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ซึ่งมีใจความตอนหนึ่งว่า

“กรมพระราชวังวังหนึ่งลงไปบ้านกงสุลอังกฤษ จะขอให้คอเวอนแมนอังกฤษช่วย แต่คอเวอนแมนอังกฤษ เขาไม่ช่วย ก็ค้างอยู่ การที่กรมพระราชวังทำดังนี้ เพราะจะคิดหา

อำนาจผู้โอนมากที่บ้านเมืองของตัวเองให้ เป็น
อำนาจในตัว แต่เขาเห็นว่าผิดทางยุติธรรม
จึงไม่เล่นด้วย”

ตัวการที่ทำให้เกิดความยุ่งยาก อีกคน
หนึ่งคือ การ์นิเย (Garnier) ซึ่งเป็นกงสุล
ฝรั่งเศส ข้าพเจ้าได้เคยกล่าวถึงเจตนารมณ์
ของน็อกซ์มาแล้ว และสำหรับการ์นิเยนั้น
อาจเป็นไปได้ที่เขามีความทะเยอทะยานส่วนตัว
เช่นกัน จึงได้ร่วมมือกับน็อกซ์และนิวแมน
เพราะว่า ถ้าหากอังกฤษกับฝรั่งเศสเป็นศัตรู
กันอย่างรุนแรงในระดับรัฐบาลแล้ว อาจเชื่อ
ได้ว่ามีการติดต่อสมรู้ร่วมคิดกันระหว่างกงสุล
ทั้งสองประเทศในกรุงเทพฯ ฯ ในระดับบุคคล
แต่ด้วยเหตุผลใดนั้นเราคงได้แต่เดากัน การ์
นิเยได้ติดต่ออย่างใกล้ชิดกับกงสุลอังกฤษ ทั้ง
ก่อนหน้าและหลังจากวังหน้าเสด็จหนีออกจาก
พระราชวัง ก่อนหน้าเหตุการณ์ในวันที่ ๑-๒
มกราคมนั้น ทั้งการ์นิเยและนิวแมนพยายาม
ที่จะบีบบังคับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ
เพื่อผลประโยชน์ของวังหน้า^(๓๖) ในวันเดียว
กันนั้น การ์นิเยได้มีจดหมายขึ้นทูลเกล้า ฯ
ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ โดย
เสนอแนะพระองค์ว่าตัวเขา “จะไม่บีบบัง
คับคนที่น้อยกว่า”^(๓๗) แต่พระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้า ฯ ทรงเชื่อว่า ข้อความเหล่านี้
นี้เป็นเพียงข้ออ้างที่การ์นิเยจะดำเนินการเพื่อ
วังหน้า^(๓๘)

หลังจากเหตุการณ์ในวันที่ ๘ มกราคม
แล้ว การ์นิเยได้เสนอตัวเป็นผู้ไกลเกลี่ยประนี
ประนอม แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอม
เกล้า ฯ ทรงไม่เห็นด้วย^(๓๙) ในวันที่ ๙ และ
วันที่ ๑๓ มกราคม นิวแมนและการ์นิเยจึง
เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ เพื่อ
ทำการประนีประนอมให้กับวังหน้า แต่ก็ได้ไร
ผล ท้ายที่สุดจึงทำให้วังหน้าต้องรอคอยการ
เดินทางเข้ามาในสยามของ “พลเรือเอกอัง
กฤษ”^(๔๐) ในวันที่ ๑๙ มกราคม เรือรบของ
ชาวต่างชาติทั้งหมดก็เดินฝัดจักร นอกจากเรือ
รบของฝรั่งเศสชื่อ “Aentilp” เพียงลำเดียว
เท่านั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ฯ ทรง
กล่าวว่า ในขณะนั้นผู้คนรำลึกกันแพร่หลายว่า
“ฝรั่งเศสอาจจะเข้ามาช่วยเหลือวังหน้า”^(๔๑)
จากประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้เป็นมูลเหตุให้กงสุล
อังกฤษและฝรั่งเศสจะร่วมมือกันลงนามในข้อ
ตกลงประนีประนอมในฐานะผู้กำประกันสัญญา
ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว การ์นิเย นิวแมน และ
น็อกซ์มีความร่วมมือกันเป็นอย่างดี ดังจะ
เห็นได้จากรายงานของน็อกซ์ที่มีถึงลอร์ดเคอร์
บี^(๔๒)

“มิสเตอร์ นิวแมน ได้บอกกับข้าพเจ้า
ว่า เขาได้รับความช่วยเหลืออย่างมากจากมอ
ซิเออร์การ์นิเย . . . นับตั้งแต่เขาได้มาถึง
สยามก็ได้ร่วมมือกับเราเป็นอย่างดี ข้าพเจ้า
ขอเสนอแนะมายังท่านลอร์ด ถึงคำปรึกษา

หาหรือเกี่ยวกับข้อสังเกตบางประการที่ได้จาก
ความช่วยเหลือที่ให้แก่มิสเตอร์นิวแมน”

จากหลักฐานของณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม
ได้ยืนยันว่า “กงสุลฝรั่งเศสและกงสุลอังกฤษ
อ้างว่า ประเทศสยามจะถูกแบ่งเป็นสาม
ส่วน”^(๔๓) ส่วนหนึ่งสำหรับวังหลวง ส่วนหนึ่ง
สำหรับวังหน้า และอีกส่วนหนึ่งของสมเด็จพระ
เจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ อดีตผู้สำเร็จ
ราชการฯ ถ้าหากข้อความนี้ถูกต้อง ตาม
ส่วนที่ถูกแบ่งนั้นอาจเป็นการแบ่งระหว่างเขต
ผลประโยชน์ของฝรั่งเศสและอังกฤษ แต่ไม่
มีหลักฐานเกี่ยวกับเรื่องนี้ น็อกซ์หรือนิวแมน
ที่เสนอแผนการนี้ไปยังกระทรวงการต่าง
ประเทศ เราอาจจะกล่าวได้เพียงว่า หลักฐาน
ที่ได้จากที่ต่าง ๆ ประกอบกันนั้นชี้ให้เห็นถึง
การเข้าไปเกี่ยวข้องทางการทูตในกรุงเทพฯ
ในระดับบุคคลระหว่างน็อกซ์ นิวแมน และ
การ์นีย์

ข้าพเจ้าเกือบลืมกล่าวถึงบุคคลลึกลับ
อีกคนหนึ่ง นั่นคือ สมเด็จพระเจ้าพระยาบรม
มหาศรีสุริยวงศ์ อดีตผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน
ของพระองค์คล้าย ๆ กันแฮมเลท (Hamlet)
ที่ทรงสามารถเสแสร้งไปได้ต่าง ๆ นานา ใน
ระหว่างวิกฤตการณ์วังหน้าก็เช่นกัน อดีตผู้
สำเร็จราชการฯ ไม่เปิดเผยพระองค์ว่า ทรง
เป็นสาเหตุกระตุ้นทางหนึ่งต่อวังหน้า ความ
มุ่งหมายของบทความนี้ ข้าพเจ้าจะดำเนินไป

ตามสมมติฐานที่ว่า สมเด็จพระเจ้าพระยาฯ นั้น
มีความเห็นอกเห็นใจวังหน้า และทรงเป็นผู้
ขัดขวางความคิดปฏิรูปประเทศของพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ในชั้นนี้ อดีตผู้สำเร็จ
ราชการฯ จึงโอนอ่อนไปกับความพยายามของ
น็อกซ์ และบางทีก็อาจเข้าร่วมด้วย เพื่อ
สถาปนาวังหน้าขึ้นครองราชย์ สมเด็จพระเจ้าพระ
ยาฯ ทรงวางพระองค์อยู่เหนือเหตุการณ์ทั้ง
หมด พระองค์ไม่ทรงกลัวเกรงชาวต่างชาติ
และทรงยอมรับว่า การแทรกแซงของชาว
ต่างชาตินั้นจะทำให้เกิดฐานอำนาจขึ้นในเอเชีย
ในระยะนั้นอย่างไรไม่พ้น อย่างไรก็ตาม
เมื่อก่อนเสด็จหนีไปพักพิงอยู่ในสถานกงสุล
อังกฤษ อดีตผู้สำเร็จราชการฯ ก็ทรงวิตก
เช่นเดียวกับขุนนางสยามคนอื่น ๆ ทรงเกรงว่า
อาจจะทำให้เกิดวิกฤตการณ์ขึ้น ในความสัม
พันธ์ระหว่างสยามกับตะวันตก พระองค์ทรง
ตระหนักดีว่า การกระทำของวังหน้าจะทำให้
อังกฤษดำเนินนโยบายแทรกแซงในสยาม โดย
เข้ามาดำเนินการไกล่เกลี่ยเรื่องราวที่เกิดขึ้นใน
ระหว่างชาวสยามกันเอง

เป็นที่ทราบกันดีว่า สมเด็จพระเจ้าพระยาฯ
ในขณะที่ทรงดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการ
แผ่นดินนั้น ได้ทรงแต่งตั้งกรมพระราชวัง
บวรวิไชยชาญเป็นวังหน้า เพราะพระองค์เข้า
พระทัยว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ
กำลังจะสวรรคต พระองค์จึงทรงปรารถนา

ให้ผู้ที่หัวอ่อนขึ้นครองราชย์ต่อมาเพื่ออำนวยความสะดวกประโยชน์แก่พระองค์ วังหน้าก็ทรงทราบถึงความคิดของอดีตผู้สำเร็จราชการฯ ในเรื่องนี้^{๕๓} ทั้งๆ ที่ในความเป็นจริงแล้ว ความคิดก้าวหน้าแบบสมัยใหม่ของพระองค์นั้นขัดกับความคติอนุรักษนิยมของอดีตผู้สำเร็จราชการฯ ส่วนเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างอดีตผู้สำเร็จราชการฯ กับนอกรีตนั้นค่อนข้างจะคลุมเครืออยู่มาก จากพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ^(๔๔) ระบุว่า สมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ได้พบปะกับนอกรีต (ไม่ได้ระบุวันที่) และระบุว่า สมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ทรงเชื่อว่า พระองค์ใกล้จะสวรรคต จึงตัดสินใจตั้งพระทัยสถาปนาวังหน้าขึ้นครองราชย์ในฐานะผู้สืบสันตติวงศ์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงรับสั่งว่า “สมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ทรงเห็นพ้องกับตระกูลนอกรีต และ... ทรงรับสั่งกับตระกูลนอกรีตว่า พระองค์จะควบคุมอำนาจในประเทศอย่างมั่นคง” ในพระราชหัตถเลขาฉบับเดียวกันนั้น^{๕๕} พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงแสดงความคิดเห็นเห็นส่วนพระองค์ว่า “นอกรีตมีเรื่องทะเลาะกับสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ไม่ได้หยุดเลย” และพระองค์ทรงทราบดีว่า “ไม่มีเหตุผลใดๆ เลยว่า ทำไม คนทั้งสองจึงหยุดทะเลาะกันและกลายมาเป็นคนชอบพอกัน”^(๔๕)

ก่อนหน้าเหตุการณ์วันที่วังหน้าเสด็จหนีไปประทับในสถานกงสุลอังกฤษ อดีตผู้สำเร็จราชการฯ ทรงคัดค้านแผนการณ์ของกลุ่มหนุ่มสยาม ที่จะสถาปนารัชทายาทของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ขึ้นครองราชย์ในกรณีที่พระองค์สวรรคต เหตุการณ์ในตอนนั้น นิวแมนตีความว่า สมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ทรงเข้ายุ่งเกี่ยวกับเหตุการณ์อย่างมาก จนพระองค์ทรงรับสั่งว่ามีความปรารถนาจะให้ นอกรีตเดินทางกลับกรุงเทพฯ ประเด็นหนึ่ง ก่อนหน้าเหตุการณ์ในวันที่ ๑-๒ มกราคมนั้น สมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ได้แนะนำให้ นิวแมนส่งเรือปืนเข้ามาคุ้มครองชีวิต และทรัพย์สินของชาวอังกฤษ ความเคลื่อนไหวนี้อาจตีความหมายได้ว่า เป็นวิถีทางเพื่อที่จะบีบบังคับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ^(๔๖) ตัวนอกรีตเองก็ได้อ้างว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ นั้นทรงมีข้าราชการบริพารเป็นพวกที่ขัดแย้งกับสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ทั้งสิ้น และถ้าหากว่าสมเด็จพระเจ้าพระยาฯ ต้องการยุ่งเกี่ยวกับการทะเลาะวิวาทระหว่างวังหลวงกับวังหน้าแล้ว พระองค์อาจได้รับชัยชนะ^(๔๗) ก่อนหน้าเกิดเหตุการณ์ในวันที่ ๑-๒ มกราคมนั้น อดีตผู้สำเร็จราชการฯ เข้าข้างฝ่ายกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญอย่างเห็นได้ชัด แม้ว่าจะพระองค์ไม่ได้ทุ่มเททรัพย์สินสมบัติไปช่วย

เหลือ แต่กลับเสด็จออกจากกรุงเทพฯ ๖ ไป
คอยดูเหตุการณ์ด้วยความอดทนอยู่ที่ราชบุรีก็
ตาม

อดีตผู้สำเร็จราชการ ๖ เสด็จกลับมามายัง
เมืองหลวงในวันที่ ๓๑ ธันวาคม และหลัง
จากที่ได้ทรงปรึกษากับเจ้าพระยาสุรวงศ์ และ
เจ้าพระยาภาณุวงศ์แล้ว พระองค์ทรงทก
ลงพระทัยในการประชุมร่วมกับวังหลวงที่จะ
แก้ไขสถานการณ์ของวังหน้า^(๔๙) ข้าพเจ้ามี
ความเห็นว่ ในขณะนั้น อดีตผู้สำเร็จราชการ
คงทรงรู้สึกวิตกต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น พระ
องค์จึงทรงตัดสินพระทัยที่จะลดความตึงเครียด
ของเหตุการณ์เพื่อ “มิให้ชาวต่างประเทศตื่น
ตระหนกเกินไป”^(๕๐) เมื่อวังหน้าเสด็จหนี
ไปพึ่งพิงในสถานกงสุลอังกฤษ อดีตผู้สำเร็จ
ราชการ ๖ ทรงคาดการณ์ถึงภัยอันตรายที่จะ
เกิดขึ้นในภายภาคหน้า พระองค์จึงทรงดำเนิ
การที่จะเข้ามามีบทบาทในการเจรจาปรองดอง
กัน พระองค์ตัดพระทัยจากผลประโยชน์ของ
พระองค์ทั้งหมดเพื่อป้องกันมิให้อำนาจของ
พระองค์ต่างพร้อย ท่าทีของอดีตผู้สำเร็จ
ราชการ ๖ ที่กล่าวมาอย่างคร่าวๆ นี้ อาจจะ
ช่วยอธิบายท่าทีของพระองค์ที่ไม่ทรงเต็มพระ
ทัยนักเมื่อได้รับบทบาทเป็นผู้ไกลเกลี่ยปรอง
ดองระหว่างวังหลวงกับวังหน้า^(๕๑) เซอร์
แอนดรู คลาร์ก ไม่ได้สงสัยในการปฏิบัติของ
อดีตผู้สำเร็จราชการ ๖ เลยว่า “พระองค์ผู้ยง

ให้เกิดความไม่ไว้วางใจกันระหว่างพระมหา
กษัตริย์สองพระองค์ ทรงคิดเพียงแต่หาความ
ก้าวหน้าให้แก่ตนเอง และเพิ่มพูนผลประโยชน์
ให้แก่วงศ์ตระกูล” คลาร์กเพิ่งทราบเรื่องภาย
หลังได้อ่านเรื่องราวของพระองค์ที่ว่า “พระองค์
กลายเป็นตัวอุปสรรคที่ไม่สำคัญแล้วและการ
ให้ความสนับสนุนแก่วังหน้าที่พระองค์ได้
เคยกระทำมานั้นก็ลดน้อยลงไปแล้ว”^(๕๒)
ในตอนท้ายเรื่องที่ไม่อาจลืมได้อีกเรื่องหนึ่งก็
คือ ความเกี่ยวพันทางด้านการเงินของ
อดีตผู้สำเร็จราชการ ๖ ปรากฏว่าตลอดมาใน
อดีตผู้สำเร็จราชการ ๖ ทรงได้รับผลประโยชน์
จากผลกำไรของการเก็บภาษีอากร ฉะนั้นจึง
อาจเป็นไปได้ที่พระองค์ทรงมีความเกี่ยวพัน
กับวังหน้า และน็อกซ์ และด้วยความสัมพันธ์
ส่วนตัวกับบุคคลทั้งสองนี้ ทำให้พระองค์ทรง
ต่อต้านการปฏิรูปการเก็บเงินรายได้ของพระ
บาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ๖ แต่ประเด็น
สำคัญที่น่าคิดในขณะนี้ก็คือ ท่าทีของอดีต
ผู้สำเร็จราชการ ๖ ที่มีต่อเพทุบายทางการเมือง
ภายในสยามของน็อกซ์และนิวแมน ได้เปลี่ยน
ไปอย่างเห็นได้ชัดภายหลังจากคืนวันที่ ๑-๒
มกราคม

สรุป

ความพยายามของข้าพเจ้าที่จะวาดภาพ
เหตุการณ์นี้ทั้งหมดนั้น ข้าพเจ้านั้นค้น

พฤติกรรมแต่ละบุคคลที่ปรากฏออกมา มากกว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งจะเป็นเหตุผลหนึ่งที่จะอธิบายว่า ทำไมข้าพเจ้าจึงไม่กล่าวถึง “เหตุการณ์ไฟไหม้” ในคืนวันที่ ๒๘ - ๒๙ ธันวาคม ข้อเสนอของข้าพเจ้าทั้งหมดนั้นข้าพเจ้าใช้วิธีการสืบค้นของ McLuhanesque ในการเสนอทิศทางของการวิเคราะห์ที่เปลี่ยนไป ซึ่งเป็นวิธีการที่ข้าพเจ้าเกรงว่า จะใช้ไม่ได้ผลในที่นี้เหมือนกับที่เคยใช้ครั้งแรกในที่อื่น ๆ เพราะข้าพเจ้าทราบดีว่าเรื่องบางเรื่อง เช่น กิจกรรมของกลุ่มสยามเก่านี้ ข้าพเจ้าไม่ได้พูดถึง ซึ่งเรื่องนี้เป็นตัวอย่างการวิเคราะห์ตามแบบรัฐศาสตร์ ที่ต้องการคัด

ค้านการวิเคราะห์ทางด้านประวัติศาสตร์โดยตรงมากกว่า

ในตอนท้ายนี้ ปัญหาสำคัญที่ข้าพเจ้ากล่าวถึง ก็คือ น็อกซ์เป็นผู้ยงส่งเสริมให้เกิดเหตุการณ์ทั้งหมด หรือว่าเขาเป็นเพียงแต่หาผลประโยชน์จากเหตุการณ์ภายในประเทศที่เกิดขึ้น อันเนื่องมาจากความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ในลักษณะของตำแหน่งวังหลวงและวังหน้า เบื้องหลังของเรื่องนี้มีหลายนัยด้วยกัน แต่เนื่องจากขาดหลักฐานที่เชื่อถือได้มากกว่า จึงทำให้เรื่องลึกลับนั้นไม่ได้รับการพิสูจน์

กาญจน์ สมเกียรติกุล แปลจาก Stanley Bedlington, Knox and the Front Palace Crisis : Bangkok 1874-75

เชิงอรรถ

- (๑) "Report to the Foreign Office on Recent Disturbances," enclosed to Knox 19/1875 dated June 11, 1875, p.2
- (๒) Knox's Memo to the Foreign Office, Jan 16, '75, and his memorandum to Derby dated Feb. 18 '75
- (๓) FO 69/62 : "Knox's Report on Recent Disturbances" Encl. in Knox 19/1876 dated June 11 '75
- (๔) 2/6134, July 8, 1893
- (๕) Partridge to Hunter (American Records), Dec. 28, 74 for example.
- (๖) Sickels to Payson (American Records), May 30, 1879
- (๗) FO 69/62 : Knox to Derby, June 11, 1875, un-numbered, private ?
- (๘) จาก อนุสรณ์ สุทธิสงคราม, สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (พระนคร : ๒๕๐๕) เล่ม ๒ หน้า

- (๙) FO 69/62 Enclosure 2h, undated, in Newman 10/1875
- (๑๐) พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ถึงสมเด็จพระกรมพระวชิรญาณวโรรส, ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๔๖
- (๑๑) **เพ็ญอ้าง**, หน้า ๒
- (๑๒) **เพ็ญอ้าง**, หน้า ๒
- (๑๓) Sickels to Payson, *op. cit.* p. 2 (ผู้เขียนขีดเส้นใต้)
- (๑๔) Enclosure No. 3 in Newman - Derby, Feb. 5 '75, p. 7
- (๑๕) เอกสารไทย # ๒๑๓ พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ถึงรองนายกสภาคหม่มสยาม ๒๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๑๘
- (๑๖) ญัตติ สฤษดิ์สงคราม สมเด็จพระนางเจ้าเรือล่ม (พระนกร : ๒๕๐๕) หน้า ๕๓ - ๖๒
- (๑๗) Young J.R. *Around the World with General-Grant* quoted in Vangkomoshet D., "The Administration, Judicial & Financial Reforms of King Chulalongkorn 1868-1910" Unpublished MA Thesis, Cornell University, 1958, p. 76
- (๑๘) เอกสารไทย # ๒๑๓ พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ถึงสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์, **ที่อ้างแล้ว**, หน้า ๒
- (๑๙) **เพ็ญอ้าง**
- (๒๐) Clarke, Sir Andrew, "My First Visit to Siam" *The Contemporary Review* Vol LXXI, Feb. 1902, p. 225
- (๒๑) *Ibid.*, p. 230
- (๒๒) *Ibid.*, p. 224
- (๒๓) เอกสารไทย # ๑๕๑ พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ถึง พระองค์เจ้าสาย สนิทวงศ์ วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๑๗ นี้เป็นตัวอย่างให้เห็นถึงความคิดเห็นของ ร. ๕ ที่ทรงกู่เกล้า นิวแมน เจ้าหน้าชาวยังกฤษ
- (๒๔) Sickels to Payson, *op. cit.*, หน้า ๒
- (๒๕) Brit Docs No 2; Newman to Derby, Jan 5 '75 No.1, p.2
- (๒๖) *Ibid*
- (๒๗) Brit Docs Senabodee to Sec. King, Jan 13 '75 encl. in Newman Derby Jan. 14 '75
- (๒๘) Enclosure No 2c in Newman 10/1875 (Mar. 4 '75)
- (๒๙) เอกสารไทย # ๑๔๙ พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ถึงสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหาดมพระยาบวรราชปรีดิ์ วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๑๗
- (๓๐) เอกสารไทย # ๑๗๓ พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์ วันที่ ๙ มกราคม พ.ศ. ๒๔๑๗
- (๓๑) Brit Docs Newman - Derby, Feb. 5 '75, No.8
- (๓๒) Clarke, *op. cit.*, p.224
- (๓๓) *Ibid.*
- (๓๔) *Ibid.*, p. 226

- (๓๕) เอกสารไทย # ๑๘๕ พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ถึงพระยาอนุชิตชาญไชย วันที่ ๒๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๑๗
- * คัดจากฉันทุมิ สุทธิสงคราม สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ หน้า ๗๖๕
- (๓๖) เอกสารไทย # ๑๒๖ พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ถึงพระมหามนตรี วันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๑๗
- (๓๗) เอกสารไทย # ๑๒๗ พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์, วันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๑๗
- (๓๘) เอกสารไทย # ๑๒๘ พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ถึงพระยาสมุทรบุรณรัักษ์ วันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๑๗
- (๓๙) เอกสารไทย # ๑๖๘/๙ พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ถึงสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ๒ ฉบับ ลงวันที่ ๘ มกราคม พ.ศ. ๒๔๑๗
- (๔๐) เอกสารไทย # ๑๗๗ พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ถึงสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์, วันที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๑๗
- (๔๑) เอกสารไทย # ๑๘๐ พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ถึงพระยาสมุทรบุรณรัักษ์ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๔๑๗
- (๔๒) Brit Docs FO 69/62, Knox to Derby Jun. 11 '75, No.19
- (๔๓) เอกสารไทย # ๒๑๓ พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ถึงสมเด็จพระเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ วันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๑๗ เชียงหวัด โดยฉันทุมิ สุทธิสงคราม
- (๔๔) เอกสารไทย # ๒๑๓ พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ถึงสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์, ทิ้งแล้ว
- (๔๕) เพิ่งอ้าง หน้า ๒
- (๔๖) Brit Docs Newman to Knox, Dec. 10 '74
- (๔๗) Brit Docs Momo of Knox, Jan. 16 '75 op. cit.
- (๔๘) *ibid*, p. 2
- (๔๙) เอกสารไทย # ๑๓๕ พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ถึงสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลากรมพระยาบำราบปรปักษ์ วันที่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๑๗
- (๕๐) เพิ่งอ้าง
- (๕๑) ดูเอกสารไทย # ๑๖๒, ๑๖๓, ๑๗๓, ๑๗๖, ๑๗๗
- (๕๒) Clarke, op.cit. p. 227

จุดสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

ออกจำหน่ายปีละ ๔ เล่ม
สมาชิกประจำปีละ ๓๐ บาท

ติดต่อ นายชาญวิทย์ เกษตรศิริ
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

โรเบิร์ต ฮันเตอร์ ในสยาม

การทิ้งรกรากของกัปตันเรือชาวสก๊อตในกรุงเทพฯ ๖ เป็นเวลา ๒๐ ปี หลังจากที่ประเทศสยามได้หลุดพ้นจากนโยบายการอยู่อย่างโดดเดี่ยว

เรื่องราวที่น่าแปลกของคอนสแตนติน

พอลคอนในศตวรรษที่ ๑๗ จะไม่น่ามากล่าวกันอีกในทันที แต่จะกล่าวเพียงสั้น ๆ ถึงความเป็นอยู่ของเขาในสยาม ซึ่งมีผลทำให้สยามต้องยึดถือนโยบายอยู่อย่างโดดเดี่ยวในเวลาต่อมา พอลคอนมีชื่อเรียกเป็นภาษารีกว่า Yeraki ซึ่งมีความหมายว่า นกล่าเหยื่อ และชื่อนี้ได้เปลี่ยนมาเรียกเป็นภาษาอังกฤษคือ Falcon หรือ Phaulkon หลังจากที่เขาค้นออกจากบ้าน ณ เกาะซีฟาโลเนียแล้ว ก็เข้าไปเป็นเด็กรับใช้ในเรือของชาวอังกฤษเมื่อประมาณปี ค.ศ. ๑๖๖๐ อีก ๑๘ ปีต่อมา พอลคอนก็ได้มาถึงสยามในฐานะผู้ช่วยและพ่อค้าในเรือสินค้าของบริษัทอีสต์อินเดีย และ ณ ที่สยามนั่นเองที่เขาได้ตัดสินใจใช้ช่วงชีวิตส่วนที่เหลือทิ้งรกรากอยู่ที่อยุธยาเมืองหลวงเก่า

พอลคอน เป็นคนฉลาดหลักแหลมอย่างยิ่ง บ่อยครั้งที่เขาทำให้นายจ้างเกิดเป็นศัตรูกันเองเพราะผลของการแข่งขันทางการค้า เขาผูกมิตรกับชาวฝรั่งเศส ซึ่งถือว่าเป็นศัตรู

ของอังกฤษ ประเทศซึ่งเป็นนายจ้างของเขา ชาวฝรั่งเศสจึงได้เสนอให้บรรดาศักดิ์ท่านเคาน์และอัศวินแก่เขาทันที ในฐานะที่พอลคอนเป็นนักธุรกิจที่พูดได้หลายภาษา ตัวเขาจึงเป็นประโยชน์สำหรับชาวสยามอย่างยิ่ง และก็สมกับชื่อพอลคอนของเขา เขาสามารถที่จะถีบตัวเองขึ้นไปได้สูงสมกับความทะเยอทะยาน ก่อนที่จะตกอับในบั้นปลายชีวิต กล่าวคือ จากผู้ดูแลกิจการค้าต่างประเทศของสยาม ได้ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งทางราชการที่สูงที่สุดในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ และได้รับตำแหน่งเสนาบดีมีบรรดาศักดิ์เป็นถึงเจ้าพระยา อำนาจของเขามีมากเหลือคณา แต่เขาก็ต้องโชคร้ายอยู่ที่ เมื่อเกิดวิกฤตการณ์ขึ้น ในระหว่างที่สมเด็จพระนารายณ์ได้เสด็จสวรรคต ตัวเขาก็ถูกจับในข้อหากบฏ เนื่องจากได้พยายามใช้อิทธิพลต่อพระมหากษัตริย์ให้ทรงโปรดปรานอุปราชมากกว่าราชโอรสของพระองค์ และยังมีแผนการณ์ที่จะนำประเทศสยามอยู่ภายใต้อิทธิพลของประเทศฝรั่งเศส ดังนั้นในปี ค.ศ.

๑๖๘๘ เขาจึงถูกประหารชีวิต

เล่ห์เหลี่ยมของฟอลคอนเป็นเหตุให้ชาวยุโรปทั้งหมดถูกขับไล่ออกไปจากสยาม และนับแต่นั้นมาเป็นเวลาศตวรรษครึ่ง สยามได้แยกตัวเองอยู่อย่างโดดเดี่ยว สมเด็จพระเจ้ากรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงมีพระราชดำรัสในปี ค.ศ. ๑๙๒๕ ว่า เมื่อประเทศสยามเปิดประตูบ้านครั้งใหม่ในระหว่างศตวรรษที่ ๑๙ นั้น การติดต่อกับโลกตะวันตกในระยะแรกเป็นไปเฉพาะทางด้านศิลปวิทยาการต่างๆ เท่านั้น อาทิเช่น ป้อมและวิธีการสร้างป้อม การขุดลอกคลอง การใช้ปืน วิธีการใช้ยาช้ำผึ้งและยาอื่น ๆ วิธีทำฝอยทอง และวิธีทำขนมฝรั่ง เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ไม่เป็นการพุดเกินความจริงเลยสำหรับในช่วงปี ค.ศ. ๑๘๒๐ เป็นต้นไป เมื่อกระแสของความเปลี่ยนแปลงได้เริ่มขึ้น โดยมีหมอสอนศาสนาิกายโปรเตสแตนต์จำนวนหนึ่ง และเรือสินค้าได้เข้ามายังฝั่งประเทศสยาม ภายหลังที่ชาวโปรตุเกสเข้ามาเซ็นสนธิสัญญาในปี ค.ศ. ๑๘๑๘

ผู้ที่อาศัยอยู่ในสยามได้นั้นจะต้องมีความกล้าหาญอย่างมาก เพราะในเมืองนี้มีแต่โรคระบาดร้ายแรงเช่น อหิวาต์ ฝีดาษ บิด และความเจ็บไข้อื่นที่แพทย์ยังไม่อาจรักษาเยียวยาได้ แม้ผู้ที่กล้าหาญก็อาจจะตายภายใน ๕ ปีได้ ดังนั้น พวกเขาจึงมักเชื่อมั่นศรัทธาในศาสนาอย่างแรงกล้า หรือมิฉะนั้นก็ทำตัว

เป็นนักผจญภัยที่เสี่ยงชีวิตต่อโชคชะตาที่ผันผวนอย่างรวดเร็ว แต่ผู้กล้าหาญเหล่านั้นมักจะโชคร้ายอยู่เสมอที่ไม่อาจมีโอกาสมิถุนฐานในต่างแดนได้

ชาวสยามส่วนใหญ่เป็นคนใจดี สุภาพ อ่อนโยน ชอบความสบายและความสนุกสนาน สิ่งเหล่านี้มีมานานโดยไม่เปลี่ยนแปลงเป็นเวลาหลายศตวรรษจนกลายเป็นวัฒนธรรมประจำชาติ แต่ในสายตาของชาวตะวันตก ชาวสยามเป็นคนป่าเถื่อนล้าหลังที่เชื่อมั่นแต่เรื่องเวทมนตร์คาถา และเคารพบูชาภูผา ภูเขา ไม่มีชาวสยามคนใดเลยที่พูดภาษาอังกฤษได้ ดังนั้นจึงยากที่จะติดต่อกัน โรงเรียนที่จะให้การศึกษา ก็ยังไม่มีอีกด้วย (๑) กฎหมายต่าง ๆ ที่มีอยู่ก็ล้วนแต่พิพากษาโทษอย่างป่าเถื่อน ประชาชนทุกคนต้องอยู่ภายใต้การปกครองของพระมหากษัตริย์ผู้ทรงไว้ซึ่งอำนาจเด็ดขาด แม้แต่พระราชโองการของพระองค์ก็อาจนำความตายมาให้ทุกคนได้ ชาวสยามทุกคนไม่ว่าเป็น เจ้า หรือชาวนาจะต้องก้มหมอบกราบเมื่อเข้าเฝ้าต่อหน้าพระพักตร์พระมหากษัตริย์หรือขุนนาง การแต่งกายของชาวสยามทั้งชายและหญิงนั้น ท่อนล่างนุ่งผ้าถุง (๒) และมีผ้าผืนหนึ่งห่มเฉียงไหลข้างหนึ่ง ปิดท่อนบน ผู้หญิงทุก ๆ ฐานันดรศักดิ์ตัดผมสั้น และเคียวหมากจนฟันดำเหมือนกับผู้ชาย ระหว่างที่เคียวหมากจนฟันดำเหมือนกับผู้ชาย

เรื่อย ๆ โดยไม่ระมัดระวัง การที่ชาวสยามนิยมมีภรรยาหลายคน นิยมมีทาสใช้อยู่ และวิธีการดำเนินชีวิตอื่น ๆ อีกนั้น ทำให้ชาวตะวันตกไม่นิยมยกย่องนัก

ในความรู้สึกของชาวสยามที่มีต่อบรรดาหมอสอนศาสนา การที่หมอสอนศาสนาอ้างว่าพวกตนเข้ามาให้ความช่วยเหลือทางด้านจิตใจนั้น ดูจะเป็นเรื่องที่น่าประหลาดอย่างยิ่ง โดยเฉพาะเมื่อได้เห็นภาพบรรดาหมอสอนศาสนาไว้เครา สวมเสื้อขนสัตว์หนา สวมหมวกปีกกว้าง ซึ่งไม่เหมาะนักสำหรับในประเทศที่อากาศร้อนอย่างสยาม ความเคร่งในศาสนาของบรรดาหมอสอนศาสนาไม่อาจเอาชนะจิตใจชาวสยามได้เลย เพราะบรรดาหมอสอนศาสนาแรก ๆ มักจะกำหนดิเตียนชาวสยามที่นับถือพุทธ กำหนดิความนิยมมีภรรยาหลายคน นิยมการมีทาส และวิธีการดำเนินชีวิตอื่น ๆ ของชาวสยามตลอดเวลา เมื่อการเข้ามาเผยแพร่คริสต์ศาสนาของบรรดาหมอสอนศาสนาไม่ได้ผลนัก พวกนี้ก็ไม่ให้ความช่วยเหลือทางด้านคำแนะนำวิธีใช้ยารักษาโรคและช่วยเหลือด้านจัดการศึกษา

สำหรับความรู้สึกที่มีต่อบรรดากัปตันเรือขีเมา และบรรดาพ่อค้านั้น ชาวสยามรู้สึกว่พวกนี้หยิ่งโสหยาบคาย เสียงตั้งและอารมณ์ร้าย และมักถือเอาประโยชน์ของตนเป็นใหญ่ ชาวสยามไม่ชอบการโต้เถียงกัน

อย่างรุนแรง และไม่ชอบให้ผู้ใดแสดงความโมโหต่อความล่าช้าของเขา ซึ่งเป็นที่ทราบกันคืออยู่แล้วว่าในประเทศสยามนั้นทุกสิ่งทุกอย่างดำเนินไปอย่างไม่มีรีบร้อน การพบปะทำความเข้าใจระหว่างชาวตะวันตกและชาวตะวันออกนั้นจะเป็นของยากยิ่ง ซึ่งชาวสยามและชาวตะวันตกก็รู้สึกเช่นนั้น แต่อย่างไรก็ตาม ชาวสยามมักมีความอดทนและใจกว้างมากกว่าชาวต่างประเทศจากยุโรป

ในปี ค.ศ. ๑๘๒๔ เป็นปีที่ โรเบิร์ต ฮันเตอร์ กัปตันเรือชาวสก๊อตมาถึงสยาม และเข้ามาตั้งรกรากใช้ชีวิตอยู่ในสยามจนเกือบได้ชื่อว่าเป็น คอนสแตนติน ฟอร์ดคอน คนที่ ๒ เขาเป็นชายร่างเล็ก ผอมสักราย มีเคราแข็ง อารมณ์รุนแรงเหมือนกับต้นเคทเทล (Cattle) ในนิทานสำหรับเด็กในต้นศตวรรษนี้ ความฉลาดหลักแหลม ความหยิ่งโส และอารมณ์ร้อนของฮันเตอร์นั้น อยู่ในความทรงจำของชาวสยามมากกว่าลักษณะความกรุณาของเขา

เราได้พบกับกัปตันฮันเตอร์เป็นครั้งแรก ณ ที่สิงคโปร์ เขาและเพื่อนชื่อ วัตต์ (Watt) ได้เดินทางมาเสียดังที่นี้และได้ช่วยสแตมฟอร์ด แรฟเฟิล (Stamford Raffles) บุกเบิกป่าขึ้นๆแถบนั้นจนสามารถเปลี่ยนเกาะมาเป็นท่าเรือเสรีใน ค.ศ. ๑๘๑๙ จากนั้นเขาได้นำเรือสินค้า ๔ ลำแล่นค้าขายอยู่ระหว่างท่าเรือทางซีกโลกตะวันออกกับประเทศอังกฤษ

และในเวลาต่อมาจึงได้เข้ามาค้าขายที่กรุงเทพฯ เช่นเดียวกับพ่อค้าอื่น ๆ การเข้ามาสยามครั้งแรกของเขาเผชิญกับความยุ่งยากบ้าง แต่ก็ไม่เหมือนพ่อค้าอื่น ๆ เพราะเขาได้สำรวจจุดมุ่งหมายต่าง ๆ ไว้แล้ว

สำหรับการค้าในสยามนั้น เมื่อเรือสินค้ามาถึง พระมหากษัตริย์และขุนนางโปรดที่จะเลือกสินค้าที่สวยงามในเรือเพื่อเป็นของขวัญมากกว่าจะเห็นคุณค่าด้านการค้า หลังจากนั้นสินค้าที่เหลือจะถูกเรียกเก็บภาษีในอัตราสูงก่อนที่จะนำไปขายได้ สำหรับสินค้าขาออกนั้น พระมหากษัตริย์และขุนนางจะเป็นผู้ผูกขาดการค้าน้ำตาลและสินค้าอื่น ๆ และจะบังคับให้พ่อค้าต้องซื้อในราคาที่สูงกว่าราคาปกติในท้องตลาด แม้แต่ ดร. จอห์น ทรอเฟ็ด ก็ประสบกับความล้มเหลวที่จะขอเจรจาแก้ไขในเรื่องการค้า เพื่อผลประโยชน์ของบริษัทอีสต์อินเดีย ในปี ค.ศ. ๑๘๒๒ ที่เห็นชัดก็เป็นเพราะ ทรอเฟ็ดปฏิเสธที่จะขายอาวุธที่จะใช้รบกับพม่า ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นข้อคิดสำหรับนักผจญภัยอย่างโรเบิร์ต ฮันเตอร์ ได้เป็นอย่างดี

ฮันเตอร์มาถึงกรุงเทพฯ ในปี ค.ศ. ๑๘๒๔ พร้อมด้วยปืนคาบศิลาหนึ่งพันกระบอก ซึ่งเป็นของขวัญที่ถูกรับพระทัยพระมหากษัตริย์ยิ่งนัก เพราะตอนนั้นสยามกำลังอยู่ในการเตรียมพร้อมเพื่อรบกับพม่า ฮันเตอร์จึงได้

รับการต้อนรับเป็นอย่างดี และได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ตั้งถิ่นฐานในสยามได้ในฐานะพ่อค้าต่างชาติ ต่อมาฮันเตอร์ได้แต่งงานกับหญิงไทยคนหนึ่ง เพื่อที่จะได้มีโอกาสเรียนรู้ภาษาไทยได้สะดวกขึ้น เพราะในปี ค.ศ. ๑๘๒๔ นั้นไม่มีชาวสยามคนใดเลยที่สามารถพูดภาษาอังกฤษได้ ความสามารถพูดภาษาไทยนำประโยชน์มาให้แก่ฮันเตอร์อย่างมาก เขาได้ก้าวขึ้นเป็นหุ้นส่วนในการค้าขายกับพระมหากษัตริย์ และเสนาบดี และนอกจากจะเป็นผู้นำสินค้าเข้ามาขายในสยามและหาตลาดสำหรับส่งสินค้าออกแล้วฮันเตอร์ยังทำหน้าที่เป็นล่าม และผู้ติดต่อกับพ่อค้าต่างชาติที่เดินทางเข้ามาสยามอีกด้วย

กรุงเทพฯ เป็นเมืองที่มีคลองมาก คลองส่วนมากสั้นๆ และไม่เชื่อมโยงติดต่อกัน ประชาชนชาวสยามส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในบ้านไม้ชั้นเดียวหลังคาจาก เรียกกันว่า เรือนแพ มีเสาน้ำกอยู่ในน้ำ เรือนแพนั้นเหมาะสำหรับชาวสยามในเวลานั้นมาก เพราะใช้เป็นที่ผูกเรือได้ น้ำในแม่น้ำก็ใช้ดื่มปรุงอาหาร ซักล้างตลอดจนใช้เป็นทางถ่ายเทสิ่งโสโครก และทางระบายน้ำอีกด้วย สิ่งโสโครกต่างๆ ที่ถ่ายเทลงในแม่น้ำลำคลองนั่นเอง ที่ทำให้เกิดโรคอหิวาต์ระบาดทุกๆ ปีของฤดูร้อนในเดือนมีนาคมหรือเดือนเมษายน แต่สำหรับฮันเตอร์และชาวต่างประเทศอื่นๆ นั้นจะใช้เฉพะน้ำที่

ต้มสุกแล้วต้มเท่านั้น และยังมีเหล้ารักษา
ท้องอีกด้วย

ในเวลาต่อมา ฮันเตอร์ก็เข้าอยู่ใน
เรือนแพขนาดใหญ่ ทาสี่สวยงาม รอบๆ มี
เฉลียง ซึ่งภรรยาของเขาปลูกต้นไม้ดอกลงใน
กระถางวางไว้รอบๆ ที่เฉลียงนี้เองฮันเตอร์
ใช้เป็นที่ออกกำลังกาย และชมทิวทัศน์เรือ
กำปั่นจีนและเรืออื่นๆ ที่เล่นผ่านไปมาในแม่น้ำ
ฮันเตอร์และสมิท (Smith) เสมียนของเขา
เขาเป็นชาวยุโรปพวกแรกที่อาศัยอยู่ในกรุง
เทพฯ นอกจากบรรดาหมอสอนศาสนาคาทอลิก
ลิกชาวฝรั่งเศส และชาวโปรตุเกสไม่กี่คนซึ่ง
เป็นคณงานในสถานกงสุลที่ตั้งขึ้นตามข้อความ
ในสนธิสัญญาปี ค.ศ. ๑๘๑๘ แม้ว่างงสุลโปร
ตุเกสจะเป็นคนไม่มีพิษ ไม่มีภัย มุ่งแต่หาความ
สนุกสนานโดยไม่มีความทะเยอทะยานแต่อย่าง
ใด แต่การอาศัยอยู่ในสยามก็ยังเสี่ยงอยู่ เขา
อาจจะทำให้พระมหากษัตริย์ทรงกริ้วได้ และ
พระราชโองการของพระองค์ก็อาจนำความตาย
มาให้แก่เขาได้

ในยามว่างเมื่อบรรดากัปตันเรืออยู่ที่
ท่าเรือ ฮันเตอร์จะชวนพวกเขาลงเรือเร็ว
หนัก ๓๐ ตันชื่อ The Friends เล่นไปตาม
บึงต่างๆ เพื่อยิงนกที่นั่น ฮันเตอร์ชอบต้อนรับ
แขกที่เป็นกัปตันเรือ เขาได้จัดไฟ หนังสือ
อาหารและเครื่องดื่มจำนวนมากไว้ต้อนรับ
พวกนั้เสมอ

ไม่นานนักหลังจากที่ฮันเตอร์ได้มาถึง
กรุงเทพฯ ในปี ค.ศ. ๑๘๒๔ เขาได้เห็น
เด็กชายเล็กๆ อายุประมาณ ๑๒ ขวบ วัย
น้ำหัวเราะต่อกระซิกอยู่กับเด็กอื่นๆ ในคลอง
แห่งหนึ่ง เขาประหลาดใจอย่างยิ่งเมื่อเห็นว่า
เด็กคนนั้น เป็นเด็กฝาแฝดมีกระดูกงอกเชื่อม
ติดกันที่หน้าอก บิดาของเด็กฝาแฝด จันกับ
อิน คุณนี้เป็นชาวยุโรปมาจากแม่น้ำแม่กลอง
มารดาเป็นลูกครึ่งจีนผสมมาเลย์ ซึ่งต่อมาเด็ก
ฝาแฝดคู่นี้ได้ทำชื่อเสียงมาให้แก่ประเทศสยาม
อย่างมาก เมื่อฮันเตอร์ได้เห็น ในความนึก
คิดของเขาคาดการณ์ถึงจำนวนเงินมหาศาลที่
จะได้จากการนำเด็กฝาแฝดไปแสดงในประเทศ
ตะวันตก แต่ในตอนที่นั้นทั้งมารดาของเด็ก
ฝาแฝดและรัฐบาลสยามไม่อนุญาต เขาจึงต้อง
อดทนรอโอกาสนี้ต่อไปอีก ๕ ปี

แม้ฮันเตอร์จะมีโอกาสดีกว่าพ่อค้าคน
อื่นๆ ที่ได้เข้าร่วมเป็นหุ้นส่วนในการค้ากับ
พระมหากษัตริย์ และเสนาบดีแต่เขาก็ไม่ชอบ
ให้มีการตั้งกฎเกณฑ์ต่างๆ กับการค้าส่วนตัว
ของเขาเช่นเดียวกับพ่อค้าอื่น ๆ เมื่อพระบาท
สมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ขึ้นครองราชย์ในปี ค.ศ.
๑๘๒๔ พระองค์ทรงมีความปรารถนาที่จะ
ติดต่อกับต่างชาติ ฮันเตอร์ได้ทราบเรื่องนี้
จึงใช้เป็นข้ออ้างให้บริษัทอีสต์อินเดียส่งทูตเข้า
มาเจรจาทางการค้า และต่อมาเมื่อมีปัญหา
การเมืองในมลายูเกิดขึ้นอีกปัญหาหนึ่ง กัปตัน

โรเบิร์ต เบอร์นี หลานของ แฟนนี เบอร์นี ก็ได้เดินทางเข้ามาในสยามในปี ค.ศ. ๑๘๒๖

ในระหว่างปี ค.ศ. ๑๘๒๐-๑๘๕๕ เบอร์นีเป็นชาวอังกฤษคนเดียวที่พยายามแสดงให้เห็นว่า ความสำเร็จต่าง ๆ จะมีหรือไม่มีขึ้นอยู่กับการยกย่องเยินยอมากกว่าการวิพากษ์วิจารณ์หรือคำหาหนิติเตียน ซึ่งขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพและความเข้าใจของเขาที่มีต่อสยามอย่าง ยุติธรรม เบอร์นีไม่ได้รับความสำเร็จในข้อตกลงสำหรับการแต่งตั้งสถานกงสุลอังกฤษ หรือข้อตกลงสำหรับเสรีภาพของชาวอังกฤษที่ไม่ต้องขึ้นศาลไทย แต่เขาประสบความสำเร็จในการเจรจาทำสนธิสัญญาลดอัตราภาษีขาเข้า และให้พ่อค้าเป็นอิสระทางการค้าจากพระคลังสินค้า ซันเตอร์ได้รายงานแก่เบอร์นีในเดือนมกราคม ค.ศ. ๑๘๒๙ ว่า เบอร์นีได้รับอนุญาตให้ส่งสินค้าได้เที่ยวละจำนวน ๑๒,๖๓๐ รูปี โดยมีน้ำตาล ตีบุง ครั่ง ไม้ฝาง และ งาช้าง

นับตั้งแต่ซันเตอร์ให้ความสนใจกับเด็กฝาแฝดผ่านพ้นไปเป็นเวลา ๕ ปี จนในขณะนี้ตัวเขาเป็นที่นับหน้าถือตาในสยามอย่างมาก พระมหากษัตริย์จึงทรงเติมพระทัยที่จะพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เขาคำเนินแผนการณของเขา ซันเตอร์ได้จ่ายเงินจำนวนหนึ่งให้กับมารดาหม้ายของเด็กฝาแฝด เด็กฝาแฝดคู่นี้ขณะนี้มีอายุได้ ๑๗ ปี และในวันที่ ๑

เมษายน ค.ศ. ๑๘๒๙ เด็กฝาแฝดก็ได้เดินทางไปอเมริกาพร้อมกับซันเตอร์โดยเรือ Sachsen ของกัปตันคอฟฟิน (Coffin) ซึ่งเป็นหุ้นส่วนคนหนึ่งในกิจการของซันเตอร์

ซันเตอร์สามารถประเมินความรู้สึกของผู้คนได้อย่างถูกต้อง ตลอดเวลาการแสดงแต่ละครั้งที่บอสตันที่โปรวิเดนซ์ (Providence) ที่ฟิลาเดลเฟียและนิวยอร์ก มีผู้ชมได้เข้าชมประมาณสี่พันคน จากนั้นเขาได้นำคณะข้ามมหาสมุทรแอตแลนติกไปยังประเทศอังกฤษที่อังกฤษนี้เองคัดยแพทย์ชั้นนำของลอนดอนได้ขอตรวจลักษณะพิเศษของเด็กฝาแฝดคู่นี้ และเมื่อพบว่ามันเป็นเด็กฝาแฝดจริงๆ ก็ยิ่งทำให้ชื่อเสียงของเด็กฝาแฝดคือกระฉ่อนมากขึ้นในท้องโถงสมัชชียิปต์ที่ฟิลาเดลเฟียเนื่องแน่นไปด้วยผู้คนที่เข้ามาชมการแสดงของเด็กฝาแฝดซึ่งได้โชว์ความสามารถในการตีลังกาหกคะเมน เต้นรำ การต่อสู้ และเสนอขออ้อมผู้ชมที่หน้าหนักมากที่สุด คณะแสดงได้เดินทางไปทั่วอังกฤษและยุโรป ก่อนที่ซันเตอร์จะขายหุ้นส่วนของเขาและเดินทางกลับสยาม แม้ว่า จันกับอินจะโกรธเขาอย่างมากแต่ก็ต้องยอมตาม เพราะเด็กฝาแฝดทั้งสองเคารพและไว้วางใจซันเตอร์มาก ซึ่งผิดกับคอฟฟิน และ เจมส์ เฮล (James Hale) หุ้นส่วนคนใหม่ ดังนั้นเด็กฝาแฝดจึงเดินทางนี้ทันทีที่กลับไปถึงอเมริกาในเดือนมกราคม ค.ศ. ๑๘๓๑ และต่อ

มากไปอาศัยอยู่กับครอบครัวบาร์นัม (Bar-num^(๓)) ซึ่งมีชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่รู้จักกันดีในสมัยนั้น

ในระหว่างที่ซันเตอร์ไม่อยู่นั้น เสมียนของเขาได้ทำหน้าที่แทน แต่งานธุรกิจนั้นจำเป็นต้องให้ผู้จัดการดำเนินการตัดสินใจเอง เขาจึงได้กลับมาสยามอีก ในขณะที่ซันเตอร์ก็ยังเป็นเพียงพ่อค้าต่างชาติที่เข้ามาตั้งรกรากในสยามอยู่ พระมหากษัตริย์และเสนาบดีไปมาหาสู่เขาบ่อย ๆ เพื่อขอความช่วยเหลือและขอคำปรึกษาในปัญหาต่าง ๆ เขายังได้สอนภาษาอังกฤษให้แก่เจ้าฟ้า ๒-๓ พระองค์อีกด้วย เมื่อชาวสยามได้ทราบกิตติศัพท์ความแข็งแกร่งของเรืออังกฤษที่มีเหนือเรือกำปั่นจีน ก็อยากจะซื้อหรือไม่ก็ต่อขึ้นมาเอง ซันเตอร์ก็ให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดีอีก ซันเตอร์ยังได้ช่วยเหลือบุตรชายของอัครมหาเสนาบดีชื่อ หลวงสิทธิ ซึ่งต้องการต่อเรือขึ้นที่เมืองจันทบุรีด้วยไม้สักที่ปลูกในจังหวัดภาคตะวันออกซึ่งอยู่ในอำนาจของบิดา หลวงสิทธิผู้นี้ต่อมาเป็นบุคคลที่มีอำนาจมากที่สุดคนหนึ่งของอาณาจักรสยาม เป็นถึงอัครมหาเสนาบดีและผู้สำเร็จราชการแผ่นดินในอีก ๒ รัชสมัยต่อมา โดยมีบรรดาศักดิ์เป็น สนั่นเต็ญเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์

ในเวลานั้นสยามมีความต้องการต่อเรืออย่างยิ่ง ซันเตอร์ก็ได้ให้ความช่วยเหลือ

เป็นอย่างดี ได้จัดหาช่างต่อเรือชาวอังกฤษคนหนึ่ง และช่างไม้ชาวจีนคนหนึ่งจากบอมเบย์มาเป็นผู้ฝึกทำงาน แต่รัฐบาลสยามอยากได้เรือรบจากต่างชาติมากกว่าที่จะต่อขึ้นเองในประเทศ ซันเตอร์จึงได้รับคำสั่งให้ส่งซื้อเรือรบจากประเทศอังกฤษและนำเข้ามาในสยาม เรือรบเหล่านั้นส่วนมากจะมีชื่อเป็นภาษาอังกฤษ เช่น Conqueror หรือ Victory หรือไม่มีชื่อที่มาจากบรรพบุรุษชาวสก็อตของซันเตอร์ เช่น Caledonia หรือ Sir Walter Scott ก็มีสำหรับผู้บังคับการเรือรบเหล่านี้ ซันเตอร์มักจะเลือกกับตันชาวอังกฤษเสมอ

เมื่อสยามวันว่างศึกกับพม่า หลังจากทัพมาตุภูมิอังกฤษโจมตีในปีค.ศ. ๑๘๒๖ แล้ว สยามพยายามเสริมอำนาจการปกครองหัวเมืองประเทศเวียงจันทน์และเขมร ให้เข้มแข็งขึ้น ในปี ค.ศ. ๑๘๓๓ กองทัพสยามภายใต้การนำของ เจ้าพระยาบดินทร์ ร่วมกับกองทหารเรือประสบกับความพ่ายแพ้ในการรบครั้งหนึ่งในเขมร แต่การรบทางบกนั้นรบยืดเยื้อต่อมาไม่มีใครรู้แพ้รู้ชนะ ในการรบทั้งหมดนี้ มีครั้งหนึ่งซึ่งใช้กลยุทธ์ตามที่ซันเตอร์แนะนำให้เพื่อป้องกันมิให้พวกกบฏมุ่งเข้าสู่กรุงเทพฯ พวกกบฏเหล่านั้นไม่อาจเข้ามาทางเรือได้ เพราะมีเรือใหญ่กระจายกองกำลังอยู่ในคลอง คอยระดมยิงปืนใหญ่เข้าใส่หมู่ข้าศึกจนแตกกระจัดกระจายไป

พระมหากษัตริย์ได้ทรงโปรดเกล้า ฯ พระราชทานบรรดาศักดิ์ หลวงวิเศษพานิช ให้แก่ซันเตอร์ ในขณะที่ซันเตอร์มีความมั่งคั่งขึ้นแล้ว จึงคิดอยากมีอำนาจ เขามักจะแสดงความหยิ่งโส และแสดงอารมณ์ร้ายบ่อยขึ้น โดยเฉพาะเมื่อคราวกับต้นเรือของเขาทะเลาะกับพระในพุทธศาสนาในปี ค.ศ. ๑๘๓๕ กล่าวคือ เวลลา (Wella) กับต้นเรือประจำเรือ ปิรามุส (Pyramus) ได้ออกเที่ยวยิงสัตว์ และได้เข้าไปยิงนกพิราบในบริเวณวัด การกระทำของเขาขัดต่อคำสอนในพุทธศาสนา และยังเป็นกรบกรุกเข้าไปในที่อยู่อาศัยของสงฆ์อีกด้วย พวกพระไม่พอใจจึงทรงเข้ารุมตีเขาอย่างรุนแรง

เมื่อซันเตอร์รู้เรื่องนี้เขาโกรธมาก เขานำเรื่องนี้ขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายพระมหากษัตริย์ เพื่อให้มีการลงโทษผู้กระทำความผิด และจ่ายเงินชดเชยค่าเสียหายแก่กับต้นเวลลา เมื่อเห็นว่าข้อเรียกร้องของเขาไม่ได้ผล ซันเตอร์ ก็เชื่อว่า จะนำเรือปิรามุสมาจอดคร่อมยิงพระบรมมหาราชวัง และชู้ว่าจะทำลายวัดเสียด้วย เมื่อ ๒-๓ วันผ่านไปและเรื่องของเขาก็กังเวยบอยู่ ซันเตอร์ ได้ส่งข้อเสนอใหม่ให้ตัดสินประหารชีวิตเจ้าอาวาสและจับพระสงฆ์องค์อื่น ๆ สักเสีย ถ้าหากไม่ดำเนินการตามนี้ เขาชู้ว่าจะส่งเรือรบมาบังคับให้สยามยอมให้ใช้กฎหมายอังกฤษสำหรับคนในบังคับอังกฤษ ในสยาม

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า ฯ ได้ทรงนำเรื่องนี้ไปทูลสมเด็จพระอนุชาของพระองค์ ซึ่งถือสมณเพศอยู่นั้นคือ เจ้าฟ้ามงกุฎ ซึ่งจะเสด็จขึ้นครองราชย์องค์ต่อมาในปี ค.ศ. ๑๘๕๑ และเป็นผู้นำประเทศสยามก้าวสู่โลกใหม่เป็นครั้งแรก เจ้าฟ้ามงกุฎจึงทรงตัดสินคดีนี้โดยให้ผู้กระทำความผิดรับโทษนั่งตากแดดครึ่งวัน ให้ทำงานเยี่ยงทาสต่อหน้าสาธารณชน และพระองค์ทรงประกาศว่า ถ้าหากมีข้อโต้แย้งใด ๆ กับชาวต่างชาติอีกในอนาคตจะต้องนำเรื่องนั้น ๆ ทูลเกล้า ฯ ถวายพระมหากษัตริย์ในทันที

ความเที่ยงธรรม และการตัดสินโทษอย่างง่าย ๆ ทำให้ยุติวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ไปได้จากเรื่องนี้ทำให้เห็นถึงฐานะของชาวต่างชาติในสยามว่าได้รับการปฏิบัติอย่างยุติธรรมเพียงใด โดยไม่จำเป็นต้องรื้อฟื้นเรื่องฟอลคอนอีก จะเห็นได้ว่า เฉพาะชาวโปรตุเกสเท่านั้นที่ได้รับอนุญาตให้สร้างบ้านเรือนได้ตามสนธิสัญญาในปี ค.ศ. ๑๘๑๘ แต่เมื่อชาวโปรตุเกสได้ให้หมอสอนศาสนาชาวอเมริกัน ๓ คนเข้าบ้านของตนอยู่ โดยไม่ได้รับอนุญาตเป็นการเสียก่อน พระมหากษัตริย์จึงมีพระราชโองการให้หมอสอนศาสนาเหล่านั้นออกจากบ้านภายใน ๕ วัน

การชู้ของซันเตอร์ในระหว่างเกิดวิกฤตการณ์ในปี ค.ศ. ๑๘๓๕ นั้น ชาวสยามไม่อาจ

ล้มได้ หรือให้ภัยอันตรายอย่างรวดเร็วได้ ในขณะนั้นเป็นที่สังเกตว่า เริ่มมีแนวโน้มกลับไปผูกขาดการค้าโดยผ่าน “เจ้าภาษีนายอากร” ซึ่งพระมหากษัตริย์และเสนาบดีอนุญาตให้สิทธิในการค้า ซึ่งโดยนัยนี้ก็จะเป็นการตัดผลประโยชน์ของฮันเตอร์ ขณะนั้นทางฝ่ายหมอสอนศาสนาที่มุ่งทำความโปรดปรานโดยปฏิบัติงานของตนด้านแนะนำการใช้ยารักษาโรคและจัดการศึกษาให้แก่ประชาชน ซึ่งในปี ค.ศ. ๑๘๓๘ พระมหากษัตริย์ได้ทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้หมอสอนศาสนาเช่าที่ดินสร้างบ้านได้เป็นรางวัลตอบแทน ฮันเตอร์เองก็ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตเช่นกัน ทั้งนี้ก็เพราะชาวสยามไม่ชอบแสดงความอวดดีให้เขาเห็นความแตกต่างในการปฏิบัติต่อเขา กับชาวต่างชาติอื่นๆ

ฮันเตอร์ไม่ใช่คนโง่เง่า เขาเข้าใจจิตใจของชาวสยามดีว่า ถ้าเขาแสดงความสำคัญออกมาให้ปรากฏเขาจะได้รับเกียรติภูมิต่างๆ ที่เคยสูญเสียไปกลับคืนมา และด้วยความช่วยเหลือของหลวงสิทธิ ฮันเตอร์ได้ซื้อไม้สักจากครอบครัวขุนนางมาสร้างคฤหาสน์ใหญ่โตอย่างที่ไม่เคยมีใครเคยเห็นมาก่อนบนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา แต่คฤหาสน์หลังนี้เสร็จไม่ทันช่วยเหลือ สมิธ เสมียนของเขาซึ่งป่วยเป็นโรคปวกในข้อเพราะอาศัยอยู่ในเรือนแพที่อากาศชื้นอยู่ตลอดเวลา ในปี ค.ศ.

๑๘๔๐ ฮันเตอร์พร้อมทั้งภรรยาและบุตรชายชื่อ โรเบิร์ต และผู้ช่วยหนุ่มของเขาก็คือ เฮย์ (Hayes) และฮาเวย์ (Harvey) ก็ได้ย้ายเข้าอยู่ในคฤหาสน์หลังนั้น

เมื่อภาพความยิ่งใหญ่ของฮันเตอร์ได้ปรากฏขึ้นใหม่อีกครั้ง พร้อม ๆ กันนั้นเขาได้ปรับปรุงความสัมพันธ์ทางธุรกิจกับบรรดาเสนาบดีผู้มีอิทธิพลของสยาม เนื่องจากฮันเตอร์ตั้งความหวังบางอย่างไว้ เขาจึงพยายามคิดกลยุทธ์บางอย่างที่จะปรับปรุงความสัมพันธ์ให้สืบต่อไป เมื่อเห็นว่าบรรดาเสนาบดีชอบสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ จากโลกตะวันตก ฮันเตอร์ก็ได้ชักชวนให้ชาวสยามซื้อเรือกลไฟเข้ามาใช้ และเรือกลไฟลำแรกชื่อ Express นั้นเอง ซึ่งเป็นเรือที่เขานำมาจากประเทศอังกฤษ

ในขณะนั้น ฮันเตอร์พยายามหาทุนคืนจากผลประโยชน์ทางการค้าซึ่งลดน้อยลงไปโดยหันไปลักลอบนำฝิ่นจากอินเดียหนีภาษีเข้ามาในสยาม ชาวสยามไม่ทราบเลยว่าฮันเตอร์ดำเนินกิจการนี้นานเท่าใด จนกระทั่งมีการจับกุมผู้คุมสินค้านำคนหนึ่งของเขาได้คำมือผู้คุมสินค้านั้นได้รับโทษรุนแรง ถูกตีถูกล่ามโซ่ และในท้ายที่สุดก็ถูกประหารชีวิต ทุกคนรู้ว่าฮันเตอร์คือตัวการจริงๆ และเมื่อได้พบจดหมายของฮันเตอร์ ซึ่งเขียนถึงลอร์ด เอลเลนบอโรท (Ellenborough)

ข้าหลวงใหญ่ของอินเดียในเดือนมกราคมค.ศ. ๑๘๔๔ คัดค้านการลงโทษที่รุนแรงนั้น ทำให้ความสงสัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับตัวเขายังกระจ่างชัดยิ่งขึ้น

ทั้ง ๆ ที่ในขณะนั้น รัฐบาลสยามทราบถึงความผิดของซันเตอร์ แต่ก็ยังไม่ทำการจับกุม ภายหลังที่ชาวอังกฤษได้ชัยชนะในสงครามกับจีน อีก ๓ ปีต่อมาชาวอังกฤษก็มีสิทธิ์ที่จะส่งฝืนจากอินเดียเป็นสินค้าขายเข้าได้ ขณะนี้รัฐบาลสยามได้ตัดสินใจระงับสถานการณต่าง ๆ เพื่อความปลอดภัยของประเทศเสียก่อน และกินเวลาการรอคอยเพียง ๑ หรือ ๒ เดือนเท่านั้น จึงได้มีการกล่าวโทษซันเตอร์

ต้นปี ค.ศ. ๑๘๔๔ กับต้นปีเตอร์ บราวน์ (Peter Brown) มาถึงสยามโดยเรือเอกซ์เพรส เรือลำนี้เป็นเรือกลไฟลำแรกที่รู้จักกันในกรุงเทพฯ ชาวสยามประหลาดใจมากเมื่อเห็นเรือลำนี้แล่นไปโดยไม่ต้องใช้ใบซันเตอร์ ตีใจมากที่เรือลำนี้มาถึงโดยปลอดภัย แต่ปรากฏว่า รัฐบาลสยามไม่ยอมตกลงรับซื้อ โดยอ้างว่าราคาแพงเกินไป การที่รัฐบาลสยามสามารถปฏิเสธได้ในขณะนั้นก็เพราะไม่มีสัญญาเขียนกันเป็นลายลักษณ์อักษรที่ซันเตอร์จะใช้อ้างสิทธิ์ใด ๆ ได้

ซันเตอร์โกรธมาก เขากล่าวว่าถูกชาวสยามตั้งแต่พระมหากษัตริย์ลงมา เขาเชื่อว่า

ชายเรือเอกซ์เพรสให้แก่เวียดนาม ศัตรูของประเทศสยาม แต่คำขู่ก็ไม่ได้ผล เขาจึงเดินทางออกจากกรุงเทพฯ ในเดือนมีนาคม ด้วยคำขู่ว่าเขาจะกลับมาอีกพร้อมกับเรือรบอังกฤษ เพื่อเรียกร้องสิทธิต่าง ๆ ของเขา แต่ซันเตอร์ไม่ได้รับความเห็นอกเห็นใจจากพันเอกบัตเตอร์เวิร์ท (W.J. Butterworth) แห่งบอมบิลเลียม ซึ่งเห็นว่าไม่มีเหตุผลใด ๆ ที่รัฐบาลอังกฤษจะเข้ายุ่งเกี่ยวกับการทะเลาะของพ่อค้า ดังนั้น ซันเตอร์จึงขายเรือเอกซ์เพรสให้แก่ประเทศเวียดนามในราคาที่ขาดทุน ก่อนที่จะเดินทางกลับมายังสยามในเดือนกรกฎาคม

แผนการนี้ทั้งหลายของซันเตอร์ถูกเปิดเผยขึ้น เขาถูกตราหน้าว่าเป็นคนหลอกลวง การดูแคลนของชาวสยามทำให้เขาไม่อาจอยู่ในสยามต่อไปได้ เขาจึงเดินทางออกจากสยามหลังจากที่ได้ตั้งรกรากอยู่ถึง ๒๐ ปี ภรรยาชาวไทย และโรเบิร์ตบุตรชายของเขาไม่โศกเศร้าต่อการจากไปของซันเตอร์เลย โรเบิร์ตซันเตอร์บุตรชายก็ยังอยู่ในสยาม จนกระทั่งวันที่ ๒๙ ธันวาคม ค.ศ. ๑๘๔๔^(๑) เขาจึงได้จากบ้านเกิดเมืองนอนไป ข้อโต้แย้งเรื่องเรือเอกซ์เพรสยุติลงเมื่อ เฮนรี ฮาร์ดิง ข้าหลวงใหญ่ของอินเดีย กล่าวยืนยันเมื่อเดือนสิงหาคม ปี ค.ศ. ๑๘๔๕ ว่า พระมหากษัตริย์สยามไม่ได้ทรงละเมิดสนธิสัญญาเบอร์นี ฉะนั้น

จะไม่มีกรกล่าวหาใด ๆ ต่อพระองค์ แต่
อย่างไรก็ตาม เรื่องราวของซันเตอร์ก็ยังเป็น
ที่จดจำและมีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างสยาม
กับคนในบังคับอังกฤษอื่น ๆ อีกหลายสิบปี

หลังจากที่ซันเตอร์ถึงได้แก่กรรมแล้ว ใน
สก็อตแลนด์ในปี ค.ศ. ๑๘๔๘

กาญจน์ สมเกียรติกุล, แปลจาก W.S. Bristorve
"Robert Hunter in Siam, 1824-44",
History Today, Vol XXIV, No 2, Feb 1974,
pp. 88 - 96

เชิงอรรถ

- (๑) ประเพณีของไทย เด็กผู้ชายจะบวชเป็นพระอยู่ระยะหนึ่ง ซึ่งในช่วงนี้ก็อาจหัดอ่านหัดเขียน แต่ก็มักได้ผลน้อย
- (๒) ผ้าที่นุ่งนั้นจะพันรอบร่างกายก่อนล่าง โดยมีดปมไว้ตรงเอวด้านหน้า ตะหวัดชายผ้าลอคระหว่างขาไปเห็นบชาย
ไว้ตรงเอวด้านหลัง (แบบนุ่งโจงกระเบน)
- (๓) ฝาแฝดไทยได้แต่งงานกับสตรีผู้หนึ่งชื่อ เยทส์ (Yates) และมีบุตรด้วยกัน ฝาแฝดคู่นี้เสียชีวิตในอเมริกาใน
ปี ค.ศ. ๑๘๗๔ เมื่ออายุได้ ๖๒ ปี
- (๔) มีความสับสนเกี่ยวกับการอ้างถึง โรเบิร์ต ซันเตอร์ ในสยาม ในหนังสือของเซอร์ จอห์น เบาริง ของหมอบ
รัดเลย์ และของแอนนา เลียวโนเวน โรเบิร์ต ซันเตอร์ ผู้นี้คือ บุตรชายลูกครึ่งไทยของกัปตันเรือ ซึ่งยังคง
อยู่ในสยาม โรเบิร์ต ซันเตอร์ ผู้เป็นบุตรชายนี้ เป็นเลขานุการของอัครมหาเสนาบดี และเป็นล่าม ถ้าเรื่องนี้
เขียนโดยวูด (W.A.R. wood) ก็จะมีหลักฐานเรื่องนี้ โรเบิร์ต ซันเตอร์ บุตรชายอาจจะเรียนภาษา
อังกฤษจากเสมียนชาวลอนดอนที่บิดาของเขาจ้างมา หรือไม่ก็เรียนจาก Cockney กลาสี ทำให้พูดไม่ชัด
C.H. Hillier เป็นกงสุลอังกฤษคนแรกในปี ค.ศ. ๑๘๕๖ เขาเป็นคนพิถีพิถันในเรื่องการออกเสียงอยู่แล้ว
รู้สึกแปร่งหูมากเมื่อได้ยินซันเตอร์เรียกชื่อเขาเป็น "Illier" ด้วยความโกรธ เขาจึงแก้คำผิดให้ซันเตอร์ ให้
พูดเป็น "haiteh", "hi", "hell", "hell", "hi", "he" และ "har" และไม่ให้พูดว่า "Illier"
ซ้ำเพ้ำกัไม่ทราบว่าเป็นเพราะอะไร

๑๔ ขอบัญญู

(ค.ศ. ๑๕๐๑ - ๑๕๐๒)

ขอบัญญูในปี ค.ศ. ๑๕๐๑ - ๑๕๐๒ นี้ เป็นขอบัญญูที่แผ่ขยายกว้างขวางครอบคลุมถึงภาคอีสานของไทย ภาคใต้ของลาว ไปจนถึงที่ราบสูงตอนกลางของเวียดนาม ในปัจจุบันยังไม่ได้มีการศึกษาลักษณะของขอบในฐานที่เกิดขึ้นล่าสุดเขตแดนของประเทศ การมีผู้นำเป็นคนธรรมดาสามัญ และเป็นขอบที่มีได้เกิดขึ้นเพราะสาเหตุทางค่านิยมอันอย่างธรรมดาๆ เท่านั้น

มีผู้เขียนวิจารณ์ขอบของ ไทย ครั้งนี้ที่สำคัญๆ ได้แก่ เดิม วิชาคย์พจนกิจ, เทช บุนนาค และ Charles Keyes โดยที่เดิมได้เขียนเรื่องขอบนี้ไว้เป็นบทหนึ่งในหนังสือเรื่อง ประวัติศาสตร์อีสาน ส่วนบทความของ เทช บุนนาค ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในขอบของไทย และได้ตีความในแง่เศรษฐกิจอย่างกว้างขวาง สำหรับรายงานของ Charles Keyes ได้อธิบายการขอบในฐานที่เป็นตัวอย่างของวัฒนธรรมทางพุทธศาสนาของไทย ในเรื่องความเชื่อถือโลกพระศรีอารีย์ที่สามารถมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครง

สร้างของกลุ่มผู้นำและหัวหน้าทางการเมือง นอกจากนี้ยังมีผู้เขียนเรื่องขอบนี้ โดยถือว่าเป็นขอบของคนเผ่าลาว ในดินแดนลาว และเวียดนามของฝรั่งเศส อันได้แก่ J.J. Dauplay ซึ่งเป็นข้าหลวงฝรั่งเศสที่สารวัน (๑๕๐๕ - ๑๕๒๑) เขาได้กล่าวว่าขอบคราวนี้เป็นขอบของคนเผ่าลาวที่ต่อต้านการปฏิรูปต่างๆ ทางด้านการเมืองและการบริหารของฝรั่งเศส ซึ่งฝรั่งเศสได้ทำการปฏิรูปอย่างกวัดขั้นและรวดเร็วจนเกินไป นอกจากนี้ Paul de Boulanger ก็ได้เน้นถึงบทบาทของ “ผู้พิเศษและการเชื่อถือโชคกลางผีสาม” อันเป็นลักษณะของคนเผ่าลาวตอนใต้ที่มีปฏิกริยาต่อการปฏิรูปของฝรั่งเศส และ Bernard Bourotte ได้กล่าวถึงความไม่มั่นคงทางการเมืองในช่วงเวลานั้น ซึ่งเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงและการปฏิรูปทางการเมืองของไทยและฝรั่งเศส ที่มีผลต่อคนเผ่าต่างๆ ทางภาคใต้ของลาวและที่ราบสูงตอนกลางของเวียดนาม

ปัญหาที่สำคัญที่สุดของการศึกษาต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น คือ การที่ผู้ศึกษาเหล่านั้น

เพียงแต่มองการขบถครั้งนั้นว่าเป็นเรื่องอำนาจภายในชาติ และหยุดอยู่แค่ชายฝั่งแม่น้ำโขงทั้งสองด้าน ทำให้รู้สึกว่ามีขบถแยกออกเป็นสองพวกคือ ขบถผู้มีบุญในภาคอีสานของไทย และขบถของพวกข้า — ลาว ในภาคใต้ของลาว เรื่องขบถทั้งสองพวกนั้นมีการอ้างถึงความยุ่งยากบนอีกฝั่งของแม่น้ำโขงอย่างคลุมเครือ และพาดพิงถึงการใช้เล่ห์เหลี่ยมของคน “อีกฝั่ง” หนึ่งเป็นต้นเหตุ

ฉะนั้น บทความนี้จะพิจารณาถึงขบถครั้งนั้นในฐานะเป็นขบถทั่วไปในดินแดนแม่โขงตอนล่าง มิใช่การขบถภายในดินแดนของแต่ละประเทศ และพยายามที่จะพิสูจน์ว่าเป็นขบวนการที่จัดตั้งขึ้นภายใต้ผู้นำชนชั้นสามัญ และเป็นปฏิกิริยาโต้ตอบทางด้านนโยบายสังคมเศรษฐกิจของดินแดนแม่โขงตอนล่าง ซึ่งเป็นการท้าทายต่อไทยและฝรั่งเศส

ภูมิหลัง

ภูมิหลังของการขบถคราวนี้ จะต้องพยายามค้นคว้าหาปัจจัยต่าง ๆ ที่นำไปสู่การขบถในดินแดนลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่างในต้นศตวรรษที่ ๒๐ นี้

ก่อนหน้าการปฏิรูปต่าง ๆ ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปลายศตวรรษที่ ๑๙ นั้น ไทยได้แบ่งการปกครองออกเป็นสามชั้นด้วยกัน ชั้นแรกคือหัวเมือง

ชั้นใน ซึ่งแบ่งออกเป็นสี่ชั้นด้วยกัน ชั้นอยู่กับระยะทางที่ห่างจากกรุงเทพฯ ฯ หรือความสำคัญของตระกูลที่ปกครองท้องถิ่นนั้น ชั้นที่สอง คือหัวเมืองชั้นนอก ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างหัวเมืองชั้นในกับหัวเมืองประเทศราชที่อยู่ไกลออกไป หัวเมืองชั้นที่สามคือเมืองประเทศราช ซึ่งอยู่รอบนอกของการปกครองของไทย กรุงเทพฯ ฯ จะปกครองหัวเมืองชั้นในโดยตรง ส่วนหัวเมืองชั้นนอกและหัวเมืองประเทศราชก็จะมีอิสระในกิจการต่าง ๆ ภายในมากขึ้นเป็นลำดับ หัวเมืองชั้นนอกมีหน้าที่จะต้องส่งเงินบรรณาการมาให้กรุงเทพฯ ฯ ทุกปี ในขณะที่หัวเมืองประเทศราชก็มีหน้าที่จะต้องส่งต้นไม้เงินต้นไม้ทองให้กรุงเทพฯ ฯ ทุก ๆ สามปี และหัวเมืองทั้งสองชั้นนี้จะต้องส่งทหารมาช่วยกรุงเทพฯ ฯ ในยามสงคราม

สำหรับในภาคอีสานนั้น หัวเมืองชั้นในของไทยคลุมมาถึงเมืองนครราชสีมา ซึ่งสมเด็จพระนารายณ์ทรงตั้งขึ้นในศตวรรษที่ ๑๗ นอกนั้นเป็นหัวเมืองชั้นนอก รวมทั้งดินแดนแถบสุวรรณภูมิถึงร้อยเอ็ดในภาคอีสานซึ่งเพิ่งเข้ามาอยู่ภายใต้การปกครองของไทยในครึ่งหลังของศตวรรษที่ ๑๘ หัวเมืองที่ไกลที่สุดคือ เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ (Bassac)* ซึ่งเป็นหัวเมืองประเทศราชของไทยหลังจากที่ไทยยกทัพไปได้ในปี ค.ศ. ๑๗๗๘ และอยู่ภายใต้การปกครองของไทยมากขึ้นหลังจาก

ที่ไทยเข้าทำลายเวียงจันทน์ในปี ค.ศ. ๑๘๒๗ อำนาจของไทยแผ่ขยายไปทั่วดินแดนแม่โขงตอนล่าง จนกระทั่งฝรั่งเศสรุกกล้าเข้ามาในปลายทศวรรษ ๑๘๘๐ และต้นทศวรรษ ๑๘๙๐ ในช่วงทศวรรษ ๑๘๘๐ ไทยได้ตั้งผู้ปกครองขึ้นในอัตตะปือ จำปาศักดิ์ สะตึงเตรง และอุบล เมืองสรวินปกครองโดยเจ้าเมืองภายใต้การควบคุมของไทย และรัชกาลที่ ๕ ก็ได้เรียกร้องสิทธิในดินแดนแม่น้ำโขงตอนล่างทั้งหมดไปจนถึงที่ราบสูงคองทุม (Kontum) ในเวียดนาม

ความสัมพันธ์ทางด้านการเมือง สังคม และเศรษฐกิจระหว่างคนไทยลาวและชานันั้นซับซ้อนอย่างยิ่ง ในดินแดนหัวเมืองชั้นนอกคือที่ราบสูงโคราชนั้น คนไทยปกครองโดยผ่านตระกูลต่างๆ ของชนนางลาว และอำนาจการปกครองของชนนางเหล่านี้จะตกทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นการปกครองภายใต้ขุนนางท้องถิ่น คือ เจ้าเมือง และมีตำแหน่งที่สำคัญรองลงมา คือ อุปฮาด ราชวงศ์ และราชบุตร ซึ่งการสืบต่อตำแหน่งอำนาจและสิทธิ จะต้องได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการจากพระมหากษัตริย์ไทย หมายความว่าพระมหากษัตริย์มิได้ทรงตั้ง “คน” ของพระองค์เอง แต่เป็นการให้ตำแหน่งการปกครองแก่ชนนางลาวมากกว่า ภายใต้ขุนนางสำคัญทั้งสี่ตำแหน่งดังกล่าวแล้ว “จะมีกรม

การเมือง” ซึ่งเจ้าเมืองแต่งตั้งโดยไม่ต้องขอคำรับรองจากพระมหากษัตริย์ไทย ดังนั้นการบริหารทางการปกครองหัวเมืองลาวชั้นนอกนี้ เป็นการปกครองท้องถิ่นที่ถือตามสายเครือญาติเป็นสำคัญ ไทยยังได้นำการปกครองที่คล้ายกับที่ใช้ในลาวมาใช้กับหัวเมืองประเทศราชที่จำปาศักดิ์ด้วย แม้ว่าเจ้าที่ปกครองนั้นจะเพียงแต่ได้รับการยอมรับจากพระมหากษัตริย์ไทยที่กรุงเทพฯ เท่านั้นจึงจะปกครองได้ ดังเราจะเห็นได้จากที่มีการตั้งขุนนางของไทยมาปกครองที่อุบล จำปาศักดิ์ อัตตะปือและสะตึงเตรง แต่ก็เป็นที่น่าเป็นห่วงของพระมหากษัตริย์ไทยมากกว่าจะเป็นผู้ปกครองท้องถิ่น

ในโครงสร้างสังคมและการเมืองแบบนี้ ฐานะของคนเผ่าชาวจึงเป็นเรื่องสำคัญและซับซ้อน ดินแดนของหัวเมืองประเทศราชที่จำปาศักดิ์ทางตะวันออกของแม่น้ำโขง คือที่ราบสูงโบโลเวนส์ (Bolovens) สรวินอัตตะปือ และที่ราบสูงคองทุม ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่ของคนเผ่าชาต่างๆ ซึ่งเผ่าที่สำคัญๆ ได้แก่พวกอลัก (Alak) และโลเวน (Loven) บนที่ราบสูงโบโลเวนส์ และพวกเซแดง (Sedang) ในที่ราบสูงคองทุม ชนเผ่าเหล่านี้อยู่ใต้การปกครองแบบ “อาณานิคมอย่างหลวมๆ” ของตระกูลผู้ปกครองลาวเพียงสองสามตระกูลในจำปาศักดิ์ ซึ่งอยู่ภายใต้การ

ปกครองของกรุงเทพฯ นั้น คนเผ่าต่าง ๆ จะต้องจ่ายภาษีเป็นทองและของต่าง ๆ ให้ขุนนาง โดยมีขุนนางลาวเป็นผู้รวบรวม

จำปาศักดิ์เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจที่สำคัญ เพราะเป็นทางออกของการค้าขายจากฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขง ดินแดนแถบที่ราบสูงโบโลเวนส์ สารวัน อັตตะปือ และที่ราบสูงคองทุม มีการค้ากระวาน ยาง ขี้ผึ้ง หนังสัตว์ เขาสัตว์ ยางสน และทาส จากจำปาศักดิ์ไปยังฮอลันดา โคราช และกรุงเทพฯ คนเผ่าต่าง ๆ ในแถบนี้มีบทบาททางเศรษฐกิจที่สำคัญยิ่งคือการค้าทาส ตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๕ ตลอดมาจนถึงศตวรรษที่ ๑๘ อันเป็นช่วงที่คนลาว ไทย เขมร และเวียตนามได้รุกไล่ที่อยู่ของคนเผ่าต่าง ๆ มากขึ้น จึงขับไล่คนพวกนี้จากหุบเขาเข้าไปอยู่บนเนินเขาต่าง ๆ พวกคนไทย ลาว และเขมรจึงจับคนเผ่าต่าง ๆ เหล่านั้นมาเป็นทาส อันมีผลทำให้ผู้ที่เข้มแข็งในหมู่เผ่าต่าง ๆ เช่น Sedang, Ta Hoi และ Jarai เริ่มเอาคนเผ่าต่าง ๆ ที่อ่อนแอกว่าตนมาเป็นทาสขายให้แก่คนไทย ลาว และเขมร ระบบการค้าทาสเช่นนี้มีตลาดที่สำคัญ ๆ ที่พนมเปญ กรุงเทพฯ จำปาศักดิ์ และสะตังตรง ซึ่งให้ผลกำไรแก่พวกเผ่าที่เข้มแข็งและพวกคนไทย ลาว และเขมรซึ่งเป็นคนกลางพวก Sedang ขึ้นมาเป็นกลุ่มที่สำคัญที่สุดในการค้าทาส โดยการทำสงครามเพื่อจับคนมา

เป็นทาส และมีใช้จะจับเฉพาะคนเผ่าที่อ่อนแอกว่าตนเท่านั้น พวกนี้ยังจับชาวเวียตนามจากบริเวณที่ราบในกวางนาม (Quang Nam) กวางาย (Quang Ngai) และบิन्हดีนห์ (Binh Dinh) ด้วย

ประมาณทศวรรษ ๑๘๘๐ นั้น ไทยแผ่ขยายอำนาจการปกครองไปทางตะวันออกมากที่สุด โดยปกครองที่ราบสูงโคราชในฐานะเป็นหัวเมืองชั้นนอกผ่านทางขุนนางท้องถิ่นลาว และปกครองจำปาศักดิ์ เป็นหัวเมืองประเทศราชมีผู้ปกครองท้องถิ่นลาวซึ่งเป็นขุนนางของไทยเป็นผู้ปกครอง ตอนเองที่ฝรั่งเศสเริ่มเข้ามามีความสำคัญในดินแดนทางตะวันออกมากขึ้น

ในปลายทศวรรษที่ ๑๘๘๐ ฝรั่งเศสตัดสินใจบุกรุกดินแดนแถบนี้ยิ่งขึ้น โดยทำสัญญากับเวียตนามเพื่อเข้ามาคุ้มครองสิทธิและอาณาเขตของอันนัม ฝรั่งเศสตีความสัญญาว่าดินแดนต่าง ๆ ที่เคยส่งบรรณาการให้เวียตนามมาก่อนจะต้องอยู่ภายใต้ความคุ้มครองของฝรั่งเศส คณะทูตของปาวีชุดที่สอง (๑๘๘๐ - ๘๑) ได้หาทางกำจัดที่มั่นของไทยต่าง ๆ ในแถบเทือกเขาอันนัม และจัดตั้งการปกครองของฝรั่งเศสขึ้นในดินแดนที่ราบสูงคองทุม ต่อมาคณะทูตชุดที่สามของปาวี (๑๘๘๒ - ๘๓) ก็ได้เข้ายึดครองลาว ซึ่งนำไปสู่ "เหตุการณ์ปากน้ำ" และสนธิสัญญา

ปี ค.ศ. ๑๘๙๓ โดยฝรั่งเศสได้ดินแดนทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขงทั้งหมด และไทยต้องถอนกองทหารออกจากเขต ๒๕ กิโลเมตรจากแม่น้ำโขง

ในปี ค.ศ. ๑๘๙๖ อังกฤษและฝรั่งเศสได้เซ็นสัญญาตกลงกันว่า ทั้งสองฝ่ายจะไม่ส่งทหารเข้าไปยังบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา โดยปราศจากความยินยอมของอีกฝ่ายหนึ่ง ตามข้อตกลงนี้มิได้รวมถึงภาคอีสานของไทย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของลุ่มแม่น้ำโขง ดังนั้นดินแดนลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่างจึงมีแม่น้ำโขงแบ่งดินแดนแถบนี้ ออกเป็นเขตการปกครองของไทยและของฝรั่งเศส และภาคอีสานของไทยก็เป็นส่วนที่เหลืออยู่ในฐานะที่ไม่มั่นคงนัก

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและฝรั่งเศสในช่วงปลายศตวรรษที่ ๑๙ ต่อศตวรรษที่ ๒๐ นี้ตึงเครียดมาก ดินแดนในเขต ๒๕ กิโลเมตรบนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโขงตามสนธิสัญญา ๑๘๙๓ นั้น ไทยไม่สามารถเข้าไปควบคุมได้ จึงเริ่มเป็นแหล่งที่ไม่มีกฎหมายจากทั้งสองฝั่งแม่น้ำเข้าไปคุ้มครอง และฝรั่งเศสก็ทำให้ไทยไม่สามารถกลับไปควบคุมดินแดนตรงนั้นได้อีก โดยไม่อนุญาตให้ตั้งกองทหารไว้ที่นั่น เนื่องจากฝรั่งเศสพยายามจะอ้างสิทธิเหนือดินแดนไชยะบุรี (Sayaboury) และจัมปาศักดิ์ (Champassak) บนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโขง โดยถือว่าดินแดนทั้งสองนี้เป็นส่วนหนึ่ง

ของอาณาจักรหลวงพระบางและจำปาศักดิ์ (Bassac) ซึ่งฝรั่งเศสคุ้มครองอยู่ ปัญหาต่าง ๆ ในการรักษาความเรียบร้อยในเขต ๒๕ กิโลเมตรและการปกครองไชยะบุรี รวมทั้งจัมปาศักดิ์ (Champassak) ยังคงอยู่ในสภาพที่ยุ่งยาก จนกระทั่งมีการทำสัญญา ๑๙๐๔ ซึ่งไทยยกดินแดนที่ติดต่อกันอยู่ให้ฝรั่งเศส

การปฏิรูปทางการเมืองและการบริหารที่มีการจัดตั้งขึ้นในดินแดนตอนล่างของแม่น้ำโขงในปลายศตวรรษที่ ๑๙ สิ่งที่สำคัญที่สุดคือพระราชบัญญัติประกาศเลิกทาสในปี ค.ศ. ๑๘๗๔ อันมีผลให้ทุกคนที่เกิดเป็นทาสหลังปี ค.ศ. ๑๘๖๘ และ ๑๘๖๙ แล้วจะเป็นอิสระเมื่ออายุได้ ๒๑ ปี และมีผลทำให้ค่านิยมเรื่องทาสคลายลง เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยได้ออกประกาศในปี ค.ศ. ๑๘๘๔ ห้ามมิให้ดินแดนทางตะวันออก ภายใต้การปกครองของไทยจับทาสและขายทาสพวกเขา ประกาศนี้ขัดขวางการค้าทาสของไทย ลาว และข่าบนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขงก่อนหน้าที่ฝรั่งเศสจะเข้ามาปกครองดินแดนแถบนี้ในปี ค.ศ. ๑๘๙๓

ปัญหาต่าง ๆ ที่เพิ่มมากขึ้นจากการบุกรุกของอังกฤษและฝรั่งเศสในแถบชายแดนภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ทำให้รัฐบาลไทยต้องตั้งข้าหลวงขึ้นมารับผิดชอบในการป้องกันและการเก็บรายได้จากแถบชายแดนทั้งหมด ในทศวรรษ ๑๘๘๐ มีการ

แต่งตั้งข้าหลวงประจำหนองคาย จำปาศักดิ์ นครราชสีมา และอุบล บรรดาข้าหลวงเหล่านี้ ต้องร่วมมือกับฝ่ายปกครองท้องถิ่น หัวเมือง และส่วนกลาง และจัดการเปลี่ยนการบริหาร ที่มีผลกระทบต่อเรื่องกำลังคนและรายได้ด้วยความสุขุม เมื่อดินแดนแถบนี้อยู่ภายใต้การปกครองของไทย พวกลาวและเผ่าต่าง ๆ ในอาณาจักรจำปาศักดิ์ต้องเสียภาษีค่าหัวคนละ ๑ บาท ถึงแม้ว่าประชาชนประมาณ ๒๐ เปอร์เซนต์จะได้รับยกเว้นในการเสียภาษีนี้โดยการทำงานให้กับขุนนาง ในปี ค.ศ. ๑๘๘๑ ข้าหลวงไทยประจำจำปาศักดิ์ ได้นำขุนนางผู้ปกครองของลาวเข้ามารับราชการของไทยเพื่อทดแทนที่คนพวกนี้สูญเสียอำนาจและอิทธิพล อันเป็นผลเนื่องมาจากการใช้ระบบการเก็บภาษีแบบใหม่ ในดินแดนทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโขงในแถบภาคอีสานนั้น ข้าหลวงของไทยก็พยายามที่จะทำลายความเข้มแข็งของขุนนางท้องถิ่นของลาว แล้วจึงดินแดนเหล่านี้ให้มาอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาลกลางมากขึ้น โดยการเก็บภาษีในดินแดนจำปาศักดิ์ อุบล และหนองคาย ให้กับรัฐบาลกลางมากขึ้น

หลังจากที่ไทยยกดินแดนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศสในปี ค.ศ. ๑๘๙๓ แล้ว รัฐบาลไทยก็ยังผูกมัดการบริหารในแถบฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโขงให้กระชับมากขึ้น

ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๘๙๓ - ๑๘๙๖ รัฐบาลกลางได้จัดรูปแบบและกำหนดหน้าที่ต่าง ๆ ในการบริหารท้องถิ่น และจัดการบริหารทางการศาลและการเงินในหัวเมืองต่าง ๆ ต่อมาในปี ค.ศ. ๑๘๙๙ เสนาบดีมหาดไทยได้จัดตั้งระบบเทศบาลขึ้นปกครองหัวเมือง ซึ่งได้จัดวิธีการบริหารขึ้นภายใต้การควบคุมทางราชการของรัฐบาลกลาง จึงมีผลให้ยกเลิกการส่งบรรณาการเสียในปี ค.ศ. ๑๘๙๙ และข้าหลวงในภาคอีสานก็ได้จัดตั้งการเก็บภาษีจากชายฉกรรจ์คนละ ๔ บาท ซึ่งรายได้นี้เข้ามาสู่พระคลังหลวงร้อยละ ๓๘ ตกอยู่กับฝ่ายปกครองท้องถิ่นของคนไทยร้อยละ ๕๙ ส่วนอีกร้อยละ ๓ ตกอยู่กับขุนนางลาวชั้นผู้น้อย

การปฏิรูปของไทยมีผลทำให้รัฐบาลกลางเข้าไปทำลายฐานะของขุนนางลาว ภาษีค่าหัวไม่เป็นที่นิยมของประชาชน และภาระของประชาชนเพิ่มมากขึ้น เพราะถูกขุนนางท้องถิ่นขูดรีดเงินและฉ้อราษฎร์บังหลวงอันเนื่องมาจากพวกขุนนางเหล่านี้สูญเสียอำนาจอิทธิพล และทรัพย์สิน

ทางฝั่งแม่น้ำซึ่งเป็นของฝรั่งเศสก็มี การปฏิรูปเพิ่มมากขึ้น ฝรั่งเศสได้สร้างระบบการขนส่งมีศูนย์กลางที่ไซ่ง่อน ผลผลิตจากดินแดนจำปาศักดิ์ทางฝั่งตะวันออกจะส่งลงมาตามลำแม่น้ำโขง ล่องลงเรือไปยังไซ่ง่อน ดังนั้นผลประโยชน์จากการค้าของลาวในลุ่มแม่

น้ำโขงตอนล่างจึงตกมาอยู่ที่ไซ่ง่อน นอกจากนั้นภาษาคำห้วที่ฝรั่งเศสเก็บก็เพิ่มจากพวกที่เคยจ่ายเมื่ออยู่ใต้การปกครองของไทยถึงสามเท่า และจำนวนประชาชนที่เคยได้รับการยกเว้นเสียภาษีก็ลดน้อยลง ตั้งแต่กลางทศวรรษ ๑๘๕๐ จนถึงปี ค.ศ. ๑๙๐๐ การค้าทาสที่คนเผ่าลาวเคยทำอยู่ ฝรั่งเศสก็เข้ามาห้ามการค้าทาส และสร้างบ่อมเป็นที่มั่นทางทหารขึ้น

ผลของการปฏิรูปของฝรั่งเศส ทำให้เกิดความไม่พอใจขึ้นทั่วไปในกลุ่มพวกลาวและข่า ฐานะทางเศรษฐกิจของผู้นำลาวและข่าถูกแทรกแซงเนื่องจากขุนนางลาวไม่พอใจชาวเวียตนามที่เข้ามาพร้อมกับข้าราชการฝรั่งเศส และปฏิบัติต่อคนลาวราวกับว่าเป็นดินแดนที่อยู่ใต้อำนาจชาวเวียตนาม

โดยสรุปแล้วกล่าวได้ว่า ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของศตวรรษนี้ประชาชนทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขงได้เผชิญกับสถานการณ์ที่คล้ายคลึงกันและต่างก็มีความรู้สึกไม่พอใจเหมือนกัน ความสัมพันธ์ทางค้าสินค้า การเมือง และเศรษฐกิจของคนไทย ลาว และข่าแบบเดิมก็สลายไป ลาวในภาคอีสานก็เข้ามาอยู่ภายใต้การปกครองของคนต่างชาตินี้คือคนไทย ในขณะที่ลาวและข่าทางตะวันออกของแม่น้ำโขงก็ตกอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศส และเวียตนาม อาณาจักรจำปาศักดิ์ ก็ถูกแบ่งออกโดย

แม่น้ำโขง ประชาชนไม่พอใจภาษาใหม่ที่สูงขึ้น ฐานะอำนาจและอิทธิพลของผู้นำที่เป็นขุนนางลาว และหัวหน้าพวกข่าได้ถูกทำลายลง เมล็ดแห่งการขบถกึ่งกองกามขึ้นอย่างมั่นคง และเพียงแต่คอยเหตุการณ์ที่จะผลักดันให้ต้นขบถนี้ออกดอกบานสะพรั่งเท่านั้น

การขบถ

บรรดานักเขียนของฝ่ายไทย ต่างก็ถือว่าการขบถเริ่มขึ้นในดินแดนลาวของฝรั่งเศส ส่วนนักเขียนฝ่ายฝรั่งเศสก็กล่าวว่าการขบถเริ่มขึ้นในไทย จากการเลือกเฟ้นหลักฐานของทั้งสองฝ่ายจะนำไปสู่ข้อสรุปที่ว่า เหตุการณ์สำคัญของการขบถเริ่มขึ้นในปี ค.ศ. ๑๙๐๑ ในกลุ่มพวกข่าในดินแดนลาวของฝรั่งเศส พวกข่าที่สำคัญซึ่งพัวพันกับการขบถได้แก่พวก Alak Nha-heun และพวก Loven ซึ่งอยู่ในดินแดนแถบที่ราบสูงโบโลเวนส์ สารวัน อัดตะบือ และพวก Sedang ในเขตที่ราบสูงคองทุม

ในเดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๙๐๑ นาย Remy ข้าหลวงฝรั่งเศสที่เมืองสารวัน ได้เริ่มเข้าไปจัดการกับการเกลี้ยกล่อมผู้คนของบั๊กมี (Bac My) และองค์แก้ว (Ong Keo) ซึ่งทั้งตัวเป็น “ผู้วิเศษ” และเลื่องลือกันมากว่าเป็นผู้มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์ บุคคลผู้เป็น คนเผ่า Alak ซึ่งทำพิธีต่าง ๆ อยู่บนภูเขา

Phou kat ทางใต้ของสรวัน และเข้าไป
เกลี้ยกล่อมพวกข้าแถบที่ราบสูงโบโลเวนส์มา
เป็นพรรคพวกมากขึ้น ประมาณปลายเดือน
มีนาคม ค.ศ. ๑๙๐๑ “ผู้มีบุญ” หรือองค์แก้ว
กับพรรคพวกได้ก่อความวุ่นวายมากขึ้น ข้า
หลวง Remy พร้อมด้วยทหารอีก ๑๕ คน
จึงเข้าไปสอบสวนในที่ราบสูงนี้ ในเดือน
เมษายน Remy และทหารของเขาถูกพวกข้า
ล้อมที่เจดีย์ท่าแตง (Thateng) Remy แก้ไข
เหตุการณ์รอดตัวมาได้และกลับมายังสรวัน
แม้ว่าช่วงนั้นคนแถบที่ราบสูงจะถูกผู้มีบุญเกลี้ย
กล่อมไปหมดแล้ว ชาวเรื่องผู้มีบุญและ
พรรคพวกเข้าไปถึงพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรม
หลวงสรรพสิทธิประสงค์ ซึ่งเป็นข้าหลวง
ใหญ่มณฑลอีสาน โดยทรงได้รับรายงานจาก
ผู้ปกครองจำปาศักดิ์ และทรงได้ฟังข่าวนี้
ต่อ ๆ มา และทรงทราบเรื่องข่าวลยต่าง
และผู้มีบุญนั้นมาก่อนแล้ว ทรงคิดว่าคงจะ
เป็นคนคิดหากินหลอกลวงราษฎรเท่านั้น จึง
มิได้ทรงจัดการเรื่องนี้อย่างจริงจัง

สถานการณ์ในลาวของฝรั่งเศสเริ่มรุนแรง
มากขึ้น เพราะในปลายเดือนเมษายน
ค.ศ. ๑๙๐๑ มีชาวฝรั่งเศสชื่อ Menard ถูก
พวกข้าฆ่าตายในขณะที่เดินทางจากสรวันไป
ยังจำปาศักดิ์ ต่อมาเกิดความวุ่นวายรุนแรง
ขึ้นแถบที่ราบสูงคองทุม โดยมีพวก Sedang
พรรคพวกของผู้มีบุญเป็นตัวการก่อชนฝรั่งเศส

ได้จัดตั้งกองทหารขึ้นทางตะวันตกเฉียงเหนือ
ของคองทุม โดยมีทหารฝรั่งเศสชื่อ Robert
ทำหน้าที่ห้ามพวก Sedang และ Loven ขน
ส่งทาสจากอันนัมไปขายแถบลุ่มแม่น้ำโขง ใน
เดือนพฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๐๑ กองทหารฝรั่งเศส
ที่นั่นถูกพวก Sedang โจมตีอย่างหนัก ถึง
นั้นตลอดเดือนพฤษภาคมพวกของผู้มีบุญก็เข้า
มายุยงพวกข้าที่อยู่ทางใต้ของลาวและที่ราบสูง
คองทุมของเวียตนามให้วุ่นวายมากขึ้น

การที่เกิดมีผู้มีบุญตั้งตัวขึ้นมาเป็นผู้นำ
ในการขบถนี้เป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่ง หลัก
ฐานของฝรั่งเศสและหนังสือพิมพ์ของไทยใน
สมัยนั้นได้เห็นพ้องกันว่า ผู้ที่ยุยงที่สำคัญเป็น
เผ่า Alak ชื่อ บักมี หรือองค์แก้ว Dauplay
ได้เล่าถึงเหตุการณ์ในสรวันว่า ในวัดต่าง ๆ
มีลายแทงเป็นรูปเทวดาอยู่ทั่วไป องค์แก้วได้
รับความร่วมมือจากหัวหน้าพวก Loven คือ
Komadam และ Kommaseng และยังคงเล่า
ด้วยว่ามีนายร้อยโทองค์วัน (Ong Wan) ซึ่ง
อยู่ในสุวรรณเขตเป็นหัวหน้าสำคัญของพวก
ขบถบนฝั่งของไทย องค์แก้วจะทำหน้าที่ทาง
ฝ่ายศาสนา และให้องค์เหลือง (Ong Luang)
ซึ่งเป็นผู้ที่อ้างว่าตนสืบเชื้อสายมาจากกษัตริย์
เวียงจันทน์เป็นผู้นำในการขบถ แต่ถูกจับได้
ที่เมืองโขงในปี ค.ศ. ๑๘๙๕ เพราะพยายาม
ประกาศว่าตนเป็น “ผู้มีบุญ เป็นหลวงศักดิ์
เป็น Nailam ของพวกข้า”

ประมาณเดือนมิถุนายน ค.ศ. ๑๙๐๑ พวกขบถเริ่มเข้ามาในลาว พวกผู้มีบุญได้เริ่มเผาศาลาต่าง ๆ ในหมู่บ้านริมแม่น้ำเซโดน (Sedone) ในไม่ช้าบรรดาหัวหน้าของลาวก็เริ่มร่วมมือกับการขบถ เช่น เจ้าเมืองและอุปฮาดที่บ้าน Khamthong-nyai เจ้าราชวงศ์แห่งเมืองสรวัน และอุปฮาดของเมืองอัตตะปือ เป็นต้น

ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ พวกขบถผู้มีบุญในภาคอีสานของไทยก็เพิ่มมากขึ้น แต่ยังไม่รุนแรงเท่ากับในลาว ในภาคอีสานมีหลายแห่งเป็นคำพยากรณ์ว่าถึงกลางเดือนหกปี ค.ศ. ๑๙๐๑

... จะเกิดภทภัยใหญ่หลวง กรวดหินจะกลายเป็นเงินทอง ฟักเขียวฟักทองจะกลายเป็นขำงมั่ว ควายุหตุฝือกและหมูจะกลายเป็นยักษ์กินคน ท้าวธรรมิกราช (ผู้มีบุญ) จะมาเป็นใหญ่ในโลกนี้ ใครอยากพ้นเหตุร้ายก็ให้บอกคำตายแก่ให้รู้กันต่อ ๆ ไป ถ้าใครเป็นคนบริสุทธิ์ไม่ได้กระทำซึ่งบาปกรรมใด ๆ แล้ว ให้เอากรวดหินเก็บมารวมไว้รอท้าวธรรมิกราชจะมาชุบเป็นเงินเป็นทอง ถ้าใครกระทำชั่วต่าง ๆ แต่เพื่อแสดงตนให้เป็นคนบริสุทธิ์แล้วก็ต้องมีการล้างบาป โดยจัดพิธีนิมนต์พระสงฆ์มารดน้ำมนต์ให้

ราษฎรพากันเรียกพิธีนี้ว่า “ต้องกรรมวางเวร” ถ้ากลัวตายก็ให้ฆ่าควายหุขุฝือกและหมูเสียก่อนกลางเดือน ๖ อย่าทันทให้มันกลายเป็นยักษ์ ผู้ที่เป็นสาวหรือไม่สาวแต่ยังโสดก็ให้รับมีสามี มิฉะนั้นยักษ์จะมาจับกินหมด

คำพยากรณ์กล่าวว่า จะเกิดเรื่องจากทางตะวันออก และมีข่าวลือว่า “ผู้มีบุญ” หรือ ท้าวธรรมิกราชก็จะมาจากทางตะวันออกด้วย ตลอดปี ค.ศ. ๑๙๐๑ ถึงต้นปี ๑๙๐๒ ก่อนจะเกิดเหตุการณ์ตามคำพยากรณ์ ประชาชนจึงเก็บก้อนหินก้อนกรวดกันเป็นการใหญ่ และฆ่าสัตว์ต่างๆ เสีย รวมทั้งไปหาพระเพื่อขอทำพิธีต่างๆ

ในเดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๙๐๒ ขบถในภาคอีสานก็รุนแรงขึ้น องค์มั่นซึ่งเป็นคนขององค์แก้วเข้ามาอ้างว่าตนเป็นท้าวธรรมิกราช ได้เกลี้ยกล่อมมหาพรรคพวกและแจกจ่ายอาวุธให้พรรคพวกจากแถบเขมรรัฐถึงสะพือ ปลายเดือนมีนาคมองค์มั่นและพรรคพวกเข้าไปปล้นและเผาเมืองเขมรรัฐ ผ่านขุนนางกรมการเสียสองคน และจับตัวพระเขมรรัฐเทศประชาวัักษ์ ข้าหลวงเมืองเขมรรัฐ มาเป็นตัวเชลยไว้เกลี้ยกล่อมชาวบ้านให้ร่วมมือกับพวกขบถ

เมื่อกรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ทรงทราบข่าวจากเมืองเขมรรัฐ จึงได้ทรง

มีโทรเลขไปยังผู้บังคับกองทหารที่นครราชสีมา ให้ส่งทหารไปช่วยโดยด่วน จึงมีการส่งทหารประมาณ ๔๐๐ คนไปช่วยเสริมกำลังคือเป็นทหารที่ส่งมาทางสุรินทร์ ๒๐๐ คน ซึ่งเรียกมาจากศรีสะเกษ ๑๐๐ คน และจากอุบลอีก ๑๐๐ คน อีก ๒๐๐ คนส่งมาจากสุวรรณภูมิ ซึ่งเป็นทหารมาจากร้อยเอ็ด ๑๐๐ คน และจากยโสธร ๑๐๐ คน และได้รับคำสั่งให้จัดการกับความวุ่นวายต่างๆ ที่พบในระหว่างทาง และให้ส่งรายงานไปยังกรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์

ในขณะนั้นองค์มันและพรรคพวกได้จัดตั้งศูนย์กลางขึ้นที่บ้านสะพือและมีกำลังคนอยู่ประมาณ ๑,๐๐๐ คน ซึ่งเป็นกองทหารปืนกรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ได้สั่งให้ผู้บังคับกองทัพอทหารรวมที่อุบล จัดนายทหารออกไปสืบเหตุการณ์ในบ้านสะพือ และให้รายงานข้อเท็จจริงให้ทรงทราบ หลังจากนั้นอีกสามวันก็มีทหารคนหนึ่งกลับมารายงานว่า กองทหารที่ไปสืบข้อเท็จจริงคราวนี้ถูกพวกผีบุญส่งคนมาคอยดักล้อมต่อสู้กัน พวกทหารที่ไปถูกฆ่าตายหมด เหลือแต่เขาเพียงคนเดียว ชัยชนะของพวกผีบุญคราวนี้ ทำให้ได้สมัครพรรคพวกอีกราว ๑,๕๐๐ คนและจะยกไปตีเมืองอุบลต่อไป

เมื่อถึงขั้นนี้ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ก็ทรงตอบโต้อย่างเข้มแข็ง ทรงส่ง

ทหารกองร้อยและปืนใหญ่ ๒ กระบอก พร้อมด้วยปืนยาวเล็กครบมือออกไปปราบพวกผีบุญ และมีกำลังจากหัวเมืองสมทบด้วย ยกกำลังไปตั้งบ้านสะพือ และซุ่มดักโจมตีโอบล้อมพวกขบถ ปรากฏว่าพวกขบถตายกว่า ๓๐๐ คน ถูกจับได้ประมาณ ๔๐๐ คน นอกนั้นหนีไปได้จำนวนมาก องค์มันต้องปลอมตัวเป็นชาวบ้านกับพวกอีก ๑๐ คน หลบหนีเอาตัวรอดไปได้

รัชกาลที่ ๕ ต้องทรงแก้ปัญหาเรื่องความสัมพันธ์กับฝรั่งเศสในการที่ยอมให้ทหารของไทยเข้าไปในเขต ๒๕ กิโลเมตร ทูตฝรั่งเศสเห็นด้วยที่จะร่วมมือกับไทยปราบขบถ แต่รองกงสุลที่อุบลยืนยันว่าถ้าทหารไทยเข้าไปในเขตนั้นจะต้องให้ทหารฝรั่งเศสเข้าไปด้วย รัชกาลที่ ๕ ทรงสั่งให้เสนาบดีกระทรวงต่างประเทศส่งโทรเลขไปขอคุณรัฐมนตรีต่างประเทศของฝรั่งเศส ที่ร่วมมือกับไทยและให้ทหารไทยเข้าไปในเขต ๒๕ กิโลเมตรได้ แต่ก็ทรงยืนยันว่าไทยมีกำลังเพียงพอที่จะปราบขบถฝรั่งเศสไม่จำเป็นต้องส่งทหารของตนเข้ามาทางฝั่งแม่น้ำโขงด้านของไทย ผลจากการส่งทหารไทยเข้าไปปราบ ขบถทางภาคอีสานจึงลดลงอย่างรวดเร็ว หลังจากนั้นก็จับกุมพวกผู้นำท้องถิ่นที่เข้าด้วยกับพวกขบถ และพิจารณาคดีตัดสินคดีขบถเสร็จสิ้นลง แต่ทางฝ่ายลาวยังคงมีขบถต่อมามากกว่าจะยุติลงได้

ในปลายเดือน เมษายน ค.ศ. ๑๙๐๒ องค์กรนั้นและองค์กรแก้วกับพรรคพวกลาว เข้าล้อมกองทหารฝรั่งเศสที่สุวรรณเขต และเชื่อว่าพวกตนจะไม่เป็นอันตรายเพราะยังไม่เข้าฝรั่งเศสจึงยิงพวกขบถตายไปประมาณ ๑๕๐ คน และบาดเจ็บอีกจำนวนมาก องค์กรนั้นและองค์กรแก้วหนีไปได้

หลังจากเหตุการณ์ในสุวรรณเขตแล้ว พวกขบถก็ถอยไปยังภูหลวง ทางตะวันออกเฉียงเหนือของที่ราบสูง โบโลเวนส์ เหตุการณ์ก็สงบลงตามลำดับ จนกระทั่งถึงปลายเดือน พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๙๐๕ ก็มีพวกขบถกลุ่มหนึ่งไปล้อมบ้านหนองบักแก้ว และฆ่าพวก Loven เสีย ๔๑ คน ฝรั่งเศสปราบรุนแรงขึ้น พวกขบถที่ยังเหลืออยู่ทั้งหมดรวมทั้งองค์กรแก้ว จึงยอมแพ้ แต่ Khomadam หนีไปได้สำเร็จ

หลังจากที่องค์กรแก้วยอมจำนนแล้ว จึงให้การสารภาพและสาบานจะจงรักภักดีต่อฝรั่งเศส แต่กลับหลบหนีเข้ามาในไทยเพื่อหาอาวุธ และพรรคพวกแล้วกลับไปลาวอีก และตั้งกำลังต่อต้านฝรั่งเศสที่ที่ราบสูง Bolovens ในปี ค.ศ. ๑๙๑๐ เจ้าราชदनัย (หยู) ณ จำปาศักดิ์ ข้าราชการเมืองจำปาศักดิ์ได้จัดการให้องค์กรแก้ว และ Fendler ผู้แทนรัฐบาลฝรั่งเศสเจรจากัน แต่ Fendler ได้ยิงองค์กรแก้วตายด้วยปืนที่เขาซ่อนไว้ใต้หมวก

หลังจากที่องค์กรแก้วตายแล้ว Khoma-

dam ยังคงต่อต้านฝรั่งเศสอีกต่อไป จนกระทั่งเขาถูกยิงตายในขณะที่พยายามหนีการปราบปรามของฝรั่งเศสในเดือนมกราคม ค.ศ. ๑๙๓๖ น่าสนใจอย่างยิ่งที่เดียวที่ผลของขบถคราวนี้ ยังคงสืบทอดลงมาถึงความขัดแย้งในลาว ในภายหลังคือบุตรชายของเจ้าราชदनัยซึ่งเป็นผู้จัดการเจรจาขององค์กรแก้วถูกยิงนั้น ชื่อ เจ้าบุญอุ้ม ซึ่งปัจจุบันเป็นผู้นำฝ่ายขวาของลาว กับลูกชายของ Khomadam ซึ่งเป็นทายาททางการขบถขององค์กรแก้ว ชื่อ สีทัน ซึ่งเป็นรองประธานขบวนการปะเทดลาวนั้น ยังคงขัดแย้งกันอยู่

การตีความ

พระญาณลักขิต เจ้าคณะสงฆ์ในมณฑลอีสานในเวลานั้น เชื่อว่าการขบถทางฝ่ายไทยนี้มีเป็นเพราะ “ความยากลำบากและความต้องการ” ของประชาชน ท่านได้เน้นถึงความยากจนของคนในภาคอีสาน ว่าโอกาสที่คนจะทำงานรับจ้างก็มีน้อย และรายได้จากการเกษตรก็น้อยมาก สภาพเช่นนี้ประกอบกับการฉ้อราษฎร์บังหลวงในการเก็บภาษี และที่ตราหะเบียนสัตว์ของพวกเขา ก็นิ่งทำให้ความเป็นอยู่ของราษฎรลำบากมากขึ้น จึงง่ายต่อการที่จะเข้าร่วมทำขบถ

การวิเคราะห์ของพระญาณลักขิตที่น่าสนใจ ที่ท่านกล่าวว่าไม่ค่อยมีการฉ้อราษฎร์

บังหลวงในเขตที่ข้าหลวงของไทยปกครองโดยตรงแต่ในถิ่นที่ไกลออกไปจากการดูแลของข้าหลวงแล้วจะมีปัญหาเรื่องการฉ้อราษฎ์บังหลวงเป็นปัญหาใหญ่เลยที่เดียว และพวกผู้นำในท้องถิ่นก็กคชี่ชครีตประชาชน

หลังจากที่เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยจัดการปฏิรูปในทศวรรษ ๑๘๘๐ แล้ว ทั้งผู้นำในท้องถิ่นและประชาชนก็อยู่ในสภาพที่ฐานะไม่แน่นอนนัก ผู้นำในท้องถิ่นสูญเสียผลประโยชน์เรื่องรายได้ และกำลังคนซึ่งตกไปอยู่ในมือของรัฐบาลกลางแทน ฉะนั้นคนพวกนี้จึงต้องเผชิญกับความยุ่งยากทางเศรษฐกิจและการสูญเสียตำแหน่ง อย่างไรก็ตามทางด้านเสนาบดีมหาดไทยเองก็มีปัญหาในเรื่องการขาดกำลังคนดังนั้นจึงต้องเลือกผู้นำในท้องถิ่นเข้ามารับราชการ ซึ่งพวกนี้จะได้ผลประโยชน์จากการปฏิรูป และจัดการบริหารแบบใหม่ และอาจจะเป็นพวกที่ต่อต้านพวกขบถ แต่ผู้ที่มิได้เข้ารับราชการก็จะสูญเสียรายได้ กำลังคนและไปชชครีตเอากับชาวบ้านเนื่องจากพวกนี้ไม่มีอนาคตในระบบใหม่ จึงอาจจะเข้าเป็นผู้นำในการขบถ เพื่อหวังจะได้กลับไปสู่ระบบเก่าอีก

ชาวบ้านธรรมดาที่เช่นเดียวกัน พวกนี้รู้สึกว่าฐานะของตนไม่แน่นอน เพราะเห็นว่าการปฏิรูปของรัฐบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเก็บภาษีแบบใหม่นั้นเป็นการกคชี่ จึงหวัง

ที่จะต่อต้านอิทธิพลของรัฐบาลกลางจากคนภายนอก โดยการรวมกำลังกับผู้นำเก่า คือพวกที่ไม่ได้เป็นข้าราชการของรัฐบาลกลาง อีกประการหนึ่ง เพราะผู้นำในท้องถิ่นบีบคั้นภาษีจากประชาชนเกินจากภาษีของรัฐบาลประชาชนจึงต้องการจะต่อต้านพวกนี้ ฐานะที่กำกวมของพวกหัวหน้าในท้องถิ่น และประชาชน จึงทำให้พวกนี้บางพวกเข้ากับขบถ และบางพวกก็เป็นกำลังทหารคอยปราบขบถ

J.J. Dauplay ข้าหลวงฝรั่งเศสที่เมืองสรวิน (๑๘๐๕-๒๑) ได้เน้นถึงการเข้าใจนโยบายของฝรั่งเศสผิดของพวกข้า และการฉ้อราษฎ์บังหลวงของขุนนางลาว เป็นเหตุสำคัญให้เกิดขบถ เขากล่าวว่าพวกข้าเคยยอมจำนนต่อลาวหรือไทยมาก่อน เพราะฉะนั้นจึงไม่ควรมองว่าฝรั่งเศสเป็นคนมาปล้นเอกราชของคนพวกนี้ แต่ควรจะมองว่าฝรั่งเศสเป็นคนให้เสรีภาพ ปลดปล่อยพวกข้าออกจากพันธนาการของไทยและลาว และให้ความเสมอภาคเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมายฝรั่งเศส Dauplay กล่าวว่าพวกข้าไม่ได้เปลี่ยนแปลงตามอิสรภาพใหม่ที่เขาได้มา และพวกนี้ไม่รู้ว่าจะตัดสินใจอย่างไร ความจริงแล้วพวกนี้ไม่ค่อยจะสังเกตเห็นว่าตนได้รับเอกราช และท้ายที่สุดก็ยังเชื่อคำแนะนำของหัวหน้าลาวต่อต้านฝรั่งเศส เนื่องจากทั้งขุนนางลาวและข้าอยู่ภายใต้ปกครองของฝรั่งเศสก็เริ่มฉ้อราษฎ์บังหลวง

ในการเก็บและกำหนดภาษี พวกนี้ยังไม่พอใจมากขึ้นเมื่อฝรั่งเศสขจัดความเป็นทาส และการค้าทาส Dauplay คิดว่าฝรั่งเศสผิดพลาดที่เข้าไปทำทาสระบบทาสสินไถ่ เพราะตัดคนใช้ของพวกเขา และพวกพ่อค้าก็โกรธเคืองมาก นอกจากนั้นคนแถบที่ราบสูงโบโลเวนส์ก็ได้รายได้จากการค้าทาส และพวกผู้นำก็ตอบโต้อย่างรุนแรงเมื่อฝรั่งเศสตัดการค้าทาสโดยการเข้ายึดครองทุม

ทั้งพระญาณลักขิต และ Dauplay ต่างก็กล่าวถึงสภาพทางการเมืองและเศรษฐกิจที่ผู้ปกครองในท้องถิ่น และประชาชนทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขง ผู้นำทางการเมืองปกครองในท้องถิ่น ถูกตัดอำนาจและแยกออกไป คือบางคนก็เลือกเข้าเป็นพวกกับไทยและฝรั่งเศส และบางพวกยังคงวัฒนธรรมเก่าว่าตนอยู่เหนือประชาชน ซึ่งทำให้พวกนี้เข้ามาเป็นผู้นำในการขบถ ทั้งไทยและฝรั่งเศสก็มีปัญหาเรื่องการจ้อราษฎ์บังหลวงของพวกผู้ปกครอง แต่เป็นการจ้อราษฎ์บังหลวงในระบบใหม่

เนื่องจากความไม่แน่นอนของการปกครอง เราอาจจะเห็นถึงความไม่แน่นอนในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างไทยและฝรั่งเศสด้วย ในปี ค.ศ. ๑๘๙๓ ฝรั่งเศสได้เข้าปกครองฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขง ซึ่งเคยอยู่ใต้อาณาจักรปกครองของไทยมาก่อน และแยกอาณาจักรจำปาศักดิ์ออกเป็นสองส่วน เมืองหลวงและ

ตระกูลที่เป็นผู้ปกครองเดิมอยู่ทางฝ่ายไทยและอาณาเขตเกือบทั้งหมดเป็นของฝรั่งเศส ผู้ปกครองของจำปาศักดิ์เข้าข้างฝ่ายไทยและเป็นฝ่ายที่เข้าร่วมกับขบถเพราะหวังว่าจะกลับไปอยู่ในแถบสรวันและอัตตะปือ เมื่อผู้ปกครองที่ถูกต้องได้เข้ามาปกครอง อย่างไรก็ดีตามฝรั่งเศสก็เรียกร้องส่วนแบ่งทางฝั่งตะวันตกของราชอาณาจักรจำปาศักดิ์ ซึ่งฝรั่งเศสเห็นว่าตนมีสิทธิ์ ทั้งไทยและฝรั่งเศสต่างก็ระแวงซึ่งกันและกัน ไทยมิได้ปกครองดินแดนเขต ๒๕ กิโลเมตรซึ่งอยู่ทางฝ่ายไทย ความรับผิดชอบในการปกครองดินแดนนี้จึงทำให้ความสัมพันธ์ตึงเครียด

ยิ่งกว่านี้ Dauplay ยังได้เน้นถึงมูลเหตุจากความเชื่อเรื่องโลกพระศรีอารีย์ ซึ่งคิดว่าผู้มีบุญจะมีอำนาจวิเศษที่จะสามารถปกครองและให้ความยุติธรรม มีอภินิหารและมีความอยู่ยงคงกระพันเท่าเทียมกัน และเขายังบันทึกไว้ด้วยว่า แนวความคิดเรื่องโลกพระศรีอารีย์อำนาจของวิญญานและการอยู่ยงคงกระพันนี้เป็นที่เชื่อถือกัน ในหมู่พวกข่าที่มีได้นับถือศาสนาพุทธ มากกว่าพวกลาวที่นับถือพุทธศาสนา พวกลาวในแถบที่ราบสูง ซึ่งเคยติดต่อกับพวกข่าได้รับความเชื่อของพวกข่าไว้ด้วย แต่พวกลาวแถบแม่น้ำโขงรับความคิดนี้มาเพียงเล็กน้อยไม่จริงจังนัก

ปัญหาเรื่องความเชื่อในโลกพระศรีอารีย์

เป็นเรื่องที่ยากเรื่องหนึ่งซึ่งเห็นได้ชัดว่า Display ก็ไม่สามารถจะตีความเรื่องนี้เพียงคนเดียวให้ถูกต้องได้ ในฐานะที่เป็นปรากฏการณ์ของพวกเขาอย่างหนึ่ง ซึ่งนำมาเน้นในกรอบในไทย ซึ่งความจริงพวกเขาเป็นเพียงคนกลุ่มน้อยที่ไม่สำคัญนัก Kayes ได้โต้เถียงว่ามีความสามารถที่ซ่อนเร้นอยู่ภายในความเชื่อเรื่องพระศรีอาริย์นั้นเป็นมรดกมาจากแนวความคิดของศาสนาพุทธเถรวาทในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งประชาชนยอมรับอำนาจพิเศษต่างๆ รวมทั้งความเชื่อเรื่องพระโพธิสัตว์ของพระพุทธเมตไตรย Kayes ได้กล่าวว่า ความเชื่อเรื่องพระศรีอาริย์ที่ร่วมอยู่ในเหตุการณ์วุ่นวายในเรื่องความสัมพันธ์ของมนุษย์และศูนย์ของความสัมพันธ์ทั้งหมดอยู่ที่การกระจายอำนาจกันภายในสังคม รวมทั้งอำนาจเหนือมนุษย์ และอำนาจเหนือทรัพย์สินและความร่ำรวยด้วย

ปรากฏว่าในช่วงที่เกิดขบถนี้ ก็เกิดวิกฤตการณ์รุนแรงขึ้นในเรื่องการกระจายอำนาจภายในสังคมของดินแดนแม่น้ำโขงตอนล่าง ลายแทงรูปองค์แก้วซึ่งทำเป็นเทวดาที่พบในแดนสวรรค์ แสดงถึงการอ้างถึงความเชื่อเรื่องพระโพธิสัตว์ และยังอ้างถึงผู้มีบุญและธรรมิกราชา ในดินแดนลาว และกลุ่มพวกเขาที่ไม่นับถือศาสนาพุทธก็มีการอ้างเรื่องการอยู่ยงคงกระพันกันจนเป็นเรื่องราวธรรมดามาก

ที่บุคคลใดยังไม่เข้าหรือใครทำร้ายไม่ได้เป็นการพิสูจน์ถึงความถูกต้องของเขา แนวความคิดเรื่องเวทมนตร์การทรงเจ้าเข้าผี และการอยู่ยงคงกระพัน เป็นความเชื่อที่หนักแน่นมากในกลุ่มพวกเขา ซึ่งคนลาวก็ยอมรับความเชื่อนี้ในประเด็นที่ว่าความเชื่อเรื่องเวทมนตร์และการอยู่ยงคงกระพันนั้นมีทั้งในความคิดของพวกเขาไทย-ลาว และพวกเขา และอาจเป็นตัวนำไปสู่การขบถครั้งนี้ จึงดูเหมือนสาเหตุจากเรื่องนี้มีน้ำหนักน้อย

สาเหตุสำคัญของขบถนี้เป็นเรื่องของ การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของไทยและฝรั่งเศส ผลจากการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เหล่านี้ ทำให้เปลี่ยนรูปแบบทางเศรษฐกิจและโครงสร้างต่างๆ ของผู้นำแบบเก่าในดินแดนแถบแม่น้ำโขงตอนล่างเสีย

บรรยากาศทางการเมือง ซึ่งอำนาจเดิมเคยอยู่ในมือผู้นำลาวนั้น กลับมาตกอยู่กับคนนอก และคนต่างชาติคือไทยและฝรั่งเศส ไทยริเริ่มปฏิรูปจัดการปกครองของรัฐบาลกลางขึ้น เพิ่มภาษีอากร เปลี่ยนระบบการค้า และเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกลาง ขุนนางท้องถิ่น และประชาชนในท้องถิ่นเสีย ผู้นำท้องถิ่นสูญเสียอำนาจในการควบคุมการเก็บภาษีและกำลังคน ทำให้ฐานะเดิมของพวกเขาเสียไป การที่ฝรั่งเศสสกัดกั้นการค้าของลาวภาคใต้ออกจากอุบลและกรุงเทพฯ กับ

ไชน่่ง่อน จึงเป็นการทำลายฐานะทางเศรษฐกิจของคนในแถบนี้มากขึ้น การที่ไทยและฝรั่งเศสทำลายการค้าทาสของพวกเขาไทย - ลาว - ข่า ก็มีส่วนในการช่วยทำลายรูปแบบของสังคมโบราณลงด้วย

ผลของการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทางการเมืองและเศรษฐกิจตกอยู่กับพวกผู้ปกครองท้องถิ่นมากที่สุด รองลงมาตกอยู่กับประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งนำไปสู่วิกฤตการณ์ทางด้านอำนาจ ความสัมพันธ์ของอำนาจ และความสัมพันธ์ทางสังคม ระบบราชการของรัฐบาลได้ขจัดผู้ปกครองท้องถิ่นออกไป และทำลายอำนาจต่างๆ ของคนพวกนี้ แต่พวกนี้ก็ยังคงรักษาความสามารถพิเศษเดิมของตนเอาไว้ และยังคงรักษาความถูกต้องทางสังคมในสายตาของประชาชนไว้ได้ ผู้ที่มิได้รับราชการจึงถูกกดขี่ให้ขึ้นมาเป็นผู้นำในการขบถ การเก็บภาษีเพิ่มมากขึ้น ความไม่เข้าใจระบบราชการ และความสับสนของผู้มีอำนาจทำให้ประชาชนในท้องถิ่นจำนวนมากพอใจที่จะร่วมมือกันขบถ

ภูมิหลังทางด้านศาสนาในเรื่องความเชื่อเรื่องเมตไตรย ผู้มีบุญและผู้วิเศษอยู่ยงคงกระพัน เป็นสิ่งที่นำการขบถเข้ามาร่วมกัน และนำมาเป็นจุดรวมของประชาชน ถ้าไม่มีเรื่องศาสนาก็ยากที่จะรวมสมัครพรรคพวกได้

การขบถครั้งนี้เป็นปฏิกิริยาตอบโต้ต่อการทำลายระบบการดำเนินชีวิตแบบเดิมของคนในแถบนี้ เมื่อเกิดขบถขึ้นประชาชนรู้สึกว่าคุณอยู่ใ้ในสภาพที่ไม่มั่นคงและสับสน ผู้นำสองกลุ่มก็แข่งขันกันที่จะปกครองดินแดนแถบนี้ ไทยและฝรั่งเศสต่างก็ได้จัดตั้งระบบราชการใหม่พวกผู้นำในการขบถจึงหันไปหาแบบคักตินาเก่า โดยที่ผู้มีบุญได้สร้าง "กฎแห่งกฎหมาย" ขึ้นใหม่ให้ประชาชนเข้าใจ เพราะประชาชนไม่แน่ใจว่าจะเป็นการปกครองในทิศทางใด ประชาชนจึงถูกเกลี้ยกล่อมให้เข้ากับการขบถ

รัชกาลที่ ๕ ทรงมองสาเหตุของการขบถอย่างลึกซึ้ง เมื่อทรงปรึกษากับสมเด็จพระอมรรพะยัตำรง ฯ ว่าอาจจะเป็นไปได้ที่ผู้มีบุญพยายามจะจัดตั้งเมืองอิสระขึ้น ทรงเห็นว่าผู้มีบุญมิใช่คนบ้า แต่เป็นผู้ที่รู้เรื่องระเบียบวิธีการบริหารแบบเดิมของลาว ซึ่งเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๓ เมื่อทรงตั้งเมืองให้ชาวเวียงจันทน์อยู่นั้นเป็นอย่างดี ทรงมองเห็นว่าการขบถเป็นการพยายามที่จะกลับไปหาแบบการปกครองเดิม เพื่อเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงจากการปฏิรูปทางด้านต่างๆ

ขบถแผ่ขยายออกไปอย่างกว้างขวางสำหรับในประเทศไทยนั้น ได้ปราบสำเร็จไปภายในไม่กี่เดือน แสดงถึงความสำเร็จในการ

ปกครองภาคอีสานของรัฐบาลกลางของไทย แต่ในเวลานั้น ฝรั่งเศสได้รับความสำเร็จน้อยกว่า ฝรั่งเศสจัดการปกครองลาวภาคใต้ด้วยระบบบริหารแบบใหม่ แต่ไม่สามารถจะปราบพวกผู้นำเผ่าที่สำคัญๆ ได้สำเร็จ แม้ว่าจะมีรัฐบาลของกษัตริย์ลาวขึ้นมาปกครองแทนฝรั่งเศส

เศสในภายหลัง แต่มรดกจากการขบถก็ยังคงเป็นส่วนหนึ่งของการขัดแย้งกันในปัจจุบันว่า ผู้นำกลุ่มใดจะได้ปกครองประชาชนลาว

ยथा ชุมจันทร์ เก็บความจาก John B. Murdoch, The 1901-1902 "Holy Man's Rebellion" *Journal of the Siam Society* (January, 1974) V. 62 part 1 pp. 47-66

* คุณเต็ม วิชาภัยพจนกิจ กล่าวว่าเดิมชื่อ "เมืองนครจำบากนาคบุรีศรี" เพิ่งมาขนานนามใหม่ว่า "นครจำปากัดันคบุรีศรี" เมื่อ พ.ศ. ๒๒๕๖ ชาวเมืองเรียกสั้นๆ ว่า "เมืองปากัดัน" ฝรั่งเศสเขียนว่า Bassac ตูรายละเอียดได้จาก ประวัติศาสตร์อีสาน (สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย กรุงเทพฯ ๒๕๑๓) หน้า ๕๑ - ผู้เก็บความ

บริหารธุรกิจ

วารสารรายสามเดือนของคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ฉบับปฐมฤกษ์วางตลาดแล้ว หาซื้อได้ที่คณะบัญชี ธรรมศาสตร์ โทร. ๒๑๖๑๑๑ ต่อ ๒๒๒ หรือที่สภากิจสยาม สามย่าน, ดวงกมล โอเดียนบุ๊คส์โตร์ สยามสแควร์, ที่แอนด்யูบุ๊คเซอร์วิส (ข้างโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุง) และที่ เอส.อี.เอ. เอนเตอร์ไพร์ซ์ (หลังโรงภาพยนตร์ปารีส)

ตัวกำหนดความต้อยพัฒนา ของประเทศไทย

จุดประสงค์ของบทความนี้ ก็เพื่อที่

จะชี้ให้เห็นถึงปรากฏการณ์ในปัจจุบันประการหนึ่งว่า ความล้าหลังทางเศรษฐกิจนั้นสะท้อนแนวโน้มที่จะคงสภาพอยู่เช่นนั้นตลอดไป ทั้งนี้ก็เพราะความต้อยพัฒนานั้นมีรากฐานมาจากแนวการพัฒนาในอดีต การวิเคราะห์เรื่องราวในแต่ละช่วงประวัติศาสตร์ ก็คือ เรื่องของเศรษฐกิจการเมือง และลักษณะของวิถีในการผลิต (mode of production) นั้นเอง ความต้อยพัฒนาของประเทศไทยนั้นเป็นผลมาจากการมีกระบวนการของความชำนาญพิเศษ (specialization) ซึ่งเป็นผลเนื่องมาจากการเปิดประตูการค้ากับต่างประเทศอันก่อให้เกิดการจัดสรรปัจจัยในการผลิตในลักษณะที่เป็น การเฉพาะตัวจนเกินไป บทความนี้จะแสดงวิวัฒนาการของความต้อยพัฒนาดังกล่าว ซึ่งจะเป็นการพิจารณาประเทศไทยที่แตกต่างไปจากที่ใคร ๆ ได้กระทำมาแล้ว

วิธีการของเศรษฐกิจและการเมืองนั้นนับเอาระบบเศรษฐกิจเป็นแต่เพียงส่วนหนึ่งของสังคม การเมือง และเศรษฐกิจซึ่งผูกพัน

กันเอาไว้อย่างแยกไม่ออก การวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์นี้ ไม่เพียงแต่จะพูดถึงเรื่องของรายได้ประชาชาติ หากยังจะพูดถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่กำหนดและอิทธิพลที่มีต่อแต่ละส่วนของรายได้ประชาชาตินั้นด้วย ฉะนั้น จึงจะต้องพิจารณากันอย่างใกล้ชิดในเรื่องของแนวทาง กระบวนการ และโครงสร้างที่เป็นผลของความต้อยพัฒนาในแต่ละลำดับขั้น

ลักษณะของเศรษฐกิจและการเมืองนั้นชี้ให้เห็นเครื่องมือในการผลิตและวิธีแก้ปัญหาเศรษฐกิจขั้นพื้นฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแบ่งปันส่วนเกินทางเศรษฐกิจ (economic surplus) ในแต่ละช่วงของประวัติศาสตร์ จะมีวิธีการผลิตและควบคุมด้วยโครงสร้างขององค์กรที่เด่นชัด รวมทั้งการควบคุมการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากช่วงเวลาหนึ่ง ไปสู่อีกช่วงเวลาหนึ่ง ซึ่งที่จริงก็เป็นพลังที่ไปด้วยกันกับกระบวนการสะสมทุน และความสัมพันธ์ระหว่างทุนกับแรงงาน

ความต้อยพัฒนานี้จะปรากฏอยู่ ถ้าหากว่าวิถีของการผลิตนั้นบ่อนักการแผ่กระจาย

จ่ายผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และถ้าโครงสร้างที่เกิดขึ้นนั้นไม่ยอมเปลี่ยนแปลงไปด้วย โดยการยึดติดอยู่กับวิธีการปันส่วน ส่วนเกินทางเศรษฐกิจซึ่งที่เป็นอยู่ หรือการมีกลุ่มผู้ได้รับประโยชน์ที่ชัดเจนการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ทั้งสิ้น และการสะสมทุนก็คือการเพิ่มรายได้ให้กับคนกลุ่มน้อยซึ่งจะต้องเอามาชั่งน้ำหนักดูว่า เป็นการสูญเสียสักเท่าไร ในเมื่อเอามาเปรียบเทียบกับการที่จะกระจายผลประโยชน์นั้นเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจหรือประชาชนโดยทั่วไป

ตัวกำหนดความคืบหน้าพัฒนาของประเทศไทยนั้น จะอธิบายได้ก็ต่อจากความเป็นมาในประวัติศาสตร์ ซึ่งมีลักษณะเด่นพอจะย่อลงมาเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

๑. การมีความต้องการสินค้าเกษตรขั้นปฐมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่รากฐานของวิธีการผลิต โดยมีความชำนาญพิเศษและการแบ่งงานกันทำ (division of labor) เกิดขึ้น การจัดสรรปัจจัยในการผลิตจึงมีลักษณะที่เฉพาะตัวเกินไป การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นได้ก็เพราะมีการควบคุมหรือคุมบังเหียนประสิทธิภาพส่วนเกินในการผลิตที่มีอยู่ก่อนแล้ว และการขยายการค้าทางเกษตรกรรมออกไปโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงเทคนิคในการผลิต

๒. กระบวนการของความชำนาญพิเศษ

ในการเพาะปลูกข้าว ทำลายการเกษตรกรรมเพื่อเลี้ยงตนเอง (subsistence agriculture) กิจกรรมทางด้านหัตถกรรม และอุตสาหกรรมที่เคยมีอยู่

๓. รูปแบบของการปันส่วนส่วนเกินทางเศรษฐกิจนั้นก็คือ การเคลื่อนย้ายผลผลิตทางการเกษตรจากชนบทสู่กรุงเทพฯ และในความสัมพันธ์เช่นนี้ ทุนตกอยู่ในมือของชาวต่างชาติคือชาวจีนที่เป็นกลุ่มพ่อค้านายหน้า และชาวตะวันตกผู้เป็นนักลงทุน

๔. ชนชั้นที่ได้รับผลประโยชน์นี้รวมทั้ง

ก. กลุ่มชาวต่างประเทศซึ่งเป็นผู้จัดหาทุน แรงงาน และความชำนาญในการประกอบการสำหรับอุตสาหกรรมการส่งออก (ทั้งในด้านการพาณิชย์และการเกษตร) ผลที่ตามมาก็คือเกิด “วงใน” ขึ้นในภาคอุตสาหกรรมปัจจุบัน และจาก “วงใน” นี้มีการส่งรายได้ออกนอกประเทศซึ่งทำให้การรั่วไหลของเงินออมภายในประเทศเพิ่มมากขึ้น

ข. กลุ่มพ่อค้านายหน้า และนายทุนขุนนาง

ค. กลุ่มเศรษฐีใหม่ หรือกลุ่มผู้นำสินค้าฟุ่มเฟือยเข้ามาจากต่างประเทศ โดยการเอาส่วนหนึ่งของส่วนเกินทางเศรษฐกิจไปซื้อสินค้าเหล่านั้น

๕. การเปลี่ยนแปลงทางองค์กรที่เกิดขึ้น

ขึ้นด้วยนั้น ช่วยให้การเคลื่อนย้ายดังกล่าว เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยมีการจัดสร้างระบบคมนาคมอย่างจำกัด การปฏิรูป และการขยายระบบราชการ เพื่อช่วยการเคลื่อนย้ายและการรวบรวมอำนาจมาไว้ที่ส่วนกลางและหน่วยงานที่ดำเนินงาน เช่น บริษัท ส่งสินค้าเข้า-ออก ศูนย์กลางในการค้าและระบบการกระจายงาน

๖. การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเน้นความด้อยพัฒนามากยิ่งขึ้น ซึ่งความแบ่งแยกระหว่างชนบทกับตัวเมืองให้ชัดเจนว่า วิธีของการทำงานในระบบเศรษฐกิจนั้นช่วยให้กรุงเทพฯ ร่ำรวยขึ้นโดยกระบวนการเคลื่อนย้ายส่วนเกิน

๗. นอกจากนี้การที่ไม่มีการเชื่อมต่อกันที่สำคัญกับการขยายการเพาะปลูกข้าวหมายความว่า การเพิ่มผลผลิตนั้นมีการกระจายผลออกไปน้อยมาก และสวัสดิการของประชาชนอยู่ในระดับคงที่หรืออาจลดลงก็ได้ เมื่อคิดถึงว่าความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีอยู่ก่อนหน้านั้นได้ล้มเลิกไป

๘. การกระจายรายได้เร็วลง และในขณะที่ประชากรประมาณร้อยละ ๘๕ มีอาชีพทางเกษตรกรรม ระดับรายได้ของเขาเหล่านั้นไม่สูงพอที่จะเพิ่มพูนความต้องการสินค้ามวลรวม (aggregate demand) ให้ถึงระดับที่จะก่อให้เกิดอุตสาหกรรมภายในประเทศได้ ทุน

ที่มีการสะสมเอาไว้ก็เพื่อทำการค้า การซื้อขายที่ดิน และการอุปโภคบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือย มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ใช้ไปเพื่อการอุตสาหกรรม

๙. ประเทศไทยก้าวเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจโลก และการแบ่งงานกันทำระหว่างชาติ ในฐานะที่เป็นผู้ผลิตสินค้าเกษตรขั้นปฐม และผู้นำสินค้าอุปโภคบริโภคเข้าประเทศ หมายความว่า ระบบเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตนเองต้องสลายไป และหันไปพึ่งตลาดโลกแทนที่ ซึ่งก็เป็นตลาดโลกที่คับแคบ เพราะประเทศไทยมีการค้ากับประเทศในตะวันตกเพียงไม่กี่ประเทศ ทำยที่สุดอิทธิพลของตะวันตกที่คุกคามอาณาเขตและอิสรภาพของไทย ทำให้เราต้องกระทำตัวประหนึ่งเป็นอาณานิคม และจำกัดหนทางที่จะพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศ

ภายในกรอบที่สรุปไว้ข้างบนนี้ เราจะแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น ๓ ช่วงเวลาคือ

ก. ระยะก่อน ค.ศ. ๑๘๕๕ ซึ่งเป็นระยะที่ประเทศไทยมีระบบเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตนเอง มีการเกษตรเป็นหลัก และการผลิตอื่นๆ เพื่อเสริมความต้องการการอุปโภคบริโภค ทุนคือที่ดินและผลิตผลทางการเกษตรที่เก็บตุนเอาไว้ เครื่องมือที่สำคัญ คือการควบคุมแรงงาน ไม่ใช่ที่ดินซึ่งมีอยู่อย่างเหลือเฟือ ทั้งนี้ก็เพราะประมาณหนึ่งในสามจนถึง

กึ่งหนึ่งของประชากรอยู่ในสภาพของไพร่ทาส
ชนชั้นผู้ปกครองเป็นผู้มีส่วนเกินทางเศรษฐกิจ
กิจโดยผ่านทางนายทุนขุนนาง อำนาจและ
ทรัพย์สินขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์กับสถาบัน
พระมหากษัตริย์

ข. ตั้งแต่ ค.ศ. ๑๘๕๕ เป็นต้นมา มี
การเปิดประตูการค้ากับตะวันตก การบั่น
ส่วนส่วนเกินทางเศรษฐกิจได้เปลี่ยนแปลงไป
ลักษณะที่เด่นก็คือ มีการขยายทุนเพื่อการค้า
ซึ่งจำเป็นสำหรับการเก็บทุน การขนส่ง และ
การแปรรูปผลิตผลทางเกษตรกรรม และใน
ตอนนั้นเครื่องมือที่สำคัญ คือการเป็นเจ้าของ
เงินทุน กลุ่มคนที่ได้รับผลประโยชน์เกิดขึ้น
มาใหม่อีกกลุ่มหนึ่ง คือกลุ่มพ่อค้า ซึ่งทำ
หน้าที่เคลื่อนย้ายส่วนเกินทางเศรษฐกิจจาก
ชนบทสู่กรุงเทพฯ ฯ พร้อม ๆ กับการก้าวเข้ามา
มีส่วนร่วมในการผลิตของชาวต่างชาติ ซึ่ง
ช่วยให้มีชนชั้นกรรมาชีพได้เร็วยิ่งขึ้น

ค. ตั้งแต่ ค.ศ. ๑๘๔๕ เป็นต้นมา ซึ่ง
ถึงแม้จะมีรายได้ประชาชาติเพิ่มขึ้น และมีกิจ
กรรมทางเศรษฐกิจมากมายหลายอย่าง ความ
ด้อยพัฒนาก็ยังคงอยู่ และวิถีของการดำเนิน
งานสะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ
ที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง การจำเจริญเติบโตทาง
เศรษฐกิจที่ไม่กระจายความเสมอภาคออกไป
ทำให้ภาคเกษตรกรรมเฉาอยู่กับระดับรายได้
และสวัสดิการที่ต่ำ การพัฒนาที่ยึดเอาเมือง

หลวงเป็นศูนย์กลางบังคับการกระจายรายได้ก็
ไม่เป็นธรรมชาติทั้งในสำณภูมิภาคและปัจเจก
บุคคล และยิ่งนานวันกรุงเทพฯ ก็มี
เป็นเมืองไทยน้อยลง การค้าระหว่างประเทศ
แสดงถึงว่าสินค้าที่ส่งออกไปขายต่างประเทศ
นั้นก็คงเป็นสินค้าขั้นปฐม และสินค้าที่นำเข้า
ก็ยังคงเป็นสินค้าเพื่อการอุปโภคบริโภคอยู่
ความช่วยเหลือและการกู้เงินจากต่างประเทศมี
อยู่เรื่อย ๆ เพื่อนำเอามาชดเชยกับการขาดดุลย์
การค้า และถึงแม้จะมีการขยายภาคอุตสาหกรรม
กรรมแต่การจ้างงานเพิ่มขึ้นน้อยมาก และ
อัตราการว่างงานเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วขั้กับ
ความเจริญเติบโตในกิจการก่อสร้าง การค้า
การซื้อขายที่ดิน และการบริการอื่น ๆ ซึ่งดึง
ดูดเอาส่วนเกินทางเศรษฐกิจไปเป็นจำนวน
มาก ความตึงเครียดระหว่างความพยายามที่
จะให้มีการพัฒนาประเทศโดยทั่วถึง กับพลัง
งานแฝงเร้นทางเศรษฐกิจและการเมืองที่ขัด
ขวางการเปลี่ยนแปลงใดๆ ในกิจกรรมทาง
เศรษฐกิจรุนแรงมากขึ้นทุกที

การวิเคราะห์ในแต่ละช่วงเวลาที่ได้ แบ่งไว้

ก. ระยะเวลา ก่อน ค.ศ. ๑๘๕๕ (ก่อน
สนธิสัญญา Bowring)

จากสุโขทัยและอยุธยาจนถึงกรุง
เทพ ฯ รูปแบบของประเทศไทยโดยเฉพาะ

ในด้านการปกครอง ก็คือประเทศที่มีพื้นฐานอยู่บนการรวมตัวของหมู่บ้านต่างๆ ที่สามารถเลี้ยงตนเองได้ และความกังวลสนใจในลำดับแรกก็คือเรื่องของการศึกสงคราม

องค์กรทางการเมืองตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๕ จนถึงศตวรรษที่ ๑๘ อยู่ในรูปแบบของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช หน่วยงานของรัฐซึ่งพระบาทสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้ทรงจัดตั้งขึ้นเมื่อ ค.ศ. ๑๔๕๐ และตกทอดมาจนถึงศตวรรษที่ ๑๙ ก็สอดคล้องกับวิถีของการผลิต (จตุสดมภ์) และการปันส่วนเกินทางเศรษฐกิจตกอยู่ในกำมือของชนชั้นผู้ปกครอง มีการแบ่งหัวเมืองต่างๆ ออกเป็นสี่ชั้น และแต่ละหัวเมืองมีข้าหลวงออกไปปกครอง หน้าที่ของข้าหลวงก็คือ รักษาความสงบ ทำบัญชีไพร่สืบข้าวเรื่องช้างและทรัพย์สินอื่นๆ เกณฑ์กองทัพเมื่อเมืองหลวงต้องการ ใช้ให้ไพร่ทำงานและรวบรวมส่งสาอากรเพื่อใช้จ่ายในหัวเมืองและเพื่อส่งเข้ามายังกรุงเทพฯ

การรับราชการนี้ ยังมีความสำคัญอีกประการหนึ่งนอกเหนือไปจากหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติ นั่นก็คือเป็นเครื่องมือในการจัดฐานะทางสังคม โดยมีระบบศักดินาเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์

เนื่องจากที่ดินยังมีว่างเปล่าอยู่มาก การควบคุมแรงงานจึงเป็นส่วนสำคัญของระบบเศรษฐกิจ และที่ฐานล่างมีทาสซึ่งประมาณ

ได้ว่ามีจำนวนระหว่าง ๑ ใน ๔ ถึง ๑ ใน ๓ ของจำนวนประชากร นอกจากนี้ก็มีระบบซึ่งถือว่าเป็นการจัดหาแรงงานให้กับขุนนางและรัฐบาลเพื่อใช้ในกิจการสาธารณูปโภคและการทหาร

พื้นฐานทางเศรษฐกิจของสังคมไทยในสมัยนั้นเรียกได้ว่าเป็นระบบเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตนเอง โดยมีวิถีของการผลิตที่แสดงให้เห็นถึงการผลิตทั้งในด้านการเกษตรกรรม เกษตรกรรม และอุตสาหกรรมหลายประเภท เช่น เหมืองแร่ตีบุกและการถลุงแร่ เครื่องปั้นดินเผา กระจกษา น้ำตาล เหล็ก ผ้าฝ้ายและไหม ต่อเรือ โรงสีข้าว โรงเลื่อยไม้และวัสดุในการก่อสร้าง เช่น กระจับปี่ อิฐ และปูนขาว

ทุนที่สะสมไว้นั้นอยู่ในรูปของที่ดินและผลิตผลทางเกษตรกรรมที่เก็บกักเอาไว้ การค้าภายในประเทศเท่าที่พอจะมีอยู่นั้นผูกขาดโดยชาวจีน ซึ่งส่วนมากก็เป็นภาษีอากรที่เก็บจากชนบท สินค้าจากต่างประเทศที่เป็นที่ต้องการเข้ามาโดยการค้าทางเรือระหว่างกรุงเทพฯ ปีนัง มะละกา สิงคโปร์ และกวางตุ้ง การส่งออกก็มีสินค้าที่มีค่าสูง เช่น งาช้าง หนังกวาง โลหะและไม้ รวมทั้งสินค้าเกษตรกรรมและหัตถอุตสาหกรรม ผู้ที่เป็นเจ้าของทุนนั้นก็คือ ขุนนาง พ่อค้า และ/หรือ เจ้าภาษีนายอากร ซึ่งมีส่วนแบ่งในส่วนเกินทาง

เศรษฐกิจก็ช่วย การค้ามีการขยายตัวออกไปมาก ซึ่งนี่เองเป็นพลังผลักดันที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในช่วงระยะเวลาต่อไป

ในขณะที่ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่การเปิดประตูการค้ากับต่างประเทศนั้น มีการขัดขวางเกิดขึ้นภายใน ings เพราะในประการแรก เท่าที่เป็นมาอันรัฐบาลเป็นผู้ผูกขาดทางการค้า และถ้ามีการทำสัญญาการค้ากับต่างประเทศก็จะเป็นการกระทบกระเทือนรัฐบาล และในประการที่สองถือว่าเป็นการคุกคามต่ออธิปไตยของประเทศ แต่จะอย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจก็ได้เริ่มมีขึ้นตั้งแต่ก่อนการทำสัญญาการค้ากับต่างประเทศเสียอีก ชาวจีนอพยพเริ่มเข้ามาทำงานแทนไพร่ คณงานรับจ้างมีจำนวนเพิ่มขึ้นมาตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (๑๘๐๙-๒๔) และการประมุขภาษษากรที่มีมักจะทำอยู่ในมือของชาวจีนซึ่งเท่ากับเป็นการขยายชนชั้นนายทุนขุนนางออกไปอีก และในรัชกาลที่ ๓ (๑๘๒๔-๕๑) มีการสนับสนุนระบบการเก็บภาษษากรโดยการประมูลมากขึ้น เพราะเห็นว่าเป็นวิธีหนึ่งที่ดีการันตีรายได้ของรัฐ จึงมีการเก็บภาษษาเพิ่มในลักษณะนี้อีกถึง ๓๘ ชนิด ฉะนั้นถ้าจะว่าไปแล้วลักษณะความด้อยพัฒนาของเมืองไทยนั้นเคยย้อนหลังไปได้ตั้งแต่ระยะต้นศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นมา เมื่อชาวจีนเริ่มเข้ามาควบคุมการ

กระจายรายได้และเป็นชนชั้นผู้ได้รับผลประโยชน์ที่สำคัญ

ด้วยเหตุนี้ จึงเห็นว่าการตัดสินใจของรัชกาลที่ ๔ ในการที่ทรงยอมทำสัญญาทางการค้ากับต่างประเทศในปี ๑๘๕๕ นั้นเป็นการตัดสินใจด้วยเหตุผลทางการเมืองมากกว่าอย่างอื่น และมีนัยแสดงให้เห็นถึงความรู้สึกที่ถูกคุกคามโดยพฤติกรรมของอังกฤษและฝรั่งเศสในการล่าอาณานิคม

ข. ตั้งแต่ ค.ศ. ๑๘๕๕ จากการทำสัญญาการค้ากับต่างประเทศ ทำให้เกิดความชำนาญพิเศษซึ่งนำไปสู่การเกษตรกรรมเพื่อการค้า และการสลายตัวของอุตสาหกรรมในชนบท มีกลุ่มผลประโยชน์ขึ้นมาใหม่อีกกลุ่มหนึ่งซึ่งเมื่อมองในอีกแง่หนึ่ง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้ประเทศต้องหันไปพึ่งการค้าระหว่างประเทศ และปิดกั้นหนทางหนึ่งของการพัฒนา โดยการทำลายการสะสมทุนภายในประเทศ รวมทั้งการเสื่อมสลายของความชำนาญในอุตสาหกรรมเท่าที่เคยมีอยู่ในชนบท ฉะนั้น ถ้าจะวัดกันว่าเราได้อะไรบ้างจากการค้ากับต่างประเทศ จะต้องหักต้นทุนต่อไปนี้ออกจากประโยชน์ที่ได้รับ กล่าวคือ ค่าเสียโอกาสของการเกิดโครงสร้างของความด้อยพัฒนา ต้นทุนทางเศรษฐกิจและสังคม และการจำกัดทางเลือกโดยการพึ่งพาอาศัยอยู่กับการส่งสินค้าขึ้นปฐมมออกและนำสินค้าอุตสาหกรรมจากต่าง

ประเทศเข้ามา รายได้จากการส่งข้าวออกเพิ่มขึ้นมาก แต่ในขณะเดียวกันรายได้ที่เป็นตัวเงินและระดับการบริโภคต่อบุคคลมีการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อย ซึ่งเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า ส่วนเกินทางเศรษฐกิจที่มีอยู่นั้น ไม่ได้ตกอยู่ในภาคเกษตรกรรมอย่างแน่นอน หากแต่อยู่ในกลุ่มผู้ได้รับผลประโยชน์อื่น ๆ ในสังคม

การขำัญพิเศษที่เกิดขึ้นนั้นนำไปสู่การเพิ่มผลผลิตในทางเกษตร เพื่อการส่งออกและหันเหการบริโภคไปสู่สินค้าจากต่างประเทศ กิจกรรมอุตสาหกรรมเก่าที่เคยมีอยู่ เช่น กระดาษ เครื่องปั้นดินเผา การต่อเรือ โรงสี โรงเลื่อย ฯลฯ ตกอยู่ในมือชาวตะวันตกและชาวจีน มีข้อควรสังเกตอยู่ ๓-๔ ประการในการที่ประเทศไทยเปลี่ยนจากระบบเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตนเองมาเป็นระบบเศรษฐกิจเพื่อการส่งออก

(๑) บริเวณที่ได้รับประโยชน์จากการส่งออกแคบมาก คืออยู่แต่ในบริเวณที่มีอุตสาหกรรมป่าไม้โดยเฉพาะไม้สักในภาคเหนือและบริเวณที่เพาะปลูกข้าวในภาคกลาง

(๒) กลไกที่เด่นชัดของการพัฒนา คือการเคลื่อนย้ายสินค้าเกษตรกรรมจากชนบทสู่กรุงเทพฯ เป็น

กระบวนการที่ทำให้ยึกเอาเมืองหลวงเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา อันเป็นลักษณะของบรรดาประเทศด้อยพัฒนาหลายประเทศ

(๓) ไม่มีคนไทยยุ่งเกี่ยวกับการค้าและอุตสาหกรรม เพิ่งจะมีบ้างก็เมื่อไม่นานมานี้เอง โครงสร้างทางสังคมยังเป็นไปในแบบที่ว้ามากกว่าร้อยละ ๕๐ ของประชากรยังเป็นชาวนาหรือข้าราชการ

(๔) มองให้ลึกลงไปจะเห็นว่า ชาวจีนที่เดินทางเข้ามาได้สร้างความสัมพันธ์อันดีกับชนชั้นปกครองและเข้าจับงานในทุกด้านที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเกษตร แต่ผลประโยชน์ที่ชาวจีนได้รับมิได้แสดงออกมาในรูปของการลงทุนทางอุตสาหกรรม หากแต่ส่งเป็นตัวเงินกลับไปเมืองจีนตัวเลขที่มีค่าว่าการส่งเงินออกนี้มีจำนวนถึง ๑,๒๕๐ ล้านบาท ในระยะ ๑๘๙๑-๑๙๔๑ ซึ่งไม่เป็นผลดีต่อการพัฒนาอุตสาหกรรม

ฉะนั้น จะเห็นได้ว่าผลที่ตามมาจากการทำสัญญาการค้ากับต่างประเทศก็คือ รัฐ

สูญเสียอำนาจการควบคุมทางการค้าและการเก็บภาษีอากร ทางออกของรัฐก็คือสนับสนุนให้มีการขยายการเพาะปลูกออกไป โดยการออกกฎหมายเกี่ยวกับที่ดินให้มีการจับจองที่ดินทำกินเพิ่มอย่างสะดวกและเสรี ปรับปรุงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ เช่น การรถไฟ การชลประทาน การชุกชุมคลอง และการยกเลิกไพร่ทาสเพื่อเปิดโอกาสให้ออกไปจับจองที่ดินทำนา รายได้ส่วนใหญ่ของรัฐบาลในช่วงนี้มาจากภาษีการส่งสินค้าเกษตรออกไปขายต่างประเทศ

ทางด้านการเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ได้มีการปฏิรูปการปกครองในสมัยรัชกาลที่ ๕ (๑๘๖๘-๑๘๑๐) โดยขอยืมรูปแบบมาจากตะวันตก นอกจากนี้ก็มีการปรับปรุงการภาษีอากร โดยมีการประเมินภาษีให้ลดลงปราบปรามคอร์รัปชันในหมู่ข้าราชการ สร้างการคมนาคมรวมทั้งการไปรษณีย์โทรเลข และจัดการระบบการศึกษาเสียใหม่ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศนั้นประสบความสำเร็จแสดงให้เห็นถึงความเชี่ยวชาญในเรื่องการทูตของไทย แต่การที่ไทยไม่ต้องตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษหรือฝรั่งเศสนั้น ส่วนหนึ่งก็เป็นเพราะข้อตกลงระหว่างสองมหาอำนาจที่จะปล่อยให้มียุทธกันชน (buffer state) เอาไว้ระหว่างอาณาเขตของทั้งสอง แต่ความพยายามที่จะรักษาความเป็นเอกราชของไทยนี้

กลับมามีผลกระทบกระเทือนการพัฒนาประเทศอย่างมากมาย จาก ๑๘๘๒ จนถึง ๑๘๙๑ รัฐบาลใช้จ่ายเงินเพื่อการพัฒนาเพียงร้อยละ ๑๑ ของงบประมาณที่ได้จ่ายออกไป และในขณะเดียวกันนั้น สนธิสัญญาที่ทำไว้กับต่างประเทศก็จำกัดอัตราภาษีและชนิดของภาษีที่รัฐจะจัดเก็บเอาไว้ อิทธิพลต่างชาติดังกล่าวนั้นเห็นได้ชัดจากการดำเนินนโยบายทางการเงินในแบบอนุรักษนิยม โดยการถือเงินสำรองร้อยละ ๑๐๐ และการธนาคารก็ตั้งพึ่งพาอาศัยธนาคารต่างชาติ ประเทศไทยไม่มีธนาคารกลางของตนเองจนกระทั่ง ๑๘๙๑ ที่ปรึกษาทางการคลังซึ่งเป็นชาวอังกฤษมีอิทธิพลมากในการตัดสินใจและการวางนโยบายรวมทั้งการพัฒนาทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้การให้เมืองไทยเป็นรัฐกึ่งชนยังลดค่าใช้จ่ายให้กับประเทศอังกฤษในด้านการทหารเพื่อที่จะปกป้องพม่าและมลายูในส่วนที่มีเขตแดนที่ติดต่อกับไทย

สรุปได้ว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลานี้ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่รากฐานของระบบเศรษฐกิจ โดยมีการปันส่วน ส่วนเกินทางเศรษฐกิจให้เป็นไปตามการขยายทุนเพื่อการค้าและการขำณูพิเศษ ความเสื่อมโทรมของอุตสาหกรรมในชนบทถูกปล่อยให้ เป็นไป โดยไม่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมอื่น ๆ ขึ้นมาทดแทน และรัฐถูกจำกัดการ

ดำเนินงานเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศ โดยอิทธิพลของชาติมหาอำนาจ

การเปลี่ยนแปลงที่ได้อธิบายไว้ข้างบนนั้นอาจจะขยายความให้เห็นได้ชัดเจนขึ้น โดยการหยิบยกเอาทฤษฎี และเครื่องมือวิเคราะห์บางอันมาชี้ให้เห็น โดยจะอธิบายถึงเรื่องของระบบเศรษฐกิจเพื่อการส่งออก (export economies) ทฤษฎีพืชหลัก (staples theory) และการเชื่อมต่อ (linkages) และโครงสร้างของต้นไม้กับดวงดาว (tree-star structure)

ในหุ่นจำลองที่เรียกว่า vent for surplus) เน้นว่า ในระบบเศรษฐกิจใดก็ตาม ถ้าเราสมมติหรือกำหนดไว้ว่า ก่อนที่ระบบเศรษฐกิจนั้นจะเปิดการค้าขายกับต่างประเทศ ได้มีปริมาณแรงงานเกินพออยู่แล้ว และเมื่อมีการค้ากับต่างประเทศเกิดขึ้น ก็สามารถขยายการผลิต โดยเฉพาะสินค้าเกษตรเพื่อการส่งออกได้ โดยไม่ต้องลดการผลิตเพื่อผู้อุปโภคบริโภคภายในประเทศ และโดยไม่เปลี่ยนแปลงเทคนิคในการผลิต นี่เป็นลักษณะของประเทศอาณานิคม ซึ่งมีการค้าเกิดขึ้นได้โดยการขยายการส่งออก และการจะพึ่งพาอาศัยการส่งออกเพื่อให้มีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียว นั้น ไม่เป็นการเพียงพอ

สำหรับระบบเศรษฐกิจเพื่อการส่งออก

นั้น มีลักษณะพอสรุปได้ดังนี้

- (๑) ชาวต่างชาติเป็นเจ้าของปัจจัยในการผลิตในภาคการส่งออก
- (๒) ปัจจัยการผลิตเหล่านั้นมีการเคลื่อนย้ายระหว่างประเทศได้ (international mobility) ในขณะที่ปัจจัยการผลิตภายในประเทศขาดความคล่องตัว
- (๓) มีการเกิดของชนชั้นหนึ่งซึ่งเป็นกลุ่มที่ต้องการสินค้านำเข้าประเภทฟุ่มเฟือย นับเป็นการรั่วไหลของเงินออมไปยังต่างประเทศ ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจนอกภาคส่งออกจะเกิดขึ้นได้นั้นจะต้องมีความต้องการสินค้านำเข้าพอคอยกระตุ้น แต่เมื่อผู้ที่พอจะสร้างความต้องการ เช่นนี้ได้หันไปซื้อสินค้าจากต่างประเทศ การผลิตภายในประเทศจึงเกิดขึ้นไม่ได้

ที่จริงแล้ว สินค้าขั้นปฐมจะช่วยกระตุ้นให้ระบบเศรษฐกิจนั้น ค่อย ๆ ก้าวเข้าสู่การผลิตสินค้าอุตสาหกรรมได้ ถ้าเราจะวิเคราะห์ดูในด้านของการเชื่อมต่อ ซึ่งขึ้นอยู่กับเทคนิคในการผลิตของสินค้าขั้นปฐม และลักษณะของระบบเศรษฐกิจนั้นว่าเป็นแบบที่มีภาคการส่งออกฝังอยู่ในระบบ หรือเป็นระ

บบเศรษฐกิจเพื่อการเกษตรโดยเฉพาะ

ระบบเศรษฐกิจเพื่อการส่งออกนั้นวิเคราะห์ได้ตามแนวโน้ม

- (๑) ส่วนประกอบของปัจจัยในการผลิต
- (๒) การกระจายรายได้
- (๓) โครงสร้างทางเศรษฐกิจ
- (๔) การเชื่อมต่อและผลประโยชน์อื่น ๆ อันจะพึงมี

สำหรับ ข้อแรก นั้นจะเห็น ได้ชัดว่า เศรษฐกิจเพื่อการเกษตรมีความต้องการทุน และแรงงานที่มีฝีมือต่ำกว่าเศรษฐกิจเพื่อการส่งออก การนำปัจจัยในการผลิตเข้ามาจากต่างประเทศก็จะน้อยกว่ากัน เศรษฐกิจเพื่อการเกษตรต้องการแรงงานที่ไม่มีฝีมือ และการขาดการเปลี่ยนแปลงในผลิตภาพ จำกัดความต้องการทุนคงที่ (fixed capital) แต่กลับมีความต้องการทุนเพื่อมาสนับสนุนการค้า (commercial capital) สูง โครงสร้างทางเศรษฐกิจของการเกษตรเป็นไปในลักษณะที่ลึกลับแต่ไม่กว้างขวาง

การประเมินผลของการเชื่อมต่อสามารถวัดได้โดยการดูว่า มีการเชื่อมต่อไปข้างหน้า (forward linkage) ไปข้างหลัง (backward linkage) และในขั้นสุดท้าย (final demand linkage) มากน้อยสักเท่าใด สำหรับประเทศไทยมีผู้ประเมินไว้ดังนี้

ข้าว มีการเชื่อมต่อไปข้างหลังไม่เกินร้อยละ ๑๕ การเชื่อมต่อไปข้างหน้าซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรื่องของการสีข้าวประมาณร้อยละ ๒๐ ผลประโยชน์ที่พึงมีอื่น ๆ อันเกิดจากการขยายโครงสร้างทางเศรษฐกิจนั้นมีแต่จำกัด

ไม้ มีการเชื่อมต่อไปข้างหลังเกือบจะเป็นศูนย์ สำหรับการเชื่อมต่อไปข้างหน้ามีในตำบองเลื่อย โรงงานทำเฟอร์นิเจอร์ และอุตสาหกรรมกระดาษ การเชื่อมต่อในขั้นสุดท้ายมีน้อยมาก

ยาง การเชื่อมต่อทั้งไปข้างหน้าและข้างหลังมีน้อยมาก เท่าที่มักเป็นเรื่องของการเอายางคิบบไปรมควัน หรือทำเป็นยางแผ่น อุตสาหกรรมภายในประเทศที่จะใช้ยางเองมีน้อยมาก

ดีบุก การเชื่อมต่อทั้งไปข้างหน้าและข้างหลังแทบจะพูดได้ว่าไม่มีเลย นอกจากในทศวรรษ ๑๙๖๐ มีการตั้งโรงงานถลุงดีบุกขึ้นเองในประเทศ

ฉะนั้น จะเห็นได้ว่าสินค้าทั้งสี่ประเภท ซึ่งมีมูลค่าจากการส่งออก รวมแล้วร้อยละ ๗๐ - ๘๐ มีผลทางด้าน การเชื่อมต่อ น้อยมาก

จากประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของยุโรป วิวัฒนาการทางเศรษฐกิจที่นำระบบเศรษฐกิจในยุโรปมาสู่อุตสาหกรรม ก็มีการวิเคราะห์ไว้โดยสำรวจคุณิทธิพลของการขยายทุนทาง

การค้า (commercial capital) และความสัมพันธทางการค้า อันนี้เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่าการค้ามีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก เพราะการค้าก่อให้เกิด

- (๑) การแบ่งงานกันทำ
- (๒) การเปลี่ยนแปลงในการบริหารงาน การสะสมทุน และฐานะของผู้เป็นเจ้าของทุนทางการค้า ซึ่งเพิ่มพูนความสำคัญมากขึ้นทุกที
- (๓) การค้าซึ่งหมายถึง การแลกเปลี่ยนสินค้า ทำให้มีสินค้ามากขึ้น และก่อให้เกิดความคิดเห็นใหม่ ๆ ขึ้นได้
- (๔) กำเนิดของระบบเศรษฐกิจของประเทศที่ ทำให้มีความรู้สึกและความผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

พลั้งทั้ง ๔ ประเภทนี้ จะมีผลเกิดขึ้นในลักษณะที่เรียกว่า tree-star structure โดยให้ star เป็นบริเวณที่ทำการเพาะปลูกและผลิตสินค้าทางเกษตรกรรมและ tree เป็นระบบการติดต่อระหว่างภาค ซึ่งหมายถึงการคมนาคมและการขนส่ง การค้าที่เพิ่มขึ้นหมายถึงว่าจะมีทุนทางการค้าเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นก้าวหนึ่งที่จะช่วยพาให้ระบบเศรษฐกิจนั้น ๆ ไปสู่ระบบอุตสาหกรรมได้ แต่ประสบการณ์

ของประเทศไทยนั้นแตกต่างออกไป การขยายทุนทางการค้าเกิดขึ้น แต่ผลิตภาพของภาคเกษตรกรรมไม่เพิ่มขึ้น เพราะการเพิ่มผลผลิตนั้นถูกชักนำโดยความต้องการจากต่างประเทศ มิใช่เพราะถูกผลักดันโดยจำนวนประชากร หรือผลิตภาพในการผลิต ฉะนั้น tree ของประเทศไทยจึงไม่มีการเจริญเติบโตในกิ่งก้านสาขาไปในทางที่จะช่วยให้ star แต่ละดวงมีการติดต่อซึ่งกันและกัน ดังนั้นในกรณีของประเทศไทย tree เจริญเติบโต แต่ star อ่อนกำลังลงเพราะทุนทางการค้าที่เพิ่มขึ้น ถูกนำเอาไปใช้ในทางที่จะช่วยให้ผู้เป็นเจ้าของทุน มีอำนาจเหนือการปันส่วนส่วนเกินทางเกษตรกรรมมากขึ้น ส่วนที่ว่าการมีสินค้าเพิ่มขึ้นจะช่วยให้มีแนวความคิดเห็นใหม่ ๆ เกิดขึ้นได้นั้น เท่าที่ปรากฏในประเทศไทย กลับเป็นไปในทางที่จะช่วยให้มีการส่งสินค้าเกษตรกรรมออกได้สะดวกขึ้นเท่านั้น ความสัมพันธ์ระหว่างการลงทุนและผลิตภาพของแรงงานไม่มีเลย คนต่างชาติที่เข้ามาทำการค้าก็พอใจที่จะส่งเงินกลับไปประเทศของตนมากกว่า ดังนั้นทำให้การลงทุนเพื่อการอุตสาหกรรมแทบจะไม่มี สรุปได้ว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นยังเน้นถึงความด้อยพัฒนาของประเทศ และการก้าวจากระบบเศรษฐกิจแบบสร้างทุนเพื่อการค้าไปสู่แบบที่สร้างทุนเพื่อการอุตสาหกรรมแทบจะไม่ได้เกิดขึ้นเลย

ค. ตั้งแต่ ๑๙๔๕ เป็นต้นมา ช่วงนี้ประเทศไทยประสบกับปัญหาการเมืองที่ร้ายกาจเพิ่มของรายได้ประชาชาติสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่ในขณะเดียวกันก็ยังคงเป็นประเทศที่ล้าหลังอยู่มากมาย เปรียบเทียบว่าในระยะนี้เป็นระยะของการด้อยพัฒนาแบบที่เรียกว่าการพัฒนาที่มีเมืองหลวงเป็นศูนย์กลาง (metropolis-centered development)

ในช่วงเวลานี้ ลักษณะการทำงานของระบบเศรษฐกิจยังเป็นไปในทางที่ต้องพึ่งพาอาศัยส่วนเกินจากภาคเกษตรกรรม และเงินทุนเพื่อการค้า ชาวต่างประเทศเข้ามามีบทบาทมากขึ้นในกิจการเหมืองแร่ ส่วนการพัฒนาอุตสาหกรรมด้านหัตถกรรมมีน้อยมาก ส่วนภาคเกษตรกรรมนั้นประกอบไปด้วยส่วนที่ทำการค้าเพิ่มขึ้นและที่ดินที่ไม่ได้รับการเอาใจใส่ปรับปรุง ความไม่เท่าเทียมกันระหว่างภาคต่างๆ ของประเทศเพิ่มมากขึ้น ภาคที่อยู่ห่างไกลเมืองหลวงออกไปก็มีความล้าหลังมากขึ้นทุกที ซึ่งเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดอันตรายต่อความมั่นคงของประเทศได้ จะดูการทำงานของระบบเศรษฐกิจได้จากการกระจายรายได้ รายได้ประชาชาติที่เพิ่มขึ้นนั้นมิได้ไปช่วยเพิ่มรายได้ของคนที่อยู่ในชนบท หรือไปช่วยให้มีการจ้างงานเพิ่มมากขึ้น หากแต่ไปอยู่กับ

(๑) นำเอาผลผลิตทางเกษตรกรรม

ไปแปรสภาพและส่งออก ไปขายต่างประเทศ และ

(๒) เกี่ยวข้องกับการปกครองควบคุมไปกับการค้าของรัฐบาลตั้งแต่ต้น

ในขณะเดียวกันนี้ระดับการศึกษา การสาธารณสุขและสวัสดิการของประชาชนในชนบท มีระดับที่ต่ำและไม่เพียงพอกับความจำเป็นอยู่มาก

ภาคเกษตรกรรมนี้ยังคงมีระดับการจ้างงานถึงประมาณร้อยละ ๘๐ ของกำลังแรงงานทั้งหมดของประเทศ ผลิตภาพก็ยังอยู่ในระดับต่ำ ถึงแม้ว่าจะมีการขยายการเพาะปลูกพืชไร่ประเภทอื่นๆ เช่น ข้าวโพด มันสำปะหลัง และถั่ว

ฉะนั้น จะเห็นได้ว่าแนวทางของระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยเป็นไปในทางที่เคลื่อนย้ายเอาส่วนเกินทางเศรษฐกิจจากชนบทเข้าสู่เมืองหลวงเสมอมา ส่วนกลไกที่ช่วยให้การเคลื่อนย้าย และมีผลทำให้ภาคเกษตรกรรมต้องยากจนลงไปนั้น ก็คือระบบการกระจายผลผลิตซึ่งคนกลางมีอำนาจผูกขาด และสามารถถ่วงหรือจำกัดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางเทคนิคและระดับราคา นอกจากนี้จะหันไปพึ่งการตลาดก็ทำไม่ได้ เพราะต้นทุนที่จะต้องใช้จ่ายในการกระจายผลผลิตที่สูงมาก และการกักตุนสินค้าเพื่อเก็งกำไรของคนกลางไม่ไหว ซ้ำให้หนักอีกด้วยการที่ชาวนามีรายได้

ต่ำ แต่มีหนี้สินท่วมทับ การสหกรณ์สินเชื่อ การเก็บรักษาผลผลิตและการจำหน่าย อาจช่วยบรรเทาปัญหาทั้งหมดได้ส่วนหนึ่งเท่านั้น แต่ถ้าจะให้ ได้ผลจริง ๆ จะต้องแก้ไขโครงสร้างทั้งหมดของระบบเศรษฐกิจ

อัตราการเกิดของประชากรกำลังเป็น ปัญหาที่หนักอก ปัจจุบันอัตราการเกิดอยู่ใน ระดับ ๓.๒ ต่อปี ซึ่งคาดกันว่าปริมาณข้าวที่ ประเทศไทยจะผลิตได้นั้นจะไม่พอเลี้ยงคนทั้ง ประเทศในอีกไม่ช้า (๑๙๗๕-๑๙๘๐) การ เก็บภาษีข้าวยิ่งทำให้ราคาข้าวเปลือกต่ำลงและ ระดับรายได้ของชาวนาเปรียบเทียบกับภาคอื่น ห่างไกลกันมากยิ่งขึ้น การถือครองที่ดินของ ชาวนาเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ชาวนาแปร สภาพจากการเป็นเจ้าของที่ดินมาเป็นผู้เช่า การ จัดตั้งสาขาของธนาคารต่าง ๆ ในชนบท ซึ่ง เริ่มมีมาตั้งแต่ ๑๙๓๐ แทนที่จะเป็นการช่วย เหลือชาวนา กลับกลายเป็นเครื่องมือช่วยใน การถ่ายเทเงินออกจากชนบทเข้าสู่กรุงเทพฯ ดอกเบี้ยที่ชาวนาต้องเสียอยู่ในระดับที่สูงกว่า อัตราปกติ และธุรกิจของธนาคารสาขาเหล่านี้ ไม่ได้เชื่อมอำนาจกับการให้สินเชื่อ หรือการ พัฒนาท้องถิ่น

การพัฒนาอุตสาหกรรมเท่าที่ได้กระทำไป เป็นไปในเรื่องของสินค้าประเภทหัตถ กรรมและส่วนที่เกี่ยวข้องกับการบริการและ การก่อสร้าง หรือไม่ก็เป็นประเภทโรงงาน

ประกอบรถยนต์ และการแปรรูปสภาพสินค้า เกษตร การเชื่อมท่อทั้งข้างหน้าและข้างหลัง มีไม่ถึงร้อยละ ๑๐ ถึงระดับรายได้ประชาชาติ สูงขึ้นก็จริง แต่ประโยชน์ตกอยู่กับประชากร ในเมืองหลวงมากกว่าในชนบท นอกจากนี้ผล ผลิตจากภาคอุตสาหกรรมก็ไม่เพียงพอที่จะไป ทดแทนสินค้านำเข้า อัตราการว่างงานยังอยู่ ในระดับสูงถึงร้อยละ ๔.๕-๕ และตั้งแต่ ๑๙๖๕ เป็นต้นมา การใช้จ่ายทางการทหาร ต่างชาติก่อให้เกิดความเจริญในตัวเมือง และ เพิ่มผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (Gross domestic product) แต่กลับยิ่งไปปิดเบือน การจัดสรรปัจจัยในการผลิต แทนที่จะก่อให้เกิดการใช้ปัจจัยในการผลิตให้ได้ประโยชน์ อย่างเต็มที่ เพราะเกิดมีภาวะเงินเฟ้อ การ ซื้อที่ดินเพื่อเก็งกำไร การอุปโภคบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือย และความไม่เสมอภาคในรายได้ ประชาชาติมากยิ่งขึ้น นโยบายการส่งเสริมการ ลงทุนของรัฐบาล ส่อให้เห็นถึงอิทธิพลของ มหาอำนาจตะวันตก เพราะเป็นไปในทางที่ ช่วยให้มีการสร้างโรงแรม โรงงานประกอบรถยนต์ และการนำเข้าสินค้าเกษตรกรรมไปแปร สภาพเสียมากกว่า ที่จะไปช่วยพัฒนาการผลิต สินค้าประเภทหัตถกรรม การลงทุนเหล่านี้ เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เพราะนโยบายส่งเสริมการ ลงทุนของรัฐบาลนั้น รับประกันว่าจะไม่มี การวิบาอามาเป็นของรัฐ ไม่จำกัดการส่งกำไร

ออกนอกประเทศ ให้ความคุ้มครองทางด้าน
ภาษีอากร อภิสิทธิ์ในเรื่องทะเบียนการค้า
การปลอดภาษี และการยกเว้นภาษีสำหรับ
เครื่องมือที่ต้องสั่งมาจากต่างประเทศ นอก
จากนี้ยังไม่มีการจัดลำดับความสำคัญของอุตสาหกรรมที่ควรจะให้การส่งเสริม แนวโน้ม
จะเป็นไปในทางที่สนับสนุนอุตสาหกรรมเช่น
เบโทรเคมีคัล บีโทรเลียม และอุตสาหกรรม
หนักอื่น ๆ เงินทุนที่มีถูกนำไปใช้เพื่อการ
ค้าไม่ใช่การลงทุน ทั้งนี้เพราะต้นทุนในการ
ลงทุนสูงมากสู้กำไรจากการซื้อขายที่ดิน การ
ให้กู้ยืม การส่งออก และการถือเงินเพื่อเก็ง
กำไรไม่ได้

นอกจากนี้ การจะผลิตสินค้าอื่นเพื่อ
ให้ประชาชนอุปโภคบริโภคก็มีปัญหาในเรื่อง
การตลาด การตลาดจะขยายออกไปได้ทั่วประเทศได้ประชาชนในชนบทจะต้องมีระดับราย
ได้ที่สูงขึ้นซึ่งเป็นเรื่องที่ยากมาก ฉะนั้นจะ
เห็นได้ว่า มาตรการที่ต่อต้านการลงทุนทาง
อุตสาหกรรมนั้นประกอบไปด้วยการขาดแคลน
ตลาดเงินทุน และสินเชื่อจากธนาคาร อัตรา
การเสียที่สูงของการลงทุน ความสามารถในการจัดการ ความพอใจกับการถือสินทรัพย์ที่
จะเปลี่ยนเป็นเงินสดได้ง่าย โดยเฉพาะในกลุ่ม

ชาวจีน เป็นสิ่งที่ทำให้การแก้ปัญหาของประเทศ
ค่อยพัฒนาเป็นไปอย่างลำบากยิ่ง

การได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ
และการกู้ยืมเงินจากต่างประเทศเพื่อมา
แก้ไขดุลย์การชำระเงินและการพัฒนาประเทศ
ทำให้ไทยต้องเร่งการผลิตสินค้าเกษตรกรรม
เพื่อการส่งออกมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อหารายได้
และนำไปใช้หนี้สินดังกล่าว

สรุปได้ว่า ในปัจจุบันระบบเศรษฐกิจ
และการเมืองของประเทศไทยเป็นไปในทาง
ที่ขัดกันกับนโยบายการพัฒนาประเทศ โครง
สร้างของระบบเศรษฐกิจและการเมืองมีการ
เปลี่ยนแปลงไปจากที่เป็นมาในประวัติศาสตร์
น้อยมาก ทั้งนี้เพราะลักษณะพิเศษของ
ระบบเศรษฐกิจและการเมืองของประเทศไทย
ที่ได้กล่าวมาแล้วนั่นเอง ซึ่งมีผลทำให้มีทาง
เลือกที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ
น้อยลงไปอีก ทั้งๆที่เท่าที่มีอยู่เดิมก็ไม่เพียงพอ
กับการแก้ปัญหาอยู่แล้ว

นิตยา มาพึ่งพงศ์ เรียบเรียงจาก Peter F. Bell,
"The Historical Determinants of Underdeve-
lopment in Thailand," Economic Growth
Center, Yale University, Discussion Paper
No. 84, February, 1970.

รายชื่อหนังสือของโครงการตำราฯ ทดพิมพ์แล้ว

ประวัติศาสตร์ยุโรป

(พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๑๒)

(พิมพ์ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๑๕)

เจ เอ็ม ทอมป์สัน แต่ง

นันทา โชติกะพุกกะณะ และ

น็อน สนิทวงศ์ ณ อยุธยา แปล ราคา ๔๕ บาท

ภูมิศาสตร์ประเทศไทย

(พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๑๒)

(พิมพ์ครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๑๖)

สวาท เสนาณรงค์ แต่ง ราคา ๓๕ บาท

ปรัชญา

(พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๑๓ กำลังตีพิมพ์ครั้งที่ ๒)

ซี อี เอ็ม โจด แต่ง

วิทย์ วิศทเวทย์ แปล ราคา ๒๐ บาท

ทฤษฎีสื่อสารมวลชน

(พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๑๓)

เฟรด เอส ชูเบอร์ท

เชออดอร์ ทีเตอร์สัน

วิลเบอร์ แชรรม แต่ง

เกษม ศิริสัมพันธ์ แปล ราคา ๒๐ บาท

ปรัชญากรีก

(พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๑๔)

ดัมบลิว ที สเตซ แต่ง

ปรีชา ช่างขวัญชน แปล ราคา ๒๕ บาท

เศรษฐศาสตร์มหภาค เล่ม ๑-๒

(พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๑๔)

ทอมมัส เอฟ เดอรนเบอร์ค

คินแคน เอ็ม แมคกอลด์

สุพันธุ์ โดสุทร แต่ง

เล่ม ๑ ราคา ๓๕ บาท

เล่ม ๒ ราคา ๒๐ บาท

ปรัชญาการเมือง

(พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๑๔)

มอริซ แกรนสตัน แต่ง

ส. ศิวรักษ์ แปล ราคา ๓๕ บาท

วิธีวิเคราะห์เชิงปริมาณ

(พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๑๖)

ริชาร์ด ไอ เลวิน และ

ซี เค เคิร์กพาทริก แต่ง

เอกชัย ชัยประเสริฐสิทธิ์ แปล ราคา ๔๕ บาท

หนังสือของสำนักพิมพ์สมาคมสังคมนิยมศาสตร์ ๗

ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์

บี. อาร์. เพริน แต่ง

การปฏิรูปการศึกษาในสมัย ร. ๕

ม.ร.ว. จีรวัดน์ จักรพันธ์ แปล

ความสำเร็จและความล้มเหลว

วุฒิชัย มุลศิลป์

ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมจีน

ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ

บัญญัติศัพท์

ล. เสถียรสุด

ลักษณะวรรณกรรมไทยฉวน

คณะกรรมการบัญญัติศัพท์

บันทึกความรู้ต่างๆ (๕ เล่มชุด)

ประคอง นิมมานเหมินทร์

ชุมนุมพระนิพนธ์

กรมพระยานริศ ๗

ประเพณีไทย (๔ เล่มชุด)

กรมพระยาคำรง ๗

หมอล่อม คุลย์

เสฐียรโกเศศ

การศึกษาในสหรัฐ ฯ

อาภรณ์ ชาติบุรุษ (แปล)

หนังสือสนุก

เฉลา ไชยรัตน์

โสกราตีส

ส. ศิวรักษ์

เอมิล ยอห์นสับ

ส. ศิวรักษ์ (แปล)

พจนานุกรมภูมิศาสตร์

บันลือ ถิ่นพังกา (แปล)

อธิบายภาพปริศนาธรรมไทย

มนู วัลยะเพ็ชร (แปล)

ประวัติศาสตร์อีสาน (๒ เล่มชุด)

วัฒนา ประทุมสินธุ์

หม่อมเจ้าสิทธิพร กฤดากร

พุทธทาสภิกขุ

ประวัติศาสตร์จีน

เต็ม วิชาภพจันกิจ

ใครจะกุมชะตาเอเชีย -

(อนสรณ์)

พุทธศาสนาหรือลัทธิคอม ฯ

ส. ศิวรักษ์ (แปล)

แรงงานกับอุตสาหกรรมไทย

จำนงค์ ทองประเสริฐ

อิสลามสมัยแรก

นิคม จันทรวิทุร

แผ่นดินพระนั่งเกล้า ฯ

นิธิ เอียวศรีวงศ์

เฮโรโดตัส

นิจ ทองโสภิต (แปล)

สมุทรปราการ

ชำนาญ อินทุโสภณ (แปล)

รัฐประหาร ๒๔๙๐

เฉลิม สุขเกษม

ปราชญ์ร้อยแปด

สุชิน ตันติกุล

ประวัติศาสตร์กรออเมริกัน

เฉลิม อยู่เวียงชัย

ลายรดน้ำและลายกำมะลอ

น. ณ ปากน้ำ (แปล)

พรมแดนแห่งความรู้

จุลทัศน์ พยาฆรานนท์

ถึงหญิงใหญ่

พระยาอนุนานราชธน

กรมพระยาคำรงราชานุภาพ

รายชื่อหนังสือของโครงการตำรา ฯ ที่เพิ่งวางตลาด

- วิเคราะห์รัฐธรรมนูญไทย ราคา ๔๐ บาท
ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ
- วิธีการศึกษาสังคมมนุษย์
สนิท สมัครการ
- การวัด ในการจัดงานบุคคล
สวัสดิ์ สุขนรงค์
- เอกสารการเมืองการปกครองของไทย
พ.ศ. ๒๔๑๗ - ๒๔๗๗
ชัยอนันต์ สมุทวณิช ราคา ๗๐ บาท
ขัตติยา กรรณสูต
- ลักษณะการเมือง
สุเทพ อัครการ แปล

รายชื่อหนังสือของโครงการตำรา ฯ ที่กำลังจัดพิมพ์

- เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ใหม่
เพชร สุมิตร บรรณาธิการ
- ประวัติศาสตร์พม่า
เพชร สุมิตร แปล

หนังสือชุด วรรณไวทยาการ พิมพ์เป็นเล่มย่อยแต่ละสาขาวิชา

พุทธธรรม (๒๕ บท)

พระศรีวิสุทธิโมลี

วรรณคดี (๒๕ บท)

วรรณคดีวิจารณ์และการศึกษาวรรณคดี

เจตนา นาควิธนะ

หัวใจของวรรณคดีไทย

ม.ล. บุญเหลือ เทพสุสุวรรณ

ภาษาศาสตร์ (๒๕ บท)

อะไรคือบาลี

พระมหาเสฐียรพงษ์ ปุณณณโณ

การศึกษาประวัติความเป็นมาทางภาษา ฯ

วิจิตร ภาณุพงษ์

เศรษฐศาสตร์ (๒๕ บท)

ระบบภาษีอากรเพื่อการพัฒนา

อรวิญ ธรรมโน

ทฤษฎีอัตราดอกเบี้ย ฯ

จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา

มาตรการระหว่างประเทศ ฯ

ประชุม ใจมฉาย

นิติศาสตร์และการต่างประเทศ

การลดอาชญากรรมโดยการออกกฎหมาย ฯ

หยุด แสงอุทัย

สันติภาพกับองค์การสหประชาชาติ

วรพทธิ ชัยนาม

วารสารศาสตร์ (๑๘ บท)

การรักษาความลับของนักสื่อสารมวลชน

สุวิทย์ นุ่มนนท์

โอกาสและลักษณะอย่างไรที่นับว่าเหมาะสม ฯ

สุภา ศิริมานนท์

การศึกษา (๒๐ บท)

เพื่อความเข้าใจสาระและธรรมชาติของการศึกษา

เอกวิทย์ ณ ถลาง

อุดมการณ์ทางการศึกษาของไทย

สุลักษณ์ ศิวรักษ์

บทบาทของมหาวิทยาลัยต่อการพัฒนาประเทศ

สิปปนนท์ เกตุทัต

บทบาทของพฤกษศาสตร์ ฯ

รจิต บริ

รัฐศาสตร์ (๒๐ บท)

นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมืองไทย

สุจิต บุญบงการ

วัฒนธรรมการเมืองไทยกับการพัฒนาการเมือง

กมล สมวิเชียร

ค่านิยมของผู้นำกับการพัฒนา

ปราโมทย์ นาคกรเทพ

ปรัชญา (๑๘ บท)

ทรรศนะหนึ่งเกี่ยวกับปรัชญา-มนุษย์-โลก

โกศล สิ้นชวานนท์

จริยศาสตร์

วิทย์ วิศทเวทย์

ปัญหาเกี่ยวกับ “ตัวตน” ในปรัชญาของเพลโต

พินิจ รัตนกุล

ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม (๑๘ บท)

การเจรจาทางการทูตระหว่างไทยกับอังกฤษ

แถมสุข นุ่มนนท์

พระยาแชกเจ็ดหัวเมืองคบคิดขบถ

เศษ บุนนาค

การใช้แบบความคิดเรื่อง “วัฒนธรรม” ฯ

พิทยา สายหู

(ไทยวัฒนาพานิชพิมพ์)

ความเป็นมาของคำสยาม-ไทย-ลาว และขอม และลักษณะทางสังคมของ
ชนชาติ โดย จิตร ภูมิศักดิ์

หนังสือเล่มสุดท้ายของจิตร ภูมิศักดิ์ ซึ่งเพิ่งค้นพบต้นฉบับ นี้เป็น
หนังสือวิชาการที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในรอบ ๓๐ ปีที่ผ่านมา กำหนดวางตลาดเดือน
กันยายนนี้ ฉบับกระเป๋าดงาม

จักรวรรดินิยมญี่ปุ่นในปัจจุบัน

เสน่ห์ จามริก แปล

กำหนดวางตลาดเดือนกันยายนนี้เช่นกัน

ยูโทเปีย ของ โทมัส มอร์

สมบัติ จันทรวงศ์ แปล

กำลังจัดพิมพ์ครั้งที่สอง